

คำสอนของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ
หากน้อมใจไปพิจารณาโดยแยบคายก็จะเกิดปัญญา
นำไปสู่ความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น
สามารถคลี่คลายปัญหาชีวิตของตนเอง
เป็นการยกระดับจิตให้สูงยิ่งขึ้น
จนเชื่อมโยงไปสู่การเข้าใจความหมายที่แท้จริงของชีวิต





สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระผู้เจริญพร้อม
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
พิมพ์ครั้งแรก ตุลาคม ๒๕๕๒ – กรุงเทพฯ จำนวน ๑๕,๐๐๐ เล่ม

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
จัดพิมพ์น้อมถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ในงานฉลองพระชันษา ๙๖ ปี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๒

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
อัจฉราวดี สต็อคมันน์.
พระผู้เจริญพร้อม สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก.-- กรุงเทพฯ : สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช, ๒๕๕๒
๒๗๒ หน้า.
๑. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๒๔๕๖
I. ชุลีพร วิริยะวงศ์ชัย, II. ศิริวรรณ สุขวิเศษ, ผู้แต่งร่วม. III. ชื่อเรื่อง.

ISBN 978-074-235-112-0

คณะทำงานฝ่ายสงฆ์
บรรณาธิการอำนวยการ พระ ดร. อนิล ธมฺมสากิโย **บรรณาธิการวิชาการ** รศ. สุเชาวน์ พลอยชุม **กองบรรณาธิการ** พระมหาไฉน จิตฺตสุทโธ พระครูสังฆสิทธิกร (อีริค สิริภทฺโท) **ประสานงานกองบรรณาธิการ** พระไกรวิสุทธิ์ จิตวิสุทฺธิ (รณขันธ์)

คณะทำงานอาสาสมัคร
บรรณาธิการบริหาร ชุลีพร วิริยะวงศ์ชัย **บรรณาธิการอาวุโส** อัจฉราวดี สต็อคมันน์ **บรรณาธิการสร้างสรรค์และศิลปกรรม** พีรพงศ์ พงษ์ประภาพันธ์ บริษัท 1000 PONIES จำกัด **ออกแบบและรูปเล่ม** อุคมลักษณ์ สภาพ **ดูแลและจัดเก็บภาพต้นฉบับ** นิตยา อนิวรรตน์ชน **ภาพปก** พลอยฉาย อนุรัตน์ **ภาพประกอบลายเส้น** จักรกริช เรืองรัศมีชัย **ภาพประกอบสีน้ำมัน** รุจิพัฒน์ สุวรรณสัย **สร้างสรรค์ลวดลายศิลปะ** พลชัย ทองประดิษฐ **กองบรรณาธิการ** ศิริวรรณ สุขวิเศษ โชติกา คงเพชรสถิตย์ ชุติมา อนิวรรตน์ชน **ประสานงานกองบรรณาธิการ** พารณี เจียรเกียรติ **พิสูจน์อักษร** อุคม ตันติต้องตา จงจิต อนันตคูศรี ใจบุญ ขุนทรง **ผู้ร่วมสนับสนุนโครงการ** อลิศา ริมดุสิต **ผู้จัดการฝ่ายผลิต** เฉลิมพล น้ำเต้าทอง

พิมพ์ที่ : บริษัท ศิริวัฒนา อินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน)
๑๒๕ ซอยจันทน์ ๓๒ ถนนจันทน์ แขวงทุ่งวัดดอน เขตสาทร กทม. ๑๐๑๒๐ โทร. ๐-๒๖๗๕-๕๖๐๐

บริษัท ผลิตภัณฑ์กระดาษไทย จำกัด สนับสนุนกระดาษบางส่วน

"ผู้เจริญดี" ...พระผู้ "เจริญ" พร้อม

จากเด็กชายเจริญ คชวัตร ผู้มีพลานามัยอ่อนแอ ต้องบวชเณรแก้บน ...มาเป็นพระเปรียญธรรมในฉายา "สุวฑฺฒโน" (ผู้เจริญดี) ก้าวหน้าทางธรรมและการปกครองสงฆ์เป็นลำดับ จนกระทั่งได้รับการสถาปนาเป็น "สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก" สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ ของประเทศไทย

...๙๖ ปีที่ผ่านมาในพระชนม์ชีพ มีเรื่องน่าสนใจมากมายที่สะท้อนให้เห็นถึงพระปฏิปทาและพระจริยาวัตรอันงดงามในทุกด้านของพระองค์ท่าน ซึ่งผู้ที่เคยอ่านหรือศึกษาพระประวัติอย่างถี่ถ้วนย่อมจะประจักษ์แก่ใจ

ถึงกระนั้น ผู้ใกล้ชิดพระองค์ท่านก็ยังรู้สึกว่า มีบางแง่มุมในพระประวัติที่มีคุณค่าแก่การเรียนรู้ แต่ยังไม่มีใครนำมาบอกเล่าสู่สาธารณชน และหากยังคงทิ้งไว้จนกระทั่งผู้มีส่วนรู้เห็นในเรื่องราวอันเป็นส่วนหนึ่งของพระประวัติล้มหายตายจากไป เรื่องราวอันทรงคุณค่าเหล่านั้นก็จะสูญหายไปอย่างน่าเสียดายและน่าเสียใจ

คณะผู้เรียบเรียงหนังสือ "พระผู้เจริญพร้อม" นี้จึงได้อุทิศกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา ช่วยกันสืบหาและรวบรวมข้อมูลต่างๆ จากบุคคลผู้เกี่ยวข้องในแต่ละช่วงชีวิตของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จากทุกที่ทุกแห่งเท่าที่จะสามารถสืบสาวไปถึง แล้วนำมาร้อยเรียงบอกเล่าถึงพระประวัติ เสนอต่อท่านผู้อ่านเท่าที่สติปัญญาจะทำได้ โดยมุ่งหวังว่าจะเกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านทุกท่านอย่างคุ้มค่าแก่เวลา

พร้อมกันนี้ยังได้รวบรวมภาพของพระองค์ท่านตั้งแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ พระกรณียกิจต่างๆ รวมทั้งบุคคลผู้ใกล้ชิดและเกี่ยวข้อง มาคัดสรรจัดเรียงและจัดพิมพ์เป็นหนังสือภาพสี่สีทั้งเล่มอีกเล่มหนึ่ง เพื่อให้เห็นกันเต็มตา ให้ชื่นชมกันได้เต็มที่ โดยใช้ชื่อหนังสือว่า "พระของประชาชน"

คณะผู้เรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ ขอน้อมถวายกุศลผลบุญอันจะพึงเกิดจากหนังสือนี้ เป็นเครื่องสักการบูชาพระคุณแด่เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขอทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน เสด็จสถิตเป็นธงธรรมและธงชัยของพุทธบริษัททั้งปวงตลอดไป

คณะผู้เรียบเรียง



สารบัญ





"...ชีวิตคนคนหนึ่ง
ที่รุ่งเรืองสว่างด้วยอานุภาพของความดี
คือ จุดหนึ่งแห่งความร่มเย็นของบ้านเรือน
ของประเทศชาติ
ถ้าหลายๆ ชีวิตดำรงอยู่ด้วยความดี
ความร่มเย็นเป็นสุขย่อมกว้างขวางออกไป
และความร่มเย็นเป็นสุขนั้น
เกิดขึ้นที่ไหน
ย่อมขับไล่ความทุกข์ความร้อนที่นั้น
ให้บางเบา
ถึงหมดสิ้นไปก็ยังได้..."

จากเรื่อง มนุษย์นั้นเป็นผู้มีบุญที่สุด
หนังสือ "อำนาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม พุทโธโลยี"

๑

ผู้เจริญพร้อม

ถนนปากแพรก ตำบลบ้านเหนือ จังหวัดกาญจนบุรี...

เอ้กอี๊เอ้ก เอ้ก...เอ้กอี๊เอ้ก เอ้ก...เอ้กอี๊เอ้ก เอ้ก

ฝูงไก่พากันโก่งคอขันคังทอดต่อกันเป็นระยะ ขับไล่ความสงัดแห่งคืนพระจันทร์เสี้ยว วันใหม่จะเริ่มต้นแล้ว ดวงอาทิตย์กำลังทอดวง อีกไม่นานแสงแรกแห่งวันจะปรากฏ

ช่วงเวลาปลายฝนต้นหนาวเช่นนี้ อากาศหัวรุ่งเย็นสดชื่น พวกเด็กยังคงนอนหลับกันอุตุอยู่ใต้ผ้าห่มอุ่น ตายายปู่ย่าพี่ป้าน้าอาค่อยๆ ทยอยตื่นก่อฟืนไฟหุงข้าวหาปลา เตรียมอาหารเช้าใส่บาตรอันเป็นกิจวัตรแรกของชาวบ้านส่วนใหญ่ในละแวกนี้

ส่วนคนในบ้านคชวัตรและบ้านรุ่งสว่างก็กำลังชุลมุน แทบจะไม่มีใครได้นอน ด้วยว่าเมื่อคืนแม่กิมน้อยเจ็บท้องตั้งแต่หัวค่ำ แม่หมอคำแยถูกตามตัวมากลางดึกเพื่อทำคลอดให้แม่กิมน้อย

ประสูติกาลแห่งสังฆราชา

วันแสงส่องใจพุทธมามกะทั้งแผ่นดิน

แม่กิมน้อย เกิดในตระกูลรุ่งสว่าง พบรักและแต่งงานกับนายน้อย คชวัตร พอแต่งงานแม่กิมน้อยก็ย้ายไปอยู่กับสามีที่บ้านคชวัตร ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เรียงเคียงกัน เดินเพียงไม่กี่ก้าวก็ถึงแล้ว

เมื่อแม่กิมน้อยท้องแก่ใกล้คลอด ธรรมเนียมของตระกูลรุ่งสว่าง เมื่อลูกสาวท้องแก่ ก็จะกลับบ้านมาเตรียมคลอดที่บ้านเดิม ที่นี่มีห้องหับเตรียมสำหรับเป็นห้องคลอด มีข้าวของเครื่องใช้พร้อมหมด ไม่ว่าจะขื่อสำหรับผูกแขวนเชือก เพื่อไว้จับเหนี่ยวยึดเวลาเบ่งคลอด กระด้งสำหรับเด็กแรกเกิด มีกระดานไฟที่จัดทำเฉพาะสำหรับเวลาอยู่ไฟ เรียกว่าทุกอย่างพร้อมสรรพ อีกทั้งยังเป็นห้องที่มีที่ทางเหมาะสำหรับแม่ลูกอ่อนด้วย มีเปลสะดึงเตรียมไว้ใช้สำหรับเด็กอ่อน เป็นเปลที่ทำจากต้นไม้ใหญ่ผ่าครึ่งออกแบบให้มีลักษณะมั่นคงไม่โยกเยกเวลาไกว ลูกหลานเหลนโหลนในตระกูลนี้จึงต่างเติบโตกันที่นี่มาแล้วทั้งนั้น

...

ควันไฟขาวขุ่นลอยขึ้นจากเตาฟืน น้ำร้อนในหม้อดินเดือดปุดๆ แม่หมอตำแยเหลาไม้ไผ่จนคมกริบเสร็จแล้ว เพื่อเตรียมไว้สำหรับตัดสายสะดือของทารก

คนที่ตื่นเต้นที่สุดตอนนี้ คงจะไม่มีใครเกินนายน้อยผู้กำลังจะเป็นพ่อครั้งแรกในชีวิต

ส่วนอีกคนคือแม่กิมเฮง พี่สาวคนโตของแม่กิมน้อยที่คอยอยู่ใกล้ๆ น้องสาวไม่ห่าง แม้จะช่วยหยิบจับทำอะไรได้ไม่มากเท่าคนอื่น ด้วยดวงตาที่มองไม่เห็นทั้งสองข้าง แต่น้ำเสียงนุ่มนวลอ่อนโยนอันเต็มเปี่ยมไปด้วยความรักที่มีต่อน้องและหลานคนแรกที่กำลังจะเกิดก็ช่วยให้อุ่นใจได้มากโข

วันศุกร์ที่ ๓ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

ก่อนอรุณรุ่ง ประมาณตีสี่เศษ ขึ้นสี่ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ปีฉลู

เสียงร้องของทารกดังแผดจ้า ลมหายใจแรกของชีวิตใหม่ได้เริ่มขึ้น ลูกชายคนแรกของนายน้อยและนางกิมน้อย คชวัตร ลืมตาดูโลก แม่กิมน้อยมองดูลูกชายตัวกระจิริดหลับตาพริ้มนอนแนบอก น้ำตาปีติสุขรินไหล เมื่อความรักของแม่ที่มีต่อลูกนั้นเบ่งบาน

วันนี้ถือเป็นวันแห่งความสุขของครอบครัวคชวัตรและครอบครัวรุ่งสว่างโดยแท้

...เสียงระฆังดังเหง่งหง่างลอยมาจากวัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) ได้เวลารวมจิตของหมู่พระสงฆ์เพื่อทำวัตรเช้า เสียงสวดมนต์ดังชัดกังวานอย่างสงบเย็นอยู่ในโบสถ์เก่าแก่ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓

ในเวลานั้น ใครเลยจะคาดคิดว่าอีก ๗๕ ปีต่อมา การถือกำเนิดของทารกชายในเช้ามืดวันนี้ จะเป็นวันแห่งประวัติศาสตร์ วันที่เป็นดังแสงส่องใจของเหล่าพุทธมามกะทั้งแผ่นดิน

...สังฆราชาประสูติแล้ว...

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (สุวฑฺฒนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ พระผู้ทรงดำรงสมณศักดิ์นี้ยาวนานที่สุดในกรุงรัตนโกสินทร์

พระชนก "น้อย"

เด็กชายเจริญ คชวัตร เป็นพระนามเดิมของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ พระชนกและพระชนนีเลือกชื่อนี้ ด้วยความรักและความปรารถนาให้ลูกชายคนโตเป็นผู้เจริญพร้อมในทุกด้าน

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงอยู่ใกล้ชิดกับพระชนกได้เพียง ๘ ปี พระชนกก็ได้จากไปด้วยโรคเนื้อร้าย ถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้เพียง ๓๘ ปี พระชนกในความทรงจำของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงรางเลือนนัก

...พระชนกน้อยเกิดเมื่อวันจันทร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือนยี่ ปีวอก ตรงกับวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๗

ได้เรียนหนังสือ อุปสมบทเป็นพระภิกษุอยู่ ๒ พรรษา ในสำนักพระครูสิงคิบุรคณาจารย์ (สุค) เจ้าอาวาสวัดเหนือ ซึ่งเป็นอาคนเล็กของพระชนกและเป็นปู่ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เมื่อพระชนกลาสิกขาแล้ว ได้เข้ารับราชการ เริ่มด้วยตำแหน่งเสมียนสังกัดกระทรวงมหาดไทย ประจำอยู่เมืองกาญจนบุรี

ตามประวัติพระชนกเป็นคนเรียบร้อย ตั้งใจทำงานอยู่ในกฎระเบียบวินัยโดยเคร่งครัด เริ่มรับราชการเป็นเสมียนอำเภอเมืองกาญจนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นผู้ที่รั้งปลัดขวา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑

...ต่อมาไปตรวจราชการท้องที่ จนป่วยหนักต้องลาออกจากราชการ แต่ด้วยคุณงามความดีที่เคยรับราชการมา เมื่อหายป่วยแล้วพระชนกจึงสามารถกลับเข้ารับราชการใหม่ได้

พระชนกพบรักแต่งงานกับพระชนนี ปี พ.ศ. ๒๔๕๔ พอแต่งงานได้ ๒ ปี มีบุตรชายคนโต คือเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ปีถัดมาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เจริญพระชนมายุได้ ๑ ปี หน้าที่การงานของพระชนกก็ก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นปลัดขวาอำเภอวังขนาย

ด้วยพื้นนิสัยของพระชนกเป็นคนรักชาติรักแผ่นดินเกิดยิ่งชีพ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศรับอาสาสมัครสมาชิกเสือป่าเพื่อทรงส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ประชาชนในการช่วยทหารป้องกันภัยอันอาจเกิดขึ้นแก่ประเทศชาติ

พระชนกได้ร่วมเป็นอาสาสมัครครั้งนี้ และรับการฝึกปฏิบัติ ถ้าเป็นเวลาสงคราม ต้องช่วยรักษาบ้านเมือง ปะทะต้านทานหน่วงเหนี่ยวข้าศึกไว้ เพื่อให้กองทหารยกไปทัน รักษาค่านและช่วยกองทหารขัดตาทัพในที่บางแห่ง รักษาการติดต่อและบรรเทาภารกิจของกองทหาร รวมทั้งช่วยลาดตระเวนสืบข่าว แม้ในยามที่บ้านเมืองสงบเรียบร้อย เสือป่าก็รวมพลกันดูแลสังคมให้สงบสุข เช่น ช่วยเหลือประชาชนในยามเกิดเพลิงไหม้ น้ำท่วม เป็นต้น

ความภูมิใจในชีวิตอีกครั้งหนึ่งของพระชนก คือมีโอกาสได้ร่วมฝึกซ้อมรบเสือป่ากับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีการฝึกการประลองยุทธ์ ครั้งนั้นมีการฝึกเสือป่าโดยเดินทางไกลจากค่ายหลวงพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ไปจนถึงเจดีย์ยุทธหัตถี จังหวัดสุพรรณบุรี และเลยไปถึงกาญจนบุรีด้วย

และในศกเดียวกันนั้นเอง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ มนุสฺสนาโค) ได้เสด็จตรวจการคณะสงฆ์ จังหวัดกาญจนบุรี ขณะประทับที่วัดเหนือ โปรดให้ชาวบ้านข้าราชการ นำบุตรหลานเข้าเฝ้า พระชนกได้จูงมือน้อยๆ ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ลูกชายแสนรัก ซึ่งขณะนั้นอายุเพียง ๒ ขวบ เพื่อเข้าเฝ้าสมเด็จพระสมณเจ้าฯ

ณ เหตุการณ์นั้น ทางพระพุทธศาสนาถือว่าไม่มีเหตุบังเอิญ ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย

...สมเด็จพระสมณเจ้าฯ ผู้เป็นราชาแห่งพระสงฆ์ ได้พบกับเด็กชายน้อยๆ ผู้ซึ่งจะได้เป็นองค์สังฆราชาในอนาคต พระผู้เป็นเลิศทั้งความเป็นนักปริยัติและปฏิบัติ และความเป็นนักปกครองผู้มีจิตใจที่เปี่ยมด้วยความเมตตา

ตำแหน่งสุดท้ายในชีวิตราชการของพระชนกนั้น ท่านได้ย้าย

ครอบครัว พระชนนี พร้อมด้วยเด็กชายจำเนียรและเด็กชายสมุทร น้องชายของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทั้งสองคน ไปรับตำแหน่งเป็นปลัดอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ในครั้งนั้นท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไม่ได้ติดตามไปด้วย คงยังอยู่กับป้ากิมเฮง พี่สาวของพระชนนี ผู้ซึ่งเลี้ยงดูเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์

ต่อมาครอบครัวคชวัตรจำเป็นต้องตัดสินใจกลับบ้าน เนื่องจากพระชนกป่วยหนักอีกครั้งด้วยโรคเนื้อร้าย ต้องกลับมารักษาตัวที่บ้านเกิด และสิ้นบุญในที่สุด ต้องจำใจจากลูกน้อยๆ ทั้งสามคนไปโดยปล่อยให้อยู่ในความอุปการะของภริยาผู้เป็นที่รัก ด้วยไม่อาจหนีพ้นกฎของธรรมชาติ เพราะชีวิตทุกชีวิตล้วนอยู่ในกฎแห่งความเป็นอนิจจัง

พระชนนี "น้อย"

พระชนนีกิมน้อย คชวัตร เป็นลูกสาวคนที่สองของพ่อเฮงเล็ก แซ่ตั้น และแม่ทองคำ มีพี่น้องแม่เดียวกันสองคนคือ ป้ากิมเฮงและพระชนนี ปีใดไม่ปรากฏพ่อเฮงเล็กเสียชีวิต แม่ทองคำได้แต่งงานใหม่กับพ่อสุข รุ่งสว่าง พระชนนีน้อยมีน้องชายคลานตามกันมาอีก ๔ คน ชื่อ นายเสียม นายเติม นายแถม และนายทองดี

พระชนนีเกิดเมื่อวันจันทร์ในคืนเดือนแรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีจอ ตรงกับวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๙ ที่ตำบลบ้านเหนือ

พระชนกกับพระชนนีเติบโตมาในหมู่บ้านเดียวกัน เห็นกันตั้งแต่ยังเป็นเด็ก มีวัยที่ไล่เลี่ยกัน อายุห่างกันเพียงแค่สองปี

ชื่อ "กิมน้อย" เป็นชื่อที่พ่อแม่เรียกกันมาตั้งแต่เด็ก กิมน้อยแปลว่าเข็มน้อย คำว่า "กิม" ได้มาจากภาษาญวน แปลว่า เข็ม

พระชนนีแต่งงานกับพระชนกขณะที่พระชนนีอายุ ๒๕ ปี ซึ่งถือว่า



ป้ายบ้านรุ่งสว่างในอดีต

ถนนปากแพรก หน้าบ้านรุ่งสว่าง





น้าชายทั้งสี่ คือ (จากซ้าย) เสียม เติม แถม ทองดี



สุข รุ่งสว่าง คุณตาของ
เจ้าพระคุณสมเด็จฯ



งานศพป้าเฮ้ง



สามเณรเจริญกับเพื่อนเณรและน้องชายทั้งสองคน

แต่งงานช้ามากในสมัยนั้น

ตามที่พบในสมุดบันทึกของพระชนกพบว่า พระชนนีได้ใช้ชื่อว่า "แคงแก้ว" ตอนแต่งงาน แต่ไม่ปรากฏว่ามีใครเรียกชื่อนี้อีก คาดว่าคงเปลี่ยนกลับมาใช้กิมน้อยหรือเรียกสั้นๆ ว่า "น้อย"

ทั้งพระชนกและพระชนนีจึงมีชื่อเดียวกัน ชาวบ้านเรียกกันว่า "พ่อน้อย" "แม่น้อย" ส่วนชื่อ "แม่เนาะ" เป็นชื่อที่ลูกชายสามคนรวมทั้งหลานๆ เรียกกันจนติดปาก

พระชนนีเกิดมาในช่วงเวลาที่ครอบครัวตกอับ จึงต้องช่วยบิดามารดาทำงานเลี้ยงชีพแต่เด็ก ซ้ำยังเคราะห์ร้ายประสบอัคคีภัยไหม้บ้านถึง ๓ ครั้ง ๓ ครา

เมื่อมีครอบครัวของท่านเอง ก็ทำงานปรนนิบัติสามีและลูก ต้องเดินทางไปมาระหว่างกาญจนบุรีกับสมุทรสงคราม เพราะสามีไปเป็นปลัดอำเภออยู่ที่นั่น การเดินทางสมัยนั้นต้องใช้เรือ จึงมีเหตุให้ครั้งหนึ่งเรือโดยสารล่ม ท่านต้องอุ้มลูกชายคนเล็กกระเสือกกระสนขึ้นจากน้ำเกือบเอาชีวิตไม่รอด

วิบากกรรมชีวิตคงเปิดทางสู่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง พระชนนีปฏิบัติกรรมฐานมาตั้งแต่ปฐมวัย ก่อนนอนจะต้องสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำ

พระชนนีอ่านเขียนภาษาไทยได้เล็กน้อย แต่มีฝีมือด้านอื่น อีกทั้งเป็นคนขยันขึ้นชื่อ ละเอียด พิถีพิถัน เน้นการประหยัด สันโดษในการบริโภค รู้จักขอบเขตในการใช้สิ่งของ คำนึงถึงคุณค่าของสิ่งของที่ได้มาและใช้สิ่งของนั้นๆ อย่างเต็มประโยชน์

ท่านไม่เคยปล่อยเวลาให้เปล่าคาย ...กลางวันท่านรับจ้างเย็บผ้าสมัยนั้นยังใช้จักรถีบ ฝีมือสวยประณีตนัก รับจ้างเย็บทุกแบบ ทั้งเสื้อ

คอกลม คอแหลม คอปก แขนสั้น แขนยาว ถ้ามีเศษผ้าเหลือก็เก็บไว้ใช้ประโยชน์ อย่างเช่น เย็บเสื้อให้ลูกชายใส่ เรียกว่าในพอศอนั้นใครๆ ก็ต้องมีเสื้อผ้าฝีมือพระชนนีเย็บกันทั้งนั้น ค่าเย็บเสื้อก็ไม่แพง ราคาตัวละสิบสตางค์เท่านั้น

พระชนนียังมีฝีมือในการทำขนมอีกด้วย มีอว่างเมื่อไรท่านก็จะกวนทอฟฟี่เก็บใส่โหลไว้ขาย ทอฟฟี่ตำรับนี้ สมัยนี้ไม่เห็นที่ไหน เป็นทอฟฟี่ที่ทำจากน้ำตาลอ้อยและมะพร้าว เคี่ยวกวนในกระทะใบบัวใบใหญ่ เคี่ยวไปจนเหนียวข้นได้ที่ เทใส่รางไม้ยาวๆ ทำทีหนึ่งเป็นสิบๆ ราง ผึ่งลมจนได้ที่ แล้วใช้มีดเซาะ มาดึงให้เป็นเส้น แล้วตัดเป็นท่อนๆ ห่อด้วยกระดาษแก้วสารพัดสี ทั้ง...สีแดง เขียว เหลือง น้ำเงิน อร่อยหวานมันและหอมกรุ่นด้วยเทียนอบ เป็นที่ติดอกติดใจของเด็กๆ โดยเฉพาะเจ้าพระคุณสมเด็จฯ พระองค์โปรดมาก

ขนมขายดีที่ทำเมื่อไรก็ขายหมดยังมีอีก เช่น ลอดช่องน้ำกะทิ กล้วยหักมุกเชื่อม น้ำเชื่อมใสแจ๋วเหมือนแก้ว พอตกเย็นท่านก็ขายเต้าทึงร้อนๆ

ด้วยชีวิตที่พบแต่ความยากลำบาก จึงทำให้ท่านมีความเจียมตนประหยัด และถี่ถ้วนในการใช้จ่าย มีการจ่ายคล่องอยู่เพียง ๒ อย่าง คือ ทำบุญ กับ "ให้ลูก"

...

พระชนนีน้อยเป็นแม่ผู้ประเสริฐ เสียสละความสุขส่วนตัวทั้งมวลเพื่อทะนุถนอมดูแลลูกน้อยทั้งสามอย่างเต็มหัวใจและความสามารถ อะไรที่ทำให้ลูกได้ไม่เคยรีรอ ทั้งชีวิตทุ่มเทให้กับลูก สมกับเป็นมารดาผู้ให้กำเนิดชีวิต ประพฤติตนสมกับเป็นพระอรหันต์ของลูกที่ลูกสามารถก้มกราบด้วยใจรักและเทิดทูน

พระชนนีน้อยเสียชีวิตลงด้วยโรคชราเมื่ออายุได้ ๗๙ ปีในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ที่จังหวัดกาญจนบุรี

สาแหรกแห่งชีวิต

แม้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ และครอบครัวจะตั้งรกรากอยู่ที่เมืองกาญจน์ แต่บรรพบุรุษมาจากสี่ทิศทางด้วยกัน จากบันทึกพบว่า พระชนกน้อยมีเชื้อสายมาจากกรุงเก่าทางหนึ่ง จากปักษ์ใต้ทางหนึ่ง

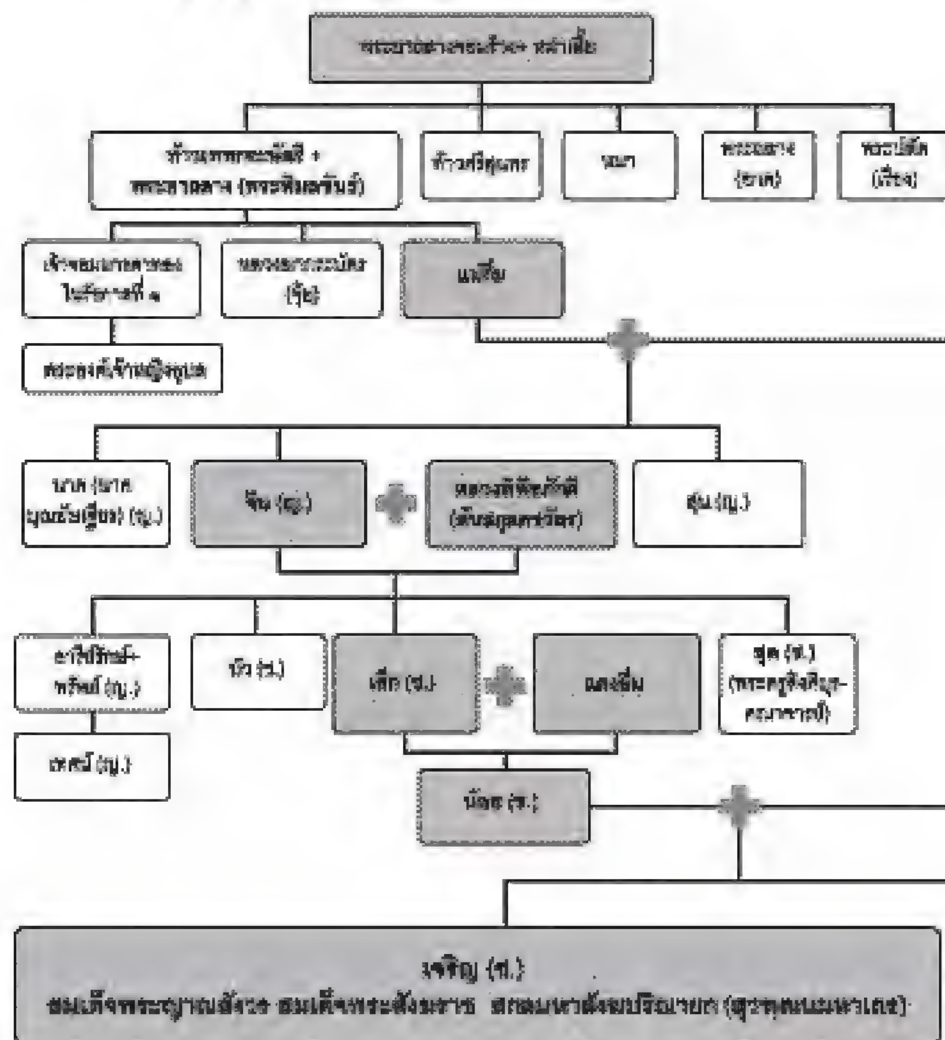
พระชนกเป็นบุตรนายเล็กและนางแดงอิ่ม เป็นหลานปู่หลานย่าหลวงพิพิธภักดี (ต้นสกุล "คชวัตร") และนางจีน ผู้เป็นหลานของท้าวเทพกระษัตรีและเป็นทายาทตระกูล ณ ตะกั่วทุ่ง

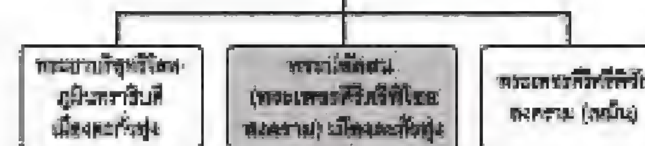
ตามที่เล่ากันมานั้น หลวงพิพิธภักดีเป็นชาวกรุงเก่า เข้ามารับราชการในกรุงเทพฯ แต่ได้ออกไปเป็นผู้ช่วยราชการอยู่ที่เมืองไชยา และเป็นผู้หนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปคุมเชลยที่เมืองพระตะบอง

แต่เดิมนั้นหลวงพิพิธภักดีมีภริยาชาวเมืองไชยา ๒ คน ชื่อทับและนุ่น และได้ภริยาชาวเมืองพุมเรียงอีก ๑ คน ชื่อ แต้ม ต่อมาเมื่อครั้งพวกแขกยกเข้ามาตีเมืองไทร เมืองครัง เมืองสงขลา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๑ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์เป็นแม่ทัพยกออกไปปราบปราม หลวงพิพิธภักดีได้ไปในราชการทัพครั้งนั้นด้วย และไปได้ภริยาชื่อ จีน ซึ่งเป็นธิดาของพระยาปลัดเมืองตะกั่วทุ่ง (สน) เป็นหลานสาวพระตะกั่วทุ่ง หรือพระยาโลหภูมิพิสัย (ขุนคำ ชาวเมืองนครศรีธรรมราช)

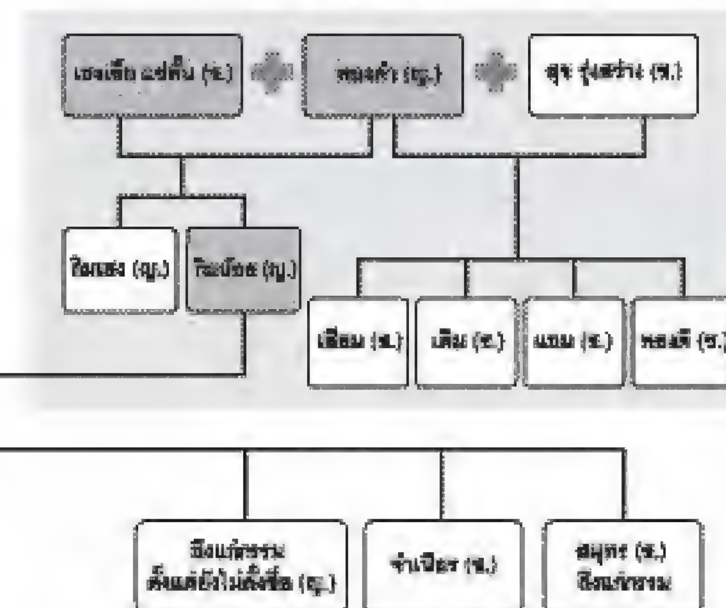
มีเรื่องราวดังที่บันทึกไว้ในจดหมายหลวงอุดมสมบัติว่า หลวงพิพิธภักดีได้พาจีนภริยาจากตะกั่วทุ่งมาตั้งครอบครัวอยู่ในกรุงเทพฯ ได้รับภริยาเดิม

ตระกูลฝ่ายพระชนก





ตระกูลฝ่ายพระชนนี

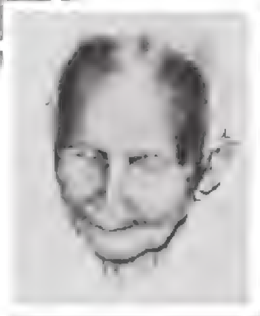




น้อย คชวัตร พระชนก



กิมน้อย คชวัตร พระชนนี



ป้ากิมเฮง

ชื่อ แต้ม จากพุมเรียงมาอยู่ด้วย เล่ากันมาว่า หลวงพิพิธภักดีเป็นคนดุ เมื่อรับราชการเป็นผู้ช่วยราชการเมืองไชยา เคยเฆี่ยนนักโทษตายทั้งคา เป็นเหตุให้หลวงพิพิธภักดีสลดใจลาออกจากราชการ แต่บ้างก็บอกว่า การต้องออกจากราชการเพราะมีความที่เกี่ยวกับนางจีนหลานสาวพระตะกั่วทุ่ง ด้วยว่านางจีนเป็นคนสวยจนเป็นที่ร่ำลือ หลวงพิพิธภักดีเมื่อได้พบนางจีนก็เกิดต้องใจ จึงพานางจีนไปเป็นภริยา ทำให้หลวงพิพิธภักดีอยู่ที่เดิมไม่ได้ ต้องพานางจีนหนีไปกรุงเทพฯ

ประจวบกับเวลานั้นพี่ชายของหลวงพิพิธภักดีเป็นพระพิชัยสงคราม เจ้าเมืองศรีสวัสดิ์ กาญจนบุรี และพระยาประสิทธิสงคราม (ขำ) เจ้าเมืองกาญจนบุรี ก็เป็นอาของหลวงพิพิธภักดี จะด้วยเหตุนี้หรือไม่ ไม่ปรากฏในบันทึก ที่ทำให้หลวงพิพิธภักดีพาภริยาทั้งสองย้ายจากกรุงเทพฯ ไปตั้งครอบครัวอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี

เมื่อหลวงพิพิธภักดีปักหลักอยู่ที่เมืองกาญจนบุรีแล้ว พระพิชัยสงครามอยากให้หลวงพิพิธภักดีกลับเข้ารับราชการอีก แต่ท่านก็ไม่กลับมาใช้ชีวิตแบบเดิมแล้ว ขอสมัครใจเลี้ยงครอบครัวด้วยอาชีพทำนา มีฐานะมั่นคงต่อมา

ส่วนพระชนนีน้อย มีเชื้อสายบรรพชนทางญวนและจีน บรรพชนสายญวนนั้นเข้ามาในเมืองไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อครั้งเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ยกทัพไปปราบจลาจลเมืองญวน เล่ากันในพี่น้องในสกุลว่า ครอบครัวของพระชนนีทางสายบิดาเป็นเชื้อพระวงศ์ของญวน พออพยพเข้ามาเมืองไทยได้รับพระเมตตาจากรัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ญวนพวกที่นับถือพระพุทธศาสนาไปอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี เมื่อปลายปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๗๒ เพื่อรักษาป้อมเมือง ส่วนบรรพชนสายจีนทางมารดาของพระชนนีนั้นโดยสารเรือสำเภามาจากเมืองจีน เรือมาแตกก่อนจะถึงฝั่งไทย แต่ก็รอดชีวิตมาขึ้นฝั่งเมืองไทยได้ และไปตั้งหลักปักฐานทำการค้าอยู่ที่ถนนปากแพรก เมืองกาญจน์มาถึงทุกวันนี้

ครุณวัยในแผ่นดินปิตุภูมิ

แม้ปัจจุบันสถานที่ประสูติของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ถูกรื้อสร้างใหม่แล้ว แต่บ้านใหม่ก็ยังคงตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินเดิม เวลาที่ท่านเจ้าพระคุณ

สมเด็จฯ เสด็จกลับเยี่ยมบ้าน พระองค์เคยตรัสกับนายจำเนียรน้องชายว่า "จำเนียร จำบ้านเกิดเราได้ไหม *ที่นี่*จำไม่ได้แล้ว" (ทรงแทนพระองค์เองว่า *ที่นี่*)

บ้านเก่าที่พระองค์ประสูติและเติบโตมานั้นสร้างมาแล้วกว่าร้อยปี ไม่พบภาพที่บันทึกบ้านเดิม แต่คนเก่าคนแก่ในตระกูลก็ยังพอช่วยกันเล่าปะติดปะต่อให้ได้เห็นภาพบ้านในบรรยากาศเดิมๆ ว่า

...เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเติบโตมาในบ้านไม้ทรงไทย หลังคามุงกระเบื้องว่าว มีชานเรือนกว้างให้นั่งเล่นนอนเล่นเอกเขนก บ้านหลังนี้เป็นบ้านชั้นเดียว หน้าต่างทุกบานมีลูกกรงไม้สร้างติดไว้ พื้นบ้านปูด้วยไม้กระดานแผ่นหนาใหญ่และหนักมากจนไม่ต้องตอกตะปู ส่วนความกว้างก็กว้างขนาดพวกเด็กต้องวิ่งโก้งโค้งถูไม้แต่ละแผ่นสามรอบจึงจะเสร็จ

...ลักษณะบ้านสร้างเป็นแนวยาว มีการแยกสัดส่วนพื้นที่ใช้สอยด้วยการยกพื้นลดหลั่นกันโดยค่อยๆ ลดระดับ บริเวณหน้าบ้านมีใต้ถุนสูงจากพื้นไม่ถึงเมตร ช่วงสูงที่สุดของใต้ถุนก็สูงพอแค่พวกเด็กลอดเข้าไปวิ่งเล่นได้ ส่วนผู้ใหญ่ต้องก้มหัวจึงจะลอดได้

...หลังบ้านตั้งขนานไปตามลำน้ำแควน้อย ส่วนหน้าบ้านซึ่งอยู่ติดกับถนนปากแพรกเปิดเป็นห้องแถวเพื่อทำการค้า

ถนนปากแพรกเป็นศูนย์กลางความเจริญมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เป็นจุดที่แม่น้ำแควน้อยไหลมาบรรจบกันกับแม่น้ำแควใหญ่ เป็นถนนสายหลักที่เลียบริมแม่น้ำ เป็นจุดชุมนุมการค้าของพ่อค้าแม่ค้าที่อาศัยอยู่ที่นี่ และยังมีพ่อค้าเร่จากใกล้และไกลมาขายด้วย

ถนนปากแพรกเป็นแหล่งรวมจับจ่ายซื้อขายข้าวของนานาสารพัน มีถนนกว้างประมาณ ๑๐ ศอก ทั้งสองข้างทางกั้นรั้วด้วยไม้รวกสูงๆ



อุบาสิกาเทศน์-อุบาสิกาทรัพย์ ณ ตะกั่วทุ่ง

ขายของอยู่ในเรือน การค้าในตลาดยุคนั้นอยู่ในมือของผู้มีเชื้อสายญวนเป็นส่วนใหญ่ ขายของกินของใช้ ถ้วยชาม เครื่องหนัง ยาสูบ เครื่องยาจีน และมีของป่าหายาก อย่างสมุนไพร เครื่องเทศ อีกทั้งยังมีไม้รวกไม้ซุง ไม้สัก ที่ใส่เรือล่องแม่น้ำมาขายจากอำเภอไกลๆ แถวศรีสวัสดิ์ ทองผาภูมิ สังขละบุรี แต่ไม่ว่าพ่อค้าแม่ขายจะขายอะไรกัน ต่างก็ต้องล่องเรือมาขึ้นกันที่ท่าเมืองปากแพรกนี้ทั้งนั้น

บ้านเกิดของครอบครัวเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงถือว่าตั้งอยู่บนทำเลทอง สะดวกต่อการทำมาค้าขาย ถึงแม้ครอบครัวของพระองค์

ต้องขาดเสาหลักไป แต่ก็เป็นครอบครัวใหญ่อยู่ด้วยกันหลายคน มีความลำบากขัดสนอยู่บ้าง แต่ครอบครัวของพระองค์ก็มีความขยันขันแข็งและดูแลช่วยเหลือกัน...

บ้านเป็นแบบห้องแถวเรียงติดกันสามสี่ห้อง ห้องหนึ่งแบ่งเป็นร้านเย็บผ้าของพระชนนี ที่เหลือแบ่งเป็นร้านขายของชำทุกชนิด น้ำตาล กะปิ น้ำปลา ข้าวสาร ข้าวของไม่ต้องซื้อ กินอยู่กันในครอบครัว ...มีโรงสีที่สมัยนั้นยังรับจ้างสีข้าวด้วยมือ มีทั้งครกตำมือและครกกระเดื่อง รับข้าวเปลือกมาสี ทำทุกขั้นตอนจนเสร็จเป็นข้าวสาร

ชีวิตในครอบครัวดำเนินไปด้วยความเรียบง่าย สมถะ มัธยัสถ์ รู้จักกิน รู้จักใช้ รู้จักอดออม ทุกคนต่างช่วยกันทำมาหาเก็บ จึงทำให้ฐานะการเงินของครอบครัวมั่นคงขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ

ส่วนในเรื่องหลักทางใจ ครอบครัวของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ แม้ขาดพระชนก แต่ก็ไม่ได้ใช้ชีวิตโดดเดี่ยวเพียงลำพังสี่คนแม่ลูก พระองค์ทรง



เพื่อนๆ

จำเนียรและสมุทร

เติบโตท่ามกลางความกลมเกลียวรักใคร่ของญาติพี่น้องทั้งฝ่ายพระชนกและพระชนนี อยู่กันเป็นกลุ่มก้อนแบบไม่แยกเรือนใครเป็นเรือนใคร ทำอะไรก็ถึงกันหมด แกงหม้อหนึ่งแบ่งกันได้หลายครัวเรือน แบ่งปันเกื้อกูล ดูแลกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกันโดยไม่อาจแบ่งแยก

พี่สาวคนโตอย่างป้ากิมเฮง หรือป้าเฮ้งของหลานๆ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการดูแลหลานเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระมาจากน้องสาวที่มีงานทำรัดตัวในตอนกลางวัน และยังมีลูกชายเล็กๆ อีกสองคนที่ต้องดูแล

แม้จะตาบอดทั้งสองข้าง ป้าเฮ้งก็ยังรับอาสาดูแลเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มาตั้งแต่เยาว์วัย ประหนึ่งว่าขอมาเลี้ยงเป็นลูกชาย จนเป็นที่รู้ว่าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นหลานรักของป้าเฮ้ง ป้าเฮ้งเลี้ยงดูพระองค์อย่างทะนุถนอม พระองค์ทรงติดป้าเฮ้งมาก กลางคืนก็นอนกับป้า ตื่นนอนก็ตื่นพร้อมป้า

ป้าเฮ้งเป็นคนใจเย็น เรียบร้อย พูดจานิ่มนวลเป็นนิสัย ขยันไม่แพ้พระชนนีและพี่น้องคนอื่นๆ ท่านทำงานในบ้านทุกอย่าง สู้งานทั้งงานเบางานหนัก ไม่เว้นแม้งานในโรงสีข้าว ซ้อมข้าวหรือตำข้าว เก็บพลูเก็บหมากขาย ทำได้ทั้งนั้น หรือแม้แต่งานละเอียดประณีตอย่างเย็บผ้า ป้าเฮ้งก็เย็บได้เรียบร้อย แต่ที่ลูกหลานทึ่งก็คือ เรื่องเงินๆ ทองๆ ไม่มีใครหลอกป้าเฮ้งได้ ธนบัตรสิบ ยี่สิบ หรือร้อย คนตาบอดอย่างป้าเฮ้งก็สามารถค้าขายหยิบจับทอนเงินได้อย่างคล่องแคล่วราวกับตาเห็น

ส่วนเรื่องดวงตาของป้าเฮ้งที่มองไม่เห็นนั้น เล่ากันในครอบครัวว่าเป็นเพราะป้าเฮ้งไม่ยอมไปปลูกฝี ด้วยค่าปลูกฝีสมัยนั้นต้องเสียเงินถึงหนึ่งบาท ถือว่าเป็นราคาที่สูง ป้าเฮ้งจึงตัดใจเก็บเงินจำนวนนี้ไว้ใช้ในส่วนที่คิดว่าจำเป็นมากกว่าการปลูกฝี ซึ่งเงินก็ไม่ได้ไปใช้ที่ไหน นอกจากกันไว้ใช้ในครอบครัว ว่ากันว่าเหตุนี้แหละที่เป็นผลทำให้ดวงตาทั้งสอง

ข้างของป้าเฮ้งค่อยๆ มืดมัวลง (แม้จะไม่เป็นเหตุเป็นผลในทางการแพทย์ปัจจุบัน)

ความเสียสละของป้าเฮ้งเป็นที่ซาบซึ้งใจในหมู่พี่น้อง ด้วยความรักที่ป้าเฮ้งมีต่อครอบครัว ประกอบกับป้าไม่ได้แต่งงาน เวลาทั้งชีวิตที่มีจึงทุ่มเทดูแลพ่อแม่ เป็นหลักค้ำจุนให้น้องสาวน้องชายทั้งห้าคนรวมทั้งหลานๆ ด้วย ป้าเฮ้งจึงเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของทุกคน

ความรักที่ป้าเฮ้งมีต่อครอบครัวญาติพี่น้องนั้น ทำให้พี่น้องทุกคนพร้อมที่จะทำทุกอย่างเพื่อตอบแทนป้าเฮ้งทันทีที่มีโอกาส ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการดูแลข้าวของเครื่องใช้หรือเสื้อผ้าของป้าเฮ้ง น้องชายที่ชื่อนายเติมก็เป็นผู้ซักผ้าให้ทุกชิ้น หาบน้ำจากแม่น้ำให้อาบ และอีกสารพัดอะไรที่สามารถทำได้ก็อยากทำให้โดยไม่เห็นแก่เหนื่อย

ที่ใดมีความรัก ความเอื้ออาทร ณ ที่นั้นย่อมเป็นความพร้อมที่ดีในการบ่มเพาะจิตใจให้เจริญงอกงาม และที่แห่งนี้สั่งสมให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีพื้นใจที่ดีงาม รู้จักการเกื้อกูลกันและกัน ด้วยคนที่อยู่ร่วมกันต้องพึ่งพาอาศัยไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม

...

ช่วงหัวค่ำ หลังจากรับประทานข้าวเย็นกันอิ่ม อาบน้ำอาบท่ากันสบายตัว หากปลอดฝน ก็จะเป็นเวลาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันอีกครั้งลูกเด็กเล็กแดง รวมทั้งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ด้วย ต่างพากันหิ้วเมาะ (เบาะ) มานั่งเล่นนอนเล่น ดูดาว ชมแสงจันทร์กันไปตามธรรมชาติ

เวลารวมตัวกันในช่วงหัวค่ำกับบรรยากาศธรรมดาที่แสนอุ่นใจเช่นนี้เป็นเวลาหนึ่งที่ทั้งพระชนนี ป้าเฮ้ง และผู้ใหญ่ในบ้านมักใช้อบรมบ่มนิสัยลูกหลานเพื่อปลูกฝังให้ลูกหลานมีจิตใจดีงามมั่นคง คำสอนเหล่านี้เป็นคำสอนของครอบครัวที่ลูกหลานจำจนขึ้นใจ

...มีสติ มีน้ำใจ มีเมตตากรุณาต่อทุกคน โดยเฉพาะกับผู้ด้อยกว่าอย่าดูถูกคน...

...ทำความดีไว้ ไม่ต้องหวังผลตอบแทน ความดีทำแล้วมีความสุขคนใกล้ๆ ก็มีความสุข...

...รู้จักกาลเทศะ รู้จักเด็กรู้จักผู้ใหญ่ ไม่ล่วงล้ำก้ำเกิน ไม่หยาบคายลบหลู่ ทั้งกายวาจาใจ รักษากิริยามารยาทเมื่ออยู่ต่อหน้าผู้ใหญ่...

...อย่าเกเร อย่าทำให้ใครเดือดร้อน อย่าดื้อ อย่าคดโกงใคร...

...จงซื่อสัตย์ รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักคุณคน รู้จักตอบแทน...

คนไทยโบราณเป็นคนรักชาติรักสกุล จะพยายามไม่ทำให้ชื่อสกุลเสียหาย อีกทั้งยังพยายามสร้างชื่อให้วงศ์ตระกูลด้วย ครอบครัวของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็เช่นเดียวกัน มีความนับถือในสายเลือดที่ดีของบรรพบุรุษ สิ่งที่ผู้ใหญ่กำชับและเฝ้าย้ำเตือนลูกหลานอยู่เสมอคืออย่าทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมความดีในแผ่นดินนี้มาแล้วหลายชั่วอายุคน ควรถนอมรักษาไว้ และแลกได้แม้กับทรัพย์สินจำนวนมาก

คำสอนของครอบครัวแทรกซึมอยู่ในการดำเนินชีวิต ทั้งจากคำพูดที่ตั้งใจสอนตรงๆ และจากการที่ผู้ใหญ่ประพฤติปฏิบัติโดยใช้ทั้งชีวิตเป็นเยี่ยงให้เห็น เฉกเช่นนี้วิถีชีวิตเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่เติบโตท่ามกลางความเต็มพร้อมในความดีงาม เป็นแบบอย่างของชีวิตที่มีคุณธรรมของความเป็นคนที่แท้ให้เจริญรอยตาม

ความสนุกในวัยเด็ก

ในวัยเด็ก ชีวิตประจำวันของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มักเกี่ยวล้อไปกับวิถีชีวิตของป้าเฮ้ง เวลาป้าเฮ้งทำอะไร เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็มักจะทำบ้าง

พระองค์มักทรงอยู่ใกล้ๆไม่ไกลหูไกลตาป้าเฮ้ง

ทุกวันป้าเฮ้งจะเริ่มต้นชีวิตพร้อมเสียงไก่...พอป้าตื่น เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็จะไม่บรรทมต่อ ในสมัยนั้นยังไม่มีไฟฟ้าใช้ พอป้าเฮ้งรู้ว่าหลานตื่น ก็จะให้จุดเทียนไขหนึ่งเล่มเพื่อใช้เป็นแสงสว่างให้หลาน เป็นดังนี้ทุกวัน

ป้าเฮ้งเริ่มกิจวัตรประจำวันของตน... หลานชายก็นั่งเล่นมองแสงเทียนไป ไม่คื้อไม่ซน

...การได้นั่งมองแสงเทียนสว่างริบหรี่พลิ้วไหวตามแรงลมนั้น เป็นสิ่งที่พระองค์โปรดจนกลายเป็นกิจวัตรในระหว่างคอยแสงตะวันขึ้นฟ้า

ทุกเช้าหน้าบ้านมีที่มีทางจัดโต๊ะเตรียมไว้สำหรับตั้งของใส่บาตรโดยเฉพาะ รอคอยพระจากวัดเหนือมารับบิณฑบาต

พอได้อรุณ ...พระสงฆ์ร่วมยี่สิบรูปจะเดินผ่านหน้าบ้านทุกวัน แต่สิ่งโปรดปรานของเด็กๆ ที่เรียกรอยยิ้มได้ทุกเช้า คือการได้เรียกทักทาย ...เจ้านวล หมาไทยพันทาง ลูกศิษย์วัดตัวพิเศษที่คอยคาบปิ่นโตตามหลวงพ่อวัดเหนือมาทุกวัน

คนบ้านนี้ใจบุญสุนทานมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ไปบำเพ็ญกุศลตามเทศกาลต่างๆ ไปฟังเทศน์ฟังธรรม โดยเฉพาะตอนมีการเทศน์ชาดกในช่วงเข้าพรรษา เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะติดพระทัยมาก เร่งป้าให้ไปวัด บอกว่า "ไปฟังนิทาน"

...

หากเทียบกับเด็กอื่นแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะทรงดูแตกต่างอยู่มาก เมื่อคนในครอบครัวมองย้อนกลับไปก็พากันพูดเหมือนกันว่าพระองค์ทรงเป็นพระมาตั้งแต่เยาว์วัยแล้ว

เรื่องเล่นสนุกในวัยเยาว์ของพระองค์คือ การสมมุติบทบาทพระองค์เป็นพระสงฆ์ อุปกรณ์ของเล่นก็เป็นสิ่งของใกล้ตัวทั้งนั้น ไม่ต้องเสียเงินซื้อหาจากที่ไหน

...ผ้าขาวม้าของน้าเติม สมมุติเป็นสบงจีวร เล่นจุดธูป จุดเทียน และเดินบิณฑบาต กะเกณฑ์น้องๆ มาเล่นใส่บาตรพระ ใบลานตำราโบราณของน้าเสียมมาทำเป็นคัมภีร์เทศน์เล็กๆ พัดยศขนาดย่อม ตามที่เห็นคือพัดของหลวงพ่อดีที่วัดเหนือครั้งนั้น ใบไม้เป็นตาลปัตร ครกตำข้าวจินตนาการเป็นธรรมาสน์

...พระองค์มักนั่งเล่นสงบอยู่บนครกตำข้าว มีผ้าขาวม้าผ้าพาดไหล่ถือใบลานนั่งเทศน์ คำที่เทศน์ก็จดจำมาจากตอนตามป้าไปวัด

น้าเสียมเล่าให้ลูกหลานฟังว่า ตอนนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีพระชันษาสักสี่ห้าปีเห็นจะได้ พระองค์ชวนน้าเสียมเล่นด้วย แต่น้าเสียมบอกกับพระองค์ว่า "กินข้าวนะ น้าจะรีบไปช่วยแม่ (พระชนนี) ทำงาน" ความเป็นเด็กจึงติดเล่น ทำให้พระองค์อิดออดจนขอต่อรอง "น้าทิดฟัง*ที่นี่*เทศน์ก่อนนะ แล้วจะกิน"

ไม่ว่าจะพูดอย่างไร พระองค์ก็ไม่ยอมเคี้ยวข้าวแม้จะเป็นข้าวกับเนื้อเค็มทอดของโปรดก็ตาม พระองค์ยังอมข้าวไว้ ต้องเล่นเทศน์ก่อนถึงจะเสวยข้าวหมดได้

นอกจากโปรดเล่นเป็นพระนั่งเทศน์อยู่บนครกเป็นนิจแล้ว พระองค์ยังโปรดเล่นสมมุติถวายผ้าป่า ถวายกฐิน เก็บหินมาทำภูเขา มีถ้ำ สร้างเจดีย์เล็กบนยอดเขา และพับรูปยมบาลเล็กๆ ด้วยกระดาษแบบพิธีทิ้งกระจาด ตามที่เคยทอดพระเนตรที่วัดญวน

...

สิ่งที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ โปรดมากอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างจากเด็กคนอื่นๆ ที่มีบ้านอยู่ริมแม่น้ำ นั่นคือ การได้เล่นน้ำและกระโดดน้ำเล่น

โดยเฉพาะกระโดดน้ำที่ท่าน้ำบริเวณหน้าตึกตาเค๋ว ตึกสูงใหญ่ของพ่อค้าชาวญวนที่มีฐานะมั่งคั่งในสมัยนั้น

ริมแม่น้ำแควน้อยสมัยที่ยังไม่สร้างเขื่อน สายน้ำยังไม่เปลี่ยนทิศทาง แม่น้ำแควน้อยในสมัยที่พระองค์ยังทรงเป็นเยาว์วัย มีหาดทรายขาวทอดยาวโผล่พ้นแม่น้ำ เป็นทัศนียภาพที่สวยงามนัก และไม่ว่าแดดจะร่ม หรือแดดจะเปรี้ยงก็ตาม การลงเล่นน้ำก็นำความสนุกเย็นชื่นใจมาให้

น้าทองดี น้องชายคนสุดท้องของพระชนนี อายุไม่ห่างจากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มากนัก ไล่เลี่ยแค่ ๗ ปี น้าทองดีจึงเป็นดังพี่ชายและเพื่อนคนหนึ่ง ความสนุกของน้าหลานคู่นี้ คือ การได้พากันขี่คอเล่นน้ำขี่ล่องมาจากท่าน้ำวัดเหนือมาขึ้นที่ท่าน้ำหลังบ้าน ระยะทางเกือบกิโลเมตรเห็นจะได้ สนุกซนเต็มที่ตามประสา ไม่คิดถึงอันตรายจากกระแสน้ำ พอพวกผู้ใหญ่รู้เข้า น้าทองดีก็โดนตีใหญ่ ส่วนพระองค์ทรงไม่โดนด้วย แต่ถูกสั่งห้ามไม่ให้ไปขี่คอเล่นน้ำแบบนั้นกันอีก

...

ในบางคืนที่นอกชานจะมีการเล่นหลอกผีกัน ยิ่งถ้าคืนไหนเป็นเดือนมืด มีลมแรงพัดอู้จนเปลวไฟในตะเกียงดับ ฝูงหมาพากันกระโชกเห่าใบไม้กระพือไหว การหลอกผีกันยิ่งเข้มข้น แรงลมจะลอดขึ้นมาตามรูร่องระหว่างแผ่นไม้กระดานที่ปูพื้นไว้ต่อกันไม่สนิท เนื่องจากการเลื่อยไม้สมัยก่อนจะไม่ตัดไม้ตรงๆ เหมือนสมัยนี้ พวกเด็กๆ ก็กลัวว่าผีจะขึ้นมาตามรูร่องกระดาน

...การเล่นหลอกผีนั้นเป็นเรื่องที่พวกเด็กๆ ทั้งสนุกทั้งกลัว...เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีจิตใจที่แตกต่างจากเด็กอื่นๆ ครั้งใดที่เล่นผีหลอกกัน ทุกคนพากันหวีดร้องกอดกันกลม พระองค์ท่านผู้ทรงเป็นหลานชายคนโตก็ไม่ได้ทรงเข้าร่วมวงกลัวด้วย ได้แต่ประทับอมยิ้มดูพวกน้องๆ เล่นผีหลอกกันอย่างสนุกสนานเฮฮา

มื้ออร่อย อาหารบ้านเกิด

ครอบครัวเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็เหมือนกับบ้านของคนในชนบททั่วไปที่จะปลูกต้นไม้ พืชผักสวนครัว รวมทั้งสมุนไพรต่างๆ ไว้ในบ้าน และแม้ความทรงจำครั้งเมื่อเยาว์วัยของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไม่แม่นยำแล้วก็ตาม แต่มีสิ่งหนึ่งที่พระองค์ยังทรงคุ้นและไม่เคยลืม นั่นคือต้นไม้ที่ปลูกอยู่บริเวณลานบ้าน...

พระองค์เคยรับสั่งกับน้องชายว่า "จำเนียร *ที่นี่*จำได้ว่าบ้านของเราปลูกต้นดีปลี กับต้นมะรุม"

ต้นดีปลีกับต้นมะรุม เป็นต้นไม้ที่มีสรรพคุณมาก ดีปลีใช้เป็นยาได้หลายอย่าง เช่น บำรุงธาตุ แก้จุกเสียด ส่วนมะรุมกินได้ตั้งแต่ใบไปจนถึงราก ใช้ถอนพิษไข้ไปจนถึงป้องกันมะเร็ง

นอกจากนี้ดีปลียังให้รสชาติเผ็ดร้อนและเป็นส่วนผสมที่ขาดไม่ได้ในเครื่องแกงสูตรเมืองกาญจน์

คนกาญจนบุรีภูมิใจมากกับความอร่อยของอาหารบ้านเกิด ทุกอย่างต้องถึงเครื่อง อร่อยเต็มรส แบบไม่ยั้งมือ ไม่หวงของ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ โปรดเสวยแกงป่าแบบเมืองกาญจน์ ไม่โปรดแกงกะทิ แต่โปรดแกงป่าปลา เผ็ดน้อยๆ รสอย่าหวานจัด เต็มสูตรอย่างพื้นบ้าน ผัดเครื่องแกงกับน้ำมันหมู ใส่น้ำนิดหน่อย แล้วใส่มะเขือ จะเป็นมะเขือขื่น หรือมะเขือจานก็ได้ คนรุ่นหลังไม่ค่อยรู้จักมะเขือจานลักษณะกลมแป้นใหญ่ประมาณผลส้ม มีทั้งผลสีม่วงและสีขาว เป็นมะเขือพันธุ์พื้นบ้านที่อร่อยมาก

ส่วนมะรุม ก็เป็นของอร่อยคู่ครัว ช่วงต้นฤดูหนาว ทั้งฝัก ยอด ใบ

และดอกออกเต็มต้น เก็บไปลวกรับประทานกับน้ำพริก แต่ถ้าเป็นน้ำพริกกะปิพระองค์โปรดมากกว่า แต่ต้องรสไม่หวานจัด ไม่เผ็ดนักออกเค็มๆ มีพริก กระเทียม กะปิ ไม่ใส่กุ้งแห้ง ตำแบบบ้านนอก ท่านโปรดเสวยแกล้มกับปลาทู

ฝักมะรุมนำมาแกงส้มก็อร่อยเข้ากัน มะรุมต้องเป็นแบบไม่ปอกเปลือก ส่วนพริกแกงโขลกเอง ไม่ซื้อเหมือนสมัยนี้ ทุกอย่างใหม่สด พริกขี้หนูสดโขลกรวมกับหัวหอม กะปิ แกงกับปลาเนื้อแข็ง อย่างปลากด ปลาคังหรือปลาเล็กปลาน้อยที่หามาได้จากแม่น้ำหลังบ้าน แกงส้ม...อาหารประจำบ้าน ของที่ทำบ่อยแต่ไม่เบื่อ แกงส้มใส่มันเทศ ผักปัง ดอกแคหรือใบกะเพรา เป็นของที่พระองค์โปรดทั้งสิ้น

คนสมัยก่อนอยู่กับความเป็นจริง ดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกลมกลืนตามธรรมชาติแวดล้อมได้มากกว่าสมัยนี้นัก เวลาทำกับข้าวจะหาผักตามฤดูกาลมาใช้ต้มยำทำแกง อย่างช่วงเดือนตุลาคมไปจนถึงปีใหม่ก็ต้องเห็ดโคน อาหารพิเศษของบ้าน รับประทานกันปีละครั้ง

ความอุดมสมบูรณ์ของกาญจนบุรี มีเทือกเขา มีป่า มีพรรณไม้นานาชนิด อากาศที่เปลี่ยนแปลงเร็ว ฤดูร้อนกลางวันจะร้อนมาก แต่พอตกเวลากลางคืนอากาศก็หนาวเย็นเหมือนฤดูหนาว จากสภาพอากาศเช่นนี้ทำให้เห็ดโคนออกดอกสะพรั่ง เริ่มทะยอยผุดพ้นดินตั้งแต่เดือนตุลาคม เห็ดโคนเมืองกาญจน์ลือชื่อมากว่ากรุบ กรอบ อร่อย

ทุกคนในบ้านชอบรับประทานเห็ดโคน มีวิธีทำง่ายๆ แต่ใช้เวลา ได้เห็ดโคนมาก็จะขูดเอาดินที่ติดอยู่ล้างออกให้หมด นำไปเคล้ากับเกลือนำไปต้มโดยไม่ต้องใส่น้ำ น้ำหวานของเห็ดจะออกมาเอง บางทีทำเป็นเห็ดโคนยำ ซอยหัวหอมแดง บีบน้ำมะนาวใส่พริกขี้หนูสวน หรือทำเป็นหลนทำข้าวต้มเห็ดโคน ทำแกงเลียง ก็อร่อยได้ไม่ซ้ำ

ความอร่อยที่ไหนจะเทียมอาหารบ้านเกิด อาหารพื้นบ้านที่พระองค์ทรงคุ้นเคยมาตั้งแต่วัยเยาว์

ไปโรงเรียน

วัดเหนือเป็นวัดที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมักคุ้นเป็นอย่างดี ด้วยทั้งพระชนก พระชนนี ป้าเฮ้ง รวมทั้งญาติพี่น้องต่างไปช่วยงานวัดอยู่เนืองๆ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ติดสอยห้อยตามไปด้วยเป็นประจำ

เช้าวันนั้น การไปวัดของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไม่เหมือนวันไหนๆ เพราะเป็นวันพิเศษ โรงเรียนประชาบาลวัดเทวสังฆารามเปิดเทอมวันแรก เด็กชายเจริญวัย ๘ ขวบ ได้สมัครเข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๑

ห้องเรียนในสมัยนั้นใช้ศาลาใหญ่ของวัดเหนือเป็นที่เรียน บรรยากาศโล่งโปร่งสบายกลมกลืนกับธรรมชาติ มีต้นไม้ใหญ่อย่างต้นมะขาม สมอพิเภก มะขวิด สารภี พิกุล ให้ร่มเงา ภายในบริเวณลานวัดเตียนสะอาด

พระองค์ทรงเป็นเด็กเรียนเก่ง รู้ว่าเด็กควรมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนและทำหน้าที่ของพระองค์อย่างดีที่สุดตั้งแต่เริ่มเรียน สละเวลาที่จะได้เที่ยวได้เล่น ได้สนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อมีเวลาศึกษาเล่าเรียนให้มากขึ้น ผลลัพธ์ก็คือ ทรงมีผลการเรียนดีมาโดยตลอด จนเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๓ ซึ่งขณะนั้นเทียบเท่ากับจบช่วงชั้นประถมศึกษา

พอเรียนจบชั้นประถมเป็นช่วงที่ต้องตัดสินใจเลือกว่าจะเรียนต่อที่เดิม ซึ่งเพิ่งได้รับอนุมัติให้เปิดเรียนชั้นประถมปีที่ ๔ เป็นปีแรก หรือจะไปเรียนต่อที่วัดไชยชุมพลชนะสงคราม (วัดใต้) โรงเรียนประจำจังหวัดระดับมาตรฐานและมีการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ

ณ วันนั้นกับทางเลือกที่ต้องตัดสินใจ ไม่มีสองมือของพระชนกที่คอยจูงพระองค์ให้เดินเหมือนเดิมแล้ว เหลือเพียงแต่พระชนนีและป้า

ผู้เป็นหลักวางฐานใจให้พระองค์เดินต่อไปอย่างมั่นคง

ในที่สุดเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงตกลงใจปักหลักเรียนต่อที่วัดเหนือด้วยปัจจัยหลายอย่าง ทั้งความคุ้นเคยที่มีต่อครูบาอาจารย์และสถานที่เดิมที่อาจให้ความอบอุ่นใจต่อพระองค์ได้มากกว่าไปเรียนตามเพื่อนที่ขณะนั้นนิยมเรียนต่อกันที่วัดใต้

ในระหว่างนี้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้สมัครเป็นสมาชิกอนุกาชาดและลูกเสือ สอบวิชาลูกเสือได้เป็นลูกเสือเอกตอนอายุ ๑๒ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ โดยต้องผ่านการฝึกซ้อมรบ วิธีการฝึกคล้ายกับการฝึกทหารแต่ใช้ไม้พลองแทนปืน

แผนการฝึกนี้จัดเตรียมขึ้นสำหรับส่งผู้ผ่านการฝึกในฐานะเป็นลูกเสือจากจังหวัดกาญจนบุรี ไปร่วมซ้อมรบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมคณะเสือป่าที่นครปฐม และบ้านโป่ง แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตเสียก่อน หมายกำหนดการนี้จึงยกเลิกไป

ระหว่างเป็นนักเรียนอยู่ที่วัดเหนือ มีเจ้านายชั้นสูงหลายพระองค์ เช่น สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นต้น ได้เสด็จประพาสวัดเหนือ พระองค์ทรงมีโอกาสเข้าเฝ้าและรับเสด็จทุกครั้ง

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เคยตรัสเล่าว่า พระองค์ในช่วงเริ่มวัยรุ่นโปรดการขี่ม้า และมีนิสัยไม่ดีบ้าง เช่น เลี้ยงปลากัด ชนไก่ หัดดื่มสุราบ้าง มีเรื่องชกต่อยกับเพื่อนบ้าง เพราะพระองค์ถูกเพื่อนรังแกจนรู้สึกทนไม่ไหวต้องลุกขึ้นสู้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ชวนเพื่อนที่ชอบทางชกต่อยไปร่วมด้วย ตะลุมบอนจนได้แผลเล็กๆ น้อยๆ กลับมา แต่ในที่สุดตามไปจับมือคืนดีและเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน



อย่างไรก็ดี ภาพความทรงจำที่คนในครอบครัวมีต่อพระองค์และเล่าต่อกันให้ลูกให้หลานฟังก็คือ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นเด็กชายที่มีจริยาวัตรงดงามฝังจิตฝังใจของคนในตระกูล แม้อยู่ในวัยเยาว์แต่กิริยาทุกอย่างบ่งบอกถึงความสำรวม ผ่านการคิดดี พูดดี ทำดี และพยายามมีสติตั้งใจทำความดีอยู่เสมอ สำหรับคนในครอบครัวแล้ว พระองค์จึงเป็นยิ่งกว่าแบบอย่าง เป็นยิ่งกว่าความภูมิใจของทุกคนในตระกูล



อัจฉราวดี สต็อคมันน์ : เรื่อง





วัดถาวรวราราม หรือวัดญวน



หน้าโรงเรียนวัดใต้





วัดถาวรวราราม หรือวัดญวน

"การบวช
ย่อมเป็นโอกาสให้ได้บำเพ็ญกุศลอย่างสูง
แต่จะได้บุญกุศลเพียงไรนั้น
ย่อมแล้วแต่ทางที่ปฏิบัติ
และความเคร่งครัดในการปฏิบัติ
เมื่อได้ทางที่ถูกและสามารถปฏิบัติไปในทางนั้น
ได้จนถึงที่สุด ก็ย่อมจะประสบผล
ที่สุดของการบวชได้อย่างแน่นอน
ดังท่านสมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย
และพุทธสาวกทั้งหลาย"

[illegible]

๒

ชีวิตที่หล่อเลี้ยงด้วยพระธรรม

ด้วยศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ไม่กวัดแกว่งซัดส่ายหรือสงสัยในบาปบุญคุณโทษ เชื่อมั่นในเรื่องกรรม ถือนำเอาพระศาสนามาอยู่ในชีวิตจิตใจ จึงเป็นเรื่องปกติที่เวลาพระชนนีและป้าเฮ้งไปวัดไม่ว่าจะครั้งใดมักพาเด็กๆ ไปด้วยเสมอ

การพาลูกไปวัดเป็นวิถีหนึ่งที่คนไทยโบราณสอนลูกให้ซึมทราบพระพุทธศาสนาเข้าไปอยู่ในจิตใจ มีชีวิตที่อยู่ใกล้คำสอนของพระพุทธองค์ เพื่อเก็บสั่งสมไว้วันละเล็กละน้อย เพราะรู้ว่าสิ่งนี้คือต้นทุนชีวิตที่ไม่สามารถสร้างได้เพียงวันเดียว เนื่องว่าพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ว่าด้วยความจริงแห่งชีวิต เป็นความจำเป็นสูงสุดในการเรียนรู้ของผู้ที่หวังจะฝึกอบรมใจตนเองให้อยู่กับความเป็นธรรมดาของธรรมชาติได้อย่างไม่ขัดแย้ง

วัดกับชีวิต

น่าสังเกตว่าในละแวกบ้านของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ นั้น มีวัดสำคัญๆ อยู่ถึงสามวัด ทิศเหนือมีวัดเหนือกับวัดญวน ทางทิศใต้มีวัดใต้ ทั้งสามวัดนี้


สามเณรเจริญ

เป็นวัดที่เก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองทั้งสิ้น และเป็นพระอารามหลวงถึงสองวัด สถานที่เกิดและเติบโตของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงปูพื้นฐานความพร้อมให้พระองค์สั่งสมความรู้ทางธรรม

...**วัดเหนือ** ดูเป็นวัดที่พระองค์ใกล้ชิดที่สุด อยู่ห่างจากบ้านแค่สามสี่ร้อยเมตร พระชนกเคยบวชอยู่วัดนี้ และปู่ชื่อพระครูสิงคิบุรคณาจารย์ (สุด) เป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ ๘ คุณย่าชีทรัพย์ แม่ของคุณป้าชีเทศน์ ณ ตะกั่วทุ่ง ก็บวชชีอยู่ที่วัดเหนือ โดยอาศัยปฏิบัติธรรมในกุฏิอยู่ริมแม่น้ำทางด้านทิศใต้ของวัด ก่อนที่จะไปตั้งสำนักชีที่วัดต้นแซะ จังหวัดภูเก็ต จนมีชาวบ้านเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก

วัดเหนือเป็นพระอารามหลวงและเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดกาญจนบุรี อยู่ริมฝั่งแม่น้ำศรีสวัสดิ์ ไม่มีบันทึกว่าสร้างเมื่อใด แต่มีประวัติเล่าต่อกันว่า

...ตอนกรุงศรีอยุธยาแตก พม่ากวาดต้อนผู้คนรวมทั้งทรัพย์สินผ่านกาญจนบุรีไปยังประเทศพม่า ครั้งนั้นสมภารเสี่ยงยังเป็นสามเณร และบ้านเดิมอยู่กาญจนบุรี ก็โดนกวาดต้อนไปยังพม่าพร้อมโยมมารดาด้วย และต้องติดอยู่ในประเทศพม่าจนถึงเวลาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

...ต่อมาท่านคิดถึงบ้านเกิดมากจึงชวนเพื่อนคนไทยอีกห้าหกคน ปลอมตัวเป็นคนมอญแอบหนีเข้ามาทางกาญจนบุรี ก่อนมาโยมมารดาได้บอกที่ฝังทรัพย์สินไว้ที่บ้านเก่า

เล่ากันว่า พอสมภารเสี่ยงได้นำทรัพย์สินออกจากที่ซ่อนได้ ท่านก็มีความมุ่งมั่นและศรัทธาที่แรงกล้าต่อพระพุทธศาสนา จะนำทรัพย์สินของโยมแม่มาสร้างวัด แต่ท่านก็พบว่าบ้านเดิมได้เปลี่ยนไปมาก มีการย้ายเมืองกาญจนบุรีไปตั้งที่ปากแพรก ท่านจึงไม่สร้างวัดที่บ้านเดิม ด้วยมองว่าที่ปากแพรกเจริญรุ่งเรือง เป็นที่ชุมนุมชน จึงตกลงใจสร้างวัดที่ปากแพรก

เพื่อผู้คนจะได้ไปวัดสะดวก วัดเหนือมีท่านเป็นเจ้าอาวาสองค์แรก และพากันเรียกท่านว่า สมภารเสี่ยง

ส่วน**วัดญวน**หรือ**วัดถาวรวราราม** เป็นวัดฝ่ายอนัมนิกาย ลัทธิมหายาน มีชื่อตามภาษาญวนว่า "วัดคั้นถ่อคื่อ" ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวัดเหนือ สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่บรรพบุรุษของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านเหนือ คนญวนเป็นคนรักเชื้อสายตัวเองมาก แค่มีแซ่เดียวกันอยู่ที่ไหนก็จะดูแลกัน พอมีดำริจะสร้างวัดญวน ชาวญวนก็ช่วยกันคนละไม้คนละมือ ระดมทั้งความคิด แรงกาย แรงทรัพย์ ช่วยกันเต็มที่จนสำเร็จเป็นที่พึ่งและศูนย์รวมจิตใจของชาวญวนผู้พลัดถิ่น

บ้านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อยู่ห่างจากวัดญวนประมาณห้าหกร้อยเมตร เดิมทีวัดนี้มีเจดีย์บรรพบุรุษของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ โดยอยู่บริเวณหอระฆัง พระชนนีและป้าเฮ้งจึงมากราบไหว้บรรพบุรุษสม่ำเสมอ ส่วนงานประเพณีต่างๆ ก็มามิได้ขาด

ในสมัยเด็กๆ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ โปรดวิ่งเล่นอยู่ที่วัดญวนบ่อยๆ พระองค์จึงผูกพันกับที่นี่ไม่น้อย ตอนเป็นนักเรียนอยู่วัดเหนือ พระองค์มักเสด็จมาที่วัดญวน ตอนนั้นวัดญวนกับวัดเหนือกั้นรั้วด้วยต้นไม้ทั้งต้นเรียงเป็นแนว

"...ตรงข้างหลังวัดญวนเป็นสุสาน *ที่นี่*ตอนยังเรียนหนังสือที่วัดเหนือ เดินมาเที่ยวบ่อยๆ มากับสัปเหร่อ เจออะไรต่อมิอะไรแปลกๆ บางทีก็เจอศพพวกผู้ร้ายที่ทางบ้านเมืองเขาจับมาแขวนคอ ตอนนั้นไม่กลัว เพราะมากับสัปเหร่อเขามีวิชา..."

ส่วนอีกวัดที่อยู่ท้ายถนนชื่อ**วัดไชยชุมพลชนะสงคราม** หรือ**วัดใต้** เป็นพระอารามหลวง วัดใต้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองเช่นกัน เชื่อว่าวัดนี้ได้เริ่ม



ทรงฉายพระรูปรวมกับคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่กองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อครั้งเป็นพระมหาเจริญ (แถวยืนหลังสุดองค์ที่ ๒ จากซ้าย) พ.ศ. ๒๔๘๒

ก่อสร้างราวสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง หาประวัติแน่ชัดไม่ได้ แต่เล่าต่อกันมาว่า พระยาตาแดงเป็นผู้สร้าง วัดนี้เป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์ ทัพไทยที่ยกออกไปต่อสู้ทัพพม่าจะต้องมาพักที่นี่

ไทยกับพม่าเคยรบกันที่จังหวัดกาญจนบุรีสองครั้ง คือ พ.ศ. ๒๓๒๘ ชนะพม่าที่ลาดหญ้า และ พ.ศ. ๒๓๒๙ ชนะพม่าที่ท่าดินแดง ในการรบชนะทั้งสองครั้งได้ประชุมพลที่วัดนี้ จึงได้ชื่อว่า "วัดไชยชุมพลชนะสงคราม"

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เมื่อยังเยาว์เคยไปวัดใต้เพื่อกราบหลวงปู่เปลี่ยน อินทฺสโร (พระวิสุทธิรังษี) ครั้งนั้นหลวงปู่ได้เจิมกระหม่อมให้ รวมทั้งให้ศีลให้พร และเคยทักเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ว่า *"โตขึ้นจะได้เป็นใหญ่เป็นโต"*

หลวงปู่เปลี่ยน เป็นเกจิอาจารย์ดัง และชาวบ้านเคารพรักท่านมาก


วัดเทวสังฆาราม


สามเณรพรรษาแรกๆ


พระมหาเจริญ

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง มีเรื่องรู้กันทั่วว่า เวลาที่ทหารฝ่ายพันธมิตรทิ้งระเบิดเพื่อทำลายสะพานข้ามแม่น้ำแคว บางครั้งลูกระเบิดก็ลอยมาตกในชุมชนใกล้วัดใต้ ผู้คนต่างหลบเข้ามาในวัดด้วยรู้ว่าปลอดภัย เพราะหลวงปู่เปลี่ยนมีคาถาปัดเป่าลูกระเบิดให้ตกลงในแม่น้ำ ทำให้ทุกคนปลอดภัย

....

สามวัดสำคัญของปากแพรกนี้ มีส่วนในการหล่อหลอมเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ให้เติบโตอย่างมีธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง สั่งสมศรัทธาที่ถูกต้องในการนำไปสู่การมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง พึ่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้บอกทางให้ พึ่งพระธรรมเป็นทางเดิน พึ่งพระสงฆ์เป็นผู้เดินนำและพึ่งตนเองในการปฏิบัติทั้งปวง ด้วยว่าพระพุทธศาสนาประเสริฐเลิศล้ำไม่มีใดเสมอ...

สู่ร่มกาสาวพัสตร์

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ อยู่กับป้าไม่เคยห่าง นอกจากต้องไปแรมคืนเวลาเข้าค่ายลูกเสือบ้างเป็นบางครั้งเท่านั้น

"คืนนี้เป็นคืนสุดท้ายที่จะอยู่ด้วยกัน" ป้าเฮ้งพูดกับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ด้วยความอาลัย ด้วยว่าหลานชายจะบรรพชาเป็นสามเณรในวันรุ่งขึ้น

คำสนทนาในวันนั้น ป้าเฮ้งไม่รู้เลยว่าสิ่งที่ได้พูดกับหลานชายจะเป็นความจริงในเวลาต่อมา หลังจากบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงใช้ชีวิตพรหมจรรย์นับจากนั้น และไม่เคยกลับไปค้างคืนที่บ้านป้าอีกเลย แสงจันทร์คืนนั้นจึงนับเป็นแสงสุดท้ายของชีวิตทางโลก

การที่พระชนนีและป้าตัดสินใจให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ บรรพชาตั้งแต่ยังเล็กนั้น ด้วยเหตุที่ประชวรบ่อย และมีครั้งหนึ่งพระอาการหนัก

จนคิดว่าอาจถึงแก่ชีวิต ด้วยความรักที่มีต่อเลือดในอก พระชนนีบนบานศาลกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

...ขอให้ลูกชายหายเจ็บไข้ ถ้าลูกหายจะให้บวช...

ครั้นแล้วเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงแข็งแรงขึ้นตามลำดับ พร้อมๆ กับเรียนจบชั้นประถมปีที่ ๕ ที่โรงเรียนประชาบาลวัดเทวสังฆาราม ในระหว่างนั้นก็เป็นอีกหนึ่งช่วงชีวิตที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงต้องตัดสินพระทัยเลือกทางชีวิต ด้วยว่าตอนนั้นที่โรงเรียนไม่มีชั้นเรียนให้เรียนต่อแล้ว

แต่แล้วเหตุปัจจัยถึงพร้อม น้าชายสองคนจะอุปสมบทในปีนี้ พระชนนีป้าเฮ้ง ปรึกษากันในครอบครัว และตกลงใจให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ บรรพชาพร้อมกับน้าชายเสียทีเดียว และเมื่อเอ่ยถามความสมัครใจพระองค์ก็ไม่ทรงคัดค้าน

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงบรรพชาในต้นพรรษา ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ เมื่อพระชันษาเข้า ๑๔ ปี มีหลวงพ่อดีหรือพระครูอดุลยสมณกิจ เจ้าอาวาสวัดเหนือ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูนิวิฐสมาจาร เจ้าอาวาสวัดศรีอุปลาราม หรือ "หลวงพ่อวัดหนองบัว" เป็นพระอาจารย์ให้สรณะและศีล

เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็จำพรรษาอยู่ที่วัดเหนือ

บรรยากาศในวันบรรพชาของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ลูกหลานฟังต่อๆ กันมาว่า

...วันที่สามเณรเจริญบรรพชานั้น พระองค์ทรงขี่ม้าสีขาว ริ้วขบวนแห่นาคผ่านตลาดบ้านเหนือและมุ่งไปยังวัดเหนือ ..สาธุชนที่เห็นยกมืออนุโมทนา...

การบรรพชาเป็นสามเณรของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในวันนั้น นำความสุขความปลื้มปีติมาสู่หัวใจของพระชนนี ป้าเฮ้ง และญาติพี่น้องอย่างที่สุด



วัดสนหา นครปฐม



พระสาสนโสภณ ที่จังหวัดกาญจนบุรี



เจ้าพระคุณสมเด็จฯ
ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑



ฉายพระรูปกับพระเปรียญ สำนักเรียนวัดบวรนิเวศฯ พ.ศ. ๒๔๘๒



โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่หลวงพอดีสร้างใหม่ไว้รอให้
เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงกลับมาสอน

การบรรพชาของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงมีที่มาด้วยเหตุในเบื้องแรก คือการแก้บน หรือจะเป็นด้วยว่า...นี่คือเหตุปัจจัยแห่งชีวิตที่ได้ลิขิตมา... ชีวิตพรหมจรรย์เป็นทางแห่งความเจริญพระองค์ผู้มีพระนามว่า "เจริญ" ไม่มีเส้นทางอื่นให้เลือกเดิน...

ด้วยเลือกมาแล้วจากการตั้งสัจอธิษฐานบารมีในชาติแล้วชาติเล่า หากมีการเกิดไม่ว่าครั้งใดก็ขอให้เป็นไปเพื่อการค้นหาและเข้าถึงความจริงแห่งพุทธะ ให้ได้ก้าวพ้นจากอำนาจแห่งกิเลสไปสู่ดินแดนที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ล่วงไปถึงแล้ว

หลวงพ่อดี ครูบาอาจารย์คนสำคัญ

วัดเหนือเป็นวัดที่ได้ชื่อว่ามีพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมาตั้งแต่ครั้งโบราณ เป็นที่รับรู้ถึงพระเนตรพระกรรณ และได้รับพระบรมราชานุเคราะห์มาโดยตลอด โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาสวัดเหนือถึง ๓ ครั้ง และมีบันทึกไว้ตอนหนึ่งว่า

...แวะเข้าไปดูวัดนี้ สมภารเธอรักษาดีจริงๆ เตียนตลอดครอบบริเวณ มีต้นไม้เล็กน้อยเหมือนกับสวนฝรั่ง ขี่ม้าไปโดยรอบโบสถ์ เห็นโบสถ์ชำรุดมาก ได้สั่งให้พระยากาญจนบุรีเอาส่วยในเมืองกาญจนบุรีซ่อมแซม..."

วัดเหนือได้รับโอกาสเสมอ ในการต้อนรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ และพระราชวงศ์ชั้นสูง

ในครั้งหนึ่ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ยังได้เคยเสด็จออกมาตรวจการคณะสงฆ์ จังหวัดกาญจนบุรี พระองค์ได้ดูการปฏิบัติของพระที่วัดเหนือ โดยสมัยนั้นมีหลวงพ่อดีเป็นเจ้าอาวาส สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเห็นข้อวัตรของพระสงฆ์ที่นี่ปฏิบัติดีจนถึงกับมีพระคำรัสว่า

"อยากเห็นพระดีให้มาดูที่วัดเหนือ"

และเมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ เสด็จไปยังวัดอื่น จังหวัดอื่น พระองค์ก็ได้ตรัสแนะนำให้ไปดูวัดเทวสังฆารามเป็นตัวอย่าง

"...วัดเทวสังฆาราม ที่เสด็จทอดพระเนตรวันนี้ คนพื้นเมืองเรียกว่าวัดเหนือ... มีลานกว้างมีต้นไม้ร่มรื่น พื้นรักษาเตียนดี มีของก่อสร้างเป็นสิ่งเป็นอันรักษาสะอาดเอี่ยม มีพระสงฆ์ ๒๘ รูป เป็นมหานิกายแผลงปฏิบัติเคร่งครัด พระอธิการดีเป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้คล่องแคล่วเอาการเอางาน..."

หลวงพ่อดี เจ้าอาวาส เป็นพระสงฆ์ที่บรรพชิตและชาวบ้านเคารพรักศรัทธากันมาก

อย่างไรก็ดีในสายตาของชาวบ้านก็พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า หลวงพ่อดี

ดุและเข้มงวด มีเรื่องเล่าว่า ขนาดพระสงฆ์ยังโดนท่านตีขาถ้าพระสงฆ์รูปนั้นปฏิบัติตนไม่ถูกไม่ควร

หากใครผ่านไปแถววัดเหนือในเวลากลางวัน ไม่มีหรอกที่จะได้เห็นชายจีวรสีเหลืองเดินไปเดินมา เพราะภิกษุสามเณรทุกรูปต้องเข้าเรียนเข้าปฏิบัติกันหมดทั้งวัด ตามแนวทางของวัดเหนือที่กำหนดไว้ตั้งแต่โบร่ำโบราณ คือ ภิกษุสามเณรต้องได้รับการเรียนการสอน ทำวัตรสวดมนต์และปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานทุกวัน...

ถ้าช่วงไหนมีเทศกาลงานวัด มีหนังกลางแปลงมาฉาย มีวงดนตรีมาเล่น ภิกษุสามเณรต้องอยู่ในกุฏิปิดห้องเงียบ ห้ามออกมาเดินข้างนอกเลย เวลาต้องการออกนอกเขตวัดก็ต้องบอกลาหลวงพ่อดีทุกครั้ง

แต่ถึงใครจะว่าหลวงพ่อดีเป็นพระดุ แต่เด็กๆ ส่วนใหญ่มักไม่มีใครกลัว มีเรื่องเล่าว่า มีเด็กผู้หญิงวัยกำลังซนแก่นแก้วคนหนึ่งช่วยย่าขายขนมห่อ อยากขายขนมให้หมดเร็วๆ แอบคิดแผนการไปขายหลวงพ่อวัดเหนือ ใจกล้าไม่กลัวใครถึงกับไปหาท่านถึงกุฏิขณะที่ท่านกำลังฉันเพล ใช้อุบายขอให้ท่านซื้อขนม ...บอกว่ามีคนไปเรียกมาให้หา เชื่อว่าหลวงพ่อก็รู้ แต่คงด้วยความเอ็นดู ท่านจึงให้คนรับซื้อขนมไว้ทั้งหมด

ขณะที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นสามเณรในพรรษาแรก หลวงพ่อดีมีอายุได้ ๔๓ ปี เป็นพระสงฆ์ผู้เคร่งครัดในธรรมวินัย มีความรู้ความสามารถในการฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นพระภิกษุสามเณรที่ดีตามพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ อีกทั้งยังมีจิตใจเอื้อเฟื้อเป็นแบบอย่างอันดีของภิกษุสามเณร ที่สำคัญท่านเป็นพระนักปฏิบัติ มีความสนใจในวิปัสสนาธุระเป็นอย่างยิ่ง

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ปฏิบัติดีพร้อมแล้วเป็นผู้นำทาง

หลวงพ่อดีนับเป็นครูบาอาจารย์ที่สำคัญที่สุดองค์หนึ่งของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นดั่งบิดาทางธรรมก็ว่าได้ เป็นพระผู้สนับสนุนทุกอย่างให้พระองค์ก้าวหน้าอย่างถึงที่สุด ชี้ทางให้เห็นซึ่งความจริงอันเป็นธรรมดาของชีวิต มุ่งให้มีพระธรรมคุ้มครองรักษา สอนสั่งให้เป็นคนเต็มคนผู้มีความสงบเย็นอยู่ในจิตใจเป็นนิจ

สามเณร เหล่ากอของสมณะ

ในพระพุทธกาล แรกเริ่มมีแต่ภิกษุ คือชายที่มีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้เด็กชายที่มีอายุไม่ถึงเกณฑ์ สามารถบวชได้ เรียกว่า สามเณร

สำหรับพระพุทธองค์แล้วทรงมีพระเมตตาต่อเด็ก ทรงถือว่าสามเณรนั้นคือเหล่ากอแห่งสมณะ หรือ "ลูกพระ"

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้มีสามเณร ก็ได้ทรงลดหย่อนข้อปฏิบัติทางวินัยลงมาให้พอเหมาะกับภาวะของเด็ก

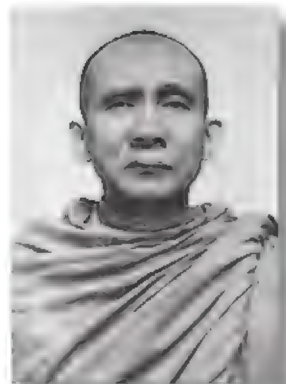
ศีล ๑๐ ข้อ จึงเป็นศีลที่สามเณรน้อยต้องปฏิบัติรักษาไม่ให้ขาด ไม่ให้ถูกทำลาย

ในช่วงแรกขณะที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังทรงเป็นสามเณรใหม่ พระองค์ต้องปรับตัวอยู่มาก เนื่องจากต้องละทิ้งชีวิตเดิม หากแต่พระองค์ก็ทรงเริ่มพรรษาแรกแห่งชีวิตพรหมจรรย์ด้วยความตั้งใจอย่างเคร่งครัด พยายามรักษาศีลทั้งสิบข้อไม่ให้ขาด

...ท่องสามเณรสิกขา สมาทานสิกขาบทในวันพระหรือวันอุโบสถ ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ฝึกออกเสียงสวดมนต์บทต่างๆ ให้ชัดเจนและท่องจำให้ขึ้นใจ...

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงรักการศึกษา มีปัญญาแตกฉาน ขะมักเขม้น





พระธรรมวราภรณ์

ทรงฉายพระรูปบริเวณหน้าโรงเรียนปริยัติธรรม (หลังเดิม) วัดเทวสังฆาราม ขณะเป็นสามเณร



สมัยเป็นพระมหาเจริญ สุวฑฺฒโน
ทรงฉายพระรูปรวมกับคณะครูพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดบวรนิเวศฯ

ทำทุกอย่างในข้อวัตรที่สามเณรผู้เป็นเหล่ากอของสมณะที่ดีพึงกระทำ ระวังไม่ให้ขาดตกบกพร่อง แต่ด้วยพระองค์ทรงมีความเมตตาอยู่ในพื้นจิตอยู่แล้ว การรักษาศีลจึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้โดยง่ายเป็นปกตินิสัย

หลวงพ่อดี อุปัชฌาย์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เห็นแววสามเณรใหม่ผู้นี้อย่างชัดแจ้ง ท่านเฝ้าคอยดูแลเอาใจใส่ ตักเตือนและติดตามความเป็นอยู่ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อยู่เสมอ เหมือนดั่งพ่อผู้คอยดูแลลูก หากเห็นสิ่งใดที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทำไม่ถูกก็คอยแนะนำสั่งสอน ให้ระวังในบาป ไม่ทำสิ่งที่เป็นอกุศล ฝึกการเจริญกุศลไว้ให้เป็นปกตินิสัย และเฝ้าอบรมสั่งสอนให้มีจิตตั้งมั่นอยู่ในธรรมที่ควรศึกษา

อีกสิ่งที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ฝึกปฏิบัติเป็นประจำ นั่นคือการทำอุปัชฌายวัตร

ในพระไตรปิฎกได้มีข้อปฏิบัติในข้อวัตรอุปัชฌายะไว้อย่างละเอียด โดยรวมแบบพื้นๆ คือ ถ้าอุปัชฌาย์ประสงค์สิ่งใดก็ถวายสิ่งนั้น เป็นต้นว่า ลูกศิษย์ควรตื่นแต่เช้าตรู่ เพื่อเตรียมถวายน้ำล้างหน้า ปูอาสนะไว้ ถวายเครื่องดื่มตอนเช้า ดูแลกุฏิและเครื่องใช้ทุกอย่างให้สะอาดเรียบร้อย เก็บพับเก็บจีวรโดยมิให้มีรอยพับ ตกกลางคืนช่วงหัวค่ำเข้าไปนวดให้อุปัชฌาย์ผ่อนคลาย...

หลวงพ่อดีเริ่มสอนเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในช่วงกลางคืน ท่านได้ต่อคำเทศน์กัณฑ์อริยทรัพย์ ๗ ประการให้ โดยใช้วิธีสอนแบบโบราณ หลวงพ่อจะอ่านกัณฑ์อริยทรัพย์นำให้ฟังก่อน แล้วให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ท่องตามทีละวรรค คืนละตอน

พระองค์ทรงตั้งใจฟังอย่างลึกซึ้ง ด้วยสติตั้งมั่น จำจดไว้ทุกวรรคทุกตอน

หลวงพ่อดีสอนเช่นนี้ติดต่อกันทุกคืน จนเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จดจำกัณฑ์อริยทรัพย์ ๗ ประการได้ทั้งกัณฑ์

...คำเทศน์กัณฑ์อริยทรัพย์ได้รับการคัดลอกทุกคำเก็บไว้ในสมุดด้วยตัวอักษรคัดลายมือตัวบรรจง...

ในคืนวันพระคืนหนึ่งในพรรษาแรก

หลวงพ่อคีให้โอกาสสามเณรใหม่ได้ขึ้นเทศน์ปากเปล่าให้เหล่าอุบาสกอุบาสิกาฟัง

...เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเตรียมพระองค์เป็นอย่างดี ก่อนขึ้นเทศน์ทรงท่องทบทวน รวมทั้งทำความเข้าใจความหมายในบทธรรมอย่างลึกซึ้งแม่นยำ

ในคืนวันพระนั้น สามเณรน้อยนั่งขัดสมาธิตัวตรงสงบสำรวมอยู่บนธรรมาสน์ เทศน์กัณฑ์อริยทรัพย์ ๗ ประการได้อย่างไม่ติดขัด เสียงดังฟังชัดทุกถ้อยคำเต็มพลังความหมาย ตั้งแต่ต้นตลอดไปจนจบ แม้เป็นเพียงสามเณรใหม่แต่เทศน์ได้ยอดเยี่ยมเกินพรรษา ผู้ได้ยินได้ฟังธรรมจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์ผ่านสามเณรน้อยในคืนนั้น ต่างปลื้มปีติอิ่มเอมใจ

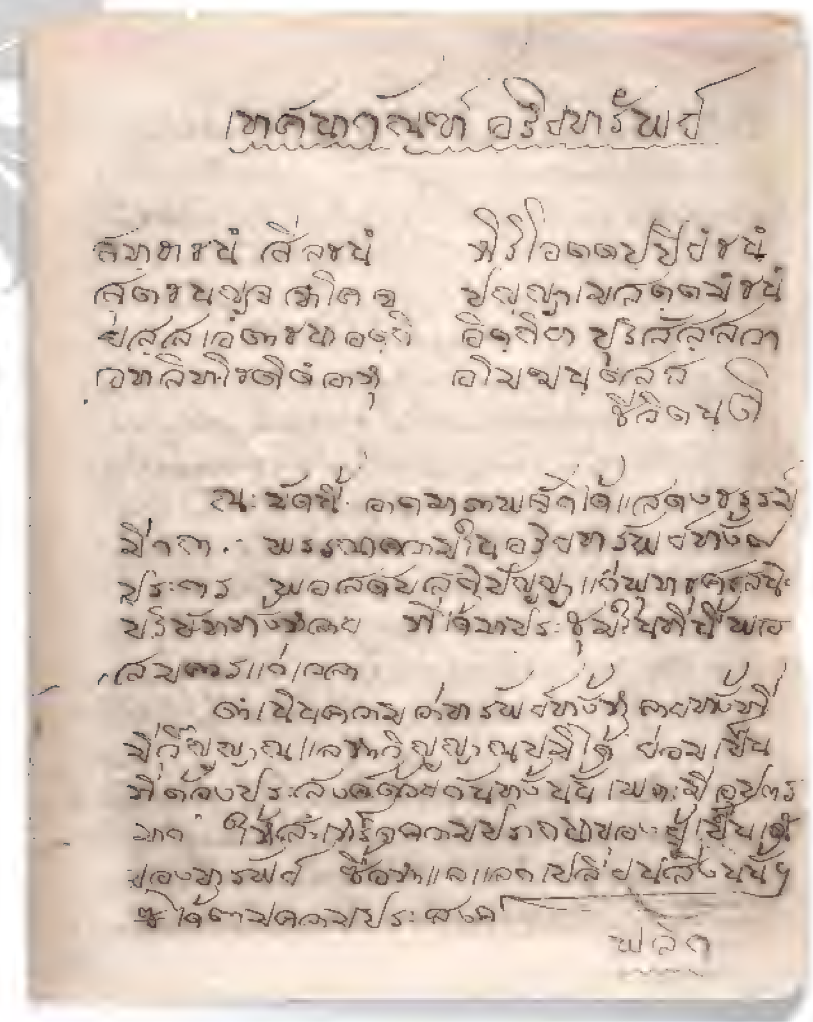
พระชนนีกับป้าเฮ้งนั่งฟังเงียบสงบอยู่ตรงมุมหนึ่งภายในอุโบสถ ชื่นใจยิ่งนักที่ลูกเณรมีความก้าวหน้าในธรรมอันงาม

....

ชีวิต "ลูกพระ" ในพรรษาดำเนินไป...

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีพระทัยใฝ่ศึกษาบากบั่นพากเพียรท่องจำบทสวดมนต์บทต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้นใจ บางครั้งมีญาติโยมนิมนต์ไปสวดมนต์ในงานพิธีกรรมและงานประเพณีต่างๆ แม้เป็นสามเณรใหม่ หลวงพ่อคีท่านก็อนุญาตให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ติดตามคณะพระสงฆ์ไปด้วย

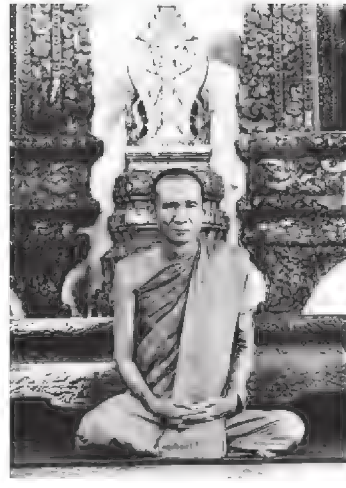
มีครั้งหนึ่งที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีกิจนิมนต์ และประสบกับ


เทศนากัณฑ์ อริยทรัพย์

"อริยทรัพย์" เทศนากัณฑ์แรกลายพระหัตถ์



ฉายพระรูปกับหลวงพอดี
ณ วัดเทวสังฆาราม



พระสาสนโสภณ



สมเด็จพระสังฆราช ๓ พระองค์คือ องค์ซ้าย สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทยมหาเถร)
องค์ขวา สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถร)
องค์กลาง เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในพิธีเททองหลอพระรูปสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศฯ พ.ศ. ๒๕๐๗

เหตุการณ์ชีวิตที่ทรงจดจำได้ไม่ลืม ด้วยว่าพระองค์ทรงมีจิตใจอ่อนโยน เมตตาต่อทุกชีวิต ปรารถนาอย่างจริงใจให้ผู้อื่นเป็นสุข เห็นคนที่น่าสงสารก็เห็นใจในทุกขเวทนาที่เขาได้รับ

"...มีอยู่ครั้งหนึ่ง *ที่นี่* ได้รับนิมนต์ไปสวดโพชฌงค์ให้แก่ผู้ป่วยตามคตินิยมในสมัยนั้น ตอนนั้นยังเป็นเณรเล็กๆ นั่งอยู่ท้ายแถว ขณะกำลังสวดอยู่เห็นทุกขเวทนาอย่างมากของผู้ป่วย ไม่สามารถทนดูทุกขเวทนาของผู้ป่วยได้ จนเป็นลมหมดสติไป และทำให้เจ้าภาพซึ่งขณะนั้นกำลังดูแลผู้ป่วยอยู่ ต้องเป็นภาระเพิ่ม เพราะเณรเป็นลม..."

ไปเรียนบาลี ภาษาห่อธรรมะของพระพุทธองค์

...พระธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ใจต้องถึงพระธรรม เมื่อใจถึงพระธรรมจะไม่เบื่อที่จะฟังธรรม ไม่เบื่อที่จะปฏิบัติธรรม ธรรมจะเป็นสิ่งที่งดงามที่ไพเราะ อยากที่จะฟัง อยากที่จะอ่าน ได้ฟังธรรม ได้อ่านธรรมแล้ว มีความเพลิดเพลิน มีความสุข นี่แปลว่าใจถึง เห็นความงามในพระธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด และพอใจที่ปฏิบัติธรรม เห็นความงามในการปฏิบัติธรรม...

ฤดูฝนสิ้นสุด ครบพรรษาแล้ว ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไม่ได้คิดเรื่องลาสิกขา พระองค์ยังทรงเพลิดเพลินในธรรม ดำรงตนให้อยู่ในวิถีแห่งการตื่นรู้ ด้วยศรัทธาที่ถูกต้อง

เมื่อหลวงพ่อดีเห็นแววของสามเณร จึงเอ่ยปากชักชวนให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เรียนภาษาบาลี ซึ่งภาษาบาลีนั้นเป็นความจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการเข้าถึงคำสอนของพระพุทธองค์อย่างลึกซึ้ง จนกล่าวได้ว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่ห่อพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไว้ ให้สืบทอด

ยาวนานมากว่าสองพันปี

เนื่องจากทรงมีใจใฝ่รู้ในธรรม เมื่อหลวงพ่อดีให้โอกาสได้เล่าเรียนภาษาของพระพุทธองค์ จึงไม่ทรงลังเลสงสัยในการศึกษาที่เป็นไปเพื่อการเข้าใจคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ซาบซึ้ง

พระองค์ทรงตอบรับหลวงพ่อดี และบอกกล่าวพระชนนีและป้าเฮ้ง พระชนนีและป้าเฮ้งไม่คัดค้าน

แต่ในครั้งนั้นการเรียนภาษาบาลีในจังหวัดกาญจนบุรียังขาดแคลนครู หลวงพ่อดีจึงต้องส่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไปเรียนที่วัดเสนหา ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จากถิ่นเกิด พร้อมนำความตั้งใจของหลวงพ่อดีไปด้วย ที่ให้มุ่งมั่นหมั่นศึกษาจนแตกฉานดี จะได้กลับบ้านมาสอน กลับมาเป็นพระอาจารย์สอนภิกษุสามเณรที่วัดเทวสังฆาราม หลวงพ่อจะสร้างโรงเรียนไว้คอยท่า...

จากถิ่นเกิด สู่นครปฐม

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ขึ้นรถไฟที่สถานีรถไฟกาญจนบุรี มุ่งหน้าไปยังจังหวัดนครปฐม ซึ่งอยู่ห่างจังหวัดกาญจนบุรีประมาณ 70 กิโลเมตร

นครปฐมเป็นอีกหนึ่งเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจ เมืองนี้เคยเจริญมาตั้งแต่เมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย พระเจ้าอโศกได้ทรงส่งสมณทูตเป็นเถระสองรูปเดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา และได้มีการสร้างพระปฐมเจดีย์ขึ้น

พระปฐมเจดีย์นี้มีประวัติศาสตร์ที่สำคัญ มีบันทึกว่า นับย้อนขึ้นไปเกินกว่า ๑๑๐ ปี ในคราวนั้นมีภิกษุเดินธุดงค์มากั้นกลดพักอยู่ ณ บริเวณมหาเจดีย์ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นป่าและองค์พระเจดีย์ก็ชำรุดทรุดโทรม

พระภิกษุองค์นั้น คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงผนวช ได้เสด็จฯ ไปทรงนมัสการหลายครั้ง ทรงสันนิษฐานว่า เป็นพระเจดีย์เก่าแก่ที่พังลง และมีการปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่หลายครั้งหลายคราว องค์พระเจดีย์ขณะนั้นวัดได้ถึง ๔๐ วา ๒ ศอก ซึ่งสูงใหญ่กว่าพระเจดีย์ทั้งปวงในประเทศไทย ราษฎรเรียกว่า พระปทม หากแต่ที่ถูกควรเป็นพระปฐมเจดีย์

วัดเสนหาอยู่ห่างองค์พระปฐมเจดีย์แค่ประมาณ ๑ กิโลเมตรเท่านั้น นับว่าวัดเสนหาซึ่งเป็นพระอารามหลวง และเป็นถิ่นฐานที่เรียนของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ นั้นตั้งอยู่ในดินแดนที่พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอยู่อย่างมั่นคงมาเนิ่นนานแล้ว

หลวงพ่อดีนำสามเณรเจริญไปฝากไว้กับพระครูสังวรวินัย (อาจ ชุตินฺธโร) เจ้าอาวาสวัดเสนหา เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๐ และได้เริ่มเรียนบาลีไวยากรณ์ที่วัดเสนหาพร้อมเพื่อนสามเณรที่เรียนอยู่ด้วยกันร่วม ๑๐ รูป มีพระอาจารย์ผู้สอนเป็นพระเปรียญมาจากวัดมกุฏกษัตริยาราม ชื่อพระมหาภักดิ์ ศักดิ์เฉลิม

เมื่อเรียนไประยะหนึ่ง พระอาจารย์เห็นว่า เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีความเจริญก้าวหน้าในการเรียน จึงชักชวนให้ไปอยู่ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม พร้อมติดต่อฝากทางวัดมกุฏฯ มีการจัดเตรียมกุฏิและแจ้งว่ามีโยมอุปัฏฐากด้วย

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงได้กลับวัดมาหารือเรื่องนี้กับหลวงพ่อดี หลวงพ่อดีไม่เห็นด้วย เนื่องจากหลวงพ่อคิดไว้แล้วว่า เมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เรียนที่วัดเสนหาจบ หลวงพ่อดีจะนำไปฝากให้เรียนต่อที่วัดบวรนิเวศวิหารอยู่แล้ว

หลวงพ่อดีเคยจำพรรษาอยู่ที่วัดรังษีสุทธาวาสติดกับวัดบวรนิเวศ

วิหาร (ภายหลังต่อมาได้รวมเข้ากับวัดบวรนิเวศวิหาร) และคุ้นเคยกับสมเด็จพระสังฆราชเจ้า จึงได้ติดต่อฝากกับสมเด็จพระสังฆราชเจ้าซึ่งในขณะนั้นทรงเป็นสมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ไว้แล้ว

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงเป็นอันงดไม่ได้ไปอยู่วัดมกุฏกษัตริยาราม และได้จำพรรษาต่ออยู่ที่วัดเสนหา เรียนแปลธรรมบทปี พ.ศ. ๒๔๗๒ อีกพรรษาหนึ่ง

ระหว่างนั้น ท่านพระครูสังวรวินัย (อาจ ชุตินฺธโร) อาพาธเป็นวัณโรคถึงแก่มรณภาพ ทางวัดเสนหาได้จัดงานพระราชทานเพลิงศพ ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีโอกาสได้พบสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ (พระยศในขณะนั้น) เป็นครั้งแรก

และครั้งนี้เป็นครั้งที่สองในชีวิตของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่ได้พบบุคคลสำคัญในชีวิตของพระองค์

จากวันที่ทรงเป็นเด็กน้อย ทรงได้เข้าเฝ้าพร้อมกับพระชนกกราบนมัสการสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

และในวันที่ทรงเป็นสามเณรก็ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ นับเป็นสองเหตุการณ์ที่น่าสังเกตว่า พระผู้เกิดมาเป็นสังฆราชา ๓ พระองค์ และเป็น ๓ ผู้ครองวัดบวรนิเวศวิหาร ทั้งสามพระองค์ได้อุทิศพระองค์เพื่อพระพุทธศาสนาอย่างถวายชีวิตทุ่มเท และเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ได้มีโอกาสพบทั้งสองพระองค์ในวันที่พระองค์ยังเยาว์วัย

...

ในการเข้าเฝ้าสมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ในครั้งนั้น หลวงพ่อดีกราบขอโอกาสให้สามเณรน้อยได้ร่ำเรียนอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อศึกษาวิชาทางธรรม อบรมจิตและบ่มเพาะปัญญาให้ก้าวหน้าถูกต้องตามทางแห่งพระพุทธองค์

หลวงพ่อดีเป็นพระอุปัชฌาย์ผู้มองการณ์ไกล ท่านไม่เห็นที่ใดเหมาะสมเท่าวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นสถานที่ที่มีความพร้อมที่สุดในการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม

สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ทรงพระเมตตารับสามเณรเจริญไว้ในพระอุปการะ

สู่วัดบวรนิเวศวิหาร

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เดินทางเข้ากรุงเทพฯ มุ่งสู่วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒

วัดบวรนิเวศฯ สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เป็นวัดที่ส่งเสริมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมรวมทั้งภาษาบาลี ระเบียบการสอนของวัดขึ้นชื่อว่าเข้มงวดนัก ผู้เรียนจบหลักสูตรล้วนเป็นผู้มีความรู้ทางธรรมแตกฉาน สามารถแต่งตำราวรรณกรรม รวมทั้งสนทนาภาษาบาลีได้อย่างถูกต้องไพเราะ วัดบวรนิเวศวิหารยังเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สถานศึกษาพุทธศาสนาชั้นสูงของพระสงฆ์

สามเณรน้อยเข้าสู่เส้นทางธรรมแล้ว

เมื่อมาถึงวัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ทรงฝากให้พระมหาเฉลิม ซึ่งดำรงสมณศักดิ์ที่พระครูพุทธมนต์ปรีชา เป็นผู้ดูแล

สามเณรน้อยปฏิบัติทุกอย่างตามกฎกติกาของวัดบวรนิเวศวิหาร เช่น ซ้อมสวดมนต์ได้จบหลักสูตรของวัดในปีแรกที่มาอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร

ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม สอบได้ตามลำดับ ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๗๒ พระชันษา ๑๗ ปี สอบได้นักธรรมตรี

พ.ศ. ๒๔๗๓ พระชันษา ๑๘ ปี สอบได้นักธรรมโท และเปรียญ

ธรรม ๓ ประโยค ในปีเดียวกัน

พ.ศ. ๒๔๗๕ สอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๔ ประโยค

ตามกฎของวัดบวรฯ หากสามเณรยังสอบไม่ผ่านเปรียญ ๓ จะต้องมีพระอาจารย์ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้ดูแล

เมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสอบเปรียญธรรม ๓ ได้แล้ว เป็นการแสดงให้เห็นว่าสามเณรผู้นั้นมีวุฒิภาวะในระดับหนึ่งแล้ว จึงได้สิทธิ์มีห้องเป็นของตนเอง

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ย้ายไปอยู่คณะเขียวบวร มีห้องของพระองค์เอง และเมื่ออยู่ที่นี่ครั้งหนึ่ง พระองค์ทรงพลัดตกจากกุฏิ ทรงเล่าว่า

"ครั้งนั้นมีเพื่อนสามเณรอยู่รูปหนึ่งนั่งคุยกัน โดยสามเณรรูปนั้นนั่งอยู่ขอบหน้าต่าง ความที่ยังเป็นเด็ก ไม่ทันระวังตัว ก็ไปหยอกเล่นกับสามเณรที่นั่งอยู่ขอบหน้าต่าง โดยไปจับไหล่เขย่าเหมือนจะผลักให้ตกลงไป และความที่สามเณรผู้นั้นก็มิได้ตั้งสติ จึงตกใจและทำท่าจะตกไปจริงๆ ด้วยความตกใจ จึงคว้าสามเณรนั้นไว้ไม่ให้ตก แต่ไม่ทันการณ์เลยตกลงไปทั้งสองรูป"

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงตกจากกุฏิ หลังกระแทกพื้นโดยเพื่อนสามเณรทับอยู่ด้านบน แต่ด้วยความเป็นเด็กอยู่จึงทรงสามารถลุกขึ้นมาทันใดและขึ้นกุฏิไปโดยไม่รู้สึกเจ็บปวดใดๆ ประมาณหนึ่งชั่วโมงให้หลังเกิดปวดจนทนไม่ได้และลุกเดินไม่ได้ แต่ก็ไม่ได้ไปหาหมอ ทรงทายานวดตามที่มีรักษาจนคลายปวด

ชีวิตสามเณรดำเนินไปใต้ร่มเงาของวัดบวรนิเวศฯ วัดเก่าแก่ที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะในงานพระราชพิธีทอดกฐินหลวง...

กฐินหลวง เป็นผ้าพระกฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ



ในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระชนมายุเสมอสมเด็จพระราชบิดา
ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

พระราชดำเนินไปถวายด้วยพระองค์เอง หรือทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เสด็จแทนพระองค์ไปพระราชทานแทน กฐินหลวงนี้จัดเครื่องกฐินด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และบางครั้งมีการจัดพิธีแห่เครื่องพระกฐินอย่างใหญ่ โดยกระบวนพยุหยาตราชลมารค หรือกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค แล้วแต่พระราชประสงค์

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้เสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินที่วัดบวรนิเวศวิหาร ขณะนั้นมีการพระราชทานผ้าไตรแด่พระภิกษุสามเณรเปรียญทั้งวัด เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นสามเณรเปรียญรูปเดียวในศกนั้น ที่ได้เข้ารับพระราชทานผ้าไตรจากพระหัตถ์



อัจฉราวดี สต็อคมันน์ : เรื่อง

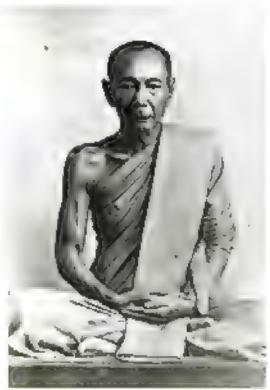


ฉายาบัตร



สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส





พระรัตนรัชมุนี (จู อิสฺสรญาโณ)
(พระเทพเมธี พระกรรมวาจาจารย์
วัดบวรนิเวศวิหาร)

พระครูพุทธมนต์ปรีชา (เฉลิม ปญฺญาวุโธ)



สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
มอบพระรูปพร้อมลายพระหัตถ์แดเจ้าพระคุณสมเด็จฯ
ไว้เป็นที่ระลึก



พระธรรมวราภรณ์



พระอุโบสถคณะรังษี วัดบวรนิเวศฯ ก่อนบูรณะ

"เมื่อมั่นใจในความดำรงอยู่
อย่างยั่งยืนนิรันดร แห่งพระพุทธบารมี
หรือคุณธรรมของพระพุทธองค์
และของครูอาจารย์สำคัญทั้งหลาย
ทีท่านไกลแล้วจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง
พุทธศาสนิกทั้งหลาย
ผู้มีสัมมาปัญญา สัมมาทิฐิ
ก็ควรเร่งปฏิบัติพระพุทธศาสนา
ให้ได้เป็นคนดีตามกำลังไป"

ผู้มีสัมมาปัญญา จึงควรเร่งปฏิบัติพระพุทธ

๓

พระผู้รักการศึกษา



"ท่านว่าการศึกษาทำให้เราเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์"

"ทรงย้ำเรื่องการศึกษา ให้กำลังใจ ตรัสว่าไม่ให้หยุด ให้สอบเปรียญธรรมจนได้ประโยค ๙"

"ทรงรู้ลึกซึ้งในธรรมะ ลูกศิษย์ที่ไม่เข้าใจถามข้อธรรมได้ตลอดเวลา ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ในดวงใจ"

คำถ่ายทอดความรู้สึกที่พรั่งพรูจากเหล่าพระลูกศิษย์วัดบวรฯ แสดงความชื่นชมและซาบซึ้งในพระเมตตา ทั้งยังบอกนัยถึงพระทัยที่ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาอย่างยิ่ง

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงประสบความสำเร็จในการเรียนเปรียญธรรมด้วยความมุมานะ อดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใด

ชีวิตในสมณเพศของพระองค์ที่วัดบวรฯ มีการศึกษาเป็นหลักนำ แม้ในเบื้องต้นจะมุ่งหมายเปรียญธรรม ๙ ประโยค แต่ท้ายสุด เปรียญธรรมยังไม่ใช่ที่สุดแห่งการศึกษาสำหรับพระองค์...

หัวใจพองโตกับผลการเรียน

จากสามเณรบ้านนอก เข้ากรุงมาศึกษาที่วัดบวรฯ ปีแรกก็สอบได้นักธรรมตรี

ปีถัดมาได้นักธรรมชั้นโท และเปรียญธรรม ๓ ประโยค

...นับว่าไม่ธรรมดาเลย

ทรงบรรยายว่า "ไม่มีปีใดที่ให้ความสุขกายสุขใจมากเท่ากับคราวที่สอบเปรียญธรรม ๓ ได้"

ความปีตินี้เกิดขึ้นได้เพราะปัจจัยแวดล้อมและปัจจัยภายในประกอบกัน

ปัจจัยแวดล้อมรวมถึงการที่ทรงได้พระอาจารย์และผู้ปกครองที่ดี ซึ่งก็คือสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ และพระครูพุทธมนต์ปรีชา ทรงกล่าวถึงทั้งสองท่านไว้ว่า

สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ นั้นทรงพระเมตตาอย่างยิ่งในการฝึกหัดและอบรมสั่งสอน โดยทรงเป็นผู้มีเทคนิควิธีสอนที่กระตุ้นให้เป็นคนช่างคิด ช่างสังเกตและจดจำ

ส่วนพระครูพุทธมนต์ปรีชาเป็นผู้อ่อนโยนอ่อนหวาน แต่ก็มีความเด็ดขาดในตัว มีไหวพริบดี รู้ถึงการควรไม่ควร และสามารถจัดการงานให้สำเร็จด้วยดี โดยเฉพาะในเรื่องปกครองดูแลศิษย์ เมื่อเล็งเห็นว่าสิ่งใดควรแล้วจึงมอบหมายให้ทำ ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่แน่ใจก็จะไม่มอบความรับผิดชอบให้ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายกับศิษย์ และหากศิษย์ทำได้ดีก็จะยกย่องชมเชยให้กำลังใจ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงกล่าวถึงครูบาอาจารย์ด้วยความเคารพยกย่อง ชื่นชม และทรงนำมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตนของพระองค์ตลอดมา พระองค์ทรงตระหนักถึงพระคุณของผู้เป็นครูบาอาจารย์อยู่เสมอว่า ทรงมีครูบาอาจารย์ที่ดีคอยอบรมชี้แนะ



ปัญหาพระพลานามัยไม่ได้บั่นทอนความใฝ่ศึกษาของพระองค์



คติธรรมลายพระหัตถ์



บรรพชาสามเณร



พระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามเดิมปี พ.ศ. ๒๔๙๙

ด้านปัจจัยภายใน เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เองก็มีพระทัยมุ่งมั่นที่จะฝึกฝนพระองค์ในเรื่องต่างๆ

พระทัยใฝ่รู้นี้ดำรงมาโดยตลอดแม้เมื่อทรงเป็นพระมหาเถระแล้ว ก็ไม่เคยจืดจาง ทรงแสวงหาความรู้อยู่เสมอด้วยการอ่านหนังสือหลากหลายประเภท

พระทัยใฝ่รู้นี้เช่นกันที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงได้ใช้ความรู้รอบด้านในการถ่ายทอดหลักธรรม อธิบายเรื่องยากให้ง่าย อธิบายเรื่องลึกซึ้งให้กระจ่าง อธิบายคำสอนของพระพุทธองค์ให้ฆราวาสนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

แต่การจะผ่านพ้นไปถึงเปรียญธรรม ๙ ได้ ยังต้องอาศัยความอดทนบากบั่นฟันฝ่าอุปสรรคโดยเฉพาะในเรื่องของพระพลานามัย

"....ขนาดนี้ยังสอบตก"

"เรียนดีหรือไม่ดีไม่ว่า ท่านรับสั่งว่าสนามยังอยู่ ก็มีสิทธิ์สอบไปเรื่อยเดี๋ยวได้เอง ท่านก็ยังทรงเคยตกเลย ท่านรับสั่งอย่างนั้น"

แทบไม่น่าเชื่อ เพราะเราเห็นพระองค์มีพระปรีชาสามารถมากมาย แต่คำบอกเล่าให้กำลังใจศิษย์วัดบวรฯ ดังข้างต้นเป็นเรื่องจริง!

"ความจำของท่านดีมาก อย่างพระไตรปิฎก ทรงบอกเล่มบอกหน้าได้ ทรงเปิดเพื่อตรวจทานเท่านั้นเอง" อีกคำร่ำลือถึงพระปรีชาจากพระลูกศิษย์วัดบวรฯ

แต่ความเป็นผู้ที่มีความจำดีเรียนดีกลับไม่ได้ช่วยให้พระองค์รอดพ้นจากการสอบตก

พ.ศ. ๒๔๗๔ ทรงตั้งใจเรียนประโยค ๔ ด้วยความมุ่งหวัง ทรงเตรียมประโยคเก็งหรือเก็งข้อสอบอย่างมั่นใจ แต่...ข้อสอบไม่ได้ออกประโยคเก็งหรือประโยคยากๆ ที่ทรงเตรียมไว้ กลับออกประโยคง่ายๆ ที่ไม่ได้สนใจเตรียม แม้จะทรงรู้สึกว่าข้อสอบง่ายมาก แต่ผลสอบออกมาก็ปรากฏว่า "สอบตก!"

เสียใจ...ท้อแท้ใจ...ย่อมเกิดแก่ผู้ผิดหวัง ทรงคิดว่า ...หมดวาสนาในทางพระศาสนาเสียแล้ว มานะพยายามถึงขนาดนี้ยังสอบตก...

แต่เมื่อทรงคิดไตร่ตรองถึงสาเหตุ ก็ทราบด้วยพระองค์เองว่า ทรงหยิ่งทะนงในความรู้ของตนเองมากเกินไป ไม่พิจารณาให้รอบคอบ คิดว่ารู้ดีแล้ว จึงทำข้อสอบผิดพลาดมาก

อีกประการคือ ทรงประมาท ไม่ดูตำราให้ทั่วถึง มุ่งดูแต่เฉพาะที่เห็นว่ายาก และเก็งว่าจะออกเป็นข้อสอบ แล้วทรงได้ข้อสรุปว่า การเก็งข้อสอบไม่ใช่การเรียนที่ถูกต้อง เพราะไม่ทำให้เกิดความรู้อย่างแท้จริง

พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงทรงเรียนซ้ำประโยค ๔ พร้อมกับทรงเตรียมสอบนักธรรมชั้นเอกด้วย ปีนี้ทรงเรียนแบบสม่ำเสมอและทั่วถึง เลิกวิธีเรียนแบบเก็งข้อสอบ ผลการเรียนจึงปรากฏว่า ทรงสอบได้ทั้งประโยค ๔ และนักธรรมเอก

อดทนเพื่อการศึกษา

ขันติ คือ ความอดทนนั้น ไม่ได้ปรากฏแต่ในพระนิพนธ์ที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงอรรถาธิบายให้เรายึดถือปฏิบัติ หากแต่เห็นได้ชัดเจนเป็นแบบอย่างในพระองค์ท่านเอง

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีพระพลานามัยอ่อนแอไม่แข็งแรงมาตั้งแต่เยาว์วัย และมีผลสืบเนื่องมาจนเมื่อทรงบรรพชาเป็นสามเณร

คุณหมอถนอมชัย คู่ทวีธรรม ซึ่งดูแลพระองค์ตั้งแต่ยังทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ กล่าวถึงเรื่องพระพลานามัยของพระองค์ว่า

"ครั้งแรกที่ผมไปดูแลพระองค์ท่าน ทรงเล่าให้ฟังว่า เมื่อตอนเป็นเณร ทรงปรนนิบัติพระอาจารย์ (พระอุปัชฌาย์) ที่วัดเหนือ เมืองกาญจนบุรี อย่างใกล้ชิด พระอาจารย์เป็นวัณโรค พระองค์ต้องทรงลงไปหิ้วน้ำในคลองเต็มถังสองมือ ไปเช็ดตัวปรนนิบัติครูบาอาจารย์ของพระองค์ท่านจนกระทั่งทรงติดเชื้อวัณโรคที่ปอด"

"ตอนที่ประชวรเป็นวัณโรคนี่ ทรงจำพรรษาที่วัดบวรฯ แล้ว สมเด็จพระสังฆราชเจ้า (ชื่น นภวงศ์) เสด็จมาเยี่ยมท่านตอนเย็นๆ ตรัสว่า *จะตายก็ตายเสียนะ แต่ถ้าไม่ตาย รอดไปได้จะได้เป็นสังฆราช*"

"ทรงไปรักษาที่ศิริราช และเรียกว่าเป็นบุญของท่านก็ว่าได้ พอถึงตอนเทศกาลบวชเข้าพรรษา จะมีหมอมาบวช หมอก็เอาสเตรปโตมัยซินมาฉีดถวายท่าน ใครมาบวชทีก็ฉีด พระองค์ทรงผอมมาก มีแต่หนังหุ้มกระดูกก็ทำอาหารถวาย จนกระทั่งทรงอ้วนขึ้นมา กระทั่งแข็งแรง"

พระพลานามัยที่อ่อนแอเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการศึกษาเล่าเรียน พระองค์ทรงต้องใช้ความอดทนอย่างมากจึงสามารถผ่านพ้นมาได้

ตามคำบอกเล่าของลูกศิษย์ในวัดบวรฯ "ทรงเล่าว่า บางครั้งเมื่อถึงเวลาสอบ ต้องทรงใช้ผ้าสักหลาดพันรอบพระอุระหลายชั้น เพื่อไม่ให้เกิดอาการหนาวสั่นในเวลานั่งสอบ"

แต่สิ่งเหล่านี้แทนที่จะทำให้กำลังพระทัยลดน้อยลง กลับทรงรู้สึกว่าจะต้องมีความอดทนมากขึ้น เพื่อไปถึงเส้นชัยที่เปรียญธรรม ๙ ประโยคให้ได้ดังที่มุ่งหมายไว้

กลับมาตามสัญญา

หลวงพ่อดี วัดเหนือ ให้สามเณรเจริญเรียนบาลีที่วัดเสนหา ตำบลพระประโทน จังหวัดนครปฐม แล้วไปฝากไว้ที่วัดบวรฯ เพื่อว่าจะได้กลับ



ฉายพระรูปกับนวกภิกษุ
วัดบวรนิเวศฯ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๙



ทรงทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์



มหาวิทยาลัยมหาสารคามถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

มาสอนพระปริยัติที่วัดเหนือ

หลวงพ่อทำตามสัญญานั้นจริงๆ สร้างโรงเรียนรวิเทวานุกูล เป็นตึกคอนกรีตสองชั้นเตรียมไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๓

และสามเณรก็กลับยังวัดเหนือ เมื่อทรงมีพระชันษาครบอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖

เหมือนเช่นทุกครั้งที่เสด็จมาวัดเหนือ จะแวะมาบ้านรุ่งสว่างเสมอ ทุกคนในบ้านรุ่งสว่างดีใจมาก มาชุมนุมกันทำอาหารคาวหวานที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ โปรดไว้รอท่า เช่น ทอฟฟี่อย่างที่พระชนนีมักจะทำถวายตอนเป็นเด็ก แกงป่า แกงส้ม หรือข้าวยำ

เก้าอี้โยกตัวโปรดที่มีผ้าปิดคลุมไว้ยามเจ้าของอยู่ไกล ก็เปิดเผยตัวรอรับเสด็จด้วย

เด็กในบ้านรื่นรมย์ยินดีที่หลวงพี่กลับบ้าน จนบางครั้งถึงขนาดรำวงร้องเพลงกันรื่นเริง

"โอ้เจ้าช่อมาลี คนดีของพี่ก็มา..." เสียงเพลงครื้นเครงจากใบหน้าปลาบปลื้มดีใจ เป็นความอบอุ่นที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงยิ้มได้เมื่อกลับบ้าน

ทรงอุปสมบทที่วัดเหนือหรือวัดเทวสังฆาราม ทรงจำพรรษาช่วยหลวงพ่อสอนพระปริยัติธรรม ๑ พรรษา แล้วกลับมาอยู่วัดบวรนิเวศวิหารตามเดิม โดยทรงทำทัฬหีกรรม คืออุปสมบทซ้ำเป็นธรรมยุตที่วัดบวรฯ อีกครั้งเพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมต่อ

ปีเดียวกันนี้ ทรงสอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค

เป็นพระมหาเจริญที่ทรงรับภาระหน้าที่มากขึ้น

ทรงเวียนไปสอนพระปริยัติธรรมที่วัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรีสนองพระคุณหลวงพ่อต่อเนื่องกันมาอีก ๒ ปี และยังเป็นครูสอนแผนกนักธรรมและแผนกบาลีที่สำนักเรียนวัดบวรฯ

พร้อมกับการเรียนพระปริยัติที่ทรงก้าวหน้าไปตามลำดับ จนสำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ พระชันษา ๒๘ ปี

เรียนสันสกฤต กับสวามี สัตยานันทปุรี

ราวปี พ.ศ. ๒๔๗๕ สวามี สัตยานันทปุรี เวทานตประทีป นักปราชญ์ชาวอินเดียผู้มีชื่อเสียง เข้ามาเผยแพร่แนวความคิดแบบฮินดู ความเชี่ยวชาญด้านศาสนาและปรัชญาของท่านสวามีส่งผลให้คนไทยตื่นตัวทางด้านวิชาปรัชญากันมาก

จากบันทึกการสนทนาของท่านพุทธทาส เล่าถึงนักปราชญ์ผู้นี้ว่า

"เมื่อสมัยที่สวามี สัตยานันทปุรีเข้ามาเผยแพร่ความรู้หรือลัทธิของเขาที่กรุงเทพฯ ยังจำได้ว่าเป็นสมัยพระปกเกล้าฯ ที่สวามี สัตยานันทปุรีเข้ามา และก็แสดงปาฐกถาที่จุฬาฯ สมเด็จพระปกเกล้าฯ เสด็จฯ ไปฟังด้วย"

"มีคนไปศึกษากันมาก รวมทั้งนาคะประทีปด้วย ผมเคยพบนาคะประทีปที่สำนักสวามีหลายหน มีช่วงหนึ่งนาคะประทีปไปขอให้สวามีอธิบายอภิธรรม นัดเป็นนัดๆ ไปเลย ๓ วันครั้ง ๕ วันครั้ง"

"ต่อมาผมก็ไม่ค่อยได้ติดตามไป อ่านหนังสือที่แกเขียนสะดวกกว่านึกออกแล้ว แกออกหนังสือชื่อ *Voice of the East* ออกอยู่หลายเล่มเป็นรายเดือน มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ"

แม้ปรัชญาของฮินดูจะต่างจากพระพุทธศาสนา แต่การเข้ามาของสวามี สัตยานันทปุรีก็มีส่วนกระตุ้นให้เกิดการทำความเข้าใจแนวความคิดนี้ รวมถึงการวิเคราะห์เปรียบเทียบพระพุทธศาสนานิกายต่างๆ

ภาษาที่ใช้บันทึกพระธรรมวินัยยุคแรกๆ ไม่ได้มีเพียงภาษาบาลีอย่างที่แพร่หลายในประเทศไทยและเพื่อนบ้านใกล้เคียง แต่ยังมีการบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยภาษาสันสกฤตเช่นกัน คือ พระพุทธศาสนา

นิกายสรวาสติวาท ซึ่งแพร่หลายในอินเดีย เอเชียกลาง และจีน

เมื่อท่านสวามีตั้งธรรมาศรมขึ้น ณ ตึกหอสมุดมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร นอกจากการสนทนาธรรม ยังมีการสอนภาษาสันสกฤตและภาษาอังกฤษแก่ภิกษุสามเณรและผู้สนใจด้วย

พระมหาเจริญเปรียญ ๖-๘ ประโยค (ปี พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๗๘) จึงอาศัยเวลาว่างไปเรียนภาษากับท่าน เพื่อนเรียนภาษาในตอนนั้นมีอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ทิม) พันโทประสาน ทองภักดี พระพรหมมุนี (วิชมัย) นาวาโทโปร่ง ชื่นใจ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน) เป็นต้น

ช่วงนั้นทรงมีภาระสอนนักธรรมและบาลี การเรียนภาษาอังกฤษและภาษาสันสกฤตของพระองค์จึงไม่ราบรื่นนัก ทรงเรียนได้ราว ๒ ปีก็ต้องหยุดไปเพราะภารกิจด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

ถึงกระนั้นก็ทรงใฝ่พระทัยในการเรียนอย่างดี สมุดบันทึกการเรียนไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตเล่มบางของพระองค์มีตัวอักขระเรียงเป็นระเบียบเรียบร้อยตามหลักการอันเข้มงวด ยังเก็บรักษาไว้เป็นคำราอ้างอิงได้ถึงทุกวันนี้ และยังทรงใช้ความรู้ทั้งภาษาสันสกฤตและบาลีในการตั้งชื่อตามที่บุคคลต่างๆ ขอประทาน ชื่อของคนไทยจำนวนไม่น้อยจึงเป็นชื่อประทานจากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ

ต่อยอดความรู้ภาษาอังกฤษเอง

การเรียนการสอนภาษาอังกฤษเมื่อราว ๘๐ ปีก่อนส่วนใหญ่อยู่แต่ในโรงเรียนของคริสตชน ไม่ได้แพร่หลายดาษดื่นเช่นปัจจุบัน การที่สวามีสัตยานันทบุรี มาเปิดสำนักใกล้กับวัดบวรฯ จึงเป็นโอกาสเหมาะ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงศึกษาภาษาอังกฤษอย่างจริงจัง ทรงฝึกปรืออยู่เสมอ ทั้งฟัง พูด อ่าน และเขียน แม้จะทรงมีเวลาเรียนภาษากับท่านสวามีไม่มาก แต่ก็เป็นพื้นฐานให้ทรงเรียนด้วยพระองค์เองต่อจนสามารถใช้ภาษานี้ทุกทักษะได้คล่องแคล่ว

ฟัง... ทรงติดตามสถานีวิทยุบีบีซีภาคภาษาอังกฤษเป็นประจำ

พูด... ทรงฝึกสนทนาภาษาอังกฤษกับพระชาวต่างประเทศที่มาบวชและร่ำเรียนพระพุทธศาสนาที่วัดบวรฯ และต่อมาทรงสอนธรรมะเป็นภาษาอังกฤษแก่ชาวต่างชาติ โดยจัดเป็นชั้นเรียนเรียกว่า "ธรรมะคลาส"

อ่าน... โปรดการอ่านหนังสืออยู่แล้ว ทั้งหนังสือธรรมะ หนังสือทั่วไป และหนังสือพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์*บางกอกโพสต์* นิตยสาร *Reader's Digest* หนังสือเล่มไหนทรงเห็นว่ามีประโยชน์ หรือ "*เรื่องนี้เขาเขียนดี น่าอ่าน*" จะทรงเมตตาแนะนำให้ผู้ใกล้ชิดอ่านด้วย เช่น *Casuality: The Central Philosophy of Buddhism* ของ *David J. Kalupahana*

นอกจากนี้ยังทรงส่งเสริมให้พระสงฆ์และเณรในวัดฝึกฝนภาษาอังกฤษ เช่นที่พระ ดร.อนิล ธมฺมสากิโย ลูกศิษย์ผู้ใกล้ชิดเล่าให้ฟังถึงตอนที่มาอยู่วัดบวรฯ ใหม่ๆ ว่า

"ทรงเริ่มให้อ่าน*บางกอกโพสต์* อ่านตะกุกตะกัก ถ้าอ่านไม่ออกไม่ตรง ท่านก็ทรงออกเสียงให้ฟัง จนอ่านคล่อง พอเริ่มอ่านคล่องท่านก็รับสั่งถามว่าคำนี้แปลว่าอะไร ทำให้ต้องหาหนังสือพิมพ์เพื่อเปิดหาพจนานุกรมก่อน พอรับสั่งถามก็แปลถวายได้ ต่อมาทรงเริ่มถามปัญหาทุกวันๆ จนคุ้นเคยกับภาษาอังกฤษ"

เขียน... ทรงเขียนจดหมายสนทนาธรรมกับนางโจเซฟิน สแตนตัน ภริยาเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา ประจำประเทศไทย ซึ่งเคยมาเรียนธรรมะคลาสกับพระองค์ช่วงที่ยังอยู่ในเมืองไทย

ทรงรับภัตตาหารจาก
พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร





ทรงถวายน้ำสรง
หลวงปู่ดูลย์ อตุโล



ฉายพระรูปร่วมกับ
สวามีสัตยานันทปุรี



มีชาวต่างชาติมาศึกษาพระพุทธศาสนาที่วัดบวรนิเวศฯ อยู่เนืองๆ
ซึ่งเอื้อต่อการฝึกฝนภาษาต่างประเทศของพระองค์

พระทัยใฝ่รู้ในด้านการศึกษาภาษาต่างประเทศยังขยายต่อไปถึงภาษาอื่นๆ ครูภาษาจีน คือนายศิริ ศรสงคราม ที่มาบวชเรียนที่วัดบวรฯ ในภายหลังลาสิกขาไปก็ยังมาถวายการสอน จนกระทั่งถึงแก่กรรมในเวลาต่อมา

ส่วนภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมัน ทรงเรียนกับครูไทย หลวงแพทย์สุทธิ์ พิสุจน์ ที่ทรงรู้จักมักคุ้น โดยครูมาถวายการสอนที่กุฏิของพระองค์ในเวลาค่ำบ้าง กลางคืนบ้าง วันละชั่วโมงสองชั่วโมง ตามแต่โอกาสจะอำนวย และเลิกราไปเมื่อต่างมีภารกิจเพิ่มขึ้น

ความรู้ทั้งหลายที่ทรงศึกษา มีประโยชน์ต่อการปฏิบัติภารกิจของพระองค์ในเวลาต่อมาเป็นอย่างมาก

ปฏิบัติกรรมฐานเพื่อศึกษาและอบรมจิต

ในช่วงที่ทรงมุ่งมั่นกับการศึกษาเปรียญธรรมต่างๆ ทรงทุ่มเทพระวรกายอย่างเต็มที่ จนสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระอุปัชฌาย์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเตือนสติ

"กำลังเรียนใหญ่หรือ อย่าบ้าเรียนมากนัก หัดทำกรรมฐานเสียบ้าง"

วัดบวรนิเวศวิหารเป็นวัดธรรมยุต มีการปฏิบัติกรรมฐานเป็นประเพณีนิยมที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวชอยู่ รับสั่งของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ จึงถือเป็นพระบัญชาที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงน้อมรับเพื่อสืบทอดประเพณีนิยมนี้ต่อไป

และสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ก็ทรงเป็นครูบาอาจารย์ด้านกรรมฐานของพระองค์เป็นพระองค์แรก โดยทรงยึดถือเอาพระปฏิปทาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ

หลักของพระพุทธศาสนาฝ่ายธรรมยุตนั้น นอกจากพระภิกษุสามเณร

จะมีหน้าที่เรียนรู้พระธรรมวินัย ซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติตน และแนะนำสั่งสอนผู้อื่นต่อไป ยังมีอีกหน้าที่ที่มีความสำคัญ นั่นคือ การอบรมจิตใจตามหลักสมถะและวิปัสสนา เพื่อให้รู้แจ้งในธรรมและกำจัดกิเลสออกจากจิตใจ

ช่วงเข้าพรรษา พระสงฆ์ธรรมยุตจะอยู่ศึกษาพระธรรมวินัยในสำนักของตน เมื่อออกพรรษาแล้วก็จาริกธุดงค์ไปตามป่าเขาเพื่อหาที่วิเวกศึกษาวิปัสสนากรรมฐาน

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงปฏิบัติกรรมฐานตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า *"แม้จะอยู่ในบ้านในเมือง ก็ให้ทำสัญญา คือทำความรู้สึกกำหนดหมายในใจว่าอยู่ในป่า อยู่ในที่ว่าง อยู่ในที่สงบ ก็สามารถทำจิตใจให้ว่างให้สงบได้"*

นั่นคือ ทรงปฏิบัติพระองค์แบบพระกรรมฐานในเมือง และเมื่อทรงมีโอกาส ก็จะเสด็จจาริกไปประทับตามสำนักวัดป่าต่างๆ

พระป่าในเมืองผู้พากเพียรประพฤติปฏิบัติ

"ท่านทรงเน้นสติปัฏฐานแนวพระป่าสายพระอาจารย์มั่น ทรงสอนหลากหลาย แต่พระองค์ท่านเองใช้พุทโธ"

คุณสิทธิโชค ศรีสุคนธ์ ลูกศิษย์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เล่าให้ฟัง

"ท่านทรงปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เช่น ยามบ่ายโยมเอาน้ำมาถวาย รับสั่งถามว่าน้ำอะไร เพราะทรงกลัวผิดพระวินัย อย่างน้ำปานะ ถ้าเป็นมหาผล ฉันไม่ได้ น้ำแตงโม น้ำสับปะรดก็ไม่ได้ น้ำฝรั่งได้ ถ้าปั่นรวมเนื้อก็ต้องกรอง ผิดพระวินัยจะไม่ฉันเลย"

ผู้ใกล้ชิดต่างทราบดีว่า น้ำพระทัยแน่วแน่ของพระองค์นั้นถึงกับทรงยอมสละชีวิตเพื่อรักษาพระวินัย

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงแสดงความเคารพและอ่อนน้อมต่อพระเถระเสมอ ทุกครั้งที่พบพระผู้ใหญ่ที่พรรษามากกว่า พระองค์จะทรงกราบนมัสการและจะไม่ประทับอาสนะที่สูงกว่า ดังข้อวัตรที่สงฆ์ฝ่ายอรัญวาสียึดถือปฏิบัติ แม้ว่าพระองค์จะทรงมีสมณศักดิ์สูงกว่า และแม้เมื่อเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้วก็ตาม

นอกจากจะทรงสำรวมเคร่งครัดในพระธรรมวินัยแล้ว ยังเอาพระทัยใส่ในการศึกษาวิจัยธรรม และการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานอยู่เป็นกิจวัตร

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสวดมนต์ทำวัตรทุกวันไม่เว้น หลังจากทรงตื่นจากบรรทมตอนตีสี่ ทำธุระส่วนตัว จุดธูปเทียนบูชาพระพุทธรูป ทรงสวดมนต์ แล้วนั่งกรรมฐานจนสว่าง จากนั้นจึงเสด็จไปบิณฑบาต

แม้ว่าจะมีพระกรณียกิจมากมายเพียงใด ตอนค่ำก็ยังทรงต้องนั่งกรรมฐาน หากยังไม่ได้นั่งกรรมฐาน จะรับสั่งว่า "ยังทำไม่ครบ"

เรื่องความสำคัญของการศึกษาและฝึกฝนจิตด้วยวิปัสสนากรรมฐานนี้ปรากฏในพระนิพนธ์ของพระองค์เสมอ ดังเช่นพระนิพนธ์เรื่อง *"การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง"* ตอนหนึ่งว่า

"...การประพฤติปฏิบัติธรรมด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอจนธรรมนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกายกับใจ นั่นแหละเป็นการแสดงธรรมให้ปรากฏแก่ผู้รู้ผู้เห็นทั้งหลายทั้งปวง และจะต้องได้ผลมากกว่าการให้ธรรมที่เป็นข้อเขียนในหน้าหนังสือ..."

แน่แล้วที่ว่า...สายพระโลหิตธรรมยุตอยู่ในพระวรกายของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อย่างเต็มเปี่ยม

กราบนมัสการพระอาจารย์ฝ่ายอรัญวาสี

ด้วยเป็นพระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุต วัดบวรฯ จึงมีโอกาสได้



เสด็จวัดถ้ำขาม จังหวัดสกลนคร
ทรงทำกิจวัตรเชนเดียวกับ
พระปารูปอื่นๆ



เมื่อเสด็จวัดป่าบ้านตาด
ทรงออกบิณฑบาตรวมกับพระสงฆ์ในวัดนั้น



ที่ถ้ำสุกรขาตา เขาคิชฌกูฏ ประเทศอินเดีย



เสด็จวัดป่าบ้านตาด
จังหวัดอุดรธานี เพื่อสนทนา
ธรรมกับหลวงตามหาบัวบ่อยครั้ง

ต้อนรับพระเถรานุเถระทั้งหลายที่มาเยี่ยมเยียนหรือมาพำนักยามมีกิจนิมนต์ที่กรุงเทพฯ อยู่เสมอ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงทรงได้พบปะสนทนาธรรมกับพระอาจารย์ฝ่ายอรัญวาสีต่างๆ เพื่อพัฒนาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระองค์ เช่น

หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี เมื่อครั้งที่ยังไม่สร้าง "สวนแสงธรรม" ที่พุทธมณฑลสาย ๓ หากมีกิจที่กรุงเทพฯ จะมาพำนักที่วัดบวรฯ เป็นประจำ ด้วยความที่อายุและพรรษาใกล้เคียงกัน จึงนับถือเป็นสหธรรมิกที่สนิทสนมและห่วงใยกัน

หลวงปู่เจี๊ยะ จุนฺโท วัดป่าภูริทัตตปฏิปทาราม อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ลูกศิษย์หลวงปู่มั่นนั้น สนิทสนมกับสมเด็จพระสังฆราชเจ้า (ชื่น นภวงศ์) และเมื่อมาวัดบวรฯ บ่อยๆ จึงมักคุ้นกับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ด้วย หลวงปู่ยังรับนิมนต์เป็นเจ้าอาวาสวัดญาณสังวรารามที่ทรงสร้างขึ้นที่จังหวัดชลบุรีอยู่หลายปี

หลวงปู่ฝั้น อาจาโร เคยมาพักวัดบวรฯ บ่อยครั้งในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ แต่ต่อมาด้วยอายุและสังขารที่ไม่อำนวยต่อการเดินทางไกล จึงไม่มีจังหวะรับนิมนต์จากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ให้มาพักที่วัดบวรฯ

หลวงปู่โต๊ะ (พระราชสังวราภิมณฑ์) วัดประดู่ฉิมพลี เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงพบปะสนทนาธรรมกับหลวงปู่ตั้งแต่ยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ และยังทรงอาราธนาให้หลวงปู่ไปสอนกรรมฐานบรรยายธรรมเป็นประจำที่วัดบวรนิเวศวิหาร

หลวงปู่ดูลย์ อตุโล วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์ เมื่ออายุ ๙๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๔๓) ก็มาพักที่พระตำหนักทรงพรต และสนทนาธรรมเกี่ยวกับเรื่องพุทโธกับการภาวนาให้จิตเกิด

ส่วนหลวงปู่ชอบ ฐานสโม แห่งวัดป่าโคกมน จังหวัดเลย ...มีเรื่องเล่าว่าในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ หลวงปู่มาเป็นประธานในพิธีเททองหล่อพระพุทธรูป ที่วัดบวรฯ และพักที่วัดด้วย หลังจากที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสนทนาธรรมกับหลวงปู่เสร็จและจะเสด็จกลับตำหนัก พระอุปัฏฐากหลวงปู่ถือย่ามของพระองค์เดินตามหลังจะส่งเสด็จ พระองค์รับสั่งด้วยเสียงอ่อนโยนว่า ให้โยมอุปัฏฐากของพระองค์ถือไปส่งเถิด ให้พระรูปนั้นกลับไปดูแลหลวงปู่ดีกว่า พระอุปัฏฐากของหลวงปู่รู้สึกประทับใจในความไม่ถือพระองค์เป็นอย่างยิ่ง

หลวงปู่ชอบเองก็ยังเคยกล่าวชื่นชมต่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ว่า *"พระสังฆราชองค์นี้ดีที่สุด"*

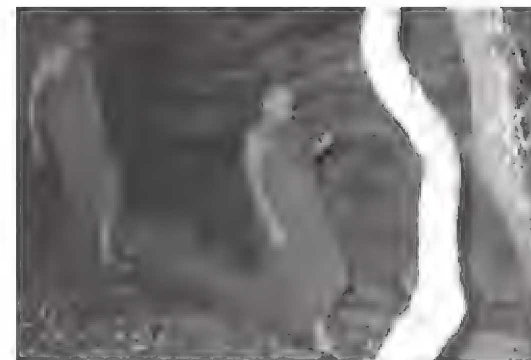
ฝึกเข้มทุกปี

จากคำบอกเล่าของผู้ใกล้ชิดเจ้าพระคุณสมเด็จฯ นั้น "เรื่องปฏิบัติทรงทำให้ดู ช่วงว่างจากพระกรณียกิจจะเสด็จไปสำนักของครูบาอาจารย์"

วัตรปฏิบัติของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในช่วงที่สังขารยังอำนวย เมื่อทรงทราบว่ามีพระสงฆ์ทรงภูมิธรรมอยู่แห่งหนตำบลใด จะทรงหาโอกาสเสด็จไปสนทนาธรรมด้วย แม้เมื่อได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว วัตรปฏิบัตินี้ก็ยังดำเนินอยู่เช่นเดิม

ในราวเดือนธันวาคมถึงมกราคมของทุกปี เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะเสด็จไปวัดป่าอย่างน้อยปีละครั้ง โดยส่วนใหญ่เป็นครูบาอาจารย์ทางสายอีสาน เช่น

เสด็จไปศึกษาและปฏิบัติภาวนากับหลวงปู่ขาว อนาลโย ถ้ำกลองเพล จังหวัดหนองบัวลำภู เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงกล่าวถึงหลวงปู่ขาวไว้ในคำสดุดีเนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่ขาวว่า



หลวงปู่ชานำเจ้าพระคุณสมเด็จฯ สู่วัดถ้ำแสงเพชร อำนาจเจริญ วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖



หลวงพ่อพุธ ฐานิโย เข้าเฝ้าถวายสักการะ



เสด็จเยี่ยมหลวงปู่เทสก์ ณ วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย

"เมื่อระลึกถึงหลวงปู่ขาว อนาลโย ก็อดไม่ได้ที่จะระลึกถึงพระสังฆคุณว่า สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ อุชุปฏิปันโน สามีจิปฏิปันโน พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรงแล้ว ปฏิบัติถูกต้องแล้ว ปฏิบัติชอบ เหมาะแล้ว จึงเกิดความเลื่อมใสเคารพ ในสุปฏิบัติ อุชุปฏิบัติ ญายปฏิบัติ สามีจิปฏิบัติของท่าน ตั้งแต่ได้ไปกราบนมัสการท่านเป็นครั้งแรก ได้เห็นได้เข้าไปนั่งใกล้ ได้ฟังธรรมจากถ้อยคำของท่าน พร้อมกับด้วยรู้สึกสัมผัสจิตใจของท่านอันเปี่ยมด้วยเมตตากรุณาจากสายตาสีหน้ากายวาจาที่ต้อนรับด้วยธรรมปฏิสันถารอันบริสุทธิ์ เป็นที่ประทับใจให้ระลึกถึงและไปกราบนมัสการ ได้เห็นได้สดับรับธรรมรสจากท่านอีกโดยลำดับมา แม้ขันธ์ของท่านจะแตกดับไป ตามธรรมดาของสังขาร คุณของท่านอันพึงกล่าวได้ว่า อนาลโย คุโณ ย่อมดำรงอยู่เป็นที่ระลึกถึงและเคารพกราบไหว้ตลอดไป"

อีกแห่งที่เสด็จบ่อยๆ ก็คือ วัดถ้ำขาม (วัดป่าอุดมสมพร) จังหวัดสกลนคร ของหลวงปู่ฝั้น อาจาโร ซึ่งพระเถระรูปหนึ่งเล่าให้ฟังครั้งที่เสด็จในช่วงก่อนเข้าพรรษาปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ว่า

"วัดนี้อยู่บนยอดเขา เวลาบิณฑบาต ต้องเดินลงเขามาที่ศาลารับบิณฑบาตซึ่งอยู่ข้างล่าง ทางเดินเป็นหินที่ค่อนข้างชันและลำบาก พระเณรจึงกราบทูลพระองค์ว่า ไม่ต้องเสด็จลงไปรับบิณฑบาตข้างล่าง พระเณรจะรับบิณฑบาตมาถวายเอง

แต่พระองค์ไม่ยินยอม ด้วยทรงเคร่งครัดในพระวินัยและข้อวัตร จึงเสด็จลงเขาไปรับบิณฑบาตจากชาวบ้านร่วมกับพระเณรอื่นด้วยพระองค์เองทุกวัน

นอกจากนี้ยังทรงให้ความเมตตาและเป็นกันเองกับพระเณรในวัด เสวยในบาตร เสวยมื้อเดียว ร่วมกับพระเณรในศาลา ทรงร่วมทำวัตรนั่งภาวนา เหมือนพระเณรในวัดทุกรูป"

เช่นเดียวกับที่วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคายที่เสด็จบ่อยครั้ง เพื่อศึกษาและปฏิบัติภาวนากับหลวงปู่เทสก์ เทสฺรํสี หนึ่งในศิษย์ผู้น่าเลื่อมใสของหลวงปู่มั่น

และเช่นเดียวกับที่วัดป่าบ้านตาดของหลวงตามหาบัว ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เคยเสด็จไปหลายครั้ง

หลวงตาให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์*โพสต์ทูเดย์* เมื่อคราวมาเยี่ยมเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ซึ่งประชวรอยู่ในโรงพยาบาลจุฬาฯ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ว่า

"เราสนิทกับท่านมานานเท่าไหร่แล้ว อยู่วัดบวรฯ มาด้วยกัน ท่านเคยไปเป็นพระภาวนาอยู่ที่วัดป่าบ้านตาดหลายครั้ง ครั้งละเป็นอาทิตย์ แต่เวลาก็ผ่านมานานแล้ว และตั้งแต่ท่านเป็นสมเด็จพระสังฆราชฯ แล้ว เราก็ไม่ค่อยได้มาเข้าเฝ้าท่าน เพราะรู้สึกว่าท่านทรงมีภาระหนักมากเป็นพิเศษ เราจึงไม่กล้ามารบกวนท่าน วันนี้เมื่อได้มา ท่านก็ทรงไม่อยากให้กลับ ชี้ให้เรานั่งที่เก้าอี้ คือเมื่อเรากราบที่ตักท่านและจะกลับท่านยังทรงชี้ให้นั่งที่เก้าอี้เสียก่อน"

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังเคยเสด็จไปวัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา และสนทนาธรรมกับหลวงพ่อพุธ ฐานิโย ซึ่งสมัยที่เป็นเณร ศึกษาการปฏิบัติธรรมกับพระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล

ทางเหนือ พระองค์เสด็จไปกราบนมัสการหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ ที่วัดดอยแม่ปั๋ง จังหวัดเชียงใหม่

ทางใต้ เสด็จไปสนทนาธรรมกับท่านพุทธทาสที่วัดสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เหล่านี้เป็นเหตุให้พระเถระฝ่ายอรัญวาสี มักเอ่ยชื่นชมและยกย่องถึงพระองค์อยู่เสมอ เช่น หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ และหลวงปู่ฝั้น อาจาโร



เสด็จเยือนสวนโมกข์ ถวายสักการะท่านพุทธทาส

มักจะบอกกับชาวกรุงเทพฯ ที่ไปกราบนมัสการท่านที่วัดว่า ไม่จำเป็นต้องมากราบท่านถึงที่วัดก็ได้ เพราะหนทางไกลและลำบาก *ถ้าอยากกราบพระดี ให้ไปกราบสมเด็จฯ วัดบวรฯ ก็ได้*

ทรงภูมิ หรือเป็น "สมาธิธรรมดาๆ"

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสนพระทัยเรื่องการปฏิบัติมากกว่าปาฏิหาริย์ ไม่ได้ทรงสอนให้ยึดติดวัตถุมงคล แต่มีผู้นิมนต์ให้เสด็จเป็นประธานงานอธิษฐานจิตต่างๆ อยู่เสมอ ซึ่งทรงกรุณารับไว้เพื่อสนองศรัทธา

เมื่อมีผู้ใดเล่าเรื่องที่แสดงถึงปาฏิหาริย์ของพระองค์ จะรับสั่งเสมอว่า เป็นเพราะพระธรรมของพระพุทธเจ้า มีครั้งหนึ่งรับสั่งว่า *"แค่นั่งสมาธิธรรมดาๆ เหมือนพระสงฆ์ทั่วไป"*

กระนั้นก็ยังมีเรื่องเล่าถึงภูมิธรรมของพระองค์ที่ผู้อ่านนำไปพิจารณาได้ดังนี้

เรื่องเล่าที่หนึ่ง อำนาจสมาธิและอิทธิบาท ๔

ครั้งหนึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ประชวรหนักมาก ทรงเตรียมใจที่จะละสังขารอยู่แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มายังที่ประทับรักษาพระองค์ และทรงพระดำเนินเข้าไปตรัสถึงเตียงที่บรรทมว่า *พระอาจารย์ต้องช่วยพระองค์เองแล้ว* (ทรงจัดหาแพทย์และยาอย่างดีมาถวายแล้วก็ยังไม่ดีขึ้น)

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงพยักหน้ารับคำอาราธนา

ทรงเล่าว่า เมื่อได้ยินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสเช่นนั้นก็ทรงระลึกถึงคำสอนเรื่องอิทธิบาท ๔ จึงทรงเข้าสมาธิ ดำรงพระจิตอยู่ในวิหารธรรมที่มีชื่อว่าอิทธิบาทตามคำสอนของพระบรมศาสดา ไม่นานพระอาการก็ทุเลา

ว่ากันว่าพระอริยเจ้าในอดีตกาลสามารถเจริญอิทธิบาท ๔ กำหนดอายุสังขารได้ เพราะเป็นธรรมโอสถที่เมื่อเจริญแล้วสามารถดำรงพระชนม์ให้ยืนยาว

เรื่องเล่าที่สอง เรื่อง "โทรจิต" จาก พล.ท. อมรรัตน์ จินตกานนท์

สมัยหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีกระแสพระราชดำรัสให้ พล.ท. อมรรัตน์ จินตกานนท์ นิมนต์พระสงฆ์ทรงภูมิธรรมในภาคอีสานมารับพระราชทานฉันที่กรุงเทพฯ แต่พระสงฆ์เหล่านั้นออกธุดงค์ไปก่อนแล้ว ไม่สามารถติดต่อได้

จึงมีกระแสพระราชดำรัสให้ไปกราบนมัสการเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ซึ่งขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ ให้ช่วยนิมนต์แทน

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงขอเวลาชั่วยามหนึ่ง แล้ว พล.ท. อมรรัตน์ ก็ได้รับคำตอบว่า...

นิมนต์เรียบร้อยแล้ว ให้นำรถไปรับที่จุดนัดหมายตามวันเวลาที่กำหนด

น่าประหลาดใจว่าติดต่อกันทางใด

มีผู้อธิบายว่า เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงนั่งสมาธิติดต่อทางจิตหรือ "โทรจิต" กับพระสงฆ์ทรงภูมิธรรมเหล่านั้น

...

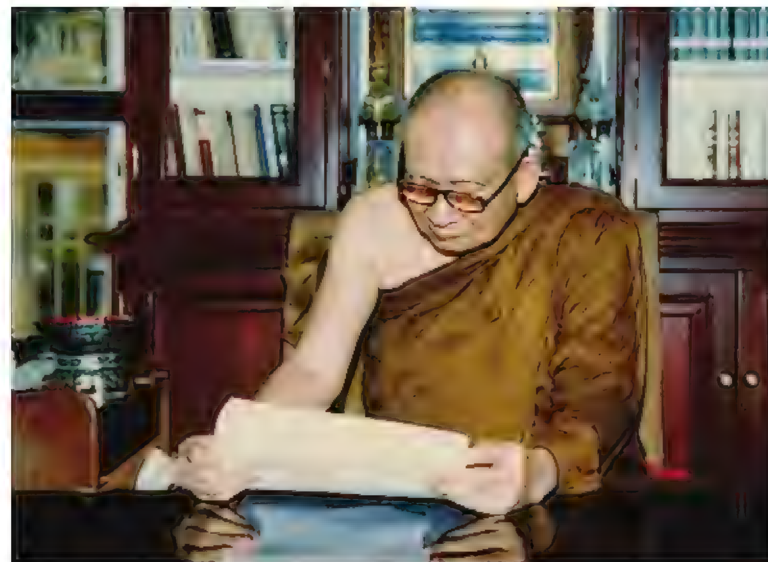
สำหรับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เองแล้ว ทรงตอบคำถามเกี่ยวกับข้อสงสัยเรื่องภูมิธรรมของพระผู้ปฏิบัติดีว่า "มันไม่เป็นประโยชน์ รู้แล้วเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้นเรากราบเราเคารพท่านในฐานะท่านเป็นพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบดั่งพระวจนะของพระพุทธเจ้า"

และสาระในพระนิพนธ์ของพระองค์ก็ช่วยอธิบายเสริมได้ว่า เพราะ

"ชีวิตนี้น้อยนัก แต่มีความสำคัญนักด้วยเหมือนกัน ถ้าชีวิตนี้ไม่วิ่งหนีกรรมไม่ดีในอดีต ชีวิตนี้ก็จะรับผลกรรมไม่ดี" ฉะนั้นเราควรใส่ใจกับ *"การใช้ปัญญาอบรมเพิ่มเติมปัญญาให้ส่องสว่างยิ่งขึ้นโดยลำดับ"* จะดีกว่า



ชุลีพร วิริยะวงศ์ชัย : เรื่อง



ทรงใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาอยู่เสมอ จึงทรงมีความรู้รอบด้าน และมหาวิทยาลัยหลายแห่ง ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่พระองค์





๔

พระวิริยะเพื่อพระศาสนา

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นผู้ตั้งใจเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยทรงรู้จริงว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นครูผู้มีวิชาที่ยิ่งใหญ่เพียงใด การปฏิบัติตามข้อธรรมของพระพุทธองค์จักได้รับประโยชน์จริงเพียงนั้น

พระวิริยะของพระองค์เพื่อพระศาสนาจึงมีจุดเริ่มต้นที่พระองค์เองก่อน แล้วจึงทรงนำรอยทางพระพุทธองค์มาเป็นแนวทางแก่พุทธบริษัทและพุทธศาสนิกชน ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ให้ก้าวไปในเส้นทางธรรมอย่างถูกต้องและมั่นคงสืบไป

...ด้วยพระเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ และพระกตัญญุตาต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทรงเริ่มต้นที่พระองค์เองก่อน

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงขวนขวายหาความรู้ในข้อธรรม ทั้งจากพระวินัย พระพุทธบัญญัติ พระพุทธประวัติ และจากการพิจารณากลับเข้ามาดูตนเองด้วยวิธีปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จนได้รู้ถึงผลของการปฏิบัติ ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ รับสั่งว่า ใจความในพระพุทธศาสนานั้นคือการได้รู้ถึง**ความจริง ความดี ความงาม**





ทรงบูชาพระพุทธชินสีห์ในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

*"**ความจริง...** เรียนรู้ความจริงดังคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อจะได้พบความจริงตามเหตุและผล ซึ่งล้วนแต่เป็นเหตุผลในด้านชีวิต ในด้านพฤติกรรม ตลอดจนความจริงตามเหตุและผลของจิตใจ ของเจตนา ของกรรม และในด้านอื่นๆ เมื่อรวมเข้าโดยเหตุผลในทางกรรมของตนที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งสอน เพื่อให้ศึกษาจนเข้าใจอันจะนำไปสู่ความจริงที่เป็นอริยสัจ เส้นทางปฏิบัติสู่ความสิ้นทุกข์*

*"**ความดี...** เรียนรู้ว่าอะไรเป็นความดีจริง เป็นความชั่วจริง ด้วยการทำความเข้าใจในความดีว่า ความดีคือคุณที่เกื้อกูลตนเองและผู้อื่นให้เป็นสุขต่างๆ ให้ได้รับสุขประโยชน์ต่างๆ ความชั่วก็คือโทษที่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้รับทุกข์โทษต่างๆ ความชั่วเป็นข้อควรละ ความดีเป็นข้อที่ควรกระทำ*

*"**ความงาม...** การเข้าถึงความงามของพระพุทธศาสนาได้นั้นต้องศึกษาธรรมจนมีใจน้อมจึงจะเข้าถึงความงามในธรรมได้ ถ้าใจถึงแล้วก็เห็นพระพุทธเจ้างาม พระธรรมงาม พระสงฆ์งาม ความงามที่เห็นได้นี้จะหมายถึงความมีศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ตลอดถึงปัญญาในพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณที่ซาบซึ้ง จนถึงมีความนิยมชมชอบในพระรัตนตรัยอย่างสูงสุด พระรัตนตรัยเป็นความงามที่เป็นที่ยกย่องว่าเป็นของสุดงาม"*

ด้วยการตระหนักรู้ในความรู้จริงที่มีคุณอนันต์เช่นนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงมีความกตัญญูกตเวทิตาต่อพระพุทธเจ้ายิ่งนัก "พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณ พระคุณของพระพุทธเจ้ายิ่งใหญ่เพียงไร พระพุทธองค์ได้ทรงมอบไว้ในพระพุทธศาสนาหมดสิ้นแล้ว..."

ด้วยเหตุนี้ การใดๆ ที่เป็นไปเพื่อความเจริญในพระพุทธศาสนา เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงมีพระวิริยะในการปฏิบัติงานยิ่ง ทรงทุ่มเทกับงาน



พระศาสนาทั้งงานทางด้านวิชาการ ด้านการศึกษา ด้านการปฏิบัติ การปกครอง การสั่งสอนเผยแผ่ การก่อสร้างปฏิสังขรณ์ และด้านการสาธารณสงเคราะห์

เนื้องานที่พระองค์ทรงปฏิบัติ ล้วนมุ่งหมายให้เหล่าพุทธศาสนิกชนมีปัญญามองเห็นธรรม สามารถนำธรรมกลับมาใช้สร้างความเจริญและความสุขสืบเนื่องต่อกันไป

พระกรณียกิจต่างๆ ที่พระองค์ทรงปฏิบัติ ล้วนเปี่ยมด้วยความเมตตาที่ทรงตั้งใจส่งถึงผู้คนในทุกวาระโอกาส ด้วยความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการเป็นคนดีมีธรรมะ เพราะการมีธรรมอยู่ในหัวใจนั้น เท่ากับเป็นผู้มีพระพุทธเจ้าเป็นมิตร

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เคยรับสั่งว่า...พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรทรงเป็นมิตรแท้ของเรา การมีพระพุทธเจ้าเป็นมิตรแท้ มิตรแท้จะช่วยได้ทันท่วงที ไม่ให้ตกอยู่ในความชั่วหรือในที่ชั่ว...

ครูผู้สอนธรรม

ภายในพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร พระพุทธรูปลักษณะงดงามประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีทอง ในซุ้มสาหร่าย มีตราพระมหามงกุฎอยู่ตรงกลางซุ้มเบื้องบน พระพุทธรูปปฏิมานี้ คือ พระพุทธชินสีห์ อันเป็นพระพุทธรูปที่สร้างคู่กันกับพระพุทธชินราช ถัดไปด้านหลังเป็นพระพุทธรูปใหญ่มาก เรียกกันว่า พระโต หรือพระพุทธสุวรรณเขต

เบื้องหน้าพระพุทธชินสีห์มีพระรูปหล่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระรูปหล่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และพระรูปหล่อสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เรียงจากขวาไปซ้าย ถัดลงมาเป็นโต๊ะหมู่บูชาตั้งอยู่บนที่รับฐาน

ศูนย์รวมในพระอุโบสถคือพระประธาน ซึ่งเปรียบเสมือนพระพุทธองค์เสด็จมาประทับ ณ ที่นี้

พระอุโบสถจึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่รวมของพระสงฆ์ พร้อมด้วยอุบาสกอุบาสิกามาประชุมกันเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

หนึ่งในงานประชุมที่สำคัญนั้นคือ การประกอบกิจวัตรสงฆ์ และทำวัตรเช้า-เย็น ทั้งยังเป็นที่บำเพ็ญพระศาสนกิจทำวัตรเช้า-เย็นของพระมหากษัตริย์ที่เสด็จออกทรงผนวชทุกพระองค์ คือ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗

และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ รัชกาลที่ ๙

ตลอดถึงพระบรมวงศ์ชั้นสูงที่ทรงผนวชเกือบทุกพระองค์ ก็ผนวชแล้วประทับที่วัดแห่งนี้

สำหรับผู้ครองตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ในฐานะที่ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ งานสำคัญงานหนึ่ง คือ ต้องทำหน้าที่อบรมสั่งสอนพระนวกะ (พระใหม่) ซึ่งเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบกันมาของวัดหลวงแห่งนี้ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่และทรงเป็นเจ้าอาวาส

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเอาพระทัยใส่ในการเป็นพระอุปัชฌาย์ แม้มีงานหลายด้านเพิ่มขึ้นมากมายเพียงไร พระองค์ก็ทรงไม่เคยขาดสอน ถึงวันนั้นจะมีคนมาเข้าเฝ้าจำนวนมาก อย่างเช่นวันฉลองวันประสูติก็ตาม เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสอนพระลูกศิษย์ทุกรูปด้วยความเมตตา แต่ก็เคร่งครัดในการเรียนการสอน รวมทั้งเข้มงวดความประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตนถูกต้องตามพระธรรมวินัย

ในช่วงเข้าพรรษา เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะเสด็จลงที่ห้องกรรมฐาน ตึก สว ธรรมนิเวศ ตอนบ่ายโมงเป็นกิจวัตร วันละประมาณหนึ่งชั่วโมง เพื่อสั่งสอนอบรมให้พระใหม่มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในด้านปฏิบัติ คือแนะนำและฝึกหัดให้รู้จักปฏิบัติสมาธิกรรมฐานเพื่อรักษาและขัดเกลาจิตใจจากกิเลส

วิธีการสอนของพระองค์เริ่มจากการปูพื้นฐานความรู้ให้มั่นคง

อย่างเช่น พระพุทธเจ้าคือใคร พระพุทธศาสนาคืออะไร ทรงสอนให้เห็นว่าธรรมะอยู่รอบตัวเสมอ สอนให้เห็นสัจธรรม ความไม่เที่ยงของชีวิต อีกเรื่องที่ทรงเน้นให้เห็นตั้งแต่แรกเลยคือ "เรื่องการบวชให้ได้ดี" เนื่องด้วยการบวชนี้เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดคุณอนันต์และโทษมหันต์ได้ หากไม่มีความรู้ในข้อปฏิบัติอย่างชัดเจน

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ รับสั่งถึงเรื่องนี้ว่า

"...ความดีในการบวชพึงเห็นได้ง่ายๆ ก็คือเป็นโอกาส คือช่องทางให้ได้บำเพ็ญกุศลอย่างสูงเพื่อบรรลุถึงความบริสุทธิ์ ความสุข ความสงบอย่างประณีต เมื่อยังไม่ได้บวชไม่มีโอกาส คือ ไม่มีช่องทางที่ประพฤติบุญกุศลเช่นนั้นได้...

"...การบวชตามพระบรมศาสดาถือว่าเป็นการเข้ามาสู่พุทธจักรแห่งความบริสุทธิ์ และความสงบ เพราะพระธรรมวินัยนี้เป็นเครื่องห้ามป้องกันบาปอกุศลทั้งปวง เป็นไปเพื่อบุญกุศลทั้งปวง ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงชั้นสูงสุด...

"...แต่พึงทราบว่าเฉพาะการเข้ามาบวชก็เพียงเป็นแต่โอกาสเท่านั้น ถ้าผู้บวชนี้ไม่ใช้โอกาสนี้เพื่อประพฤติปฏิบัติให้ดีตามพระธรรมวินัย ก็กลายเป็นได้รับโทษ ทำการบวชที่ดีให้กลายเป็นไม่ดี พระพุทธเจ้าตรัสว่าบาปภิกษุผู้ประกอบบวชไม่ดีนี้ ย่อมบริหารตนให้ถูกทำลาย มีโทษอันวิญญูชนติเตียน ย่อมประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก...

"...การบวชดีนี้แม้ชั่วคราวก็เป็นบุญ เป็นนิสสัย อุปนิสสัยในทางดีเป็นอนุสสรณียที่ประทับอยู่ในใจ เป็นเครื่องนำความสุขบริสุทธิ์ ความสงบร่มเย็นมาให้เราเป็นเนืองๆ ทุกเวลาที่ระลึกได้..."

ด้วยการบวชเป็นบุญกุศลที่สูงเช่นนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงทรงย้ำเตือนอบรมพระใหม่และพระเก่าให้ตั้งใจเรียนรู้ในธรรมแห่งพระพุทธองค์

"บวชแล้วก็อยากให้เรียนเต็มที่ เพื่อให้การบวชนี้ไม่เสียเวลา ควรเร่งทำความเพียร เร่งฝึกปฏิบัติ"

ในหมู่พระลูกศิษย์ตระหนักดีว่า แม้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะมีภาระหน้าที่มากเพียงใด แต่ก็ทรงมีเวลามากพอสำหรับพระลูกศิษย์ทุกรูป หากไม่เข้าใจในธรรม สามารถซักถามข้อธรรมได้ตลอดเวลา พระองค์จะทรงตอบข้อธรรมนั้นให้อย่างกระจ่างลึกซึ้ง

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ในดวงใจของพระลูกศิษย์ ทรงเป็นพระผู้เป็นแบบอย่างของพระลูกศิษย์และผู้ดูแลใกล้ชิดในทุกเรื่อง... *เมตตา อดทน อดกลั้น อ่อนน้อมถ่อมตน ใฝ่รู้ กตัญญู คารวธรรม... ความเป็นผู้ทรงปริยัติไม่ทิ้งปฏิบัติ ความเป็นผู้สำรวมระวังในพระวินัย และความเป็นผู้มักน้อยสันโดษ*

สอนปฏิบัติกรรมฐาน

ในเรื่องการฝึกอบรมการปฏิบัติทางจิต (กรรมฐาน) นั้น ทรงมีพระเมตตาประทานพระโอวาทธรรมบรรยายแก่พระนวกะมาเป็นเวลายาวนานติดต่อกันกว่า ๓๐ ปี

พระองค์ไม่ได้สอนเรื่องอะไรไกลตัวเลย นอกจากเรื่องวิธีการกำหนดรู้ลมหายใจ ด้วยลมหายใจเข้าออกของทุกคนเป็นแหล่งบังเกิดแห่งสมาธิและปัญญา เมื่อมีสมาธิและมีปัญญาก็สามารถนำพาชีวิตให้มีสุข

ในเรื่องการปฏิบัติ พระองค์ทรงสอนตลอดทั้งปี ในตอนค่ำของวันพระและวันถัดจากวันพระ สัปดาห์ละสองวัน อันเป็นพระกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติต่อเนื่องมาตั้งแต่เป็นเจ้าอาวาสดูแลปกครองพระอารามในปี พ.ศ. ๒๕๐๔

มีพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนผู้สนใจเข้าร่วมฟังและร่วมปฏิบัติด้วยจำนวนมาก

เริ่มจากการกล่าวอบรมธรรมปฏิบัติ จบแล้วพระสงฆ์ ๔ รูปสวดมหาสติปัฏฐานสูตรที่แสดงหลักปฏิบัติทางสมถะและวิปัสสนา สวดทั้งบาลีและแปลเป็นไทย ต่อด้วยการนั่งสงบปฏิบัติจิตใจตามเวลาที่กำหนด จบแล้วสวดมนต์ แผ่เมตตา

หลักการสอนกรรมฐานหรือทำสมาธินั้น เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงดำเนินตามหลักสติปัฏฐานสูตรที่แสดงการปฏิบัติทางจิตใจโดยตรง ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสว่า เป็นทางเดียวที่จะให้ก้าวล่วงความโศกความคร่ำครวญ ที่จะให้สิ้นทุกข์โทมนัส ที่จะให้บรรลุธรรมที่พึงบรรลุจนถึงที่จะทำให้แจ้งพระนิพพาน

ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลในการปฏิบัติ เพื่อแก้อารมณ์กิเลสของใจที่อาจจะเกิดปัญหาได้จากความรัก ความโกรธ เป็นต้น นอกจากนี้ผลของการปฏิบัติยังเป็นไปเพื่อการฝึกใจให้มีพลัง เหมือนกับร่างกายที่ต้องการการออกกำลังให้แข็งแรง จิตใจก็เช่นเดียวกัน

บทบาทในการศึกษาของคณะสงฆ์

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีส่วนร่วมและรับภาระหน้าที่ต่างๆ ด้านการศึกษาตั้งแต่ยังเป็นพระเปรียญ และมีบทบาทสำคัญหลายครั้งในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ได้มาตรฐานทางวิชาการ พระกรณียกิจเด่นๆ ของพระองค์พอให้เห็นเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ คณะธรรมยุต โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ขณะทรงดำรงพระสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตและนายกกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ได้ตั้งมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกในประเทศไทยขึ้น เรียกว่า "สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย) เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นพระเปรียญ เป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการก่อตั้งด้วยรูปหนึ่งร่วมกับพระเถระธรรมยุตอื่นๆ อีกหลายรูป และทรงได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยชุดแรกด้วย มีหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย ต่อมาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ได้ทรงเป็นอาจารย์บรรยายวิชาพระสูตรหรือพระสุตตันตปิฎกด้วย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ ทรงเป็นประธานกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย และทรงเป็นผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นองค์กรเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาทั้งในด้านการศึกษาและการเผยแผ่

ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ ทรงเป็นประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ซึ่งกรมการศาสนาจัดตั้งขึ้นโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ในความอุปถัมภ์ของรัฐบาล เป็นสถาบันฝึกอบรมวิชาการชั้นสูงสำหรับพระสงฆ์ที่จะออกไปปฏิบัติหน้าที่เป็นพระธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เช่น อินโดนีเซีย ออสเตรเลีย และอังกฤษ

ในระหว่างนี้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาชั้นสูงให้แก่พระสงฆ์เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อการสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ จึงได้ทรงเสนอแนวพระดำริต่อคณะกรรมการอำนวยการฯ และผู้เกี่ยวข้องให้มีการจัดการการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นในวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือ มหามกุฏราชวิทยาลัยในวัดบวรนิเวศวิหาร และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในวัดมหาธาตุ โดยบรรจุหลักสูตรพระธรรมทูตไปต่างประเทศไว้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาโทดังกล่าวด้วย แต่ด้วยความไม่พร้อมหลายอย่าง โครงการนี้จึงหยุดชะงักลง จนกระทั่งอีก ๒๐ ปีต่อมาจึงได้รับการสานต่อ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งได้เปิดหลักสูตรปริญญาโท สำหรับพระสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐

นอกจากนี้ขณะทรงเป็นประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ได้ทรงเสนอมหาเถรสมาคมให้รับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเป็นสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ เพราะในช่วงเวลาที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองนี้แห่งมีสถานะเสมือนสถาบันการศึกษาที่ดำเนินการโดยเอกชนโดยคณะสงฆ์ยังไม่ได้ให้การรับรอง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการศึกษาของทั้งสองมหาวิทยาลัย

ผลจากข้อเสนอของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มหาเถรสมาคมจึงได้พิจารณาและให้การรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเป็นสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้มีการตั้งสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ขึ้นในปีเดียวกัน เพื่อเป็นศูนย์กลางสำหรับการส่งเสริมควบคุมนโยบายระบบการศึกษาทุกสาขาของคณะสงฆ์ นอกจากนี้ยังทรงผลักดันและใส่พระทัยในการยกระดับการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งให้เทียบเท่ามหาวิทยาลัยทั่วไป จนเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ

ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ทรงเป็นนายกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า นายกสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และทรงเป็นผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์





รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ที่วัดบวรนิเวศวิหาร

.เปิดสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศรุ่นแรก พ.ศ. ๒๕๐๙



กรรมการตรวจบาลีกองที่ ๑ (ป.ธ.๙) ที่วัดสามพระยา วันที่ ๑๐-๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

ในฐานะความรับผิดชอบนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ทรงอำนวยการให้เกิดผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาขึ้นหลายอย่าง กล่าวคือ

โปรดให้มีการแปลตำรานักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์เป็นภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เพื่อเป็นสื่อในการศึกษาพระพุทธศาสนาของภิกษุสามเณรชาวต่างประเทศที่เข้ามาบวช ตลอดถึงเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อชาวต่างประเทศทั่วไป ทั้งเป็นการเผยแพร่ผลงานของบูรพาจารย์ที่เป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาของไทยให้เป็นที่แพร่หลายไปยังนานาประเทศด้วย

โปรดให้มีการแปลพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาเป็นภาษาไทย การแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย ได้มีการแปลมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๘ ในสมัยสมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสฺสเทโว) วัดสุทัศนเทพวราราม และได้จัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรกคราวฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่พระไตรปิฎกแปลครั้งนั้น ยังไม่มีการแปลอรรถกถาซึ่งเป็นคำอธิบายพระไตรปิฎกควบคู่กัน คัมภีร์ทั้งสองถือได้ว่าเป็นคัมภีร์สำคัญคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา เนื้อหาเรื่องราวบางอย่างของพระพุทธศาสนาที่ไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎกก็มักมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์อรรถกถา ในครั้งนี้จึงโปรดให้แปลคัมภีร์อรรถกถาเป็นคัมภีร์คู่กับพระไตรปิฎกด้วย การแปลคัมภีร์อรรถกถาเป็นภาษาไทยด้วยนั้น นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระไตรปิฎกเป็นอย่างมาก

พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยดังกล่าวนี้จึงมีจำนวนถึง ๙๑ เล่ม (พระไตรปิฎก ๔๕ เล่มรวมกับอรรถกถาด้วยเป็น ๙๑ เล่ม) โดยมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์จัดพิมพ์เป็นครั้งแรกเนื่องในโอกาสครบ ๒๐๐ ปีแห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕

ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ภายใต้กองทุนสนทนาธัมม์-นำสุขฯ ในพระสังฆราชูปถัมภ์ ได้ดำเนินการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาฬีจากการสังคายนานานาชาติ พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยจัดพิมพ์เป็นอักษรโรมัน ซึ่งยังไม่เคยมีการจัดพิมพ์เป็นฉบับสากลชุดสมบูรณ์มาก่อน

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังโปรดให้มีแผนกหนังสือพระพุทธศาสนาภาษาต่างประเทศขึ้นในมหามกุฏราชวิทยาลัย สำหรับเป็นศูนย์หนังสือทางพระพุทธศาสนา อำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาในภาษาต่างประเทศ

จากตัวอย่างงานข้างต้น กล่าวได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นพระมหาเถระที่มีวิสัยทัศน์ทางการศึกษา พร้อมทั้งทรงสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ทั้งทางปริยัติและทางปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง

เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย

นอกจากการศึกษาของพระภิกษุสามเณรแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังมีส่วนในการสร้างสรรค์วิชาการในสถาบันการศึกษาของบ้านเมืองอีกด้วย

ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ทรงได้รับอาราธนาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้ทรงเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทยร่วมกับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยทรงบรรยายเรื่อง พระพุทธศาสนากับสังคมไทย

ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ขณะยังทรงดำรงสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระญาณสังวร พระองค์ได้รับอาราธนาเป็นอาจารย์พิเศษสอนการฝึกสมาธิตามแนวพุทธศาสนา ในภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถือว่าเป็นมหาวิทยาลัยแรกที่บรรจุวิชานี้เป็นวิชาบังคับไว้ในหลักสูตรของมหาวิทยาลัย

ทรงเป็นอาจารย์พระองค์แรก สอนนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายปี

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ พานิสิตมาเรียนที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร ทรงสอนทั้งการบรรยายและนำการฝึกหัดทำสมาธิด้วยพระองค์เอง

ช่วงแรกมีนิสิตสนใจลงทะเบียนไม่กี่คน นิสิตที่เข้าเรียนได้มองเห็นโลกในมิติใหม่ๆ ที่เป็นความจริง เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง มีจิตใจมั่นคงขึ้น ด้วยมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ

วิชาการฝึกสมาธิที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสอนนั้น ค่อยๆ เกิดความนิยมเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยคำบอกต่อๆ กันของนิสิต

อันที่จริงการสอนของพระองค์ในสถาบันการศึกษาทั่วไปขยายวงกว้างกว่านั้นอีก ทรงอบรมกรรมฐานแก่นักเรียนโรงเรียนสตรีวิทยาเป็นประจำตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ และเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันก่อนจะประชวร ต่อมาสถาบันการศึกษาต่างๆ ตั้งแต่ระดับอุดมศึกษา มัธยมศึกษา ตลอดไปจนถึงระดับประถมศึกษา เริ่มให้ความสนใจ และบรรจุอยู่ในหลักสูตรการศึกษาด้วย

นอกจากนั้นสถาบันอื่นๆ ตลอดจนข้าราชการและพนักงานในองค์กรต่างๆ ยังได้กราบทูลอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไปทรงสอนวิชาการฝึกทำสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนา

นับได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ทรงเป็นผู้จุดประกายในการศึกษาปฏิบัติสมาธิกรรมฐานในหมู่พุทธศาสนิกชนทุกระดับอย่างกว้างขวาง

กระแสในความดีแห่งพุทธะที่เริ่มต้นจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่งที่มีความเพียรเป็นเลิศ ไม่ยอมพ่ายแพ้ต่ออำนาจของกิเลส จนบรรลุถึงความจริงอย่างแจ่มแจ้ง

ความดีของพระผู้มีพระภาคเจ้าสืบทอดต่อมาแล้วถึงกว่า ๒,๕๐๐ ปี

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นพระสงฆ์สาวกแห่งพระองค์โดยเนื้อแท้ ทุกลมหายใจเข้าออกแห่งชีวิตจึงดำเนินไปเพื่อการสืบสานต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคง ด้วยความตระหนักรู้ดีว่า การชำระจิตให้บริสุทธิ์คือความเจริญของโลก

อุทิศพระองค์เพื่อพระศาสนา

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงอุทิศพระองค์ให้พระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ ทั้งในด้านการปกครองฝ่ายสงฆ์ ที่พระองค์ทรงมีความรับผิดชอบมากมายในตำแหน่งสำคัญๆ ตลอดชีวิตที่ผ่านมา

"เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นผู้อุทิศชีวิตทั้งหมดให้กับพระศาสนา ทั้งความรู้ความสามารถ ความสุขส่วนพระองค์ แม้ว่าบางครั้งทรงไม่ได้บรรทม พระองค์ไม่เคยแสดงพระอาการไม่พอพระทัย ทรงสำรวมพระองค์ตลอดเวลา ทรงมีการเตรียมงานก่อนทุกครั้ง บางทีแม้เวลาเสวยก็จะรับสั่งเรื่องงาน" พระ ดร. อนิล ธมฺมสากิโย ผู้ช่วยเลขานุการสมเด็จพระสังฆราชกล่าว

ภาระหน้าที่ทางคณะสงฆ์ เริ่มจากการทรงเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมหรือนักธรรม และแผนกบาลี ตั้งแต่สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค

ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในพระชันษา ๒๘ ปี มีชีวิตพรหมจรรย์พรรษาที่ ๑๔ ความรู้ด้านวิชาการของพระองค์ได้รับการรับรองโดยเปรียญธรรม ๘ ประโยค ซึ่งเป็นการศึกษาชั้นสูงสุดของการศึกษาแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ผู้ที่ได้เปรียญธรรมในชั้นนี้เป็นที่นับถือกันในวงการคณะสงฆ์ว่าสอบได้ "ปริญญาเอก" ของฝ่ายคณะสงฆ์

หน้าที่ทางคณะสงฆ์ด้านต่างๆ มีมากขึ้นตามลำดับ

ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นสมาชิกสังฆสภาโดยตำแหน่งในฐานะเป็นพระเปรียญธรรม ๙ ประโยคตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และปีเดียวกันนี้เป็นผู้อำนวยการการศึกษาสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร มีหน้าที่จัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี

ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นเลขานุการในพระองค์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๓

การเป็นเลขานุการสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ นั้นนับเป็นเวลาที่สำคัญในชีวิตของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เพราะทรงได้เรียนรู้งานด้านต่างๆ ทั้งงานคณะสงฆ์ งานวิชาการและการสั่งสอนเผยแผ่ รวมทั้งการปฏิบัติฝ่ายวิปัสสนาธุระหรือการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานด้วย

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงยึดถือพระปฏิปทาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ เป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติของพระองค์มาโดยตลอด เช่น ทรงสำรวมเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ทรงมักน้อยสันโดษ ทรงเอาพระทัยใส่ในการศึกษาวิจัยธรรม และปฏิบัติสมาธิกรรมฐานอย่างต่อเนื่องเป็นกิจวัตร เป็นพระป่าในเมือง ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันมาในคณะธรรมยุตว่า ภิกษุสามเณรพึงปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน เพื่อเป็นเครื่องรักษาใจ เป็นเครื่องอยู่ของสมณะ หรือเพื่อให้ใจมีงานที่ถูกต้องได้คิดได้ทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระผู้เป็นเถระ หรือเป็นผู้ปกครองของหมู่คณะ พึงถือเป็นกิจที่จะต้องปฏิบัติ ไม่ว่าจะอยู่ในป่าหรือในเมือง เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ภิกษุสามเณรที่อยู่ในปกครอง

ในขณะเดียวกัน สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ก็ทรงพระเมตตาและยกย่องให้เกียรติเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มาโดยตลอด เสมือนทรงเห็นแววของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ว่าจะทรงเจริญก้าวหน้าในทางพระศาสนาและจะทรงเป็นหลักเป็นประธานของวัดและคณะสงฆ์สืบไปภายหน้า

ดังจะเห็นได้ว่าสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ทรงเลือกหรือทรงมอบหมายให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ปฏิบัติหน้าที่ในโอกาสสำคัญๆ อยู่เสมอ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีจิตใจที่มุ่งมั่นในการทำงาน ไม่ว่าจะต้องพบอุปสรรคมากน้อยเพียงใด ทรงมีกำลังใจไม่ท้อถอย อุปสรรคและความลำบากนั้นๆ ก็กลับกลายเป็นพลังส่งในการทำงานเพื่อพระศาสนา

การปฏิบัติหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะแห่งสงฆ์ในความรับผิดชอบเจ้าพระคุณสมเด็จฯ นั้นเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

พระ ดร. อนิลยังพูดถึงวิธีการทำงานของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ว่า "ทรงดูแลงานทุกอย่างอย่างละเอียดลออ พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับคณะพระสงฆ์ที่ทำงานด้วย สำหรับงานทางด้านการปกครองของพระองค์ทรงมีวิธีทำงาน โดยใช้การตัดสินพระทัยที่เด็ดเดี่ยวแต่ไม่เผด็จการ"

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ดำรงมั่นอยู่ในสมณเพศ ทรงเป็นกำลังสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก มีจริยาวัตรน่าเลื่อมใส ทั้งยังเป็นศูนย์รวมใจของพุทธศาสนิกชน ผลจากพระวิริยะที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทำเพื่อพระพุทธศาสนามาโดยตลอดนี้ เป็นที่รับรู้ของคณะปกครองสงฆ์ตามลำดับชั้นการปกครอง ซึ่งกฎระเบียบให้การพิจารณาอย่างละเอียดชัดเจน จนได้รับพระราชทานสมณศักดิ์สูงสุดถึงเป็นสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (สุวฑฺฒนมหาเถร) ผู้เป็นประมุขแห่งพระสงฆ์

พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นพระราชาคณะสามัญที่ พระโศภนคณาภรณ์ (ผู้เป็นอาภรณ์หรือเครื่องประดับของหมู่คณะอันงาม) เป็นราชทินนามที่ตั้งขึ้นใหม่สำหรับพระราชทานแด่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นรูปแรก

พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมวราภรณ์ (ผู้มีธรรมเป็นอาภรณ์คือเครื่องประดับอันประเสริฐ)

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นพระราชาคณะชั้นเจ้าคณะรองที่ พระสาสน-โสภณ (ผู้งามในศาสนาหรือผู้ยังศาสนาให้งาม)

พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นสมเด็จพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร (ผู้สำรวมในญาณคือความรู้) เป็นราชทินนามที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นใหม่สำหรับพระราชทานสถาปนาพระญาณสังวรเถร (สุก) เป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับพระราชทานสถาปนาขึ้นดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ลำดับที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในราชทินนามเดิม

ประชาชนฟังธรรม

ธรรมะของพระพุทธองค์ปรากฏขึ้นเมื่อใด ก็เหมือนกับมีแสงประทีปส่องสว่างในที่มืด เป็นประทีปธรรมที่สามารถส่องไปถึงใจที่มืดคำ ให้มีความสว่างสงบได้

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ พระสงฆ์สาวกแห่งพระพุทธองค์ เป็นผู้มีหน้าที่น้อมนำหลักธรรมมาส่องใจตนเองจนสว่างสงบมั่นคงดีแล้ว พระองค์ท่านจึงนำธรรมไปส่องใจผู้คนให้สว่างไสว สุข สงบ เช่นเดียวกัน

วิธีการเผยแผ่ธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ต่อพุทธศาสนิกชนนั้นมีหลายระดับ จากง่ายไปยาก ตื้นไปลึก แต่ทั้งหมดเป็นไปเพื่อความเข้าใจความจริงแห่งชีวิตที่เป็นอริยสัจ ธรรมที่เป็นยอดมงกุฎแห่งพระพุทธศาสนา ธรรมที่นำไปสู่ทางแห่งการพ้นทุกข์

อีกตัวอย่างหนึ่งของพระกรณียกิจประจำของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ คือการเทศน์ในพระอุโบสถ ทุกวันพระข้างขึ้นและข้างแรม ๑๕ ค่ำ คือเดือนละ ๒ ครั้ง ซึ่งมีประชาชนไปฟังจนล้นพระอุโบสถ

นอกจากนี้ยังทรงบรรยายธรรม ในรายการ *การบริหารทางจิต* ทางวิทยุกระจายเสียง อ.ส. พระราชวังดุสิตเป็นประจำทุกเช้าวันอาทิตย์

การฟังธรรมเทศนาจากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังสามารถติดตามได้ในหลายวาระโอกาสและสถานที่

คุณพิสิฏฐ์ ประพิณ เป็นผู้หนึ่งที่ติดตามฟังธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มาอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง

"ผมเคยฟังสถานีวิทยุยานเกราะ วิธีการสอนของพระองค์ไม่เหมือนใคร พระองค์จะอารัมภบทก่อน และทรงมีรับสั่งอย่างนี้ทุกครั้ง *"...รวบรวมกายวาจาใจให้เป็นศีล ทำสมาธิในการฟัง เพื่อให้ได้ปัญญาในธรรม...*

"...สำหรับผมนี่เป็นการสอนเรื่องไตรสิกขาที่ง่ายมาก เพียงแค่พระองค์เริ่มรับสั่ง...*รวบรวมกายวาจาใจให้ศีลเป็นปกติ มือขวาทับมือซ้าย ตั้งใจฟังเพื่อให้เกิดสมาธิ* พอใจเราสงบ จิตอยู่ในสมาธิแล้ว ท่านก็จูงเราไปในธรรมะที่ท่านแสดง เราฟังธรรมแล้วก็เกิดปัญญาได้ง่าย ได้เร็ว"

หลายคนที่ได้มีโอกาสฟังธรรมจากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ กล่าวตรงกันว่า พระสุรเสียงของพระองค์ที่ทรงถ่ายทอดธรรม ไม่ว่าจะฟังครั้งใด ใจคนฟังก็เข้าสู่สมาธิได้ง่าย

ในกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมรู้ดีว่า พระสุรเสียงของพระองค์นั้นผ่านการสำรวมใจจนจิตตั้งมั่นด้วยสมาธิ มีจังหวะเน้น มีจังหวะย้ำ มีบางจังหวะหยุดเว้นช่วงคั่นในระหว่างลมหายใจแห่งสติคำเนิน

พระสุรเสียงที่ถ่ายทอดธรรมเช่นนี้ได้ ไม่ใช่ไม่มีที่มา พลังแห่งพระสุรเสียงที่บรรจุด้วยพลังแห่งความหมายในธรรมนี้ เกิดขึ้นได้ก็เพราะเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีพระวิริยะจนเข้าถึงหัวใจแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เมื่อถ่ายทอดเป็นธรรมบรรยายสู่ประชาชน ด้วยจิตที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตา จึงทำให้คนฟังสามารถฟังธรรมได้อย่างรื่นรมย์ ได้ยินได้ฟังครั้งใดก็เกิดมีแรงยึดเหนี่ยวจิตใจจนเกิดความตั้งมั่น นำไปสู่การยกระดับจิตของตนให้สูงยิ่งๆ ขึ้น

ข้อความข้างล่างนี้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมบรรยายที่พระองค์บริการส่งตรงถึงดวงจิต ผ่านภาษาที่ง่ายมีอุปมาอุปมัยเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดเจน

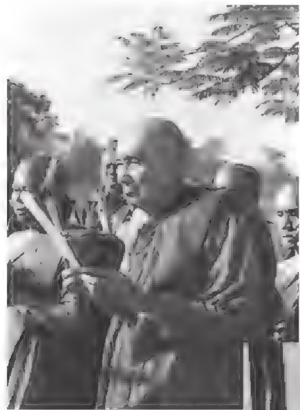
"...จะด้วยอำนาจของความรักก็ตาม ด้วยอำนาจของความชังก็ตาม ด้วยอำนาจของความหลงก็ตาม เมื่อไปยึดถือเอาไว้อย่างนี้ ก็เป็นการยึดให้ฝืนไปจากธรรมดา ให้ฝืนไปจากสิ่งที่จะเป็นไป ฉะนั้นก็ให้พิจารณาดูสิ่งที่ยึดเอาไว้นั้นว่าเป็นสิ่งที่ต้องเกิด-ดับ เป็นสิ่งที่ต้องแปรปรวน



ฉายพระรูปรวมกับบัณฑิตในพิธีประทานปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต



เสด็จวัดเขาขุนพนม
อำเภอพนมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช



ทรงเวียนเทียน
ณ ลุมพินี
ประเทศเนปาล



ขณะทรงงานในเวลาค่ำ แสงสว่างไม่พอจึงต้องส่องไฟช่วย

เปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่บังคับให้เป็นไปตามปรารถนาไม่ได้ เพราะไม่ใช่ตัวเรา ไม่ใช่ของเราอย่างแท้จริง...

"...เหมือนอย่างเอามือกำไฟเอาไว้ก็ร้อน แล้วก็บ่นว่าร้อน แต่บ่นว่าร้อนนั้นก็ยิ่งกำไฟนั้นให้แน่นยิ่งขึ้นไปอีก ก็ยิ่งร้อนมากเข้าไปอีก ดังนี้ก็ไม่สามารถพบความเย็นได้ เพราะกำเอาไฟไว้ ฉันใดก็ดีที่ ต้องเป็นทุกข์มีโศกเป็นต้น ก็เพราะกำเอาทุกข์เข้าไว้..."

...

"...การกระทำทุกอย่าง ทั้งดีและไม่ดี เมื่อทำแล้ว ไม่ลบเลือนไปไหน จะสั่งสมอยู่ในตัวเองตลอดเวลา อยู่ภายในใจของผู้กระทำนั่นเอง เป็นพื้นฐานของจิตใจของผู้กระทำนั่นเอง ทำดีมาก พื้นฐานของจิตใจก็ดี ทำไม่ดีมาก พื้นฐานของจิตใจก็ไม่ดีมาก"

....

"...คนคนเดียวยอมรับความเดือดร้อนเพียงเล็กน้อย เพื่อความสบายขึ้นบ้างของคนจำนวนมาก ต้องเป็นสิ่งควรทำ ต้องเป็นการกระทำที่ดีแน่

"การเสียสละประโยชน์ตนเพียงเล็กน้อย เพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่ยิ่งใหญ่นั้น ผู้ใดทำได้ ผู้นั้นมีฐานของจิตใจอยู่ในระดับสูง ผู้ใดยังทำไม่ได้ ผู้นั้นควรจะได้บริหารจิตให้ยิ่งขึ้นเพื่อจะได้ทำได้ ที่จริงผู้บริหารจิตจนเป็นผู้มีจิตสวยงามขึ้นๆ เรื่อยๆ เป็นผู้ได้ประโยชน์จากการกระทำนั้นด้วยตนเองกว่าผู้ใดจะได้..."

...

"พระพุทธศาสนามุ่งให้บุคคลฝึกตน โดยตรงคือ ฝึกใจของตนให้เข้มแข็งที่จะอดทนต่อถ้อยคำล่วงเกินต่างๆ ได้ เพื่อที่จะได้ทำความดีที่เป็นประโยชน์ต่างๆ ให้สำเร็จ คนผู้ฝึกตน ฝึกใจดีแล้ว ย่อมมีขันติอดทนการกระทบกระทั่งต่างๆ เอาชนะคือ บรรลุความสำเร็จได้ด้วยขันติ

ซึ่งนับว่าเป็นพาหนะทางใจที่มีเคชอย่างยิ่ง"

...

คำสอนจากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ หากใครได้ฟังแล้วน้อมใจนำข้อธรรมนั้นไปคิดใคร่ครวญโดยพิจารณาให้แยบคาย ก็จะเกิดปัญญาอันนำไปสู่ความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น สามารถคลี่คลายปัญหาชีวิตของตนเองได้ เป็นการยกระดับจิตใจให้สูงยิ่งขึ้น จนเชื่อมโยงไปสู่การเข้าใจความหมายที่แท้ของชีวิต

การฟังธรรมจึงเป็นเครื่องนำพาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า ความคิดสติปัญญาเจริญงอกงาม มีชีวิตที่พัฒนาขึ้น นำพามาซึ่งความสุข ความสำเร็จอันลึกซึ้งที่โลกทางวัตถุไม่มีวันจะให้ได้

ธรรมเทศนาของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในวาระและสถานที่ต่างๆ นั้นจึงมีประชาชนขาประจำคอยเฝ้าติดตามกำหนดการ ว่าพระองค์จะทรงมีธรรมเทศนาในวันใด ที่ใดบ้าง

งานวันที่ ๓ ตุลาคม (ตรงกับวันประสูติ) เป็นอีกหนึ่งวันที่บรรดาพุทธศาสนิกชนรอคอย เพื่อจะได้มาร่วมงานถวายเป็นพระกุศลและเทิดพระเกียรติในวโรกาสอันเป็นมหามงคล และฟังเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงให้โอวาทธรรม

คุณพิสิฏฐ์ถ่ายทอดถึงความประทับใจในธรรมที่ได้ฟังเมื่องานวันประสูติในปีหนึ่งว่า

"ผมประทับใจมาก ทรงเทศน์เรื่องมรณานุสติ ปกติคนส่วนใหญ่มักจะพูดอวยพรกันในวันเกิด และไม่พูดถึงความตายในวันเกิด แต่พระองค์ทำให้ผมทึ่ง เมื่อรับสั่งถึงเรื่องความตาย สิ่งที่พระองค์รับสั่งผมไม่เคยได้ยินใครพูดมาก่อน ทำให้ผมเก็บมาคิด พระองค์ทรงบอกว่าเวลาที่มีคนมาอวยพรในวันเกิด นั่นหมายถึง อายุเราจะน้อยลงไป



เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จสำนักสงฆ์ดอยปุย ปี พ.ศ. ๒๕๓๙



ตักบาตรดอกไม้ที่วัดบวรนิเวศฯ เป็นประเพณีที่พระองค์ในฐานะเจ้าอาวาสยังทรงรักษาไว้ถึงวันนี้



เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จไปทรงสดับพระปาฏิโมกข์ และประทานรางวัลแก่พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้ประโยคบาลีสนามหลวง ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑

แปลว่า ใกล้วันตายเข้าไปแล้วนะ เวลาที่จะอยู่ในโลกนี้น้อยลง เพราะฉะนั้นต้องไม่ประมาท ทำความดีให้มาก การระลึกถึงความตายอยู่เสมอเรียกว่าเป็นผู้ไม่ประมาท คนประมาทคือคนที่ตายแล้ว...

"อีกครั้งหนึ่ง ตอนที่ทรงเทศน์เรื่องให้ถอนตนออกจากความชั่ว ละความชั่วให้ได้เหมือนช้างที่ถอนตัวออกจากหล่ม ช้างเวลาติดหล่มมันจะไม่ยอมปล่อยให้ตัวเองอยู่ในหล่ม แล้วผมก็มานั่งคิดว่า จริงนะ เราเป็นคนเป็นมนุษย์ ทำไมเราไม่ถอนตัวเองออกจากความชั่วล่ะ"

คุณพิสิฏฐ์ ประพิณ เป็นหนึ่งตัวอย่างในกลุ่มประชาชนอีกจำนวนมากที่หลังจากฟังธรรมจากพระองค์แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิต นำแง่คิดไปประพฤติปฏิบัติ มีการเติมเต็มความสมบูรณ์ทางใจ เนื่องจากมีสติและมีปัญญาเพิ่มขึ้นในธรรม

ปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้ความหลงผิดลดลงไปได้ ความตั้งใจจริงที่พากเพียรในการมีธรรมเท่านั้น ที่จะเป็นหนทางนำทุกคนไปสู่ความเป็นคนที่สมบูรณ์ขึ้น

ทั้งหมดนี้ก็ด้วยจากพระวิริยะของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่มีต่อพระศาสนา ธรรมเทศนา พระโอวาท บทอบรมกรรมฐานที่พระองค์ได้บรรยายนับครั้งไม่ถ้วนต่อเนื่องมายาวนาน เป็นแสงธรรมส่องใจประชาชนให้สว่างไสว สุข สงบ มากขึ้นทุกวัน สมดังพระทัยที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงตั้งจิตปรารถนาไว้ ...*ขอทำงานรับใช้พระพุทธศาสนา เป็นผู้เจริญรอยตามพระพุทธองค์ เพื่อเปิดประตูใจให้ประชาชนมีธรรม และน้อมจิตรับพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรนิจนิรันดร์*

แสดงธรรมแก่ชาวต่างประเทศ

ในโอกาสหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ องค์ทะไลลามะ ประมุขแห่งศาสนจักรทิเบตได้เสด็จเยือนวัดบวรนิเวศวิหาร ครั้งนั้นองค์ทะไลลามะทรงปรารภกับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ซึ่งดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณว่า พระองค์สนใจการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานแบบเถรวาท เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ทรงให้คำแนะนำแลกเปลี่ยนกับองค์ทะไลลามะถึงแนวทาง

ต่อมาในต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๒ วัดบวรนิเวศวิหารเริ่มคึกคักไปด้วยชาวต่างประเทศที่ใฝ่ศึกษาพระพุทธศาสนา

ณ พระอุโบสถ ทุกวันอาทิตย์มีการแสดงธรรมแก่ชาวต่างประเทศ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมอบให้พระที่จบการฝึกอบรมจากสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศบ้าง พระชาวต่างประเทศที่จำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารและได้รับการอบรมจากพระองค์แล้วบ้าง ผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้แสดงธรรม ได้รับความสนใจจากชาวต่างประเทศเป็นอันมาก แต่ดำเนินไปได้ไม่นานต้องหยุดลง เนื่องจากขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความรู้ภาษาอังกฤษชำนาญพอที่จะแสดงธรรม

ด้วยพระเมตตาปรารถนาให้ชาวต่างประเทศได้รู้ ได้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เช่นเดียวกับที่ประชาชนชาวไทยได้รับ แม้มีอุปสรรคการขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญ พระองค์ก็ทรงไม่ย่อท้อ ไม่ล้มเลิกความตั้งใจนี้ เพียงแต่รอคอยเวลาและความพร้อม

ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ พระองค์ทรงฟื้นงานการแสดงธรรมแก่ชาวต่างประเทศนี้ขึ้นมาอีกครั้ง และครั้งนี้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสอนด้วยพระองค์เอง โดยบรรยายธรรมเป็นภาษาอังกฤษ

เวลานั้น วัดบวรนิเวศวิหารมีชาวต่างประเทศจากทุกมุมโลก ทั้งจากสหรัฐอเมริกา ยุโรป และเอเชีย เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งมีผู้ที่สนใจมาฝึกปฏิบัติสมาธิกรรมฐานโดยเฉพาะ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงทรงจัด "Dhamma Class" (ธรรมคลาส)

ขึ้นที่กุฏิของพระองค์เอง ณ ห้องหน้ามุขชั้นล่าง ของตำหนักคอยท่า ปราโมช จัดให้เป็นห้องเรียนธรรมะสำหรับชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ

แหม่มเข้าวัด

"Dhamma Class" ได้รับความนิยมมากขึ้น เนื่องจากปฏิบัติแล้วได้ผลจริง ลูกศิษย์ฆราวาสชาวต่างประเทศหลายคนที่ปฏิบัติจริงจังต่อเนื่องมีอยู่จำนวนไม่น้อย เช่น โจเซฟิน สแตนตัน ภริยาเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา ประจำประเทศไทย

นอกจากนี้ยังมีเจน แฮมิลตัน-เมอร์ริตต์ ซึ่งเดินทางมาจากสหรัฐอเมริกาเพื่อสมัครเป็นลูกศิษย์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เจนได้บันทึกประสบการณ์การเรียนรู้ในสิ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสอนไว้ในหนังสือ *"A Meditator's Diary"* หรือชื่อในฉบับแปลเป็นภาษาไทยว่า *"แหม่มเข้าวัด"* หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ และเป็นหนังสือส่งเสริมการอ่าน ระดับมัธยมศึกษา ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการด้วย

หนังสือ*แหม่มเข้าวัด*ทำให้เราได้เห็นภาพของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในสายตาของชาวต่างประเทศ ซึ่งเจน แฮมิลตัน-เมอร์ริตต์ เขียนถึงเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในครั้งแรกที่ได้พบว่า เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ครองจีวรเหลืองอร่ามนั่งนิ่งอยู่ในลักษณะเดียวกับพระพุทธเจ้านั่ง ทำให้จิตใจเธอสงบลง พระองค์รับสั่งภาษาอังกฤษกับเธอช้าๆ แผ่วเบา และอ่อนโยนเพื่อถามภูมิความรู้ในพุทธศาสนาที่เธอมีก่อน แล้วจึงกล่าวอนุญาตให้เธอเข้าเรียนวิชากรรมฐานกับพระองค์ได้

เจนยังบรรยายภาพในห้องเรียนตอนนั้นว่า เป็นห้องที่มีบรรยากาศอิ่มอวลไปด้วยมิตรภาพ เริ่มเรียนตอนหกโมงเย็น มีผู้ปฏิบัติกรรมฐาน

หลายคน ทุกคนต้องถอดรองเท้าก่อนเข้ากุฏิ ภายในห้องมีลักษณะเหมือนห้องทำงาน มีเก้าอี้หลายตัว และโต๊ะใหญ่ทันสมัยตัวหนึ่ง ทำให้ห้องน่าดู มีดอกไม้จำพวกกุหลาบ กล้วยไม้ ว่าน มะลิ ตกแต่งงดงามอยู่บนโต๊ะ มีการแยกนั่งชัดเจน ผู้หญิงอยู่ทางขวา ส่วนผู้ชายอยู่ทางซ้ายในระหว่างเรียนมีการบริการชาจีนร้อนๆ สำหรับทุกคน...

ในส่วนเนื้อหาที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสอนชาวต่างประเทศนั้น เจนได้บันทึกเนื้อหาที่พระองค์รับสั่งไว้ในวันแรกว่า

"...ท่านควรเรียนพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ท่านได้สอนว่าชีวิตคือ 'ความทุกข์'...

"...พระองค์สอนว่า 'สุข' หรือความพ้นทุกข์ คือการละทิ้งความปรารถนาต่างๆ ออกให้หมด รวมทั้งความปรารถนาที่จะยึดมั่นในชีวิตด้วย...

"...พระพุทธองค์สอน 'อนิจจา' คือความไม่เที่ยง...

"...เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงสอนให้เราภาวนา คือ ชำระล้างจิตใจให้สะอาด ละทิ้งสิ่งชั่ว บำเพ็ญความดี ทำใจให้บริสุทธิ์ซึ่งสามารถกระทำได้โดยการภาวนา

"...เราจะต้องพัฒนาความมีสติ สติคือการจำได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับการลืม เป็นการตื่นซึ่งตรงกันข้ามกับการหลับ เป็นการรู้การเข้าใจ ซึ่งตรงข้ามกับการไม่รู้

"ความจริงเกิดจากตัวเราเอง ตัวเราคือหนังสือเล่มใหญ่

"...เราต้องตั้งใจฝึกสติ การฝึกความรู้สึก คือการตั้งสตินี้ เราต้องเพ่งที่ลมหายใจ กำหนดรู้ลมหายใจของเรา ให้รู้สึกหรือกำหนดรู้สติโดยวิธีนี้ เราจะระลึกได้ และมีสติ"

พระองค์ทรงปูพื้นความรู้ทางธรรมให้ผู้มาใหม่เข้าใจถึงการปฏิบัติ

กรรมฐานด้วยเนื้อหาที่เข้มข้น ชัดแจ้ง และไม่อ้อมค้อม จากนั้นทรงนำผู้ปฏิบัติทั้งหมดย้ายจากห้องเรียนขึ้นไปนั่งกรรมฐานที่ชั้นบนของกุฏิซึ่งเป็นห้องของพระองค์ที่มีมุ้งลวดปิดล้อม และมีพัดลมช่วยบรรเทาความอบร้อนและขับไล่ยุงรบกวน

เจนได้บันทึกอีกว่า เธอรู้สึกอบอุ่นใจมากที่ได้รับพระเมตตาอนุเคราะห์ต่างๆ จากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ซึ่งเป็นกำลังใจให้เธอมีความพยายามในการปฏิบัติตามคำสอน และสามารถก้าวหน้าในการฝึกฝนกรรมฐานที่เมืองไทยครั้งนี้



อัจฉราวดี สต็อคมันน์ : เรื่อง

หน้าที่ความรับผิดชอบของ
สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นสมาชิกสังฆสภาโดยตำแหน่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นกรรมการสังคายนาพระธรรมวินัย ซึ่งแต่งตั้งขึ้นตามความในมาตรา ๖๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นพระวินัยธรชั้นอุทธรณ์

พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นเลขานุการสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

พ.ศ. ๒๔๙๙ รักษาการพระวินัยธรชั้นฎีกา

พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นสังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การปกครอง สั่งการองค์การปกครอง คณะธรรมยุต

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นกรรมการโครงการเชิดชูและบำรุงพระพุทธ-ศาสนาโดยตำแหน่ง เป็นผู้รักษาการเจ้าคณะธรรมยุตภาคทุกภาค เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นกรรมการมหาเถรสมาคมและเป็นตลอดมาทุกสมัยจนถึงปัจจุบัน เป็นอนุกรรมการพิจารณาร่างกฎมหาเถรสมาคมตลอดมาทุกสมัย เป็นอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นอนุกรรมการพิจารณาร่างระเบียบการเดินทางไปต่างประเทศของพระภิกษุสามเณร

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นประธานอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ

พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาเรื่องวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาประจำปี ๒๕๑๑ เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาร่างระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยวิธีปฏิบัติในการปลูกสร้างอาคารที่ดินของวัดซึ่งมีผู้เช่าอยู่ เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์การยกเว้นค่าโดยสารรถไฟให้แก่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา เป็นอนุกรรมการพิจารณาแก้ไขข้อขัดข้องในระหว่างวัดกับผู้เช่า (พ.ว.ช.)

พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาโครงการรับการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาเรื่องการศึกษาโรงเรียนมัธยมของคณะสงฆ์ เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโครงการจัดตั้งโรงเรียนพระสังฆาธิการส่วนกลาง
พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาร่างกฎมหาเถรสมาคมว่าด้วยการลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุ
พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นประธานกรรมการบริหารสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นเจ้าคณะนครหลวงกรุงเทพธนบุรี และเจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ (ธรรมยุต)
พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรศาสนศึกษาของคณะสงฆ์
พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นรองประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑลฝ่ายสงฆ์
พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวิสาขบูชา เป็นประธานคณะกรรมการควบคุมการเรี่ยไรของคณะสงฆ์
พ.ศ. ๒๕๓๑ รักษาการเจ้าอาวาสวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดชลบุรี

ทางคณะธรรมยุต

พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุตประเภทชั่วคราว
พ.ศ. ๒๔๘๗ เป็นกรรมการเถรสมาคมคณะธรรมยุตประเภทถาวร
พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นกรรมการพิจารณาร่างระเบียบบริหารวัดธรรมยุต

พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นกรรมการคณะธรรมยุต
พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นสังฆมนตรีสั่งการองค์การปกครองคณะธรรมยุต
พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนสังฆาธิการคณะธรรมยุต
พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นประธานกรรมการคณะธรรมยุต
พ.ศ. ๒๕๓๑ รักษาการเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต
พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นเจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

ทางการมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นกรรมการอำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ เป็นกรรมการแผนกตำราของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ เป็นประธานกรรมการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นนายกกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ และเป็นนายกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยฯ

หน้าที่พิเศษ

พ.ศ. ๒๔๙๕ ร่วมในคณะทูตพิเศษที่มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ ส่งไปร่วมฉลองพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุพระอัครสาวก

ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา

พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นกรรมการตรวจชำระพระคัมภีร์ฎีกา

พ.ศ. ๒๔๙๗ ร่วมในคณะพระเถระแห่งคณะสงฆ์ไทย ไปร่วมประชุมสมัยที่ ๒ แห่งฉัฏฐสังคายนาพระไตรปิฎก ณ กรุงย่างกุ้ง ประเทศพม่า

พ.ศ. ๒๔๙๙ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเลือกให้เป็น "พระอภิบาล" (พระพี่เลี้ยง) ในพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ในระหว่างทรงผนวชเป็นพระภิกษุและเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารระหว่างวันที่ ๒๒ ตุลาคมถึงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙

พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นกรรมการมูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและมนุษยธรรม (ก.ศ.ม.)

พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิสงเคราะห์คนเป็นโรคเรื้อน

พ.ศ. ๒๕๑๖ ในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม และรองประธานกรรมการคณะธรรมยุต ทรงได้รับฉันทานุมัติจากกรรมการคณะธรรมยุตให้เสด็จไปตรวจการคณะสงฆ์และทรงเยี่ยมพุทธศาสนิกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวม ๘ จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดยโสธร จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิสังฆประชานุเคราะห์

พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นประธานอำนวยการมูลนิธิมหาวชิราลงกรณ์

พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นพระราชกรรมวาจาจารย์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในการทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามและเป็นพระอาจารย์ถวายการอบรมพระธรรมวินัยขณะที่พระภิกษุสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างวันที่ ๖-๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๑

พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นประธานอำนวยการมูลนิธิสิรินธร

พ.ศ. ๒๕๒๔ ในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม และประธานกรรมการคณะธรรมยุต ทรงได้รับฉันทานุมัติจากกรรมการคณะธรรมยุตให้เสด็จไปตรวจการคณะสงฆ์และทรงเยี่ยมพุทธศาสนิกชนในภาคเหนือ รวม ๑๐ จังหวัด คือ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดตาก จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ จังหวัดอุตรดิตถ์ และจังหวัดกำแพงเพชร

พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นผู้ถวายพระธรรมเทศนามงคลวิเสสกถา ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและถวายตลอดมาจนถึงพ.ศ ๒๕๔๓

พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิวัดญาณสังวรารามในพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นผู้อ่านพระอภิธรรมนำพระบรมศพสมเด็จ

พระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ในกระบวนพระราชอิสริยยศสู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง

- เป็นรองประธานกรรมการสังคีติการกสงฆ์ ในการสังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎก

- เป็นสังฆปาโมกข์ปาลิวิโสธกพระวินัยปิฎก ในการสังคายนาพระธรรมวินัย ตรวจชำระพระไตรปิฎก เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร จนสำเร็จทันในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นประธานกรรมการมูลนิธิแผ่นดินธรรม เป็นประธานกิตติมศักดิ์มูลนิธิสงเคราะห์และฟื้นฟูจิตใจผู้ติดยาเสพติด

พ.ศ. ๒๕๓๒ เสด็จเยี่ยมพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนใน ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี นราธิวาส ตามคำกราบทูลอาราธนาของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระหว่างวันที่ ๑๒-๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๒

พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นประธานสงฆ์ในการเจริญพระพุทธมนต์พระราชพิธีพุทธาภิเษก พระพุทธรูปชัยวัฒน์และพระกริ่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเจริญพระชนมายุ ๙๐ พรรษา และเป็นประธานจุดเทียนชัย ทรงนั่งปรก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ส่วนหนึ่ง)

พ.ศ. ๒๕๒๙ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถวายปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๓๒ มหาวิทยาลัยมหิดลถวายปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๓๓ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย ถวายปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๓๗ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา

พ.ศ. ๒๕๓๘ มหาวิทยาลัยนเรศวร ถวายปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๙ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๔๑ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาภาษาไทย

พ.ศ. ๒๕๔๓ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๔๕ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน

- เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร
- ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

• นายกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

• ผู้อำนวยการโรงเรียนสังฆาธิการคณะธรรมยุต

• นายกกรรมการมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

• ประธานกรรมการมูลนิธิวัดญาณสังวราราม ในพระบรมราชูปถัมภ์

• ประธานกรรมการมูลนิธิพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

• เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

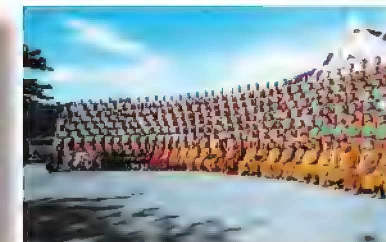
• รักษาการเจ้าอาวาสวัดญาณสังวราราม ในพระบรมราชูปถัมภ์

• ประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดสร้างพุทธมณฑลฝ่ายสงฆ์

• ประธานคณะกรรมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวิสาขบูชา



เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทีบอน้ำมนต์ สมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรํสี) วัดอินทรวิหาร



ทรงฉายพระรูปรวมกับผู้สำเร็จการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย



เสด็จเปิดประชุมกรรมการมหาเถรสมาคม ณ พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศฯ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๕



เสด็จทำวัตรที่พระอุโบสถวัดบวรนิเวศฯ

“จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย
โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํ.”
พระไตรปิฎก เล่ม ๔ มหาวรรค ข้อ ๓๒

“ภิกษุทั้งหลาย
ขอท่านจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก
เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก
เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย.”

๕

กลิ่นหอมที่ฟุ้งขจรสู่สากล

ตลอดหลายปี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงวางพื้นฐานสำหรับเป้าหมายใหญ่อีกเป้าหมายหนึ่งในภายหน้าอย่างมิได้ทรงย่อท้อ นั่นคือ เผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้งอกงามไพบูลย์ยิ่งขึ้นในสากลโลก

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจในต่างประเทศมาแต่ครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสาสนโสภณ

ด้วยความทุ่มเทของพระองค์ ที่ทรงริเริ่มสืบสานสายสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ รัฐบาล และพุทธศาสนิกชน กิจการพระพุทธศาสนาในหลายประเทศได้รับการฟื้นฟูและเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น

สมโภชพระบรมสารีริกธาตุที่กัมพูชา

ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ในโอกาสที่ประเทศกัมพูชาอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุจากมหาโพธิสมาคม อินเดีย ไปยังกัมพูชา โดยผ่านกรุงเทพมหานครนั้น กัมพูชาได้อาราธนาและเชิญผู้แทนไทยไปร่วมการฉลองสมโภชด้วย



รับการต้อนรับที่
สนามบินสิทธารถะนคร
ลุมพินี ประเทศเนปาล



นายกรัฐมนตรี ฯพณฯ เชร บาฮะดูร์ เทอุวา กล่าวถวายการต้อนรับสู่ประเทศเนปาล พ.ศ. ๒๕๔๒



วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ เสด็จวัดลามะ ในกรุงกาฐมาณฑุ ประทานโอวาท



วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ พิธีต้อนรับที่วัดอานันทกุฎี ประเทศเนปาล

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ครั้งเป็นพระโศภนคณาภรณ์ ทรงเป็นหนึ่งในผู้แทนจากไทยเดินทางไปร่วมการฉลองสมโภชในครั้งนี้ ซึ่งสมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดี สังฆนายกฝ่ายมหานิกาย สมเด็จพระปิตุลาเจ้าฟ้ากรมพระมณีเรศ เสด็จมาต้อนรับ และพร้อมกับสมเด็จเจ้านโรดมสีหนุทรงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุสู่รถบุษบกดอกไม้เพื่อแห่สู่กรุงพนมเปญ

ขบวนแห่พระธาตุเคลื่อนไปตามถนนหลายสาย ผ่านวัดวาอารามและบ้านเรือนที่พากันตกแต่งตั้งโต๊ะบูชา เรียงรายไปท่ามกลางประชาชนที่รอรับอยู่ข้างทาง เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงบันทึกไว้ว่า

"เมื่อถึงกรุงพนมเปญแล้วแน่นขนัดทั้งสองข้างถนนเกือบตลอด แต่เมื่อเข้ากรุงพนมเปญเย็นมาก และค่ำก่อนที่จะถึงปลายทาง..."

ปลายทางนั้นคือ วัดพระแก้ว พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุได้ตั้งประดิษฐาน ณ พระอุโบสถ ของวัดแห่งนี้ โดยมีพุ่มดอกบัวทรงข้าวบิณฑ์ของคณะธรรมยุตที่คณะผู้แทนไทยนำมาบูชา ตั้งอยู่บนโต๊ะทองด้านหน้าพระธาตุด้วย

การเสด็จไปประเทศกัมพูชาในครั้งนี้ ยังนับว่าเป็นการสืบสายความสัมพันธ์ระหว่างวัดบวรนิเวศวิหารกับราชวงศ์กัมพูชา เพราะตั้งแต่ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ราชวงศ์ของกัมพูชาเสด็จมาทรงผนวชศึกษาที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นประจำ

ประชุมฉัฏฐสังคายนา

ในช่วงครบ ๒๕ ศตวรรษพุทธกาล ประเทศเมียนมาร์ (พม่า) ได้จัดทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ที่เมืองย่างกุ้ง เรียกว่าการประชุมฉัฏฐสังคายนา หรือการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๖

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงร่วมเดินทางไปกับคณะผู้แทนจากประเทศไทย โดยเช่าเครื่องบินไป ทรงบันทึกถึงการเดินทางว่า

"ค่าเช่าเครื่องบินคิดเฉลี่ยคนละ ๘๕๐ บาท"

แต่ผู้แทนคณะสงฆ์ไปโดยอนุเคราะห์ของรัฐบาลไทย เพื่อปฏิบัติหน้าที่ในการประชุมเพื่อพระพุทธศาสนาครั้งนี้

นอกจากไทยแล้วยังมีผู้ร่วมประชุมจากกัมพูชา ลาว และเวียดนาม รวมทั้งนายกรัฐมนตรีกัมพูชา สมเด็จเจ้านโรดมสีหนุ นายกรัฐมนตรีของเมียนมาร์ อูนุ และประธานาธิบดีของเมียนมาร์ อูบาอู

การประชุมใช้เวลารวมทั้งสิ้น ๑๐ วัน ในช่วงว่างจากการประชุมเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้เสด็จไปเยี่ยมชมวัดและพุทธสถานหลายแห่ง เช่น วัดพยาจีไตซึ่งเจ้าอาวาสเป็นอาจารย์ใหญ่ทางคันถธุระ วัดสาสนายิต้า วัดฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีท่านมหาศรีสยาคอ อู โสภณ เป็นเจ้าอาวาส รวมทั้งสำนักกรรมฐานของอูบาขิ่น และสำนักธรรมกถึกของพระชวีตะโก้

การเสด็จเมียนมาร์ครั้งนี้ ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองประเทศ ในเวลาต่อมาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงได้รับสมณศักดิ์พิเศษจากรัฐบาลเมียนมาร์ *ถวายสมณศักดิ์ชั้นอภิธชมหารัฏฐคุรุ ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดของคณะสงฆ์ประเทศเมียนมาร์* เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เองก็ทรงรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศมาตลอด ความสัมพันธ์อันดีดังกล่าวสะท้อนออกมาในรูปแบบของการประทานความอนุเคราะห์ต่างๆ ให้แก่คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเมียนมาร์ หลังสุดได้ประทานความอนุเคราะห์ให้กับเหยื่อภัยธรรมชาตินาร์กีส

...เมียนมาร์จึงเป็นบ้านใกล้เรือนเคียงชาวพุทธที่ยังรักษาสัมพันธ์อันดีต่อกัน และเป็นเพื่อนบ้านที่ทรงพระเมตตาเสมอ

พุทธประทีปส่องสว่างที่ประเทศอังกฤษ

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ในฐานะประธานกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ทรงส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษจนมีผู้สนใจมาศึกษาปฏิบัติเพิ่มขึ้นแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ได้เสด็จไปเป็นประธานสงฆ์ในพิธีเปิดวัดพุทธปทีป ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

วันนั้นเป็นวันที่ ๑ สิงหาคม ชาวไทยและข้าราชการในสหราชอาณาจักรประมาณ ๒๐๐ คน พากันกางร่มเรียงแถวรอรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งเสด็จฯ มาทรงประกอบพิธีเปิดวัดพุทธปทีป วัดไทยแห่งแรกในประเทศอังกฤษและในทวีปยุโรป

ในโอกาสนั้นตรงกับวันอาสาฬหบูชาพอดี เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงได้ถวายเทศน์กัณฑ์ *"พุทธปทีปกถา"* ที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนาที่นำความสุขสู่ผู้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และเป็นเทศน์ที่ทรงแต่งถวายในชื่อวัดคือวัดพุทธปทีป ทรงเขียนกัณฑ์เทศน์เป็นภาษาอังกฤษด้วยพระองค์เอง

จากนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเยี่ยมชมกิจการพระธรรมทูตในประเทศฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ อิตาลี และกรีซ เพื่อเจริญไมตรีตลอดจนหยั่งรากพระพุทธศาสนาเถรวาทลงสู่ดินแดนตะวันตก

ในปีต่อๆ มาก็ได้เสด็จไปดูกิจการพระศาสนาในประเทศอื่นๆ อีกหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นศรีลังกา อินโดนีเซีย ปากีสถาน อินโดนีเซีย ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ หรือสิงคโปร์ การเดินทางของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เกิดผลสำคัญตามมาหลายประการ ทั้งการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในดินแดนที่พระพุทธศาสนาดับสิ้นแล้ว และการเพิ่มความเข้มแข็งให้กิจการพระศาสนาเพื่อการเผยแผ่อย่างมั่นคงสืบไป

บุกเบิกการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย

ใดใดในโลกล้วนอนิจจัง จริงแท้ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ไม่เว้นแม้แต่พระพุทธศาสนาเองที่เคยรุ่งเรืองในอินโดนีเซียตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัย และพระพุทธศาสนามหานิกายของอาณาจักรศรีวิชัยยังแผ่อิทธิพลเข้ามาถึงภาคใต้ของประเทศไทยด้วย

แต่แล้วพระพุทธศาสนาก็มีอันสูญไปเกือบสิ้น เมื่อราชวงศ์มัชปาหิตเสื่อมลงและชาวอินโดนีเซียหันมานับถือศาสนาอิสลามแทน

โดยมีคำพยากรณ์จากราชบุตรราชวงศ์มัชปาหิตว่า *อีก ๕๐๐ ปี พระพุทธศาสนาจะกลับมา*

จวบจนถึงกึ่งพุทธกาลเศษ แสงเรืองรองแห่งพระพุทธศาสนาก็เริ่มปรากฏ

และเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ได้มีบทบาทร่วมจุดแสงเรืองรองนี้

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ พร้อมด้วยคณะ เดินทางไปดูกิจการพระพุทธศาสนาที่ประเทศอินโดนีเซีย ออสเตรเลีย และฟิลิปปินส์ และได้มีโอกาสพบกับพระชินรักขิต ซึ่งเป็นชาวอินโดนีเซียเชื้อสายจีนที่ได้บวชในพม่าเป็นพระภิกษุองค์แรกของอินโดนีเซีย และปรารถนาจะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในดินแดนแห่งนี้

พระชินรักขิตเห็นว่าพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีความมั่นคงเป็นที่พึ่งพาให้กับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้ จึงได้ขอให้ทางคณะสงฆ์ไทยจัดส่งพระธรรมทูตไปช่วย ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ได้รับหลักการมาดำเนินการต่อ

ในปีถัดมา ทางคณะสงฆ์ไทยร่วมกับกรมการศาสนาในนามของ

รัฐบาลไทยจึงได้ตกลงส่งพระธรรมทูตไทยชุดแรกจำนวน 4 รูปไปยังประเทศอินโดนีเซีย สนองความต้องการของชาวพุทธในอินโดนีเซีย ซึ่งพระธรรมทูตทั้งสี่ก็ได้อยู่ปฏิบัติศาสนกิจในประเทศนี้ถึง ๑๐ ปีเศษ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังได้เสด็จไปให้การบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรชาวอินโดนีเซียครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ณ มหาเจดีย์บุโรพุทโธ ตามคำอาราธนาของหัวหน้าพระธรรมทูตไทยและพระชินรักขิตเถระ โดยทรงให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรชาวอินโดนีเซีย ๕ คน พร้อมด้วยพระธรรมโสภณ (สนธิ์ กิจฺจกาโร) ซึ่งภายหลังเลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็นที่พระญาณวโรดม รองเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

และต่อมา เสด็จไปบรรพชากุลบุตรชาวอินโดนีเซียอีกจำนวน ๔๓ คน ณ เมืองสมารัง ประเทศอินโดนีเซีย ตามคำอาราธนาของคณะสงฆ์สังฆเถรวาทอินโดนีเซียในปี พ.ศ. ๒๕๒๐

...ปีที่ ๕๐๐ พอดีตามคำพยากรณ์ที่ว่า พระพุทธศาสนาจะกลับมารุ่งเรืองในประเทศนี้อีกครั้ง

จึงถือว่าทรงเป็นผู้ให้กำเนิดสมณวงศ์สายเถรวาทขึ้นในอินโดนีเซียยุคปัจจุบัน จนกระทั่งพระพุทธศาสนาเถรวาทได้ปักหลักลงฐานในดินแดนนี้อย่างมั่นคง ดังที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ แสดงธรรมกถาแก่พระใหม่ชาวอินโดนีเซียว่า

"ในสมัยก่อนประเทศไทยเคยได้รับพระธรรมจากราชอาณาจักรศรีวิชัยในอินโดนีเซีย มาบัดนี้ คณะสงฆ์ไทยได้นำแสงแห่งพระธรรมนั้นกลับคืนมายังอินโดนีเซีย"

หลวงปู่เทสก์ เทสฺรํสี เคยไปเยี่ยมชมวัดต่างๆ ในสายธรรมยุตที่อินโดนีเซีย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เช่น วัดมัชฌิมศาสนวงศ์ที่อยู่ติดเจดีย์เมนดุต หรือวัดธัมมทีปารามที่บาตู มาลัง สุราบายา และได้บันทึกถึง



พิธีสมโภชพระบรมสารีริกธาตุ ที่วัดพระแก้ว ประเทศกัมพูชา







วันที่ ๔-๑๐ เมษายน ๒๕๔๑ รวมการประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งโลก ที่ประเทศญี่ปุ่น

ความประทับใจว่า "แต่ละแห่งเราได้เห็นด้วยความปลื้มใจ ทุกเย็นจะมีพุทธบริษัททั้งหญิงชายและหนุ่มแก่ มารวมไหว้พระสวดมนต์มิได้ขาด หลังจากนั้นพระท่านก็จะเทศนาอบรมและพาให้ทำสมาธิกันเป็นประจำ"

สถานที่สำหรับใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะแรกเป็นการดัดแปลงอาคารบ้านเรือนที่มีอยู่ แต่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็ได้มีการก่อสร้างวัดขึ้นเป็นแห่งแรกในอินโดนีเซีย ชื่อว่า วัดจาการ์ตาธรรมจักรชัย ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นประธานพร้อมคณะพระสงฆ์อีก ๑๙ รูปจากประเทศไทย ไปทรงประกอบพิธีผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดจาการ์ตาธรรมจักรชัยนี้ ณ กรุงจาการ์ตา ระหว่างวันที่ ๒๒-๒๕ สิงหาคม เป็นการผูกพัทธสีมาอุโบสถวัดพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นครั้งแรกในประเทศอินโดนีเซีย

ทุกวันนี้มีวัดทางพระพุทธศาสนากระจายอยู่ทั่วไปในอินโดนีเซีย รวมทั้งพระสงฆ์จำนวนมากที่กำลังทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นที่พึ่งทางใจแก่พุทธศาสนิกชนชาวอินโดนีเซียโดยได้รับความสนับสนุนช่วยเหลือโดยตรงจากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ

ออสเตรเลีย

ครั้งหนึ่งเส้นทางการเดินทางไปดูกิจการพระศาสนาของคณะเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มุ่งไปยังออสเตรเลียแดนจิงโจ้ที่มีชาวเอเชียที่นับถือและสนใจพระพุทธศาสนาไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นอีกแห่งที่พระพุทธศาสนาจักรแผ่กระจายได้ง่ายและกว้างไกล

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีพระประสงค์ให้มีพระสงฆ์อยู่เพื่อประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศออสเตรเลีย ในฐานะผู้อำนวยการมหามกุฏราชวิทยาลัยจึงเสนอเรื่องการจัดตั้งสำนักสงฆ์ไทยในออสเตรเลีย ต่อ

คณะกรรมการมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบ โดยการจัดตั้งสำนักสงฆ์นี้อยู่ในความอุปถัมภ์ของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ต่อมาก็ได้ทรงจัดส่งพระภิกษุไทยร่วมกับพระภิกษุชาวต่างประเทศ (ซึ่งบวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร) ออกไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ และมีการจัดตั้งวัดขึ้นตามมา

วัดแห่งนี้คือ วัดพุทธรังษีสแตนมอร์ นครซิดนีย์ ตั้งอยู่ที่ถนนสแตนมอร์ ในเมืองซิดนีย์ รัฐนิวเซาท์เวลส์ เป็นวัดพระพุทธศาสนาเถรวาทแห่งแรกในทวีปออสเตรเลีย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดวัดอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. ๒๕๑๘

จากนั้นก็มีวัดสาขาเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น วัดพุทธรังษีอานันเดล ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากสแตนมอร์นัก วัดป่าพุทธรังษีลูเมียร์ และวัดธัมมธโร ที่กรุงแคนเบอร์รา เป็นต้น

เสด็จศรีลังกา สานสัมพันธ์ที่มีมากว่า ๘๐๐ ปี

ในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ตามเสด็จสมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) เสด็จเยือนประเทศศรีลังกาอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ตามคำทูลอาราธนาของรัฐบาลศรีลังกา เพื่อสานสัมพันธไมตรี และทางศรีลังกาก็ต้องการตอบแทนไมตรีของรัฐบาลไทยที่ได้นิมนต์พระมหานายกะของสยามวงศ์นิกายแห่งลังกามาเยือนประเทศไทยในปีก่อนหน้านั้น

...

"ซ้าธุ...ซ้าธุ...ซ้า..." เสียงจากแถวนักเรียนและประชาชนตามเส้นทางในเมืองโคลัมโบ ที่รถสมเด็จพระสังฆราชและคณะผ่าน พร้อมโบกธงชาติหรือธงฉัพพรรณรังสีแสดงความต้อนรับ บ้างก็ยกมือพนม "เหนือเศียรเกล้า"

ตามบ้านเรือนประดับตกแต่งเป็นพิเศษขึ้นมาด้วยธงทิว ซุ้มประตูรับเสด็จตกแต่งด้วยก้าน จั่น ดอกและใบมะพร้าว ดูเรียบง่ายหากแต่จริงใจและตั้งใจ บ้างก็ใช้เชือกขึงแล้วเอาก้านมะพร้าวฉีกห้อยแขวน ทุกแห่งหนจัดการต้อนรับขบวนเสด็จอย่างเต็มยศเต็มกำลัง

ศรีลังกา หรือลังกาในชื่อเดิม เป็นประเทศที่มีประชาชนยากจนจำนวนมาก และประเทศนี้ก็เคยตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งต่างชาตินานถึง ๔๔๓ ปี พระสงฆ์ก็สูญสิ้นไปจากประเทศนี้ถึง ๒ ครั้งด้วยกัน ชาวลังกาเคารพบูชาพระเขี้ยวแก้วมาก เช่นเดียวกับที่ชาวไทยบูชาพระแก้วมรกต แต่พระเขี้ยวแก้วก็เคยถูกฝรั่งที่มายึดเมืองทุบทำลายทิ้งทะเล เคชะบุญพระเขี้ยวแก้วที่ถูกทำลายนั้นไม่ใช่องค์จริง

การเสด็จเยือนศรีลังกาครั้งนี้ ได้ทรงสักการะพระเขี้ยวแก้วที่ประดิษฐานอยู่ในวัดพระทันตธาตุ ซึ่งปกติจะไม่ได้เปิดให้ชมพระเขี้ยวแก้ว และในการเปิดให้ชมแต่ละครั้งเป็นพิธีรีตองที่สำคัญมาก การเสด็จเยือนของสมเด็จพระสังฆราชและคณะยังสถานที่สำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา จึงแสดงให้เห็นมิตรไมตรีที่มีต่อกัน ซึ่งสืบย้อนไปได้ถึง ๘๐๐ ปีก่อน ที่ลังกาส่งพระสงฆ์มาช่วยประเทศไทยฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และเมื่อ ๒๐๐ กว่าปีก่อน หรือในสมัยอยุธยา พระพุทธศาสนาในลังกาเสื่อมโทรมถึงกับสูญสิ้นพระสงฆ์ พระสงฆ์จากไทยก็ได้ไปช่วยฟื้นฟู

ด้านศาสนสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ศรีลังกากับวัดบวรนิเวศวิหารนั้น มีมาตั้งแต่ยุคสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครองวัดบวรนิเวศวิหาร จนมีหมู่กุฏิรับพระสงฆ์ลังกาโดยตรง เรียกว่า "คณะลังกา"

วัดบวรนิเวศวิหารกับพระสงฆ์ลังกาจึงสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมานานมากกว่าร้อยปี

สู่ชมพูทวีป

เป็นเวลากว่า ๒๕ วันที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในฐานะประธานสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เสด็จไปดูการพระศาสนาและการศึกษาที่ประเทศปากีสถาน เนปาล และอินเดียพร้อมด้วยพระเทพกวี (ประยูร สนฺตงฺกุโร (สมณศักดิ์สุดท้ายที่ สมเด็จพระญาณวโรดม) เลขาธิการสภาการศึกษาฯ ในช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๓

ในโอกาสเดียวกัน เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังทรงได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคมให้เป็นผู้แทนของคณะสงฆ์ไทยไปเยี่ยมเยียนพระสงฆ์และวัดพระพุทธศาสนาในประเทศปากีสถานตะวันออก (ปัจจุบันคือบังกลาเทศ) ด้วย

เนื่องจากปากีสถานตะวันออกเพิ่งประสบพายุไซโคลนถล่มเมืองมีผู้เสียชีวิตนับแสน และเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัยและอาหารการกินอีกจำนวนมาก คณะพระสงฆ์จากไทยจึงนำสาสน์ของสมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี) ถึงพุทธศาสนิกชนชาวปากีสถานตะวันออกซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเมืองจิตตกอง พร้อมทั้งจัดหาวัสดุสิ่งของต่างๆ และของใช้สำหรับพระภิกษุจำนวนหนึ่งนำไปมอบแก่พระภิกษุสามเณรและชาวพุทธในประเทศปากีสถานตะวันออก

จากนั้นจึงได้เดินทางต่อไปยังประเทศเนปาล และอินเดีย

คณะเดินทางได้ทำรายงานต่อมหาเถรสมาคมถึงความเป็นไปของพระพุทธศาสนาในแต่ละประเทศที่ได้ไปเยี่ยมเยียนมา ซึ่งประเทศเหล่านี้กำลังต้องการความช่วยเหลือในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเนปาล

งานใหญ่จึงรออยู่ข้างหน้าอีกหลายงาน ทำให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงหวนคืนสู่ประเทศนี้อีกหลายครั้ง

บวชศากยะที่เนปาล

"ตอนนั้นพระในเนปาลมีไม่มาก" พระ ดร. อนิล ธมฺมสากิโย พระภิกษุชาวเนปาลซึ่งมาบวชอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เล่าให้ฟัง

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์ที่พระสาสนโสภณ "เสด็จถึงเนปาลในปี ๒๕๑๓ และรับสั่งถามกับคณะสงฆ์เนปาลที่มารับเสด็จว่า ทางสงฆ์ไทยมีอะไรจะช่วยสงฆ์เนปาลได้บ้าง พระผู้ใหญ่ในที่นั้นขอสองข้อ คือ หนึ่ง ขอให้ส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่ สอง อยากให้ประเทศไทยสนับสนุนการฝึกอบรมภิกษุสามเณรเพื่อกลับไปฟื้นฟูพระศาสนาในแผ่นดินเกิดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า"

ในข้อหลังนี้พระองค์สามารถจัดการได้ด้วยพระองค์เองทันที คณะสงฆ์เนปาลจึงส่งพระภิกษุสามเณรมาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารในพระอุปถัมภ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ จำนวน ๑ รูป นับเป็นครั้งแรกในการเปิดความสัมพันธ์ช่วยเหลือฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเถรวาทในเนปาล

พระจากเนปาลรูปแรกนี้มาเรียนที่สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยในหลักสูตรพิเศษ ๓ ปีสำหรับพระภิกษุและสามเณรชาวต่างประเทศ และเรียนปริญญาโทที่อินเดีย แล้วไปเป็นธรรมทูตเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ออสเตรเลียระยะหนึ่ง ถัดจากนั้นพระจากเนปาลที่มาเรียนในเมืองไทยก็คือสามเณรอนิลนี้เอง

"เห็นท่านครั้งแรก ประทับใจกับความเอ็นดูที่ท่านแสดงออก ความตกใจหายหมด"

แล้วสามเณรอนิลก็ได้อยู่ศึกษาและรับใช้พุทธศาสนาในเมืองไทยเรื่อยมา รวมทั้งเป็นกำลังสำคัญของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในการประสานงานเพื่อการฟื้นฟูและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเนปาล

ช่วงวันที่ ๑๑-๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ หลังจากพระภารกิจการร่วมประชุมสหพันธ์คีตาอาศรมสากลในฐานะพระอาคันตุกะพิเศษ ณ ประเทศอินเดีย เสร็จสิ้นแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ได้เสด็จไปเยี่ยมชมกิจการพระศาสนา ณ ประเทศเนปาลอีกครั้งหนึ่ง

จากนั้นอีก ๕ ปีต่อมา เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จพร้อมด้วยคณะสงฆ์จากประเทศไทย ไปเป็นประธานบรรพชากุลบุตรศากยะแห่งเนปาลจำนวน ๗๓ คน ณ กรุงกาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล ตามคำอาราธนาของคณะสงฆ์เนปาล ระหว่างวันที่ ๒๓-๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘ การบรรพชาครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานไตร ๒๐ ไตร

จึงเป็นเหตุการณ์ที่ต้องจารึกไว้ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาของเนปาล ที่นอกจากจะเป็นการบรรพชาในพระบรมราชานุเคราะห์เป็นครั้งแรกแล้ว ยังเป็นการบรรพชากุลบุตรศากยะจากทั่วประเทศเนปาลด้วย

ภายในศรีกีรติวิหารอันเป็นสถานที่ประกอบพิธีบรรพชาจึงเนืองแน่นล้นออกไปถึงด้านนอก และเมื่อทรงนำสามเณรใหม่ออกบิณฑบาตขบวนพระเรียงรายเป็นแถวยาวก็เป็นที่สนใจของชาวเมืองทั่วไปอย่างยิ่ง ภาพเช่นนี้ได้ห่างหายไปจากถิ่นแดนพุทธประสูติดังกล่าวนานมาแล้ว

พระภารกิจของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงนับได้ว่าช่วยค้ำจุนหนุนนำให้พระพุทธศาสนาในประเทศเนปาลมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น

...

หลังจากเสร็จพิธีบรรพชา และเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จกลับเมืองไทยแล้ว พระ ดร. อนิลยังอยู่จัดการงานต่างๆ ต่อ ระหว่างนั้น มีครอบครัวชาวเนปาลครอบครัวหนึ่งมาบอกว่าจะขอกราบเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ด้วยความรักความศรัทธาในพระองค์ท่าน

"พอทราบข่าวว่าสมเด็จพระสังฆราชจากเมืองไทยมาที่กาฐมาณฑุ พวกเขาก็รีบเร่งมาทันที ต้องเดินเท้า ๔-๕ วัน จึงมาถึง"

แต่ก็ต้องผิดหวัง น้ำตาคลอกลับไป ช่างน่าสงสาร แต่ก็ต้องปลาบปลื้มกับแรงศรัทธาที่เขามีต่อสังฆบิดรของไทย

วัดไทยในเนปาล

การบรรพชากุลบุตรชาวเนปาล ๗๓ รูปในนครกาฐมาณฑุ ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวในการบวชเพื่อศึกษาปฏิบัติพระพุทธศาสนากันอย่างกว้างขวางเห็นได้ชัด

ก้าวต่อไปของการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในเนปาล ได้แก่ การสร้างวัด

๑๘-๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ จึงเป็นอีกช่วงวันสำคัญของชาวพุทธเนปาล

...บริเวณหน้าอาคารสนามบินตรีภูวันของเนปาล ธงธรรมจักรและธงฉัพพรรณรังษีโบกสะบัดจากปลายด้ามในมือของชายหญิงจำนวนมากที่คอยเฝ้ารับเสด็จเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีแผ่นผ้าเขียนถวายการต้อนรับคนตรีพื้นเมืองตีประโคม พุทธศาสนิกชนสองข้างทางโปรยดอกไม้เมื่อรถพระประเทียบผ่าน และโค้งตัวกราบไหว้ตลอดทาง

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จมาพร้อมคณะในครั้งนี้ เพื่อทรงเป็นประธานวางศิลาฤกษ์วัดไทยลุมพินี ณ เมืองลุมพินี ประเทศเนปาล ซึ่งรัฐบาลไทยและผู้ศรัทธาร่วมบุญ ได้จัดสร้างขึ้นถวายเป็นพุทธบูชาและเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรง

ครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี

บริเวณที่ตั้งวัดไทยลุมพินีอยู่ในปริมณฑลสังเวชนียสถาน ที่ประสูติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ สวนลุมพินีวัน ประเทศเนปาล รัฐบาลไทยทำสัญญาเช่าที่ดินนี้เพื่อสร้างวัดจากรัฐบาลเนปาล จำนวน ๒ แปลง รวมพื้นที่ ๑๓ ไร่เศษ เป็นระยะเวลา ๙๙ ปี

...

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังได้มาดูความคืบหน้าของการสร้างอุโบสถวัดศรีกีรติวิหาร เมืองกีรติปูร ที่ทรงให้การอุปถัมภ์เป็นประธานการก่อสร้าง เป็นอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทยหลังแรกในเนปาล ตามมาด้วยเจดีย์ทรงลังกาศิลปสถาปัตยกรรมไทยเช่นกัน ทำให้วัดนี้มีความโดดเด่น ชาวเมืองและนักท่องเที่ยวพากันมาสักการบูชามากขึ้น

นอกจากนี้ยังทรงทำพิธีบรรจุพระบรมธาตุ ๙ องค์ และเปิดอาคาร "ไทยกีรติ ภวัน" ภายในวัดศรีกีรติวิหาร ที่สร้างขึ้นเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนา โดยมีหอสมุดพระพุทธศาสนาอยู่ภายในอาคาร ในพิธีเปิดนั้นนายกรัฐมนตรีเนปาล ฯพณฯ เชร บาฮะดูร์ เทวา ได้กราบทูลถวายการต้อนรับ และถวายพระพร

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังได้ประทานพระธาตุแห่งพระนางพิมพา ๓ องค์แก่วัดในโอกาสนี้ด้วย โดยอัญเชิญทั้งพระบรมธาตุและพระธาตุจากประเทศไทย คืนกลับสู่ถิ่นเดิม อันเป็นถิ่นกำเนิดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระนางพิมพา

เยือนจีน สานสัมพันธ์อันยั่งยืน

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ระหว่างวันที่ ๒๐ มิถุนายน ถึง ๒ กรกฎาคม รวม ๑๒ วัน ที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นทางการ ตามคำกราบทูลอาราธนาของรัฐบาลจีน

ทรงเป็นผู้นำทางศาสนาพระองค์แรกที่รัฐบาลจีนกราบทูลอาราธนา

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ นำคณะสงฆ์จากประเทศไทยเสด็จเยือนเมืองต่างๆ คือ ปักกิ่ง ซีอาน คุนหมิง และสิบสองปันนา โดยได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมิน รัฐบาล และคณะสงฆ์ ตลอดจนพุทธศาสนิกชนชาวจีน

เป็นการเจริญศาสนสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์แห่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง และเป็นความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนจนถึงทุกวันนี้

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เกิดแผ่นดินไหวที่มณฑลเสฉวน เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงพระเมตตาช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติครั้งนี้ ทั้งคณะสงฆ์และญาติโยมพุทธศาสนิกชนชาวจีน จึงมีพระบัญชาให้สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราชรับบริจาคปัจจัยและสิ่งของที่จำเป็นแก่การยังชีพเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน

ในเบื้องต้น จีนต้องการเต็นท์จำนวนมาก ปัจจัยที่ได้รับบริจาคมาจึงใช้จัดทำเต็นท์พักอาศัยขนาดใหญ่ อัญเชิญพระนามย่อ ญสส ซึ่งเป็นตราสัญลักษณ์ประจำพระองค์ มาประดิษฐานเพื่อความเป็นสิริมงคล ได้จำนวนเต็นท์ ๙ หลัง และมีผู้แทนพระองค์พร้อมคณะ นำเต็นท์ทั้งหมดไปมอบให้ที่เมืองเฉิงตู มณฑลเสฉวน

นอกจากนี้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังประทานพระพุทธรูป "สมเด็จพระสุวัฒนมงคลมิ่งเมืองเชียงแสน (สิงห์หนึ่งล้านทอง)" ขนาดหน้าตักกว้าง ๙ นิ้ว เนื้อบรอนซ์ปิดทอง ไปมอบยังวัดสำคัญที่ได้หวันเนื่องในวโรกาสครบ ๑๙ ปีแห่งการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชอีกด้วย

เยี่ยมพุทธศาสนิกชนชาวไทยในทวีปอเมริกาและยุโรป

การเสด็จทวีปอเมริกาและยุโรปในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ทรงเลือกเองว่าประสงค์จะไปที่วัดไทยก่อน และจัดรายการธรรมเทศนาและแผ่เมตตาจิตแก่มหาชนคนไทยเป็นการเฉพาะ แล้วจึงไปวัดในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่นๆ

ตลอดเวลาที่จาริกอยู่ในเมืองต่างๆ กว่า ๑๐ เมือง เป็นเวลา ๑ เดือนนั้น ทรงได้พบปะพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ทรงแสดงธรรมให้คนไทยยึดมั่นในชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และยังได้ตอบปัญหาข้องใจทางธรรมและการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานแก่ผู้สนใจด้วย

ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ นอกจากจะทรงไปเยี่ยมวัดพุทธ-ปทีปแล้ว ยังทรงเยี่ยมชมพระมหาวิหารเซนต์พอล ส่วนที่กรุงปารีส พระในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกนิมนต์ไปชมการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ณ วิหารโนเตรอดาม และเมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จถึงสวิตเซอร์แลนด์ ทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีให้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลและถวายพระพุทธรูปภปร และหนังสือธรรมะ ยังที่ประทับในนครโลซานน์

ในวอชิงตัน ดีซี ประเทศสหรัฐอเมริกา ทรงไปที่วัดไทย วัดญวน วัดเขมร วัดลังกา ในนิวยอร์ก เสด็จไปที่วัดวชิรธรรมปทีป เป็นต้น

ระหว่างการไปเยี่ยมวัดไทยต่างๆ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจัดตั้งเป็นมูลนิธิสำหรับจัดหาภัตตาหารถวายพระ มีการแต่งตั้งไวยาวัจกร หรือช่วยเป็นอนุศาสนาจารย์ของวัดและสำนักสงฆ์แต่ละแห่ง

วัดพระพุทธศาสนาธรรมยุตในสหรัฐอเมริกา

๑๖๑๐ ถนนมิดเวย์ เมืองโบลิเวีย รัฐนอร์ทแคโรไลนา สหรัฐอเมริกา

พระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลงที่แห่งนี้เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๑ โดยเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นประธานกรรมการอุปถัมภ์การสร้างวัดชื่อว่าแคโรไลนาพุทธจักรวนาราม

อาณาบริเวณของวัดแคโรไลนาพุทธจักรวนารามกว่า ๕๒ ไร่นี้ มีชาวไทยถวายให้สำหรับสร้างวัด เมื่อครั้งที่พระครูพุทธมนต์ปรีชา (สมบัติ ปวิตฺโต) พระธรรมทูตได้รับนิมนต์ให้เดินทางมาร่วมประชุมคณะสงฆ์ธรรมยุตในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่วัดพุทธรัตนาราม เคลเลอร์ รัฐเทกซัส และเมื่อเสร็จจากการประชุมก็ได้เดินทางต่อมาที่รัฐนอร์ทแคโรไลนา

เมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเมตตารับไว้ในพระอุปถัมภ์แล้ว ได้อาราธนาพระเถรานุเถระ พร้อมทั้งเชิญคฤหัสถ์ ร่วมเป็นกรรมการจัดประชุมวางโครงการดำเนินงานและจัดทอดผ้าป่าสามัคคีที่วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อเป็นทุนเริ่มต้นการก่อสร้างอาคารต่างๆ ตามลำดับในโครงการ เช่น ศาลาอเนกประสงค์ ญสส ๘๐ พรรษา เพื่อใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีทางศาสนา

วัดแคโรไลนาพุทธจักรวนารามเป็นสำนักงานเลขานุการคณะสงฆ์ธรรมยุตในประเทศสหรัฐอเมริการตั้งแต่ปีนั้นเป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และปีพ.ศ. ๒๕๓๘ จนถึงปัจจุบัน

แสงธรรมในแดนอาทิตย์อุทัย

พุทธศาสนิกชนชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นชินโตและเซนในมหายาน ซึ่งแตกต่างจากมหายานในประเทศไทย หากแต่เมื่อมีจัดการประชุมสุดยอด


เสด็จที่ประทับสมเด็จพระศรีนครินทราบรม-ราชชนนี เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์


วัดพุทธปทีป กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ


เสด็จเยือนพิพิธภัณฑ์ลูฟร์ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

ผู้นำชาวพุทธเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งโลก ที่กรุงเกียวโต ในเดือนเมษายน ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ทรงรับนิมนต์

สื่อมวลชนต่างประเทศเสนอข่าวว่า สมเด็จพระสังฆราชของไทยเป็นหนึ่งในผู้เข้าร่วมประชุมที่โดดเด่น เนื่องจากเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์ประเทศไทย ที่สมเด็จพระสังฆราชผู้มีตำแหน่งสูงสุดในหมู่สงฆ์ เสด็จไปทรงร่วมประชุมยังต่างประเทศ

งานประชุมครั้งนี้มีผู้นำชาวพุทธระดับสูงจากประเทศในเอเชีย ๑๓ ประเทศ ซึ่งรวมถึงองค์ทะไลลามะจากทิเบต

สองผู้นำชาวพุทธจากประเทศไทยและทิเบต ยามพบกันนอกประเทศในฐานะอาคันตุกะทั้งคู่ ก็ยังทักทายกันนั่งสนทนากันในห้องรับรองท่ามกลางบรรยากาศของความอบอุ่นยินดี

แม้บนเวทีใหญ่ ท่ามกลางผู้นำทุกประเทศและสื่อมวลชนทั้งหลาย


กรุงโรม ประเทศอิตาลี ในคราวเดินทางไปเปิดวัดพุทธปทีปที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ (แวะกรุงโรมวันที่ ๓-๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๙)


เสด็จเยือนกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

องค์ทะไลลามะก็เสด็จขึ้นไปพนมมือนมัสการเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่ประทับเป็นประธานการประชุม และประทานพระสัมโมทนียกถาเปิดการประชุม ภาพอันอบอุ่นนอบน้อมนี้ได้ฉายขึ้นไปปรากฏบนจอขนาดใหญ่ที่เป็นฉากบนเวทีด้วย

การประชุมครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่นิกายต่างๆ ในพระพุทธศาสนาที่กระจัดกระจายอยู่ในหลายประเทศ เดินทางมาชุมนุมกัน และที่ประชุมได้ข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบไป การประชุมครั้งต่อๆ มาก็ได้จัดขึ้นในประเทศไทยหลายครั้ง ทรงรับเป็นประธานจัดการประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งโลก ครั้งที่ ๒ โดยให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้จัด และการประชุมครั้งที่ ๔ มอบให้มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นเจ้าภาพ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘

นอกจากนี้ยังทรงเป็นกรรมการองค์กรสุดยอดผู้นำพุทธศาสนาโลก โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองเกียวโต ประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย

พระจริยาวัตรในต่างประเทศ

การเสด็จไปดูการพระศาสนาและประกอบศาสนกิจแต่ละครั้งล้วนก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาโดยรวม ทรงสนทนาให้คำชี้แนะหลักธรรมแก่ผู้ไกลบ้าน ทรงเป็นกำลังใจแก่หมู่เหล่าที่กำลังทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนไกล ทรงเป็นตัวอย่างถึงความเป็นพระผู้มีความอ่อนน้อม รักษาพระวินัย และรักษาศีลจริยาวัตรไว้อย่างน่าชื่นชม

ยามไปอยู่ในที่หนาวเหน็บ ผิดกับอากาศในเมืองไทยที่ทรงคุ้นเคย ก็ยังทรงครองจีวรตามปกติ มีเพียงอังสะที่หนากว่าที่เคยทรงเท่านั้น

เรื่องบิณฑบาต แม้ไม่ใช่ภาพปกติในท้องถิ่นนั้น แต่พระองค์ก็ไม่ได้ละเว้นเมื่อโอกาสอำนวย

การเสวยผักและงดเนื้อสัตว์ ก็ยังทรงปฏิบัติเช่นเดิม แม้ไปในดินแดนที่ผู้คนบริโภคเนื้อสัตว์ต่างจากบ้านเรา และใครๆ ก็อยากลิ้มลองของแปลกใหม่

มีผู้ติดตามเสด็จไปต่างประเทศครั้งหนึ่งเล่าว่า ทรงเดินไปตามคันดินอย่างคล่องแคล่วราวกับไม่ได้สัมผัสพื้น แม้ทรงเจริญพระชันษาสูงวัย ยังประทับกับพื้นดินพื้นหญ้าได้อย่างสบายพระองค์ และทรงพระเมตตาห่วงใยรถในขบวนเสด็จที่ตามหลังมาแต่ติดอยู่กลางลำธาร

ด้วยพระวิริยะอุตสาหะของพระองค์ พระพุทธศาสนาสายเถรวาทได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงและเผยแผ่รุ่งเรืองไปในนานาประเทศทั่วโลก ไม่ว่าพระองค์จะเสด็จไปเยือน ณ ผืนแผ่นดินใด พระจริยาวัตรของพระองค์นั้นงดงาม สม่ำเสมอ ทรงเป็นที่ชื่นชมยินดีและปลื้มปีติของผู้ที่ได้พบเห็น กลิ่นหอมในศีลวัตรของพระองค์นั้นฟุ้งขจรไปไกล สร้างความประทับใจและก่อให้เกิดเป็นความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในทุกมวลมิตรประเทศที่พระองค์เสด็จไปเยือนจวบเท่าทุกวันนี้



ชุลีพร วิริยะวงศ์ชัย : เรื่อง



วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ ทรงวางศิลาฤกษ์วัดไทยลุมพินี ที่เนปาล

ภาพ: สกล เกษมพันธุ์ นิตยสารสารคดี



เสด็จไปเป็นพระอุปัชฌาย์ในการบรรพชาศากยบุตร ๗๓ รูป ที่ประเทศเนปาล



ทรงนำผู้บวชใหม่บิณฑบาตที่เนปาล



เสด็จเยือนประเทศจีนอย่างเป็นทางการ วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๓๖

ทรงลงพระนามสมุดเสด็จเยือน





เมืองคุนหมิง ประเทศจีน



เมืองคุนหมิง ประเทศจีน



ในระหว่างเสด็จเยือนประเทศจีน



พระสงฆ์และชาวจีนถวายการต้อนรับ



บรรยากาศการต้อนรับ
ในคราวเสด็จเยือนประเทศจีน



ฯพณฯ เจียงเจ๋อหมิน ถวายการต้อนรับ
ที่ทำเนียบประธานาธิบดี



"...ทุกคนที่รวมอยู่ในหมู่คณะ
หรือประเทศชาติเดียวกัน ต่างต้องรับผิดชอบ
ต่อความผาสุกของกันและกันด้วยกันทั้งนั้น
แต่สำหรับผู้นำนั้น
ในฐานะที่เป็นผู้นำ จำต้องปฏิบัติตนให้เป็นเยี่ยงอย่างที่ดี
แก่ผู้ตามหรือผู้อยู่ในปกครองเป็นอันดับแรก
จึงจะสมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำ
ฉะนั้น ผู้นำจึงอยู่ในฐานะที่ต้อง
รับผิดชอบหนักกว่าผู้อื่นในหมู่เดียวกัน
ด้วยเหตุนี้เอง
ในทางพระพุทธศาสนาจึงเน้นการปฏิบัติธรรม
ของผู้ที่เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองหมู่คณะ
หรือประเทศชาติมาก"

จริยธรรมกับการพัฒนาสังคม

๖

เสาหลักแห่งบวรพุทธศาสนา

ล่วงถึงพุทธศักราช ๒๕๓๒ ในวันศุกร์ที่ ๒๑ เดือนเมษายน ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง ได้มีพระราชพิธียิ่งใหญ่ประทับในความทรงจำของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ

พระราชพิธีสถาปนา "สมเด็จพระสังฆราช" พระองค์ที่ ๑๙ สังฆบิดรแห่งสังฆมณฑลพระองค์ปัจจุบันนั่นเอง

พระราชพิธีสถาปนา

บริเวณลานนอกกำแพงแก้วพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านทิศเหนือ มีประชาชนรอเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทข้างทางลาดพระบาทกันเนืองแน่น

ที่ชานหน้าพระอุโบสถตรงกับพระทวารกลาง เหล่าบรรพชิตจีนและญวนนั่งเรียงราย บนโต๊ะเคียงปูผ้าขาววางพานเครื่องสักการะที่เตรียมถวายแด่สมเด็จพระสังฆราช

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินถึงพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อเวลาประมาณ ๑๖.๓๐ น.

ภายในพระอุโบสถ บนธรรมาสน์ศิลาหน้าฐานพระเบญจาบุษบกที่ประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ประดับตกแต่งด้วยแจกันดอกบัวขาวแซมด้วยดอกหน้าวัวตั้งโต๊ะสลักลายปิดทอง ปูด้วยผ้าขาววางพานพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ พร้อมด้วยเครื่องยศสมณศักดิ์ประกอบด้วยพระสุพรรณบัฏวางบนพานแว่นฟ้ากลีบบัว ครอบด้วยผ้าคลุมปักดิ้นทอง

ใบกำกับพระสุพรรณบัฏและใบประกาศพระบรมราชโองการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช วางที่ขอบพานกลีบบัว พระตราตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช วางบนตะลุ่มมุก พัดยศ ไตรแพรวางบนตะลุ่มมุกบาตรพร้อมด้วยฝาและเชิงบาตรรมปัด

ตรงข้ามที่ประทับ พระสงฆ์ ๑๓๖ รูปนั่งสงบนิ่งรอเวลาเจริญชัยมงคลคาถา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานอาลักษณ์กองประกาศิต สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีอ่านประกาศกระแสพระบรมราชโองการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชความตอนหนึ่งว่า

"บัดนี้เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า สมเด็จพระญาณสังวรฯ เป็นผู้เจริญยิ่งด้วยพรรษายุกาล รัตตัญญูมหาสถาวีรธรรม ยินดีในเนกขัมมปฏิบัติเป็นอจลพรหมจริยาภิรัตยั่งยืนช้านาน คำรงมั่นในศีลสมาธิปัญญามิได้เสื่อมถอย มีจริยาวัตรสำรวมเรียบร้อย ไม่หวั่นไหวต่อโลกามิส เป็นพหุลศรุตบัณฑิตผู้ทรงปรีชาญาณลึกซึ้งแจ่มใส รอบรู้ในพระไตรปิฎกธรรมวิสารท สามารถวิจัยวิจารณ์ธรรมนำมาแสดงได้ถูกต้องเที่ยงตรงบริสุทธิ์บริบูรณ์ เกื้อกูลสงเคราะห์พุทธบริษัทโดยเสมอหน้าเป็นอเนกประการได้เป็นครูและอุปัธยาจารย์ของมหาชนมากมาย มีศิษยานุศิษย์แพร่หลายไพศาล เป็นที่เคารพสักการแห่งมวลพุทธศาสนิกบริษัททั่วสงฆมณฑลตลอดจนอาณาประชาราษฎร์ทั่วไป สมควรจะได้สถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประธานาธิบดีแห่งสงฆมณฑลเพื่อเป็นศรีศุภมงคลแด่พระบวรพุทธศาสนาสืบไป"

ราชทินนามพิเศษ

พระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏ คือ "สมเด็จพระญาณสังวร บรมนริศรธรรมนีติภิบาล อริยวงศาคตญาณวิมล สกลมหาสังฆปริณายก ตรีปิฎกปริยัติธาดา วิสุทธจริยาธิสมบัติ สุวัฑฒนภิธานสงฆวิสุต ปาวจนุตตมพิสาร สุขุมธรรมวิธานธำรง วชิรญาณวงศวิวัฒ พุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณ วิบุลสีลาจารวัตรสุนทร บวรธรรมบพิตร สรรพคณิศรมหาปธานาธิบดี คามวาสี อรัญวาสี สมเด็จพระสังฆราช"

แต่พระนามที่ใช้กันทั่วไป ได้แก่ **"สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จ-พระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก"**

คำว่า "สมเด็จพระญาณสังวร" เป็นราชทินนามที่ทรงได้รับพระกรุณาโปรดสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ มีความหมายว่าผู้สำรวมในญาณคือความรู้

ราชทินนามนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้พระราชทานสถาปนาแก่พระเถระผู้ทรงคุณทางวิปัสสนาธุระเท่านั้น คือ สมเด็จพระญาณสังวร (สุก) ในปี พ.ศ. ๒๓๕๙ เมื่อทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชในปี พ.ศ. ๒๓๖๓ จากนั้นตำแหน่ง

"สมเด็จพระญาณสังวร" ก็ไม่ปรากฏว่ามีพระเถระรูปใดได้รับพระราชทานสถาปนาอีกเลย จนถึงเจ้าพระคุณสมเด็จฯ นับเป็นเวลาห่างกันนานถึง ๑๕๒ ปี

สำหรับสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ เมื่อทรงได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ราชทินนามของพระองค์ยังคงเป็นเช่นเดิม และยังทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์แรกที่มิได้เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ แต่ได้รับพระราชทานราชทินนามพิเศษเฉพาะพระองค์ ไม่ได้ใช้พระนาม สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ดังที่เคยปฏิบัติกันสืบมา เช่น สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) เป็นต้น

พัดยศพิเศษ

เมื่ออาลักษณ์อ่านประกาศสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใหม่จบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏแด่สมเด็จพระสังฆราช ถวายพระสุพรรณบัฏ ถวายพระตราตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ถวายพัดยศ เครื่องยศสมณศักดิ์รวม ๑๙ รายการ

สำหรับพัดยศนั้น เป็นของประจำตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งมีโดยเฉพาะอยู่แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแด่สมเด็จพระสังฆราชทุกพระองค์ ใช้ถือเล่มเดียวกันมาแต่อดีต

ลักษณะเป็นพัดแฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ พื้นตาดขาวลูกคั่นลายสลับพื้นตาดทองปักลายกนกด้วยดิ้นเลื่อม ลายกลางปักเป็นรูปพระมหามงกุฎค้ามเป็นงา ที่คอแกะเป็นรูปพรหม สันแกะสลักเป็นบัวกลุ่ม ยอดงาแกะเป็นรูปพระมหามงกุฎ

หากแต่พัดยศที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแด่

สมเด็จพระญาณสังวร ในโอกาสสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นี้ โปรดฯ ให้ทำขึ้นใหม่ พระราชทานให้เป็นกรณีพิเศษ

เป็นพัดแฉกทรงพุ่มข้าวบิณฑ์พื้นตาดเหลือง สลับตาดขาว ปักดิ้นเลื่อมทองแร่ง ลายก้ามปูรัดร้อยใบเทศ ใจกลางปักเป็นช่อใบเทศแฉก ๙ กลีบ ด้ามงา คอแกะเป็นรูปเทพนม สันแกะเป็นบัวกลุ่ม ยอดแกะเป็นฉัตร ๓ ชั้น และมีตราพระราชลัญจกรอยู่ตรงกลางพัดยศนั้น

ต่อมาในวาระที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีพระชันษาครบ ๘๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๓๖) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้พระราชทานพัดแฉกงาพิเศษประดับพลอยแด่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ พัดแฉกงาประดับพลอยนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานแด่สมเด็จพระสังฆราชเพียงบางพระองค์

โดยปกติพัดแฉกงาพิเศษมีโอกาสใช้ไม่มากนัก คือใช้ในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และวันรับพระราชทานผ้าพระกฐินหลวง

หน้าที่สำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

พระเกียรติคุณของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นที่ตระหนักมาช้านานว่าทรงไว้ซึ่งพระปริยัติธรรม และถึงพร้อมด้วยพระจริยาวัตรอันบริสุทธิ์ ทรงมีความรู้ในหลักศาสนาอย่างลึกซึ้ง เป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นที่เคารพของเหล่าพุทธบริษัท

ด้วยเหตุนี้ในการทรงผนวชของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ พระอุปัชฌาย์ คือ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช ทรงเลือกให้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ซึ่งทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระโศภนคณาภรณ์ในขณะนั้น เป็นพระอภิบาลหรือพระพี่เลี้ยงของภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ระหว่างเสด็จประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

และทรงปฏิบัติสมณธรรมเป็นเวลา ๑๕ วัน

พล.ต.อ.วสิษฐ เดชกุญชร อดีตนายตำรวจประจำพระราชสำนัก เล่าถึงการปฏิบัติธรรมและพระสมาธิในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหนังสือ *"สองธรรมราชา"* ว่า

"คงทราบอยู่แล้วว่า เมื่อทรงพระผนวชอยู่วัดบวรนิเวศดูเหมือนจะ ๒ อาทิตย์เศษเท่านั้นเอง ไม่ทรงมีเวลามากนัก แต่ผมเชื่อว่าท่านทรงขึ้นต้นถูกและได้ครูที่มีความสามารถ ครูรูปนี้คือ สมเด็จพระญาณสังวร ท่านเป็นพระพี่เลี้ยงพระเจ้าอยู่หัวในขณะประทับอยู่ที่วัดบวรฯ เพราะฉะนั้นได้ครูธรรมที่เรียกว่า 'ชั้นยอดสุดของเมืองไทย' "

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังประทานสัมภาษณ์แก่หนังสือฉบับเดียวกันนี้ เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ระหว่างการผนวชเป็นพระภิกษุว่า

"ได้มีความรู้สึกว่าพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงพระผนวชตามพระราชประเพณีอย่างเดียวเท่านั้นหามิได้ แต่ทรงพระผนวชด้วยพระราชศรัทธาที่ตั้งมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง มิได้ทรงเป็นบุคคลจำพวกที่เรียกว่า 'หัวใหม่' ไม่เห็นศาสนาเป็นสำคัญ...

"ตัวอย่างเช่น เมื่อเสด็จฯ ไปทั้งในและนอกวัด ไม่ทรงสวมฉลองพระบาท เสด็จฯ ไปด้วยพระบาทเปล่าทุกหนแห่ง ทรงปฏิบัติกิจวัตรต่างๆ อย่างสมบูรณ์ ทรงรักษาเวลา เมื่อตีระฆังลงโบสถ์ทุกเช้าเย็น เวลา ๘.๐๐ น. และเวลา ๑๗.๐๐ น. ก็จะเสด็จลงโบสถ์ทันที..."

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นเดิมอยู่แล้ว ด้วยทรงได้รับการอบรม "ปลูกฝัง" จากสมเด็จพระราชชนนีมาแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ ฉะนั้นเมื่อทรงได้ "ครูดี" มาช่วยดูแล "หน่อพระธรรม" จึงเติบโตแข็งแรง เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ "ครองแผ่นดินโดยธรรม"

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ได้ทำหน้าที่สำคัญคล้ายคลึงกันนี้อีก

เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารทรงผนวช เสด็จมาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหารเป็นเวลา ๑๕ วันเช่นกัน เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ขณะนั้นทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระญาณสังวร ทรงได้รับอาราธนาให้เป็นพระราชกรรมวาจาจารย์ และทำหน้าที่เป็นพระอาจารย์ถวายพระธรรมวินัยตลอดระยะเวลาที่ทรงผนวช

ทรงปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้โดยเรียบร้อยและสมบูรณ์ครบถ้วนเป็นอย่างดี

ถวายพระธรรมเทศนาในพระราชพิธีสำคัญ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นที่เคารพนับถือของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดมา และได้ทรงรับหน้าที่ถวายพระธรรมเทศนาและถวายธรรมกถาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์อยู่เนืองๆ รวมทั้งพระราชพิธีสำคัญต่างๆ เช่น

ทรงเป็นผู้ถวายพระธรรมเทศนาพระมงคลวิเสสกถา ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาปี พ.ศ. ๒๕๐๗ และได้ถวายสืบต่อจากสมเด็จพระสังฆราช (วาสน์) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา

พระมงคลวิเสสกถา เป็นเทศนาพิเศษอย่างหนึ่ง ซึ่งพรรณนาถึงพระราชจรรยาของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเพื่อจะได้ทรงพิจารณาเกิดพระปีติปราโมทย์ แล้วทรงบำเพ็ญราชธรรมนั้นยิ่งๆ ขึ้น เป็นการอุปถัมภ์พระราชจรรยาให้ถาวรไพบูลย์

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ทรงเป็นผู้อ่านพระอภิธรรมนำพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ในกระบวน

พระราชอิสริยยศ สู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง

และอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ทรงเป็นผู้อ่านพระอภิธรรมนำกระบวนพระราชอิสริยยศเชิญพระโกศพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จากพระบรมมหาราชวังสู่พระเมรุมาศท้องสนามหลวง และถวายพระธรรมเทศนา

เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ทรงเป็นประธานสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี กาญจนาภิเษก ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

จะเห็นได้ว่า ทรงแสดงพระธรรมในโอกาสสำคัญมาตั้งแต่ก่อนจะทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช และเมื่อได้รับการสถาปนาแล้ว พระองค์ก็ยังทรงทำหน้าที่สำคัญนี้สืบเนื่องต่อไป

สองราชาผู้เกื้อกูลกัน

ไม่เพียงแต่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยในการปฏิบัติหน้าที่ในพระราชพิธีสำคัญๆ เท่านั้น หากแต่โดยส่วนพระองค์แล้ว ทรงมีความผูกพันใกล้ชิดและเป็นที่เคารพนบนอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ซึ่งในโอกาสเจริญพระชนมายุครบรอบปีต่างๆ จะเสด็จฯ มาบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดบวรนิเวศวิหาร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชศรัทธาในเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อย่างยิ่ง มักจะเสด็จฯ มาเป็นการส่วนพระองค์อยู่เสมอ โดยเฉพาะเวลาค่ำ จะทรงขับรถด้วยพระองค์เอง พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มายังวัดบวรนิเวศวิหารเพื่อสนทนาธรรมและบำเพ็ญพระราชกุศล

นอกจากนี้ในเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จแปรพระราชฐาน ไม่ว่าจังหวัดใดก็จะทรงอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไปด้วย เช่น เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ในเดือนมกราคมทุกปี ก็จะทรงอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไปประทับที่สำนักสงฆ์ดอยปุยซึ่งอยู่ห่างจากพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ขึ้นไปข้างบน เพื่อทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและสนทนาธรรมกับพระองค์

แรกเริ่มสำนักสงฆ์ดอยปุยมีเพียงกุฏิไม้สูง ๒ ชั้นหลังเดียว มีบันไดอยู่ด้านนอก เวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ขึ้นไปสนทนาธรรมกับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะทรงถอดฉลองพระบาทไว้ข้างล่าง และทรงมีปุจฉาวิสัชนาข้อธรรมกับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นการส่วนพระองค์เป็นเวลานาน

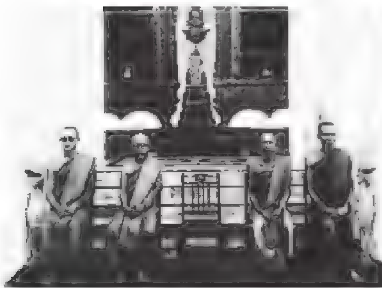
ความสงบสงัดและธรรมชาติอันสดชื่น สำหรับคนทั่วไปคงช่วยให้ได้พักผ่อนคลายความตึงเครียดจากการงานหรือความวุ่นวายในเมือง แต่สำหรับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ แล้ว หน้าที่ของพระไม่มีวันหยุด พระองค์ยังเสด็จตามขั้นบันไดทางเดินที่ลาดลงจากสำนักสงฆ์ดอยปุย มาที่หมู่บ้านแม้วเพื่อรับบาตร และในบางโอกาสก็ได้เสด็จเยี่ยมเยียนสำนักสงฆ์และวัดในบริเวณใกล้เคียง รวมทั้งสนทนากับชาวบ้านกลุ่มต่างๆ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ กลับกรุงเทพฯ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็เสด็จกลับมาปฏิบัติศาสนกิจด้านอื่นๆ ของพระองค์ เช่น วันจักรี เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะเสด็จไปที่วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี เป็นประจำทุกปี เพื่อบำเพ็ญพระกุศลวันแผ่นดินไทย

วัดญาณสังวรารามนี้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงดำริที่จะสร้างถวายสมเด็จพระมหาบุรพกษัตริยาธิราชเจ้าและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว



ทรงรับพระราชทานถวายพัดยศจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช



ทรงเป็นพระอภิบาล
ครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงผนวช โดยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ทรงเป็น
พระราชอุปัชฌาจารย์



ในพิธีสมโภชหิรัณยบัฏ
ทิพระสาสนโสภณ ณ วัดบวรนิเวศฯ

ด้วยทรงสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน คณะผู้สร้างวัดญาณสังวราราม ในความอุปถัมภ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จึงร่วมกับประชาชนชาวไทยสร้างสิ่งอันเป็นปูชนีย์ที่สำคัญขึ้นหลายประการ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมทั้งพระราชโอรสและพระราชธิดาทุกพระองค์ ทรงพระมหากรุณารับคำกราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีต่างๆ เช่น การวางศิลาฤกษ์ การตัดลูกนิมิตอุโบสถ

สถานที่แห่งนี้จึงเป็นเหมือนอนุสรณ์แห่งความกตัญญุตาของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ

หากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบถึงพระดำริในงานพระกุศลต่างๆ ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงพระกรุณาสนับสนุนอุปถัมภ์ทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการบรรพชากุลบุตรศากยะที่เนปาล การสร้างหรือซ่อมแซมวัดวาอาราม เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฟังแถบบันทึกเสียงการบรรยายธรรมต่างๆ ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อยู่เสมอ และหากทรงทราบว่าผู้ใดกำลังศึกษาปฏิบัติธรรมอยู่ก็จะทรงมอบแถบบันทึกเสียงเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ให้ และยังทรงแนะวิธีการฟังด้วย เช่น กรณีที่ผู้หนึ่งกราบทูลว่าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ พูดเป็นช่วงๆ ฟังไม่สนุก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า อย่าคิดไปก่อนว่าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะพูดว่าอย่างไร ถ้าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ หยุดก็ให้หยุดด้วย เมื่อผู้นั้นนำไปปฏิบัติตามก็พบว่าแถบบันทึกเสียงนั้นเป็นม้วนที่ดีที่สุดม้วนหนึ่ง

...

ครั้งหนึ่งที่ดอยปุย เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงทราบข่าวว่าพระบาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประชวรหนัก เสด็จฯ รับการรักษาพระองค์ในโรงพยาบาล ทันทีนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงหันไปทางทิศที่ตั้งของกรุงเทพฯ และทรงหลับพระเนตรเจริญพระเมตตาและเป็นกำลังพระราชหฤทัยแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เมื่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จรับการรักษาในโรงพยาบาล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงจัดหาแพทย์และยาอย่างดีที่สุดถวาย รวมถึงเสด็จฯ เยี่ยมพระอาการและอาราธนาให้ *"พระอาจารย์ต้องช่วยพระองค์เอง"* ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ทรงรับอาราธนา

นี่คือ *สองราชาทรงธรรม...ผู้เป็นมิ่งขวัญของประชาชนคนไทย*

ทรงงานใกล้ชิด "สมเด็จย่า"

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือ "สมเด็จย่า" ของประชาชน ทรงใฝ่พระราชหฤทัยศึกษารอบรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนคนไทยประพฤติปฏิบัติตามคำสอนในพระศาสนาที่ตนศรัทธานับถือ เพื่อให้เกิดความสงบสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

สมเด็จย่าจึงทรงอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ให้เผยแผ่สาระทางพระพุทธศาสนาด้วยการใช้คำง่ายๆ เพื่อว่าประชาชนทั่วไปจะได้ทำความเข้าใจและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดรายการ "การบริหารทางจิต" ทางสถานีวิทยุ อส ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นผู้ดำเนินรายการ หรือการเรียบเรียงหนังสือหลักธรรมขึ้นมาใหม่

หนึ่งในหนังสือที่ทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างมากและทรงปรารถนาจะให้คนทั่วไปได้ศึกษาก็คือ *มิลินทปัญหา* หนังสือรวบรวมหัวข้อปุจฉาวิสัชนาทางธรรมระหว่างพระนาคเสนเถรกับพระเจ้ามิลินท์ที่มีการใช้อุปมาในกระบวนการวิสัชนาพระธรรมวินัยเพื่อให้เข้าใจง่ายโดยเฉพาะข้อธรรมที่ลุ่มลึก ทรงอ่านศึกษาหนังสือเล่มนี้โดยละเอียดจริงจัง แต่ละหน้าหนังสือทรงขีดเส้นใต้บันทึกหมายเหตุสาระสำคัญรวมทั้งคำแปลคำศัพท์บาลีเป็นภาษาไทย อังกฤษ และฝรั่งเศสไว้

หนังสือเล่มนี้มีคำบาลีแทรกอยู่เป็นระยะแบบทำนองเทศน์สมัยเก่าและคำศัพท์ที่เรียงติดต่อกันยาวเพียงเพื่อโวหารลีลานั้น ก็ทำให้เข้าใจยาก สมเด็จย่าจึงทรงอาราธนาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ปรับปรุงตัดคำบาลีและคำศัพท์ออกเสียบ้างโดยยังรักษาสาระไว้ครบถ้วน ชวนอ่าน และสามารถเข้าใจในพระธรรมวินัยที่ยกขึ้นปุจฉาวิสัชนาได้ถนัดยิ่งขึ้น

จากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์หนังสือ*มิลินทปัญหา* ฉบับปรับปรุงนี้ แจกจ่ายในวโรกาสที่ทรงมีพระชนมพรรษาครบ ๗ รอบ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์เป็นพระราชานุสรณ์ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จย่า เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙ อีกครั้งหนึ่ง

นอกจาก*มิลินทปัญหา*แล้ว ยังมีเรื่อง*พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร ศีล พรหมวิหาร ๔ วิธีปฏิบัติให้ถูกต้องทางธรรมะ* และอื่นๆ อีก

การทรงงานของสมเด็จย่ากับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ นั้น เป็นลักษณะการทรงงานร่วมกัน โดยการส่งเอกสารลายพระหัตถ์ตรวจแก้ต้นฉบับผ่านคุณขวัญแก้ว วัชโรทัย ซึ่งสมเด็จย่าตรัสชมเสมอว่า เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เขียนเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายได้ดี ดังลายพระราชหัตถ์ที่ว่า

"*ศีล* ที่ท่านเจ้าคุณสาสนโสภณเขียน ฉันได้อ่านหลายครั้งแล้ว เห็นว่าดีมาก"

"คำนำสำหรับหนังสือเรื่อง *ศีล* นั้นก็ดีแล้ว จัดการพิมพ์ได้ ท่านเจ้าคุณสาสนฯ ท่านเขียนดีจริงๆ"

"เรียนท่านเจ้าคุณสาสนฯ ว่าที่ท่านได้กรุณาเขียนหนังสืออย่างมากมายตามความเห็นของฉันนั้น ท่านทำประโยชน์มากสำหรับคนทั่วไป"

เมื่อทรงตรวจแก้และอ่านทานจนสมบูรณ์พร้อม จึงโปรดให้จัดพิมพ์เผยแพร่สู่ประชาชนทั่วไป

ต้อนรับอาคันตุกะจากต่างแดน

ในฐานะประมุขแห่งสงฆ์ ทรงเป็นตัวแทนของศาสนจักรในการต้อนรับอาคันตุกะจากนานาประเทศที่มาเยือนประเทศไทยอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำประเทศหรือผู้นำด้านศาสนาและความเชื่ออื่นๆ

ส่วนหนึ่งของการต้อนรับอาคันตุกะจากต่างประเทศ ได้แก่

พ.ศ. ๒๕๑๐ รับเสด็จเจ้าชายฟิลิป ดยุกแห่งเอดินบะระ สหราชอาณาจักร ต้อนรับองค์ทะไลลามะ และประธานาธิบดีแห่งอินเดียในปีเดียวกันนี้

พ.ศ. ๒๕๑๕ ต้อนรับองค์ทะไลลามะ แห่งทิเบต

พ.ศ. ๒๕๓๔ เลขาธิการคณะสงฆ์ พระลามะผู้ใหญ่จากภูฏานเข้าเฝ้าถวายสักการะ

พ.ศ. ๒๕๓๖ ต้อนรับองค์ทะไลลามะ ณ พระอุโบสถวัดบวรฯ ต้อนรับ ฯพณฯ พีวี นาราซิมหะ ราว นายกรัฐมนตรีอินเดีย และนางเลียบูทรอสกาห์ลี ภริยาเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ

พ.ศ. ๒๕๓๖ อาร์คบิชอปอัลแบร์โต ตริคาริโก เอกอัครสมณทูตวาติกัน เฝ้ากราบทูลลาในโอกาสพ้นวาระ

พ.ศ. ๒๕๓๖ ถวายการต้อนรับเจ้าชายฟิลิปป์แห่งเบลเยียม

ในโอกาสต่างๆ ก็มักจะมีคณะสงฆ์จากเนปาล และเมียนมาร์ เป็นต้น เข้าเฝ้าถวายสักการะ ด้วยทรงมีมิตรไมตรีอันดีต่อคณะสงฆ์ประเทศเหล่านี้

จากที่ทรงเคยเสด็จไปอุปสมบทพระภิกษุ หรือเคยให้ความช่วยเหลือในยามประชาชนและคณะสงฆ์ในประเทศเหล่านั้นประสบปัญหาภัยธรรมชาติ เช่น ครั้งล่าสุดปี พ.ศ. ๒๕๕๑ พายุนาร์กีสถล่มจากชายฝั่งอ่าวเบงกอลจนถึงเมืองหงสาวดี เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ทรงประทานวโรกาสให้ พระดอกเตอร์อาชิน ญาณิสสระ ตัวแทนประธานสังฆสภาแห่งเมียนมาร์ และประธานโครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยกรณีเกิดเหตุการณ์พายุไซโคลนนาร์กีสพัดถล่มประเทศเมียนมาร์เข้าเฝ้ารับประทานปัจจัยจำนวน 1 ล้าน ๓ แสนบาท และเครื่องอุปโภคบริโภคกว่าสิบคันรถยีเอ็มซี และเครื่องบิน 2 เที่ยวบิน เพื่อช่วยเหลือพระสงฆ์พุทธศาสนิกชนและประชาชนในเมียนมาร์

อันที่จริงเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีโอกาสต้อนรับอาคันตุกะจากต่างประเทศหรือเอกอัครราชทูตประจำประเทศไทยบ่อยครั้ง ก่อนที่จะทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

พระองค์ทรงมีมิตรภาพที่น่าประทับใจกับองค์ทะไลลามะ ประมุขของทิเบต คราวที่องค์ทะไลลามะเสด็จเยือนประเทศไทยครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้เสด็จเยือนวัดบวรนิเวศวิหารด้วย ในโอกาสนั้นพระองค์ได้ถวายคำแนะนำในการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานแบบเถรวาทให้แก่องค์ทะไลลามะ

องค์ทะไลลามะเป็นประมุขแห่งนิกายวัชรยานของทิเบต ทรงอธิบายถึงสาระแห่งชีวิตคล้ายกันกับเถรวาท เพราะพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายมีต้นตอที่มาจากพระบรมศาสดาองค์เดียวกันนั่นเอง

ในคราวเสด็จเยือนประเทศไทยเป็นครั้งที่ ๔ ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยเป็นแขกรับเชิญของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ และทรงประทับแรมที่วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อทรงพบกันในพระอุโบสถ องค์ทะไลลามะตรัสทักทายพระองค์

ว่า "พี่ชายคนโตของข้าพเจ้า"

แม้ในยามพบปะกันนอกประเทศ คือในการประชุม The First World Buddhist Propogation Conference หรือการประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งโลกครั้งที่หนึ่ง ที่ประเทศญี่ปุ่น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ขณะที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จขึ้นกล่าวบนเวที ภาพบนจอขนาดใหญ่ที่ตั้งบนเวทีก็ฉายให้เห็นองค์ทะไลลามะซึ่งได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๒ เสด็จขึ้นเวทีนมัสการเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เฉพาะพระพักตร์อย่างนอบน้อม

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงดำเนินบทบาทผู้นำด้านจิตใจของประเทศที่เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาอย่างประเทศไทยในเวทีโลกอย่างสมศักดิ์ศรี

สมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงงานหนัก

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชของประเทศไทยมาจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๕๒ รวมทั้งสิ้น ๒๐ ปี ทรงดูแลกิจการพระพุทธศาสนาทุกๆ ด้าน ไม่เว้นแม้แต่การเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับสังคมและประเทศชาติอย่างเป็นรูปธรรมด้วยพระเมตตาที่เปี่ยมล้นในพระทัย

พระองค์ทรงบริหารการพระศาสนาโดยมีพระธรรมวินัยเป็นหลักตามแบบแผนที่ปฏิบัติกันมา และยังทรงประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน ทรงสนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติทั้งในประเทศและต่างประเทศ

สมัยที่พระองค์มีพระพลานามัยแข็งแรง ทรงแสดงธรรมเทศนาพิเศษและมงคลวิเสสกถาเฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังเสด็จมาแสดงธรรมที่พระอุโบสถในวันธรรมสวนะ และเสด็จไปแสดงธรรมและอบรมจิตตภาวนา ณ ตึก สว ธรรมนิเวศ ในวัดบวรนิเวศวิหารเป็นประจำด้วย

นอกจากนี้ยังทรงประทานพระโอวาทและพระธรรมคติเตือนใจพุทธศาสนิกชนในโอกาสต่างๆ ประทานพระพรปีใหม่แก่ประชาชนชาวไทยในคืนวันสิ้นปีของทุกปี รวมทั้งวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา และเผยแพร่พระนิพนธ์อันทรงคุณค่าต่างๆ อีกมากมาย

พระองค์ทรงมีพระภารกิจในการชำระอธิกรณ์สำคัญๆ หลายเรื่อง แต่ละเรื่องล้วนเป็นที่สนใจของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะเรื่องที่ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นเหตุให้ศาสนาเสื่อม แต่พระองค์ก็ได้มีพระลิขิตออกมาตักเตือนผู้ที่เป็นต้นเหตุของเรื่องด้วยพระเมตตา ทรงเชื่อมั่นว่าพระพุทธศาสนามิได้ถึงกาลเสื่อม หากแต่เป็นตัวบุคคลต่างหากที่มีจิตใจเสื่อมจากความดี

แม้เมื่อพระองค์ประทับรับการรักษาในโรงพยาบาลเนื่องด้วยพระพลานามัยไม่แข็งแรงนัก ก็ยังทรงติดตามและทราบถึงความเป็นไปในเรื่องต่างๆ ทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักรอยู่ตลอดเวลา ผู้ใกล้ชิดจะทราบว่าพระองค์มิได้ทรงละวางจากพระธรรมวินัยที่ทรงยึดถือมาตลอดชีวิตแม้ในยามประชวร

ทุกครั้งที่เสด็จกลับมาวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อทรงลงอุโบสถฟังพระปาฏิโมกข์ร่วมกับคณะสงฆ์ ตลอดจนทรงร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนากับทางวัด พระภิกษุสามเณรในวัดบวรฯ และประชาชนรอบๆ วัด จะยินดีปรีดามารับเสด็จอย่างเนืองแน่น

ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ

และเป็น "เสาหลัก" ที่อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและประชาชนอย่างแท้จริง

❖

ชุลีพร วิริยะวงศ์ชัย : เรื่อง

สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ตำแหน่ง "สมเด็จพระสังฆราช" มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เรื่อยมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน เป็นตำแหน่งสูงสุดในการบริหารปกครองพระสงฆ์ นั่นคือ เป็นองค์ประมุขของคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดแต่งตั้ง หรือ "สถาปนา"

ทำเนียบสมเด็จพระสังฆราช กรุงรัตนโกสินทร์

๑. สมเด็จพระสังฆราช (ศรี)
วัดระฆังโฆสิตาราม พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๓๗
๒. สมเด็จพระสังฆราช (สุก)
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พ.ศ. ๒๓๓๗ - ๒๓๕๘
๓. สมเด็จพระสังฆราช (มี)
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พ.ศ. ๒๓๕๘ - ๒๓๖๒
๔. สมเด็จพระสังฆราช "ญาณสังวร" (สุก ญาณสังวร)
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พ.ศ. ๒๓๖๓ - ๒๓๖๕
๕. สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน)
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พ.ศ. ๒๓๖๕ - ๒๓๘๕

๖. สมเด็จพระสังฆราช (นาค)
วัดราชบุรณะราชวรวิหาร พ.ศ. ๒๓๘๖ - ๒๓๙๒
๗. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๓๙๖
๘. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์
วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๔๓๔ - ๒๔๓๕
๙. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช
(สา ปุสฺสเทโว) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม
พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๔๒
๑๐. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๔
๑๑. สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๘๐
๑๒. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช
(แพ ติสฺสเทโว) วัดสุทัศนเทพวราราม
พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๗
๑๓. สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
(ม.ร.ว.ชื่น นภวงศ์) วัดบวรนิเวศวิหาร
พ.ศ. ๒๔๘๘—๒๕๐๑
๑๔. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช
(ปลด กิตฺติโสภโณ)

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม พ.ศ. ๒๕๐๓ - ๒๕๐๕

๑๕. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโย) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร พ.ศ. ๒๕๐๖ - ๒๕๐๘

๑๖. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๔

๑๗. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๗

๑๘. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๓๑

๑๙. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร พ.ศ. ๒๕๓๒ - ปัจจุบัน



ในวโรกาสที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เจริญพระชนมายุ ๘๐ พรรษา





สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทรงเข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช



ทรงเป็นประธานเจริญพระพุทธมนต์ถวายพระราชกุศล แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พุทธมณฑล วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙





ถวายการต้อนรับ
เจ้าชายฟิลลิปแหงเบลเยียม
๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

อาร์คบิชอปซัลวาตอเร เบนนิคคีโอ
อัครศาสนทูตแหงวาติกันประจำ
ประเทศไทยพร้อมคณะ เชิญสมณสาสน์
ของสมเด็จพระสันตะปาปามาถวาย
เจ้าพระคุณสมเด็จฯ
วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๔๙



พ.ศ. ๒๕๑๙ ต้อนรับ
ประธานาธิบดีแหงอินเดีย



พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพอจรัญ) เข้าเฝ้าถวายสักการะ
เนื่องในการฉลองพระชันษา ๙๐ ปี
ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖



ปี พ.ศ. ๒๕๔๒
ทรงประกอบพิธีมอบ
พระบรมสารีริกธาตุ
แกพุทธศาสนิกชน
ชาวศรีลังกา
ณ พระอุโบสถ
วัดบวรนิเวศวิหาร



สวามีอวเธศานนท์
มหาราช จากอินเดีย
เข้าเฝ้าถวายสักการะ
๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๔



องค์ทะไลลามะกราบทูลลาที่ตำหนักคอยทา ปราโมช
คราวเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร ๑๖-๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖

"ปัญญาเป็นแสงสว่างอันประเสริฐ
ไม่มีแสงอื่นจะเสมอเหมือน
คนมีปัญญาใช่จะคุ้มได้แต่ตัว ย่อมคุ้มได้ตลอดถึงผู้อื่นด้วย
เหตุดังนั้น บัณฑิตจึงได้สรรเสริญชีวิตของผู้มีปัญญา
ว่าประเสริฐฯ"

เทศนาเงินคืออริยทรัพย์

๗

พระอัจฉริยภาพ



กสงัด ความมืดของท้องฟ้าบอกเวลาการพักผ่อนแก่สรรพชีวิตมานานแล้ว ความเงียบก็โรยตัวคลุมพื้นที่รอบอาคารแล้ว แต่บุคคลที่อยู่ภายในนั้นยังไม่หมดภารกิจของวัน

หลังจากทรงกำหนดสมาธิภาวนาอันเป็นปกติวิสัยที่ขาดมิได้ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะทรงงานต่อ

...นาฬิกาชีวิตของพระองค์เดินเช่นนี้มาเนิ่นนาน แม้ในขณะที่ทรงมีพระภารกิจมากมายในฐานะประมุขฝ่ายสงฆ์

พระองค์ประทับที่โต๊ะประจำ ปากกาในพระหัตถ์ลากเส้นสายถ่ายทอดความคิดที่กลั่นกรองและเรียบเรียงไว้อย่างดี ทรงตรวจทานอ่านซ้ำ ทำความเข้าใจให้กระจ่าง ประหนึ่งทรงกำลังฟังพระธรรมเทศนาที่แสดงโดยพระองค์เอง

และพระธรรมเทศนา พระธรรมบรรยาย หรือพระโอวาทที่เตรียมในโอกาสต่างๆ ก็ได้ถอดคำมาบันทึกไว้เป็นงานพระนิพนธ์อันทรงคุณค่าในภายหลัง

หากนับรวมชิ้นงานพระนิพนธ์ จะได้ตัวเลขเกินหลักร้อยขึ้นไป

หากบันทึกจำนวนพิมพ์หนังสือพระนิพนธ์ บางเล่มจะได้หลักแสนขึ้นไป ดังเช่น พระนิพนธ์เรื่อง *"ชีวิตนี้น้อยนัก"* และ *"วิธีสร้างบุญบารมี"* ที่เพียงเอ่ยชื่อ ผู้คนก็คุ้นหูคุ้นตา

งานของพระองค์ไม่เพียงปรากฏในรูปของตัวอักษร หากแต่ยังมีในรูปของเสียง และสิ่งก่อสร้างต่างๆ มากมาย

ทุกชิ้นงานยังประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนโดยถ้วนทั่ว ไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุหรือฆราวาส ไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะดำรงตำแหน่งฐานะการงานการเงินเช่นใด

อัจฉริยภาพที่สร้างได้

พระอัจฉริยภาพในการถ่ายทอดธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ นั้นน่าสนใจไม่น้อย ผู้ใกล้ชิดให้ข้อสังเกตว่า ทรงพูดช้าๆ ชัดเจน แต่ครบถ้วนความและสละสลวย เมื่อนำแถบเสียงการแสดงธรรมเทศนามาถอดเป็นอักษรเสร็จ งานชิ้นนั้นเป็นอันใช้ได้ ไม่ต้องขัดเกลาแก้ไขอีก

พระปัญญานั่นเอง ที่ทรงหมั่นฝึกฝนอย่างใฝ่รู้ ทั้งในเรื่องการพระศาสนาด้านปริยัติและปฏิบัติ ทั้งในการศึกษาทางภาษาและความรู้ทั่วไป จึงไม่เพียงทรงเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้ เป็นครูผู้มีศิลปะในการถ่ายทอดและเป็นอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบรวมอยู่ในพระองค์เดียว

ทุกเช้าขณะเสวย พระองค์จะให้พระอ่านหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษให้ฟังเพื่อรับรู้เรื่องราวของบ้านเมือง และทบทวนภาษาอังกฤษไปพร้อมกัน

ทุกปีจะทรงกำหนดช่วงเวลาเสด็จไปสนทนาธรรมกับพระวิปัสสนาจารย์ฝ่ายอรัญวาสี

ผลงานจากพระปรีชาของพระองค์จึงหลากหลาย มีความทันสมัย

แม้กาลเวลาผ่านไปคุณค่าของงานนั้นยังคำรงอยู่อย่างเข้มข้น มิได้เสื่อมถอยไปตามสภาพภายนอก

บริหารจิต ผ่านเสียงตามสาย

อากาศยามเช้าสดชื่นแจ่มใส แสงแดดอ่อนให้พลังแก่สิ่งมีชีวิตที่เพิ่งตื่นจากการหลับใหล บางคนบริหารร่างกายเตรียมพร้อมสำหรับทำกิจวัตรอื่นๆ ต่อไปในแต่ละวัน

แต่สำหรับเช้าวันอาทิตย์ หลายคนมีนัด "บริหารจิต" กับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ทางสถานีวิทยุ อส พระราชวังดุสิต

ทรงริเริ่มจัดรายการวิทยุ "การบริหารทางจิต" ทางสถานีวิทยุ อส พระราชวังดุสิตนี้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ตามพระราชปรารภของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อชักจูงให้ผู้ฟังหันมาสนใจฝึกฝนอบรมจิตใจ ฝึกหัดทำใจให้สงบ ฝึกใช้ความคิดที่ก่อเกิดปัญญาและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

รายการนี้แนะวิธีปฏิบัติทางจิตทั้งแก่เด็กและผู้ใหญ่ เพราะทรงเห็นว่าเด็กยังเป็นไม้อ่อนดัดง่าย ขณะที่ผู้ใหญ่แม้จะเป็นไม้แก่ที่หัดยากกว่าแต่ก็ยังจะได้รับประโยชน์จากการฝึกหัดนี้

การทำรายการมีการจัดเตรียมอย่างรอบคอบพิถีพิถัน เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงให้นิมนต์และเชิญผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านมาประชุมร่วมกันเพื่อหารือจัดทำ กำหนดหลักการและหัวข้อ แล้วนำมาประมวลให้อยู่ในแนวพระราชประสงค์ ทรงจัดหัวข้อสำหรับบรรยายให้สัมพันธ์หรือลำดับต่อเนื่องกัน

ผู้บรรยายซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์จะบรรยายตามหลักการและหัวข้อของตน เนื้อหาส่วนใหญ่ก็คือหลักธรรมใน

พระพุทธศาสนานั่นเอง แต่ผ่านการเลือกสรรมาให้เกิดความเข้าใจซาบซึ้ง มองเห็นถึงประโยชน์ในการบริหารจิตใจ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงรับหน้าที่บรรยายในส่วนที่เป็นการบริหารจิตสำหรับผู้ใหญ่ โดยทรงสอนการหัดทำสมาธิแบบประยุกต์ ง่ายต่อการเข้าใจและนำไปฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนทั่วไป

ในเวลาต่อมา "การบริหารทางจิต" หลายตอนก็ได้มาปรากฏเป็นตัวอักษรผ่านสายตาผู้อ่านทั่วไปในนิตยสาร*ศรีสัปดาห์* ซึ่งเป็นนิตยสารผู้หญิง และนิตยสาร*ธรรมจักษุ* นิตยสารเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ นอกเหนือจากพระนิพนธ์ทางพุทธศาสนาในลักษณะต่างๆ ที่ทรงนำมาเผยแพร่อย่างสม่ำเสมอแต่ครั้งยังทรงเป็นพระเปรียญ

และสืบเนื่องจากการจัดรายการนี้ ทรงเตรียมคำบรรยายขึ้นอีกชุดหนึ่ง เรียกว่า *"การบริหารทางจิต สำหรับผู้ใหญ่"* เนื้อหาในเล่มประกอบด้วย มหามงคลพิธี สามัคคีก่อให้เกิดสุข กรรมมีความสำคัญเหนือกว่าตัวบุคคลทั้งปวง การใช้หนี้กรรม ซึ่งเป็นคำสอนเกี่ยวกับการฝึกจิตที่มีคุณค่าอีกเรื่องหนึ่ง และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา

เสียงตามสายที่เชิญชวนผู้คนให้มาบริหารจิต ดำเนินรายการอยู่ได้หลายปีก่อนจะเลิกไป เพราะพระภารกิจที่มีเพิ่มขึ้นมากมาย

ให้ธรรมผ่านตัวหนังสือ ให้ธรรมในตนปรากฏ

"การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง"

คติธรรมข้อนี้คงอยู่ในพระทัยของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มาตลอด



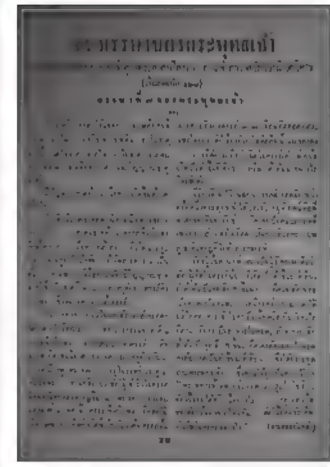
ทรงอักษรจีนที่วังน้ำพุร้อน คราวเสด็จประเทศจีน



ตัวอย่างงานพระนิพนธ์

ลายพระหัตถ์ภาษาจีน





ตัวอย่างจากพระนิพนธ์
ในนิตยสารศรีสัปดาห์



ระหว่างทรงงานที่วัดญาณสังวราราม

และเชื่อได้ว่าทรงมุ่งมั่นที่จะให้ธรรมะไปถึงใจของทุกผู้คน และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ จึงทรงพากเพียรนิพนธ์หนังสือเล่มแล้วเล่มเล่า บอกกล่าวหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่จารึกในภาษา "อ่านยาก" และมีความลึกซึ้ง "เข้าใจยาก" เพื่อให้คุณค่าเหล่านี้ "อ่านง่าย" และ "เข้าใจง่าย"

ทั้งยังหยิบอ่านได้เสมอยามต้องการ หรือส่งต่อแก่ผู้อื่นที่จะได้รับประโยชน์ต่อไป

ทั้งยังเหมาะแก่การพิจารณาใคร่ครวญที่ต้องใช้เวลาในการไตร่ตรองและซึมซับ เพื่อเข้าถึงเนื้อความซึ่งนิพนธ์ไว้อย่างแยบคาย เช่น ความตอนหนึ่งในพระนิพนธ์ *"การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง"*

"การให้ธรรมที่แท้จริง ย่อมหมายถึงการทำตนเองของทุกคนให้มีธรรม ให้ธรรมในตนปรากฏแก่คนทั้งหลายโดยอัตโนมัติ ไม่ต้องมีการแสดงออก เป็นการสั่งสอนด้วยวาจา หรือเช่นด้วยการแสดงธรรมแบบพระธรรมเทศนาของพระ"

ความแยบคายในคติธรรมเช่นนี้ ปรากฏให้เห็นในพระนิพนธ์ของพระองค์เสมอ

แม้ในวิธีการนำเสนอก็มีความแยบยล ดังเช่น พระนิพนธ์เรื่อง *"จิตตนคร นครหลวงของโลก"* ซึ่งเป็นนครลับแล ที่มีทั้งความสวยงาม มลพิษ ความเจริญงอกงาม การเสื่อม ผู้ที่หลงเข้าไปจะชื่นชม แต่กลับออกมาแล้วจำทางกลับเข้าไปไม่ได้ และนครลับแลนี้ก็ไม่เห็นได้ด้วยตาเนื้อ แต่ดูได้ด้วยตาใจ เพียงทำความสงบ และดูเข้าไปในจิต

"จิตตนคร นครหลวงของโลก" เป็นหนังสือที่อ่านเพลิดเพลิน และช่วยให้เข้าใจตัวตนของเราอย่างเห็นภาพชัดเจน เพราะทรงใช้ภาษาธรรมดาๆ แม้จะมีคำบาลี หรือ "คำพระ" สอดแทรกแต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคสำหรับคนทั่วไปในการเข้าถึงเนื้อหาสาระสำคัญ

ปริยัติบวกปฏิบัติ ทำยากให้ง่าย

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงทราบดีว่า ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาจะได้ประโยชน์ยิ่งขึ้นหากได้มีการปฏิบัติธรรม ทรงเรียบเรียงพระนิพนธ์เกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิกรรมฐานไว้จำนวนมาก บางเล่มเป็นการปูพื้นฐานเช่นเดียวกับรายการเสียงตามสาย "การบริหารทางจิต" แต่บางเล่มก็มีเนื้อหาในระดับที่ยากขึ้น

พระนิพนธ์เกี่ยวกับการพระพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ เช่น *หลักการทำสมาธิเบื้องต้น แนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน การปฏิบัติทางจิต ธรรมกถาในการปฏิบัติอบรมจิต* เป็นต้น

การอธิบายธรรมภาคปฏิบัติไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะการปฏิบัติธรรมขั้นสูง ผู้อธิบายจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติธรรมหรือมีประสบการณ์ในธรรมมาด้วยตนเอง การที่พระองค์ทรงเป็นทั้งนักปริยัติ (สำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๙ ประโยค) และนักปฏิบัติ (ทรงนำพระธรรมที่ศึกษามาปฏิบัติให้เห็นจริงในชีวิตของพระองค์และยังทรงปฏิบัติสมาธิกรรมฐานต่อเนื่องมาโดยตลอด) จึงทรงนำความรู้ทั้งสองด้านนี้มาประยุกต์อธิบายให้เกิดความแจ่มแจ้ง ชัดเจน และเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

วิเคราะห์ธรรมข้ามเส้นขอบเดิม

จากพระปรีชาทั้งในทางปฏิบัติและปริยัติ และยังทรงศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึงและลึกซึ้ง จึงทรงสามารถวิเคราะห์วิจารณ์ธรรมขั้นสูงได้อย่างแจ่มแจ้ง มีการเปรียบเทียบเชิงวิชาการที่น่าสนใจยิ่ง เช่น คำว่า สัจจะ ธรรม ศาสนา ปัญญา เป็นต้น ทรงวิเคราะห์ทั้งในเชิงพยัญชนะและเชิงความหมาย ทำให้เราเข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ละเอียดและกว้างขวางกว่าเดิม

ผลงานส่วนหนึ่งมีดังนี้

โสฬสปัญหา

แรกเริ่มทรงเตรียมเนื้อหาพระนิพนธ์เรื่องนี้สำหรับเป็นคำสอนพระใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นเรื่องราวของปัญหา ๑๖ ข้อ พร้อมทั้งคำพยากรณ์คือคำกล่าวแก้ อันเป็นปัญหาธรรมชั้นสูงในพุทธศาสนา พระนิพนธ์เล่มนี้สะท้อนถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์ที่ทรงวิเคราะห์วิจารณ์ธรรมที่เป็นธรรมชั้นสูงได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่าย แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถทั้งในทางปริยัติและปฏิบัติที่สอดคล้องควบคู่ไปด้วยกันอย่างดี จึงทรงสามารถถ่ายทอดออกไปได้อย่างซาบซึ้งกินใจและตรงตามความหมายของข้อธรรมนั้นๆ

ทศบารมี ทศพิธราชธรรม

เป็นธรรมะ ๒ หมวด ที่ทรงนำมาเรียบเรียงให้เกี่ยวโยงกัน ด้วยเห็นว่าเป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่ ทศบารมีเป็นบารมีทางธรรม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ประโยชน์สูงสุดของชีวิตคือ วิมุติความหลุดพ้น ส่วนทศพิธราชธรรมเป็นบารมีทางโลก โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ประโยชน์สุขของประชาราษฎร์ แต่ทั้งสองหมวดนี้ก็มีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันและต่างก็เป็นบารมีธรรมด้วยกันทั้งคู่

สิ่งสำคัญที่สะท้อนอยู่ในพระนิพนธ์เล่มนี้ก็คือ พระปรีชาสามารถในเชิงเปรียบเทียบและในเชิงประยุกต์ ทำให้ผู้อ่านเข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนาในแง่มุมที่แตกต่างและกว้างขวางยิ่งขึ้น

๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า

พระนิพนธ์เรื่องนี้นำเสนอเรื่องราวในพุทธประวัติ โดยเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไปตามลำดับปี นับแต่ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วทรงเริ่มเผยแผ่พระศาสนา จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินาราซึ่งเป็นการ

นำเสนอพระไตรปิฎกในรูปแบบใหม่ตามลำดับพรรษาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อจะได้ทราบว่าพระสูตรไหนทรงแสดงก่อนหลังตามลำดับทั้งหมด

พระองค์ทรงรวบรวมเอาความรู้และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ทั้งจากพระไตรปิฎก อรรถกถาต่างๆ ตำราอื่นๆ รวมทั้งคัมภีร์จากมหายานที่นำมาเปรียบเทียบไว้ด้วย ทรงเขียนเล่าไว้อย่างพิสดารและน่าสนใจ เป็นงานพระนิพนธ์ที่ให้ความรู้ในแง่มุมต่างๆ ที่หลากหลายและลุ่มลึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

เป็นงานที่ใช้เวลาและความทุ่มเทมหาศาล ปัจจุบันจึงมีพระนิพนธ์ถึงพรรษาที่ ๑๒ ยังไม่ได้ทรงนิพนธ์พรรษาที่ ๑๓ ต่อ

พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ

เป็นพระนิพนธ์ที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงนิพนธ์เป็นบทความลงพิมพ์ในนิตยสาร*ศรีสัปดาห์* ซึ่งออกเป็นรายสัปดาห์ต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายปี เนื้อหาของพระนิพนธ์นี้ทรงประสงค์จะแสดงพระพุทธธรรมในด้านต่างๆ โดยทรงใช้ภาษาง่ายๆ ว่าด้วยเรื่องราวของพระพุทธศาสนาหลากหลายรส

ธรรมประดับใจ

พระนิพนธ์อธิบายพุทธศาสนสุภาษิตสั้นๆ ทรงนิพนธ์ประทานแก่กระทรวงศึกษาธิการเพื่อออกเผยแพร่แก่ประชาชนทางวิทยุกระจายเสียง เป็นการอธิบายพุทธภาษิตหรือธรรมให้ประชาชนเข้าใจพระพุทธศาสนาได้แบบง่ายๆ

สัมมาทิฏฐิ ตามพระเถราธิบายของท่านพระสารีบุตรเถระ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชปรารภถึงพระนิพนธ์เรื่องนี้ว่า "พระธรรมเทศนาชุดนี้ นอกจากแสดงข้อธรรมสำคัญๆ อันเป็นแก่นคำสอนของพุทธศาสนาแล้ว ยังแสดงให้ประจักษ์ถึงปรีชาญาณอันกว้างขวางล้ำลึกของพระสารีบุตรเถระในการอธิบายธรรมนี้อีกประการหนึ่ง และประการที่สาม สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒนมหาเถร) ได้นำพระเถราธิบายแห่งพระอัครสาวกองค์นั้นมาอธิบายถ่ายทอดเพิ่มเติมให้พอเหมาะพอดีแก่ความรู้ความคิดของคนในยุคปัจจุบันให้เข้าใจได้โดยสะดวกและแจ่มแจ้ง"

หลักพระพุทธศาสนา

พระนิพนธ์เรื่องนี้สำหรับสอนหรืออธิบายพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนนักศึกษา แต่คนทั่วไปก็สามารถใช้เป็นคู่มือศึกษาพระพุทธศาสนาทุกระดับ และนำไปปรับเข้ากับชีวิตประจำวันได้ ภาษาที่ใช้ยังมีความง่ายและสละสลวยเช่นเคย ทรงยกตัวอย่างที่ใกล้ตัวหรือเป็นประสบการณ์ของคนทั่วไปมาประกอบการอธิบายอีกด้วย

ก้าวพ้นเส้นแบ่งแห่งภาษา

เสียงหนักแน่นชัดถ้อยชัดคำจากพระโอษฐ์ขณะสวดพระปาฏิโมกข์ หรือเมื่อเอ่ยคำบาลี-สันสกฤต เป็นพระลักษณะที่เด่นชัดของพระองค์ เช่นผู้รู้นัยความหมายแท้จริงของคำนั้น และชำนาญการใช้ภาษาไม่ผิดเพี้ยนแม้วรรคตอนหรือจังหวะจะโคน

เมื่อทรงเป็นครูสอนบาลี เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเรียบเรียง*วากยสัมพันธ์ ภาค ๑-๒* สำหรับใช้เป็นหนังสือประกอบการศึกษาของนักเรียนบาลี และทรงอำนวยการจัดทำปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นต้น

ภาษาบาลี-สันสกฤตมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาทำความเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และทรงผ่านเส้นแบ่งกั้นการเรียนรู้นั้น

มาแล้ว ครั้นเมื่อมาศึกษาต่อที่วัดบวรนิเวศวิหาร มีชาวต่างประเทศสนใจมาศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ขาดสาย เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ทรงเล็งเห็นความสำคัญของภาษาต่างประเทศ จึงทรงอาศัยโอกาสนี้เรียนรู้ภาษาต่างประเทศเพิ่มเติม เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาข้ามพ้นเส้นขวางกั้นทางภาษา

ภาษาต่างประเทศที่ทรงเรียนรู้เพิ่มเติม ได้แก่

ภาษาอังกฤษ ทรงเรียนจากท่านสวามี สัตยานันทปุรี เวทานตประทีปปราชญ์ชาวอินเดีย และฝึกฝนให้คล่องแคล่วกับนางโจเซฟีน สแตนตัน ภริยาเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย

ภาษาจีน ทรงเรียนจากศิริ ศรสงคราม ซึ่งมาบวชเรียนอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ส่วนภาษาเยอรมันกับฝรั่งเศส ทรงเรียนกับหลวงแพทยสุทธิ์พิสุจน์ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษที่ทรงหมั่นฝึกฝนอยู่เสมอทั้งในการฟัง พูด อ่าน และเขียน จนชำนาญการใช้พอที่จะนิพนธ์หนังสือภาษาอังกฤษขึ้นมาหลายเล่ม เช่น *พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร ศีล สันโดษ* เป็นต้น

พระองค์ยังทรงริเริ่มและดำเนินการให้มีการแปลตำราทางพุทธศาสนา จากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ เช่น *นวโกวาท วินัยมุข พุทธประวัติ อุปสมบทวิธี ภิกขุปาติโมกข์ และทำวัตรสวดมนต์* เป็นต้น รวมไปถึงผลงานพระธรรมเทศนาที่มีอยู่จำนวนมาก เท่าที่พิมพ์เป็นเล่มเผยแพร่แล้ว เช่น *พระมงคลวิเสสกถา ปัญจคุณ ๕ กัณฑ์ ทศพลญาณ ๑๐ กัณฑ์ มงคลเทศนา สัมมาทิฏฐิ สังฆคุณ ๙ กัณฑ์* เป็นต้น

พระอัจฉริยะด้านภาษาจึงเป็นคุณูปการยิ่งแก่การศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในปัจจุบันและอนาคต



รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ที่วัดรัชดาภิเษก อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ. ๒๕๑๖





ประดิษฐานพระบรมรูปรัชกาลที่ ๔
ณ พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร
วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

ผลงานที่เป็นพระนิพนธ์

ทรงนิพนธ์เรื่องต่างๆ ไว้จำนวนมาก ทั้งที่เป็นตำรา พระธรรมเทศนา และทั่วไป พอประมวลได้ดังนี้

ประเภทตำรา: ทรงเรียบเรียง*วากยสัมพันธ์ ภาค ๑-๒* (สำหรับใช้เป็นหนังสือประกอบการศึกษาของนักเรียนบาลี) และยังอำนวยการจัดทำปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ

ประเภทพระธรรมเทศนา มีอยู่เป็นจำนวนมาก เท่าที่พิมพ์เป็นเล่มแล้ว เช่น *ปัญจคุณ ๕ กัณฑ์ ทศพลญาณ ๑๐ กัณฑ์ มงคลเทศนา โอวาทปาฏิโมกข์ ๓ กัณฑ์ สังฆคุณ ๙ กัณฑ์ มงคลวิเสสกถา ญาณสังวรเทศนา* เป็นต้น

ประเภทงานแปลเป็นภาษาต่างประเทศ ทรงริเริ่มและดำเนินการให้แปลตำราทางพุทธศาสนา จากภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อใช้ในการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น *นวโกวาท วินัยมุข พุทธประวัติ ภิกขุปาฏิโมกข์ อุปสมบทวิธี* และ*ทำวัตรสวดมนต์* ทรงดำเนินการให้มีการแปลหลักสูตรนักธรรมตรี โท เอก ครบทุกเล่ม

ประเภททั่วไป มีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น *การนับถือพระพุทธศาสนา หลักพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ ๔๕ พรรษาพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร* (ไทย-อังกฤษ) *วิธีปฏิบัติตนให้ถูกต้องทางธรรม พระพุทธ-ศาสนากับสังคมไทย เรื่องกรรม ศีล (ไทย-อังกฤษ) แนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน อาหุเนยโย อวิชชา สันโดษ หลักธรรมสำหรับการปฏิบัติอบรมจิต การบริหารจิตสำหรับผู้ใหญ่ บัณฑิตกับโลกธรรม แนวความเชื่อ บวชดี บุพการี-กตัญญูกตเวที คำกลอนนิราศสังขาร* และ*ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร* เป็นต้น

กว่าร้อยงาน กับรอยทางเพื่อพระพุทธศาสนา

งานบูรณะเสนาสนะและพุทธสถาน นอกจากเป็นการสืบทอดพระศาสนาแล้ว ยังแสดงออกถึงพุทธศิลป์อันงดงามที่สะท้อนความเจริญรุ่งเรืองของชาติด้วย จึงเป็นงานอีกด้านหนึ่งที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเอาพระทัยใส่อย่างมาก

หากนับรวมงานด้านการก่อสร้างปฏิสังขรณ์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ แล้ว จะต้องอัศจรรย์ใจกับจำนวนที่มีมากถึงเกือบร้อยรายการ

การก่อสร้างและบูรณะวัดวาอารามต่างๆ มีทั้งที่อยู่ใกล้ไกล และในท้องถิ่นทุรกันดาร เช่น วัดรัชดาภิเษก อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี วัดวังพุไทร อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี วัดล้านนาญาณสังวราราม อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ วัดญาณสังวรารามจังหวัดชลบุรี เป็นต้น

แต่ละแห่งทรงคำนึงถึงลักษณะทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย แม้ในเรื่องงานจิตรกรรมและลายวิจิตรต่างๆ ก็ทรงให้ความสำคัญ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จโดยรถไฟบ้าง รถยนต์บ้าง รวมทั้งเครื่องบินบ้าง หลายแห่งที่ทรงให้การอุปถัมภ์ก็จะทรงติดตามดูแลตั้งแต่ต้นกระทั่งงานแล้วเสร็จ อย่างไม่ทรงเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยยากลำบาก ไม่ว่าจะเป็นการตรวจดูงานก่อสร้าง จนถึงประกอบพิธีต่างๆ เช่น วางศิลาฤกษ์ ตัดลูกนิมิต หรือพิธีอื่นๆ ตามโอกาสอำนวย

พระองค์ยังทรงเป็นประธานดำเนินการ และประธานกรรมการอุปถัมภ์ ในการสร้างวัดและอุโบสถในหลายประเทศทุกทวีปทั่วโลก เช่น วัดพุทธรังษี ในนครซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย ซึ่งเป็นวัดไทยแห่งแรกของทวีปออสเตรเลีย วัดจาการ์ตาธรรมจักรชัย กรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย วัดแคโรไลนาพุทธจักรวนาราม สหรัฐอเมริกา อุโบสถวัดนครมณฑปศรีกีรติวิหาร เมืองกีรติปูร และวัดไทยลุมพินี ประเทศเนปาล เป็นต้น

สร้างเพื่อสนองและแสดงพระคุณ

แต่ละครั้งที่มีการบูรณะซ่อมสร้างเสนาสนะ และถาวรวัตถุอันเป็นสาธารณประโยชน์ พระองค์จะทรงกำกับเหตุผลด้วยเสมอ

เหตุผลหนึ่งของพระองค์ที่มักเป็นที่มาของสิ่งก่อสร้างต่างๆ ก็คือ เพื่อตอบสนองพระคุณหรือแสดงพระคุณของครูบาอาจารย์และสมเด็จพระบุรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า บ่อยครั้งที่ผู้ใกล้ชิดจะได้ยินพระองค์ปรารภว่า ยังไม่ได้ทำอะไรให้ท่านโน้นท่านนี้ ทรงมีความกตัญญูและหาโอกาสเชิดชูพระเกียรติของบุคคลเหล่านั้นให้ปรากฏแก่คนทั่วไป เช่น

ทรงสร้างศาลาการเปรียญ ภปร เพื่อสนองคุณหลวงปู่ดี (พระครูอดุลยสมณกิจ) เจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์คราวบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ซึ่งถือได้ว่าเป็น



โรงพยาบาลสมเด็จพระญาณสังวร



ศาลา ภปร และอาคารรวิเทวานันท์ในวัดเทวสังฆาราม



ตึกสงฆ์อาพาธ
สกลมหาสังฆปริณายก ๙

ผู้ให้กำเนิดชีวิตในพรหมจรรย์แก่พระองค์เป็นครั้งแรก

ทรงสร้างอาคารรวิเทวานันท์ ให้โรงเรียนวัดเทวสังฆาราม ในฐานะเป็นโรงเรียนที่ทรงเล่าเรียนมาแต่ครั้งเยาว์วัย

ยังมีโรงพยาบาลและโรงเรียนอีกมากมายที่ทรงเมตตาสร้างเป็นสาธารณประโยชน์ พร้อมทั้งถวายเป็นอนุสรณ์เพื่อสนองและแสดงพระคุณดังกล่าว

พระบรมธาตุแห่งนี้ งามพร้อมทั้งรูปและความมุ่งหมาย

เริ่มศักราชใหม่ของปี พ.ศ. ๒๕๓๐ บนดอยแม่สลอง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านสันติคีรีและชาวเขาเผ่าต่างๆ โดยรอบ มีโอกาสเฝ้ารับเสด็จเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่ทรงปฏิบัติศาสนกิจในภาคเหนือ และเสด็จเยี่ยมเยียนสำนักสงฆ์สันติคีรี ซึ่งอาศัยศาลาประชาคมของหมู่บ้านเป็นที่ตั้ง

ครานั้น มีพระดำริว่าภูมิทัศน์บริเวณยอดดอยด้านหน้าสำนักสงฆ์เหมาะที่จะสร้างพระเจดีย์ยิ่งนัก

นายพลหลุยอี้เฉียนถวายที่ส่วนหนึ่งให้สร้างวัดและพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ต่อมาการสร้างวัดต้องใช้พื้นที่เพิ่มอีก พระเลขาฯ ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เจรจาขอพื้นที่เพิ่มไม่สำเร็จ นายพลหลุยขอเจรจาเฉพาะพระองค์ ที่น่าสังเกตคือ การเจรจากับพระเลขาฯ นั้น นายพลหลุยพูดภาษาไทยไม่ได้ ต้องใช้ล่าม แต่เวลาคุยกับพระองค์ท่านไม่จำเป็นต้องใช้ล่าม

พระเลขาฯ บอกว่า "นายพลหลุยเคารพพระองค์ท่าน ประทับใจตั้งแต่เจอครั้งแรก ตอนนั้นเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นสมเด็จพระญาณสังวร เสวยชาอู่หลงและเม็ดก๊วยจี๊ที่นายพลถวายแล้วคุยกันก็แก้ปัญหาได้... คนบนดอยแม่สลองทุกคนรักพระองค์ท่าน มีตัวแทนจากดอยมากรุงเทพฯ



พระบรมธาตุเจดีย์ที่ดอยแม่สลอง จังหวัดเชียงราย

ตอนวันเกิดของพระองค์ท่านเป็นประจำทุกปี"

เมื่อความเรื่องพระดำริในการสร้างพระบรมธาตุนี้ทราบถึงสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพระกรุณารับไว้ในพระราชูปถัมภ์ และเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ได้ถวายนามพระเจดีย์ว่า "พระบรมธาตุเจดีย์ศรีนครินทรามหาสันติคีรี" เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นอนุสรณ์ในวโรกาสที่ "สมเด็จย่า" ของชาวไทยทรงเจริญพระชนมายุครบ ๙๐ พรรษา

เมื่อทุกอย่างราบรื่น ชาวบ้านก็ได้เฝ้ารอด้วยใจปรีดา กับสิ่งที่กำลังก่อร่างขึ้นมาอย่างงดงาม และจะเป็นที่รวมจิตใจของชาวพุทธในถิ่นฐานเหนือสุดของประเทศไทย

การก่อสร้างพระเจดีย์เริ่มขึ้นในปลายปี พ.ศ. ๒๕๓๒ โดยได้เค้าเดิมจากวัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย คือองค์พระเจดีย์เป็นทรงสี่เหลี่ยม ชั้นล่างปูโมเสกสีเทา ถัดขึ้นไปติดกระจกสลับสีพระนามาภิไธยในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ส่วนชั้นที่สาม

บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และมีซุ้มพระพุทธรูปสี่ทิศ ยอดเจดีย์ทองกลมกลึงเรียวสูงเสียดขึ้นฟ้า ดูสง่างามบนยอดคดอยที่มักจะโอบล้อมด้วยไอหมอกให้ความสดชื่นสงบเย็น

ในโอกาสเดียวกัน ยังโปรดให้สร้างอุโบสถศิลปะล้านนาที่ปูพื้นหินอ่อนและบานประตูหน้าต่างเป็นไม้ตะเคียน ทางด้านล่างจากยอดดอยยังมีศาลานิทรรศการสมเด็จย่า ซึ่งเป็นศาลาทรงไทยจตุรมุขที่งดงามไม่แพ้กัน

เป็นความภาคภูมิหนึ่งในกว่าร้อยชิ้นงานด้านวัตถุที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีพระดำริให้สร้างไว้เป็นอนุสรณ์สถานและพุทธสถานที่ทรงคุณค่าทางศิลปะและจิตใจสำหรับพุทธศาสนิกชน

ญาณสังวราราม อารามของผู้ปฏิบัติธรรม

ทุ่งโล่งกว้างกว่า ๓๐๐ ไร่ ของอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เล่าขานอยู่ในบันทึกประวัติของหลวงปู่เจี๊ยะ จุนฺโท ผู้เคยอุปัฏฐากพระอาจารย์เสาร์และพระอาจารย์มั่น เมื่อท่านถ่ายทอดคำปรารภตอนหนึ่งของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ว่า

"วัดอโศฯ กับวัดบวรฯ มีพระหนาแน่นมาก ต้องมีสถานที่วิเวกให้พระปฏิบัติกันบ้าง เราควรแสวงหาที่สัปปายะเพื่อพระที่เป็นกุลบุตรสุดท้ายภายหลังจะได้มีที่ปฏิบัติธรรมในที่ที่ไม่ห่างจากเมืองหลวงมากนัก นอกจากสร้างเป็นวัดปฏิบัติธรรมแล้ว ยังต้องสร้างถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน และเป็นพระบรมราชูทิศแด่บูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า"

ระหว่างการแสวงหาที่เหมาะสม ก็มีผู้ถวายพื้นที่แห่งนี้ให้จัดตั้งเป็นวัด ประทานชื่อว่า "วัดญาณสังวราราม"

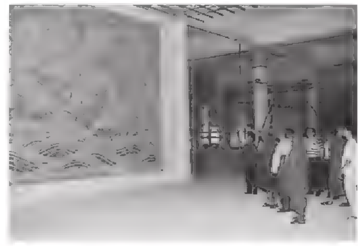
ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ทรงอาราธนาหลวงปู่เจี๊ยะมาเป็นเจ้าอาวาส ท่านได้เล่าถึงวัดญาณสังวรารามยุคบุกเบิกไว้ว่า

"ตอนกลางวันข้อวัตรปฏิบัติต้องขยันมาก โดยเฉพาะเรื่องปลูกต้นไม้


วัดญาณสังวราราม







ทรงตรวจงานก่อนเริ่มแกะสลักพระพุทธรูป

ระหว่างทรงงานที่วัดญาณสังวราราม



ตรวจงานแกะสลักพระพุทธรูปเขาชีจรรย์ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙



วันเปิดพระพุทธมหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา บนหน้าผาหินเขาชีจรรย์

เพราะวัดญาณฯ เริ่มสร้างไม่มีต้นไม้ ที่นั่นแล้งมาก มีแต่ป่ามันสำปะหลังแห้งๆ...

"วัดญาณสังวรารามเป็นที่แปลกประหลาดอยู่พอสมควร เป็นที่แห้งแล้ง ไม่น่าอยู่ แต่เวลานั่งภาวนาจะสงบมาก"

กาลเวลาผ่านไป อาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ อันเป็นปูชนียะก็ค่อยๆ ผุดขึ้นตามกัน เช่น

อุโบสถ สร้างน้อมเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยคัดแปลงจากแบบพระอุโบสถเก่าคณะรังษี วัดบวรนิเวศวิหาร ส่วนพุทธปฏิมาประธาน "สมเด็จพระพุทธญาณนเรศวร์" สร้างน้อมเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระบรมธาตุเจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์ สร้างน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบรมราชจักรีวงศ์ เป็นพระเจดีย์ขนาดใหญ่สีขาวสะดุดตา ชั้นบนสุดบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

พระมหามณฑปพุทธบาท ภปร สก สร้างด้วยความซาบซึ้งในพระคุณของพระพุทธเจ้าและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ องค์พระมณฑปประดับด้วยโมเสกสีทองจรดยอดซึ่งเป็นโมเสกที่รื้อมาจากการบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีพระราชทานมา

ศาลานานาชาติ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ศาลามังกรเล่นน้ำ" เป็นศาลาที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมประจำชาติของแต่ละชาติ และมีมังกรเล่นน้ำเป็นสัญลักษณ์ประจำศาลา สร้างไว้ทั้งหมด ๗ ศาลา ๕ ชาติ โดยแต่ละชาติจัดสรรงบประมาณมาจัดสร้างศาลาของชาติตัวเอง คือ ศาลาไทยล้านนาและศาลาไทยภาคกลางของชาติไทย ศาลาจีนนอก

ของชาติสิงคโปร์ ศาลาจีนในของชาวไทยเชื้อสายจีน ศาลาญี่ปุ่นของชาติญี่ปุ่น ศาลาฝรั่งของชาติสวิตเซอร์แลนด์ ศาลาอินเดียของชาติอินเดีย

วิหารเซียน หรือ *อเนกกุศลศาลา* เป็นแหล่งรวมงานศิลปะไทย-จีนชั้นสูงที่สำคัญยิ่งของประเทศไทย อาคารใหญ่เป็นวิหารแบบจีนสูงสามชั้นและมีกลุ่มศาลาเก๋งเป็นบริวารโดยรอบ การออกแบบจัดวางตำแหน่งสิ่งปลูกสร้างถูกต้องตามหลักวิชาภูมิลักษณ์หรือฮวงจุ้ย และการประดับตกแต่งภายในอาคารก็ยังเป็นไปตามคตินิยมและความเชื่อทางเทววิทยาของชาวจีน

นอกจากนี้ยังมีโรงพยาบาลวัดญาณสังวราราม อาคาร ญส ๗๒ สำหรับอาศัยอยู่เพื่อประพฤติปฏิบัติธรรมของฝ่ายอุบาสิกา และอาคาร ญส ตึกชาย สำหรับฝ่ายอุบาสก และอื่นๆ อีก

พระพุทธรูปสลัก งามสง่าบนหน้าผาหินเขาชีจรรย์

เสียงระเบิดดังสนั่น สะเทือนทั่วแผ่นภูผากระทั่งพื้นดิน ไม่ไกลจากวัดญาณสังวรารามนัก เขาหินปูนเนื้อแน่นสูงกว่า ๑๘๐ เมตร แตกร่วงลงมาเป็นหย่อมๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า

ความสงบถูกทำลาย นกและสัตว์ป่าหนีกระเจิง ...

เขาชีจรรย์ลูกนี้คงจะถูกลบออกไปจากภูมิประเทศของอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรีแล้ว หากไม่ได้มีพระดำริของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ที่จะอนุรักษ์พื้นที่บริเวณนี้ด้วยการสร้างพระพุทธรูปแกะสลักไว้บนหน้าผาที่ถูกทำลาย และให้ชื่อพระพุทธรูปองค์นี้ว่า *พระพุทธมหาวชิรอุตตโมภาสศาสดา*

เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่สุด ประทับนั่งปางมารวิชัยเลียนแบบพระพุทธนวราชบพิตรศิลปะสุโขทัยผสมล้านนา ความสูงขององค์พระ

และบัลลังก์รวม ๑๓๐ เมตร มองเห็นเด่นชัดแต่ไกล

สร้างด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ผสมผสานกับศิลปะอันงดงาม คือ ฉายแสงเลเซอร์ไปยังหน้าผาแห่งนี้เป็นลายเส้นพระพุทธรูป โดยต้องทำในเวลากลางคืน แล้วให้คนงานโรยตัวด้วยเชือกลงมาจากยอดเขา ใช้สีฝุ่นวาดแต้มเป็นจุดตามเส้นแสงเลเซอร์ เพื่อกำหนดลานเส้นรูปองค์พระที่จะแกะสลัก

การจัดสร้างพระพุทธรูปแกะสลักหน้าผาชีจรรย์ในบริเวณวัดญาณสังวราราม เป็นโครงการเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙

เป็นความยิ่งใหญ่ที่จะดำรงคงอยู่สืบไปตราบนานเท่านาน

ซ่อมสร้างวัดบวรนิเวศวิหาร

วัดชั้นเอกชนิดราชวรวิหารอย่าง "วัดบวรนิเวศวิหาร" ปรากฏชื่อเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่เคียงคู่กันในสายสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาและราชวงศ์จักรีอยู่เสมอ

เริ่มจากในรัชกาลที่ ๓ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ ทรงสร้างวัดนี้ขึ้นและภายหลังได้รวมเข้ากับวัดรังษีสุทธาวาส ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอาราธนาสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าฟ้ามงกุฎ เสด็จมาครองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ วัดแห่งนี้จึงได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์และเสริมสร้างสิ่งต่างๆ เพิ่มขึ้น

เจ้าฟ้าพระองค์นี้ก็คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ในกาลต่อมานั่นเอง

วัดบวรนิเวศวิหารยังเป็นวัดที่ประทับของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์เมื่อทรงผนวชอีกหลายพระองค์ เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ รัชกาลที่ ๗ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน รวมทั้งเป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชหลายพระองค์เช่นกัน อาคาร ศิลปกรรม ศิลปวัตถุ และสภาพแวดล้อมทั่วไปของวัดจึงได้รับการทะนุบำรุงให้คงสภาพดีเสมอมา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหารนี้ ก็ทรงทำหน้าที่ทำนุบำรุงวัดเต็มพระกำลังความสามารถ เพื่อรักษาคุณค่าความงามตามแบบสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ ๓ เหล่านี้เอาไว้

ภาพพระภิกษุผอมบางเดินสำรวจดูแลการทำงานของช่างในบริเวณต่างๆ ของวัด มักปรากฏให้เห็นประจำวันระหว่างการก่อสร้างปฏิสังขรณ์ เช่นเดียวกับการเดินตรวจตราสภาพแวดล้อมทั่วไปและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในเวลาปกติ

ลูกศิษย์เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เล่าว่า ทรงใส่พระทัยแม้ในรายละเอียดการก่อสร้าง กระเบื้องหลังคาสมัยก่อนเป็นกระเบื้องลอนมีตัวครอบต่างหาก ก็ทรงคัดแปลงออกแบบเป็นกระเบื้องลอนที่ติดตัวครอบไปในตัวเลย ปัจจุบันเป็นกระเบื้องลักษณะนี้ทั้งหมด

ทรงเดินตรวจรอบวัดนานเป็นชั่วโมงๆ โดยมีย่ามใส่สิ่งของสำคัญ ตั้งแต่แว่นตา ปากกา เข็มทิศ นาฬิกา ตลับเมตร สมุดบันทึก ผ้าเช็ดปาก ผ้ารับประเคน... ลูกศิษย์บอกว่า "...หนักครับ"

ประวัติวัดบวรนิเวศวิหารภายใต้การดูแลของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีเรื่องต้องบันทึกเกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างเพิ่มหลายประการ เช่น

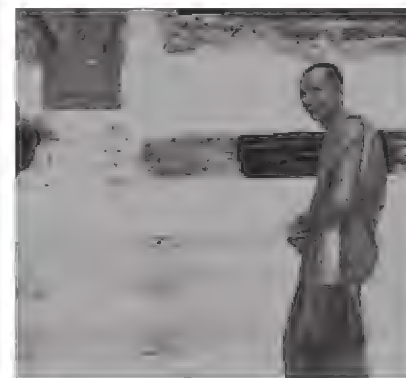
พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร อาคารแบบโบราณหลังนี้ดูแตกต่างจากพระอุโบสถทั่วไป เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงบูรณะขึ้นใหม่โดยประดับหินอ่อนจากอิตาลีทั้งหลัง เพื่อรักษารูปแบบสถาปัตยกรรมและลวดลายโบราณเอาไว้

พระเจดีย์ใหญ่วัดบวรนิเวศวิหาร ลักษณะเป็นทรงลังกาตามพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๔ เมื่อทรงบูรณะ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็ทรงให้ประดับกระเบื้องโมเสกสีทองจากอิตาลี ทรงเป็นผู้ริเริ่มนำกระเบื้องโมเสกมาประดับพระเจดีย์เป็นครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งวัดต่างๆ ได้นำมาเป็นแบบอย่างใช้กันอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา

อาคารพิพิธภัณฑ์ ภปร เป็นอาคารทรงไทย ๓ ชั้น ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ และเป็นที่รวบรวมและแสดงศิลปวัตถุมีค่าน่าศึกษาของวัด เป็นพิพิธภัณฑ์กรรมฐาน และห้องสมุดหนังสืองานศพ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาของเยาวชนและประชาชนทั่วไป

ศาลาวชิรญาณ ในวโรกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงสร้างศาลาวชิรญาณนี้ขึ้นเป็นอนุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็นเจ้าอาวาสพระองค์แรกของวัดบวรนิเวศวิหาร





ทรงคุมงานซ่อมแซมวัดบวรนิเวศวิหาร

นอกจากนี้ในมหามงคลวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา และฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงได้อนุมัติอำนวยการในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดบวรนิเวศวิหารทั้งวัดทุกระบบ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล โดยได้รับการสนับสนุนทุนทรัพย์จากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ รัฐบาลไทย และประชาชนทั่วไป

การก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ดังกล่าวเหล่านี้ ก็เพื่อแสดงกตัญญุตาและสนองคุณบูรพาจารย์ทั้งหลายที่ได้บริหารปกครองวัดให้เจริญวัฒนาถาวรด้วยดีตลอดมา และเพื่ออนุรักษ์สิ่งที่ท่านได้สร้างสรรค์ไว้นั้นให้วัฒนาถาวรเป็นมรดกตกทอดแก่อนุชนรุ่นหลังสืบไป



ชุลีพร วิริยะวงศ์ชัย : เรื่อง

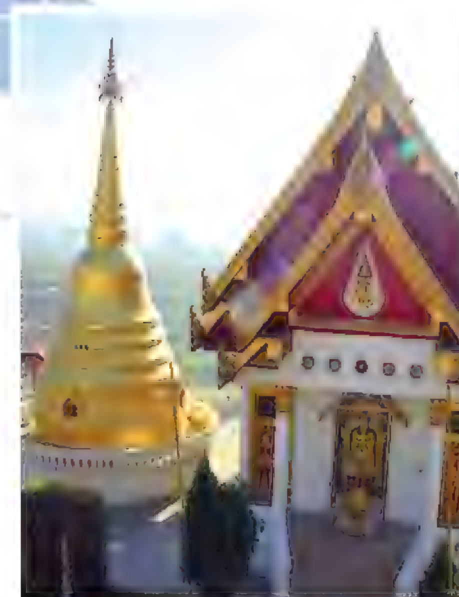
ผลงานด้านวัตถุ

ปูชนียสถาน ได้แก่ มณฑปประดิษฐานพระพุทธบาทจำลอง พระเจดีย์ วัดบวรนิเวศฯ พระบรมธาตุเจดีย์ศรีนครินทรามหาสันติคีรี ดอยแม่สลอง พระอุโบสถวัดไทยลุมพินี ประเทศเนปาล

พระอาราม ได้แก่ วัดสันติคีรี ดอยแม่สลอง เชียงราย วัดรัชดาภิเศก อำเภอบ่อพลอย กาญจนบุรี วัดล้านนาญาณสังวราราม อำเภอจอมทอง เชียงใหม่ วัดพุทธมุติ อำเภอไทรโยค กาญจนบุรี วัดญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง ชลบุรี นอกจากนั้นยังทรงอุปถัมภ์วัดไทยในต่างประเทศอีกหลายแห่งคือ วัดพุทธรังษี นครซิดนีย์ ออสเตรเลีย วัดจาการ์ตาธรรมจักรชัย กรุงจาการ์ตา อินโดนีเซีย วัดนครมณฑปศรีกีรติวิหาร เมืองกีรติปูร เนปาล



วัดพุทธรังษี ซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย



วัดศรีกีรติวิหาร เมืองกีรติปูร กรุงกาฐมาณฑุ เนปาล ทรงให้การอุปถัมภ์และสนับสนุนวัดนี้ โดยสร้างอุโบสถแบบสถาปัตยกรรมไทย และวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปที่สวยงามซึ่งประทานไปจากประเทศไทย

"ผู้ที่เป็นคนดี ย่อมสามารถนำตน
ไปสู่ความดีงามต่างๆ ได้
นำตนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้
และสามารถนำผู้อื่นไปสู่ความดีงามต่างๆ ได้
นำผู้อื่นไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ด้วย
ท่านจึงกล่าวว่า 'ตนที่ฝึกดีแล้ว เป็นแสงสว่าง
เป็นเครื่องส่องทาง เป็นเครื่องนำชีวิต
เป็นเครื่องยังชีวิตให้สว่าง
[illegible] เป็นแสงสว่างนำชีวิตทั้งของตนเอง
และของผู้อื่น [illegible]
หนีให้ไกลจากความโลภ โกรธ หลง ให้มากที่สุด'"

ตน[illegible]เป็นที่พึ่งของตน

๘

พระจริยาวัตร



สายลมเย็นที่พัดพลิ้วมาบางเบาหอบเอากลิ่นหอมสดชื่นของต้นไม้นานาที่ปลูกไว้ไม่ไกลจากพระตำหนักคอยท่า ปราโมช รวยรินมาสัมผัสจมูก

เสียงจ้อกแจ้กจอแจของยวดยานที่แล่นผ่านไปมายังคงดังให้ได้ยินอยู่ไม่ขาดสาย เนื่องด้วยพระอารามแห่งนี้ตั้งอยู่ในใจกลางย่านชุมชน ยามนั้นแสงนวลกระจ่างเย็นตาจากดวงโคมสาดส่องให้เห็นพระวรกายของพระภิกษุผู้ทรงอยู่ในพระอาการสงบสำรวมอยู่เสมอ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ โปรดที่จะใช้เวลาส่วนพระองค์เดินจงกรมรอบกุฏิที่พัก พระจริยาวัตรนั้นดุจเดียวกับพระป่า คือทรงปฏิบัติกรรมฐานอยู่เกือบตลอดเวลา รักษาความสำรวมและพระวินัยอย่างเคร่งครัด แม้จะมีพระภารกิจในความรับผิดชอบครอบคลุมมากมายใหญ่หลวง และต้องเกี่ยวข้องกับผู้คนเป็นอันมากทั้งในงานหลวงงานราษฎร์





ณ ลุมพินี ประเทศเนปาล

ณ อุโบสถลุมพินี
ประเทศเนปาล



๓๐ กรกฎาคม ๒๕๓๔
ถวายสักการะอัฐิสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
วัดเทพศิรินทราวาส



ทรงสักการะสมเด็จพระสังฆราชในอดีต
ที่พระตำหนักเพ็ชร วัดบวรนิเวศวิหาร

ไม่ว่าที่ใด เวลาใด โอกาสใด ท่ามกลางสิ่งใด พระจริยาวัตรก็ยังงามพร้อมเสมอ ฉายแสงแห่งความเมตตา ความกตัญญู ความสันโดษที่ไม่มีผู้ใดปฏิเสธได้...

หนึ่งวันของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ

เวลา ๒๔ ชั่วโมงในหนึ่งวันของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีการจัดสรรเวลาปฏิบัติพระภารกิจ ตลอดจนสร้างสรรค์ผลงานต่างๆ ได้อย่างน่าทึ่ง ราวกับว่าทรงมีเวลาอย่างเหลือเฟือ

ในแต่ละวัน ทรงทำอะไรได้มากมายนัก ด้วยเป็นผู้ที่ทรงเห็นถึงคุณค่าของเวลาอย่างที่สุด ไม่ทรงปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยไร้ประโยชน์

...ก่อนไก่ขันถึงเที่ยงวัน

พระกิจวัตรประจำวันของพระองค์เริ่มเมื่อทรงตื่นบรรทมและเข้าสู่กิจกรรมของวันใหม่ตั้งแต่ก่อนอรุณรุ่ง ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเวลาตีสี่ของทุกวัน แน่ละ วิถีเช่นนี้เป็นสิ่งที่ทรงปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตลอดมาตั้งแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์

หลังจากทรงตื่นบรรทม ก็จะเริ่มเจริญพระพุทธมนต์บทต่างๆ บางครั้งก็ทรงทวนบทพระปาฏิโมกข์ แล้วทรงนั่งสมาธิต่อจนกระทั่งแสงทองเริ่มทาบทับจับริมขอบฟ้า พอมองเห็นลายมือได้ก็เป็นเวลาที่จะทรงออกดำเนินบิณฑบาต

เสด็จออกทางประตูต่างๆ ของวัดไปโปรดประชาชนโดยไม่ได้ทรงยึดว่าจะต้องใช้เส้นทางใดเป็นประจำทุกวัน บางวันเสด็จไปทางหลังวัดตรีทศเทพ หรือไปทางตลาดบางลำพู บางวันก็ไปท้ายวัด ไปตรอกบวรรังษี

กลับจากบิณฑบาตแล้ว จะเป็นช่วงเวลาที่ทรงรับแขก มีญาติโยม

หรือบางทีก็เป็นพระภิกษุสามเณร เดินทางมาจากที่ใกล้บ้างไกลบ้าง เข้ามาถวายสักการะ พระองค์จะทรงสนทนาด้วย โดยใช้เวลาปฏิสันถาร ต้อนรับญาติโยมในช่วงเช้าประมาณหนึ่งชั่วโมง

เสร็จจากรับแขกในช่วงเช้า ก็เป็นเวลาเสวยพอดี ซึ่งเป็นอีกช่วงหนึ่งที่พระภิกษุสามเณรในปกครองของพระองค์มาเข้าเฝ้ารายงานต่างๆ หรือมาลาเพื่อออกนอกวัด

พระองค์เสวยในบาตรคือใส่ทุกอย่างรวมลงในบาตร พระญาติสนิทของพระองค์คือ คุณยายเล็กหรือคุณยายมาลี นันทสุคนธ์ วัย ๗๒ ปี เล่าให้ฟังว่า "พระองค์ทรงปฏิบัติอย่างนี้มานานแล้ว พวกเราก็คอยไปจ้องที่ก้นบาตรของพระองค์ ก็ของเหลือไงล่ะ"

อาหารที่เสวย ทรงนิยมผัก และจะเสวยมังสวิรัติทุกวันพระ ลูกศิษย์ก้นกุฏิคนหนึ่งของพระองค์เล่าว่า "ช่วงหลังๆ ไม่เสวยสัตว์ปีกและสัตว์ใหญ่"

ในช่วงที่พระพลานามัยของพระองค์ไม่อำนวย ทางโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์จะดูแลเรื่องโภชนาการ แม้จะไม่ได้ทรงรับบาตรจากญาติโยม แต่ถ้ามีผู้นำมาถวาย ก็จะโปรดให้เอาขึ้นมาเปิด นำมาขึ้นโต๊ะเสวยทั้งหมด ทรงอนุโมทนาประทานพรเจ้าภาพพระกระยาหารทั้งหมด

ระหว่างเสวยนี้บางทีก็โปรดให้สามเณรหรือลูกศิษย์มานั่งอ่านหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษหรือภาษาไทยให้ฟัง ถ้าเป็นภาษาอังกฤษบางทีก็จะทรงถามศัพท์ว่าแปลว่าอย่างไร และถ้าอ่านออกเสียงผิดก็จะทรงพระเมตตาแก้ให้

หลังจังหันประมาณ ๘ โมงหรือ ๙ โมงเช้า หากไม่มีกิจนิมนต์ข้างนอก บางวันอาจจะบรรทมสักครึ่งชั่วโมง สิ่งที่โปรดทำหากทรงมีเวลาคือการอ่านหนังสือ แต่ปกติแล้วมักจะมีพระภารกิจนอกวัดมากมาย และ

ส่วนใหญ่จะเสด็จไปให้ทุกงานที่ทรงมีเวลา ทรงรับกิจนิมนต์ตามเวลาที่ว่าง ไม่เคยเลือกว่าเป็นงานเล็กงานใหญ่ หรือใครเป็นคนจัด

พระองค์ตรัสเสมอว่า "*ที่นี่*เป็นพระของประชาชน จะไปลำเอียงไม่รับงานโน้นงานนี้ไม่ได้"

คำว่า *"ที่นี่"* เป็นคำที่พระองค์มักใช้เรียกแทนพระองค์เองกับคนสนิทและในหมู่ญาติๆ หรือนานๆ ครั้งก็จะทรงใช้คำแทนพระองค์เองว่า "เรา" ส่วนคำว่า "อาตมา" จะทรงใช้กับคนทั่วไป

...บ่ายจรดเที่ยงคืน

พอเสด็จกลับจากกิจนิมนต์ ถ้าเป็นในช่วงพรรษา เวลาบ่ายโมงตรงพระองค์จะทรงลงสอนพระใหม่ แต่ถ้าไม่ใช่ช่วงพรรษาก็จะทรงงานค้นคว้าที่ค้างไว้

หลังจากนั้นก็จะทรงต้อนรับปฏิสันถารกับญาติโยมรอบบ่ายราวบ่ายสองถึงบ่ายสาม หรือแล้วแต่ว่าจะมีผู้เข้ามากราบนมัสการมากน้อยแค่ไหน

ราวห้าโมงเย็น เป็นเวลาที่เสวยกาแฟ และเป็นช่วงเวลาพักผ่อนพระอิริยาบถ หรือบางคราวก็ทรงใช้ช่วงเวลานี้ตรวจดูความเรียบร้อยของพระอาราม

พอถึงสองทุ่ม จะทรงลงพระอุโบสถเพื่อทำวัตรเย็น หรือถ้าไม่ทรงลงพระอุโบสถ ก็จะทรงทำวัตรสวดมนต์ที่ตำหนัก เสร็จจากทำวัตรสวดมนต์ถ้าตอนเย็นไม่ได้ทรงเดินตรวจวัดก็จะทรงเดินตรวจวัดในตอนนี้ โดยตรวจทั่วทั้งวัด ใช้เวลาเป็นชั่วโมง

ตรวจวัดเสร็จแล้ว ก็จะเป็นเวลาของการเดินจงกรมหน้าตำหนัก โดยมักทรงใช้เวลาจงกรมราวครึ่งชั่วโมง แล้วจึงสรงน้ำผลัดเปลี่ยนจีวร

และส่วนใหญ่ทรงใช้เวลาในช่วงกลางคืนทรงงานต่อเนื่องไป เช่น เตรียมธรรมบรรยาย จนกระทั่งประมาณเที่ยงคืนจึงเข้าบรรทม

พระกิจวัตรเหล่านี้เป็นสิ่งที่มักทรงทำอยู่เป็นประจำ หากมิได้มีกิจที่ต้องเสด็จไปประทับแรมยังที่อื่นๆ

บางสิ่งที่มักไม่ใคร่มีใครรู้

...ปกติแล้วพระองค์จะเสวยเพียงมื้อเดียว แม้แต่เมื่อเสด็จไปเสวยเพลในวังตามที่มีการอาราธนา ก็จะทรงจิบน้ำชาแทน

...สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมรี ทรงเรียกเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ว่า "หลวงปู่" ทรงห่วงใยพระพลานามัยของ "หลวงปู่" เพราะบางครั้งมีผู้มาเข้าเฝ้าจำนวนมากจนทำให้เลยเวลาเสวย จึงทรงมีลายพระหัตถ์เขียนป้ายบอกให้ผู้เข้าเฝ้ารอก่อนเมื่อถึงเวลาเสวย

...เวลาเสด็จออกนอกวัด จะไม่ทรงสวมรองพระบาท จะทรงสวมเฉพาะจากหน้ากุฏิ เมื่อมาถึงรถก็จะทรงถอดออก โปรดดำเนินด้วยพระบาทเปล่า

...อีกสิ่งหนึ่งที่ทรงให้ความสำคัญคือ ก่อนเวลารุ่งสางจะต้องมีผ้า ๓ ชิ้น คือ สังฆาฏิ สบง จีวร ไตรครองเป็นไตรหลักที่ต้องมีติดประจำพระองค์ตลอด

...ของสำคัญในย่ามที่ทรงใช้เป็นประจำ ได้แก่ แว่นตา ปากกา เข็มทิศ นาฬิกา ไดอารี่ ปฏิทิน ผ้าเช็ดปาก ผ้ารับประเคน

...เวลาที่ประทับในรถ ส่วนใหญ่จะทรงเจริญพระพุทธมนต์ ฝึกกรรมฐาน พระองค์จะทรงซ้อมทวนบทสวดมนต์ตลอด

...ทรงให้ความสำคัญกับการสวดมนต์เป็นอย่างมาก เช่น ในวันคล้ายวันประสูติ มีคณะสงฆ์มาสวดมนต์ถวาย ลูกศิษย์ถามว่าจะทรงลงไหม

ตรัสตอบว่า ต้องลงสิเพราะสำคัญ เขามาให้พร ลูกศิษย์ยังกล่าวต่อว่าสวดทำไมแปลไม่ออก ตรัสย้ำว่า คำสวดมนต์เป็นคำดีทั้งนั้น

...บทสวดมนต์ที่ทรงสวดเป็นประจำมีบทสวดมนต์เจ็ดตำนาน บทสวดมนต์สิบสองตำนาน ถ้าเป็นพระปาฏิโมกข์ซึ่งมีความยาวมากจะทรงแบ่งออกเป็นหลายวัน

...เตียงบรรทมของพระองค์นั้นเล็กมากเพียงพอดีองค์ เป็นเตียงโซฟาสมัยก่อนที่ทางด้านศีรษะจะสูงขึ้นเล็กน้อย ส่วนด้านปลายพระบาทมีโต๊ะวางต่อมาอีกตัวหนึ่งสำหรับวางพัดลม โดยปกติแล้วจะบรรทมในท่าตะแคงและบรรทมแบบมีสติ ทรงใช้เวลาบรรทมเฉลี่ยคืนละประมาณสามสี่ชั่วโมง

...เวลาเสด็จไปที่ใด ลูกศิษย์จะต้องเตรียมข้อมูลไว้ตอบคำถามของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เกี่ยวกับทิศ ระดับความสูงจากน้ำทะเล เป็นต้น

กตัญญูเป็นที่ตั้ง

คุณธรรมสำคัญที่ปรากฏเด่นชัดในชีวิตของพระองค์นั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน แต่ส่วนที่จัดว่าทรงยึดมั่นไว้เป็นแกนหลักของชีวิตก็คือการมีความกตัญญูกตเวทิตาเป็นที่ตั้ง ทรงรำลึกถึงบุญคุณของผู้มีพระคุณอยู่เสมอตั้งแต่วัยเด็ก และทรงหาโอกาสที่จะตอบแทนพระคุณของท่านเหล่านั้นมาตลอด

...กตัญญูต่อบูรพาจารย์ สมเด็จพระบุรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าและแผ่นดิน

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงบำเพ็ญพระกุศลถวายแด่สมเด็จพระบูรพาจารย์ สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทั้ง ๑๘ พระองค์ เป็นประจำ







เสด็จไปที่วัดช้าง
จังหวัดกำแพงเพชร
ทรงอนุโมทนาอำนวยพร

ทรงรับบิณฑบาตที่ท้องสนามหลวง



ทรงสอนพระนวกะ เวลา ๑๓.๐๐ น. ตลอดพรรษกาล
ในฐานะพระอุปัชฌาย์

ทุกปี นอกเหนือไปจากการสร้างเสนาสนะอุทิศถวายพระอุปัชฌาย์องค์แรกคือหลวงพ่อดี ทรงสร้างอาคารถวายแด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ พระองค์ที่ ๒ ทรงสร้างวัดตลอดจนอนุสรณ์สถานต่างๆ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระบุรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าที่ทรงมีคุณูปการต่อประเทศชาติ เช่น สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล พร้อมทั้งพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระปิยมหาราช ที่จังหวัดกาญจนบุรี

...กตัญญูต่อบิดามารดา และไม่เคยทอดทิ้งญาติพี่น้อง

ทางด้านครอบครัวนั้น พระองค์ก็ได้ทรงตอบแทนพระคุณของผู้มีอุปการคุณเป็นอย่างดี ทรงพาพระชนนีมาพักอยู่ในวัดด้วยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ โดยให้อยู่ในบริเวณ "เรือนขาว" คือเรือนหลังน้อยที่ปลูกไว้ใกล้ตำหนักคอยท่า ปราโมช ที่ประทับของพระองค์

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงรักเคารพพระชนนีมาก ผ้าอาสนะที่พระชนนีเย็บถวายตั้งแต่ตอนยังทรงเป็นพระเปรียญ ก็ทรงใช้มาตลอด ถึงจะเก่าแต่ยังทรงวางไว้ใต้อาสนะผืนใหม่ที่ใช้อยู่ แม้เมื่อทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ยังโปรดวางอาสนะผืนนั้นไว้ใต้ที่บรรทม ผู้ที่ไม่ทราบที่มาของผ้าผืนนี้อาจเห็นว่าเป็นผ้าเก่ามากแล้วจึงจะนำไปทิ้งด้วยความหวังดี แต่พระองค์รับสั่งว่า *"นั่นของโยมแม่ เอาไว้ที่เดิม"*

พระชนนีเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาแต่เดิมแล้ว การมาอยู่ในวัดบวรฯ ก็เหมือนมีโอกาสอันดีงามที่จะได้ใกล้ชิดดูแลบุตรชาย และได้ทำบุญปฏิบัติธรรมยิ่งขึ้น เวลาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงบรรยายธรรมในพระอุโบสถ "โยมแม่" จะหลบมาฟังอยู่ข้างนอกเสมอ

แม้เมื่อสูงอายุแล้ว ร่างกายพระชนนีเริ่มทุพพลภาพ คล้ายเป็นอัมพาตอย่างอ่อน เวลาเดินเหินไม่สะดวก ซึ่งสาเหตุน่าจะเป็นเพราะ

ได้ตรากตรำทำงานหนักมานาน แต่ร่างกายที่ทรุดโทรมไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา ท่านยังขอให้พยุงท่านนั่งสวดมนต์ไหว้พระ

พระชนนีพักอยู่เรือนขาวได้ราว ๑๒ ปี ก็กลับไปงานฌาปนกิจพี่สาว (ป้าเฮ้ง) ที่บ้านเหนือ และพักอยู่ต่อ ก่อนจะไม่สบายเข้าโรงพยาบาล และสิ้นลมด้วยโรคชรา อายุ ๗๙ ปี

หมากที่เสวยเป็นประจำ เนื่องด้วยพระชนนีทำถวายทุกวัน ครั้นเมื่อสิ้นพระชนนีแล้ว ก็ไม่โปรดที่จะเสวยอีกเลย...

ทุกปี เจ้าพระคุณสมเด็จฯ จะเสด็จไปบ้านเหนือ เมืองกาญจน์ เพื่อบำเพ็ญกุศลแก่บรรพบุรุษ และเสด็จไปเยี่ยมตามบ้านญาติ หากมีงานมงคลจะเสด็จมาร่วมยินดี หากมีญาติใกล้ชิดเสียชีวิต ก็เสด็จมางานศพทันที

จำเนียร คชวัตร น้องชายของพระองค์ เป็นญาติใกล้ชิดที่สุดที่ยังเหลืออยู่ ทรงถามไถ่ด้วยความห่วงใยเสมอ เมื่อน้องชายเข้าเฝ้าก็จะขอให้พี่ชาย "เคาะหัว" ซึ่งจะทรงลูบหัวน้องชายด้วยพระอารมณ์เอื้อเอ็นดูและยิ้มแย้ม

คือพระผู้สันโดษและทรงเห็นคุณค่าของความมัธยัสถ์

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเป็นแบบอย่างของพระสงฆ์ที่ดำรงชีวิตด้วยการกินอยู่ง่าย ทรงมักน้อย เป็นพระผู้สันโดษ และไม่ยึดติดพิธีรีตอง ทรงดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะแก่ความเป็นสมณะดังที่เรียกว่า สมณสารูป

แม้จะดำรงสมณศักดิ์อยู่ในฐานะประมุขของสงฆ์ ที่อยู่อาศัยก็ไม่โปรดให้ตกแต่งอย่างวิจิตรพิสดาร มีรับสั่งแก่พระภิกษุสามเณรในวัดอยู่เสมอว่า พระเณรไม่ควรอยู่อย่างหรูหรา เป็นพระต้อง "จน" กระทั่งจีวรนุ่งห่มยังทรงใช้สอยอย่างธรรมดาเรียบง่าย โปรดใช้จีวรที่ซักย้อมเป็นประจำมากกว่าของใหม่ บางครั้งยังทรงเย็บชุนด้วยพระองค์เอง

พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ ลูกศิษย์ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่ย้อมจีวรให้พระองค์เล่าว่า

"ทรงใช้สีพระราชนิยมตอนที่มีงานพิธี ส่วนผืนที่ทรงนุ่งห่มเป็นประจำ อาตมาย้อมให้พระองค์ทุกๆ ๑๕ วัน ผ้าที่ซักย้อมบ่อยๆ ด้วยแก่นขนุน จะไม่มีกลิ่น คงทน ใช้ได้ ๕ ปีขึ้นไป บางผืนเป็นผืนที่พระองค์ทรงใช้มาเกือบ ๑๐ ปีก็ยังมีอยู่เลย ตามบริขารพระใช้ผ้า ๓ ผืน คือ สังฆาฏิ จีวร และสบง รวมเรียกว่าชุดครอง ที่ทำถวายมีไม่เกิน ๖ ผืน สังฆาฏิใช้ผืนใดก็ผืนนั้น ผ้าอื่นๆ เรียกผ้าอาศัยจะมีก็ได้ พระองค์ทรงสันโดษใช้ของเดิมที่มีอยู่ ใช้ประหยัด ให้เป็นประโยชน์ บางครั้งถ้าหลายวันอาจมีกลิ่น ก็โปรดให้นำไปซัก อาจจะสัก ๓ วัน สังฆาฏิโดยมากไม่ค่อยได้ซัก แต่ของพระองค์ อาตมานำไปซักทุก ๑๕ วัน ก่อนวันปาฏิโมกข์"

มีรับสั่งในหมู่พระเณรและศิษย์ใกล้ชิดเสมอให้ใช้สอยข้าวของอย่างประหยัด โดยทรงปฏิบัติพระองค์ให้เห็นเป็นแบบอย่าง

ฐิติพัฒน์ รวบรวม ลูกศิษย์ใกล้ชิด เล่าถึงพระจริยาวัตรในการใช้ข้าวของอย่างประหยัดว่า

"สีพระทนต์จะรีดจนหมด กระดาษทิชชูถ้าใครดึงออกมาเป็นม้วนจะโดนดุ เพราะพระองค์ท่านจะทรงดึงมาพับครึ่ง แบ่งครึ่งแล้วเช็ดพระโอษฐ์ ไม่ได้เช็ดทั้งหมด อันที่ไม่ได้ใช้เก็บไว้ ตรัสว่าโยมถวายมาต้องเก็บไว้ บางทีโดนดุที่ใช้เช็ดน้ำ ทรงดุทันทีทำไมใช้เปลือง มีรับสั่งเสมอเรื่องการประหยัด ใช้น้ำปกติ ๒๐ ลิตร ถ้าสรงน้ำไม่ถึง ๑๕ ลิตร"

ทรงไม่นิยมสะสมข้าวของ และมักจะแจกจ่ายออกไปตามโอกาสอันควร เช่น คราวหนึ่งมีผู้ประสงค์จะถวายรถยนต์สำหรับทรงใช้สอยเวลาที่ทรงไปปฏิบัติภารกิจต่างๆ พระองค์ตรัสว่า "ไม่รู้จะไปเก็บไว้ที่ไหน"



ตำหนักคอยท่า ปราโมช ชั้น ๓ เป็นที่ทรงไหว้พระสวดมนต์และทำสมาธิประจำวัน



ทรงงานที่วัดบวรนิเวศวิหาร



พระอิริยาบถขณะอยู่ในวัดบวรนิเวศวิหาร

หมายความว่าไม่ทรงรับถวาย ทุกครั้งเวลาเสด็จไปร่วมงานบุญงานกุศลที่วัดไหน เมื่อมีผู้ถวายปัจจัย จะไม่ทรงรับไว้เอง จะประทานคืนโดยรับสั่งว่า *"ขอร่วมทำบุญด้วย"*

ข้าวของที่ญาติโยมถวายมาตลอดปี ในวันปวารณาออกพรรษา จะประทานให้พระภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารทั้งหมด โดยจับฉลากกันทั้งวัด ทรงไม่สะสมของ

เคารพอ่อนน้อมและถ่อมพระองค์อยู่เสมอ

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงอ่อนน้อมเคารพต่อพระธรรม ทรงมีพระอุปนิสัยอ่อนน้อมถ่อมพระองค์อย่างเสมอต้นเสมอปลาย แม้จะทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชแล้วก็ตาม ทรงแสดงความเคารพต่อพระเถระผู้มีอายุพรรษามากกว่าพระองค์อยู่เสมอ เมื่อมีพระอาคันตุกะมาเข้าเฝ้าหรือเยี่ยมเยียนพระองค์ ถ้าเป็นพระเถระผู้ใหญ่ก็จะทรงถามถึงอายุพรรษาก่อนว่ามีพรรษาเท่าไร หากมากกว่า จะทรงนิมนต์ให้นั่งบนอาสนะ และทรงกราบตามธรรมเนียมทางพระวินัย หรือถ้าเป็นพระที่มีอาวุโสน้อยกว่า จะทรงต้อนรับด้วยจิตเมตตา อ่อนน้อม ทรงปฏิบัติพระองค์เช่นนี้มาโดยตลอด

ส่วนการแสดงความเคารพต่อพระธรรม นอกจากทรงนิพนธ์หนังสือธรรมเผยแผ่แก่ประชาชนแล้ว ก่อนการแสดงเทศนาธรรมจะทรงเตรียมพระองค์อย่างดี จึงทรงเทศน์ได้อย่างน่าฟังด้วยความเข้าพระทัยที่ลึกซึ้งสามารถถ่ายทอดสู่ผู้อื่นได้อย่างกระจ่างใจ

นอกจากนี้ยังทรงให้ความเคารพต่อพระคัมภีร์และหนังสือธรรมเป็นอย่างมาก โดยจะทรงเก็บรักษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ไว้ในที่สูงอยู่เสมอ หรือหนังสือธรรมก็จะทรงห้ามวางที่พื้น หากทอด


ที่หน้าตำหนักคอยท่า ปราโมช
พ.ศ. ๒๕๑๒


ระหว่างศาสนพิธีนอกวัด


เสด็จออกบิณฑบาต

พระเนตรเห็นมีผู้วางหนังสือธรรมะบนพื้นจะตรัสเตือนขึ้นว่า *"นั่นพระธรรม อย่าวางบนพื้น"* แล้วทรงให้นำไปวางไว้ในที่สูง เช่น บนโต๊ะ หรือบนพาน

บางคราวมีผู้พูดถึงพระองค์ในทำนองว่า ทรงเป็นพระอาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงทราบก็ทรงแนะว่า ไม่สมควรที่จะพูดเอ่ยอ้างในลักษณะเช่นนั้น เนื่องเพราะว่า *"ใครๆ ก็ไม่ควรที่จะอวดอ้างตนว่าเป็นครูอาจารย์ของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ทุกคนมีหน้าที่ต้องถวายงานสนองพระราชประสงค์เท่านั้น"*

แม้กระทั่งในเวลาสอนสมาธิกรรมฐาน พระองค์ก็มิได้ทรงวางพระองค์ว่าเป็นผู้รู้ หรือแสดงภูมิว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญเหนือกว่าใคร แต่มักตรัสสั้นๆ เพียงว่า "แนะนำในฐานะผู้ร่วมศึกษาปฏิบัติด้วยกัน" นับว่าทรงยึดถือคุณธรรมในข้อความอ่อนน้อมอย่างเห็นได้เด่นชัด อีกทั้งยังทรงเป็นพระเถระผู้สงบเสงี่ยมที่ตั้งมั่นอยู่ในความถ่อมพระองค์มาโดยตลอด

ทรงอยู่ในความสำรวมระวัง

เป็นที่ทราบกันดีว่า เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงฝักใฝ่ในการปฏิบัติ แต่เนื่องจากทรงติดพระภารกิจหน้าที่ จึงทรงดำรงพระองค์ดังที่เรียกว่า "พระป่ากลางเมือง" พระจริยาวัตรที่ทรงปฏิบัติสม่ำเสมอก็คือ ทรงมีความสำรวม และทรงเคร่งครัดในพระวินัย ทรงศึกษาข้อศีลวัตรทุกข้ออย่างละเอียด และจะระวังพระองค์เป็นอย่างดีที่จะไม่ทำในสิ่งที่ล่วงละเมิดพระวินัย

ทรงปฏิบัติสมาธิกรรมฐานอยู่เสมอในทุกโอกาสที่ทำได้ ผู้คนมักจะได้เห็นพระองค์ประทับอยู่ในท่านิ่งไม่ไหวติง หลับพระเนตร พระวรกายตั้งตรง ทรงอยู่ในอิริยาบถสงบนิ่ง เมื่อถึงเวลาที่จะต้องปฏิบัติพระภารกิจก็จะทรงเริ่มปฏิบัติได้โดยทันทีด้วยพระอาการสงบสำรวม

นอกจากนี้ยังทรงเป็นผู้มีระเบียบวินัย มีความอดทน มีความใฝ่รู้ ทรงแสวงหาความรู้อยู่เสมอ พระคุณธรรมเหล่านี้ นำพาให้ชีวิตของพระองค์ดำเนินสู่เส้นทางของความสำเร็จ แม้จะมีอุปสรรค หรือทรงพบกับความผิดหวังต่างๆ แต่ด้วยพระคุณธรรมที่มีอยู่ประจำพระองค์ก็ทำให้ทรงฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหลายมาได้โดยตลอด ชีวิตของพระองค์จึงเป็นตัวอย่างอันดีงามสมควรค่าที่จะยึดถือเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตาม

เจ้าอาวาสผู้ดูแลพระอาราม

ในแง่การปกครองบริหารวัด พระองค์ทรงดูแลรายละเอียดเอง ทุกอย่าง แต่ก็ทรงให้ความสำคัญกับพระรูปอื่นด้วย และทรงให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นกลุ่ม มีการประชุมกรรมการวัดอย่างสม่ำเสมอ และทรงติดตามงานโดยตลอด

นอกจากนี้ยังทรงมีความละเอียดรอบคอบ ทรงดูแลพระในวัดอย่างทั่วถึงทุกรูป ใครจะออกไปนอกวัด ต้องมากราบทูลรายงานก่อน หากมีการลา ถ้าเป็นการเดินทางไปต่างจังหวัด จะทรงแสดงความห่วงใย ไต่ถามว่าไปอย่างไร จะตรัสถามโดยละเอียดเพื่อให้เกิดความสะดวกในการดูแล แม้แต่พระผู้ใหญ่ก็ยังต้องมาลาพระองค์เช่นกัน จึงทรงคุ้นเคยอย่างดีกับพระในวัดทุกรูป

ทรงดูแลห่วงใยและใส่ใจรายละเอียดทั้งในส่วนของพระลูกวัด และอาคารสถานที่ของวัด

"ตั้งแต่เป็นเจ้าอาวาส ก็ทรงทำนุบำรุงเสนาสนะทั้งหมด กลางคืนเดินตรวจวัด ไล่จากคณะนี้ๆ ไปจนสุดวัด ทรงดูแลกำกับงานซ่อมพระอุโบสถซึ่งเป็นงานใหญ่ ประตูหน้าต่างพระอุโบสถเดิมเป็นไม้ปูนปั้นแปะ ก็ทรงเปลี่ยนเป็นไม้แกะสลักแทน ของเก่าย้ายไปติดที่พระอุโบสถวัดรังษี" ลูกศิษย์ของพระองค์ท่านเล่าให้ฟัง

แม้แต่ต้นไม้ในวัด พระองค์ก็โปรดให้ดูแลเพื่อให้เกิดความร่มรื่น มีที่ว่างที่ไหนก็โปรดให้ปลูก อย่างต้นวาสนา ต้นตะแบก มะขามป้อม ไม่โปรดให้ตัดต้นไม้ หากมีใครตัดต้นไม้ในวัด ก็รับสั่งว่า *"กว่าจะโต ยี่สิบสามสิบปีได้แค่นี้ ตัดแป๊บเดียว" และ "ถาวรวัตถุปลูกสร้างเร็ว แต่ต้นไม้โตช้า"*

*ที่นี่*ชอบพระพุทธรูป

สิ่งหนึ่งที่บรรดาคนสนิทและคนที่สนใจในเรื่องราวของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทราบกันดี นั่นก็คือเรื่องที่พระองค์โปรดพระพุทธรูป

ด้วยทรงเคารพอย่างยิ่งในพระรัตนตรัย การกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปที่ถือว่าเป็นองค์เปรียบแทนพระพุทธองค์ ก็เพื่อระลึกถึงคุณ ๓ ประการของพระผู้มีพระภาคเจ้า นั่นก็คือพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ

ในราวปี พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๓๐ เป็นช่วงที่ทรงเริ่มสะสมพระพุทธรูป พระองค์เคยรับสั่งว่า "*ที่นี่*ชอบพระพุทธรูป เห็นแล้วสบายใจ" โปรดพระบูชา และทรงรู้จักหมดทุกสมัย

พระลูกศิษย์ใกล้ชิดพระองค์ท่านรูปหนึ่งเล่าถึงเรื่องนี้ว่า "เวลาได้พระมา จะตรัสเรียกให้ไปดู อาตมาดูแล้ว...ไม่ค่อยเก่า เขาหลอก ท่านรับสั่งว่า เขาว่าเก่า แต่ไม่เป็นไรไม่ได้เล่นของเก่า ดูศิลปะ เก็บไว้ให้คนรุ่นหลังศึกษา"

กรณีที่มีคนเอาพระมาให้พระองค์แล้วเป็นพระปลอม ก็ปรากฏว่ามีคนเอาไปพูดต่อๆ กัน บ้างก็บอกว่าทรงถูกหลอก แต่พระองค์ทรงวางเฉย ไม่โกรธ รับสั่งว่าที่ทรงบูชาพระเพราะทรงบูชาพระพุทธเจ้า มิได้ทรงสนพระทัยว่าเป็นพระเก่าโบราณหรือเป็นพระที่สร้างขึ้นใหม่แต่อย่างใด

แต่ทรงศรัทธา และดูว่าเป็นศิลปะทวาราวดี อินเดีย พม่า หรืออย่างไรเป็นต้น

ความสุขอย่างหนึ่งของพระองค์ก็คือ การจัดพระพุทธรูป กุฏิของพระองค์นั้นไม่ได้เป็นกุฏิที่ใหญ่โตเลย หากแต่มีที่แคบนิดเดียว ทรงเก็บพระไว้ที่หัวเตียงซึ่งต่อมาก็กินพื้นที่มากขึ้นจนแทบไม่มีที่เหลือ จนต้องสร้างกุฏิเก็บ ซึ่งในภายหลังก็เต็มอีกเช่นกัน ทว่าเมื่อได้ทรงกราบไหว้บูชาในยามที่ทรงอยู่ต่อหน้าพระพักตร์พระพุทธรูป ก็นำมาซึ่งความสุขใจความชื่นใจและความรู้สึกปีติ เพราะพระพุทธรูปซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ผู้ที่ได้เพ่งมองจะไม่อิ่มไม่เบื่อ เกิดความอบอุ่นขึ้นในใจเสมอ และยังเป็นเครื่องจูงใจให้เกิดความสงบ

แวดล้อมด้วยกองหนังสือ

นอกจากพระพุทธรูปแล้ว สิ่งที่โปรดอีกอย่างก็คือ หนังสือ โดยเฉพาะหนังสือธรรม ทรงมีหนังสือธรรมและหนังสือประวัติศาสตร์เก็บไว้จำนวนมาก ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ น่าเสียดายที่บางส่วนถูกปลวกกัดกินเสียหายไป

แต่ในห้องของพระองค์ก็ยังมีแต่พระพุทธรูปและหนังสือธรรมเต็มไปหมด ทรงนอนในที่แคบๆ มีที่นอนเล็กๆ มีโต๊ะเล็กๆ การเดินในตำหนักของพระองค์ท่านจะต้องคอยหลบทั้งพระพุทธรูปและหนังสือ

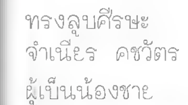
มีอยู่ครั้งหนึ่งที่น้าชายของพระองค์ที่ชื่อน้าเสียมถามพระองค์

"นี่ใครที่สอน ที่เป็นอย่างนี้ๆ"

"นี่ไงน้าทิด หนังสือไง" และชี้ไปที่หนังสือที่มีอยู่เต็มกุฏิ

หรือน้าชายถามพระองค์ว่าไปเรียนที่ไหนมา

"นี่ไงอาจารย์" แล้วก็ทรงชี้ไปที่หนังสือที่วางเรียงจนเต็มกุฏิอีกเช่นเคย


ทรงลูบศีรษะ
จำเนียร คชวัตร
ผู้เป็นน้องชาย


ในงานคนพระชนน์


ทรงตักบาตร


ทรงเวียนเทียนที่พระปฐมเจดีย์ทุกปี



เจ้าพระคุณสมเด็จฯ
กับไกแจ้
และตุ๊กตาช้างที่มีผู้ถวาย
(คชวัตร แปลวา ช้างจำศีล)



๒๘ กันยายน ๒๕๓๓
เสด็จเป็นองค์ประธาน
เปิดเทศน์มหาชาติคำหลวง
และทรงปลูกต้นไม้
ณ พุทธมณฑล



"เจ้าจุด" สุนัขที่ชอบทำตัวเป็น
ผู้อารักขาเจ้าพระคุณสมเด็จฯ

พระอารมณ์ขัน

แม้ว่าโดยปกติวิสัยแล้วจะทรงวางพระองค์อยู่ในอาการสำรวม แต่ก็มีบางเวลาที่จะทรงพูดคุยอย่างอารมณ์ดี ซึ่งนางสมหมาย ช่วงประยูร หลานสาวคนใกล้ชิดที่ทรงเรียกชื่อสั้นๆ ว่า "กบ" เล่าให้ฟังว่า

"ต่อหน้าคน ทรงเคร่ง ไม่พูดเล่น ไม่ล้อ นอกจากบางทีเราเข้าไปคุยกับพระองค์ท่าน เราก็บอกว่าขอให้ทรงมีอายุยืนนะ จะได้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกของหลาน ของประชาชนชาวไทย ท่านก็รับสั่งว่าเอาร้อยแปดปีพอไหม เราก็ว่าเอาสองร้อย ท่านรับสั่งตอบว่า สองร้อยก็อยู่ด้วยกันนะ" เป็นพระอารมณ์ขันของพระองค์เรื่องหนึ่ง หรือในบางวัน "บางทีเราทำกับข้าวอยู่ ท่านก็รับสั่งว่า กบเอ๋ยวันนี้ทำไมไม่ร้องล่ะ"

และอีกคราวหนึ่งหลังจากที่เสด็จไปเมืองจีนกลับมา ก็เสด็จมางานบำเพ็ญกุศลให้บรรพบุรุษที่บ้านรุ่งสว่าง เมืองกาญจน์ "ทรงเล่าเรื่องเสด็จไปเมืองจีน ไปเจออะไร อยู่ๆ ท่านก็รับสั่งภาษาจีนหน้าตาเฉยเลย แล้วท่านก็รับสั่งภาษาญวนว่า กบ 'ดีโมหล่าย' - ไปไหนมา"

เห็นได้ว่าทรงมีช่วงเวลาที่โปรดและสบายพระทัยเป็นพิเศษเมื่ออยู่กับคนใกล้ชิด และสะท้อนให้เห็นถึงพระอารมณ์ดีในพระทัย มิใช่ว่าจะทรงเคร่งครัดอยู่ตลอดเวลา

ขี้เรื้อนในใจทำไมไม่รังเกียจ

ก่อนหน้านี้วัดบวรฯ มีหมาขี้เรื้อนมาก ทั้งคนและพระก็พยายามที่จะหาใครมาจับบรรดาสุนัขจรจัดไป เพื่อลดจำนวนประชากรสุนัขในวัดลงบ้าง แต่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ นั้นโปรดสุนัข ด้วยทรงมีพระทัยเมตตาต่อสุนัขเหล่านั้น พระองค์ทรงไม่ยอมให้จับสุนัขในวัด เมื่อทาง กทม. มาจับไป พระองค์ก็จะทรงให้คนนำกลับมา รวมทั้งแมวก็เช่นเดียวกัน

มีอยู่ครั้งหนึ่ง มีคนมาขออนุญาตจับสุนัขที่วัด เนื่องจากเห็นว่าวิ่งเพ่นพ่านอยู่เต็มวัด พระองค์รับสั่งทันทีว่า "หมาอาศัยวัด *ที่นี่*ก็อาศัยวัดอยู่ อนุญาตไม่ได้"

มีสุนัขขี้เรื้อนอยู่ตัวหนึ่ง บางทีวิ่งไปอุจจาระก็เรี่ยราดไปตามพื้น พระองค์ทรงจำมันได้ดี วันหนึ่งในเวลาที่เดินตรวจวัด ทรงเห็นว่าสุนัขตัวนั้นหายไป จึงตรัสถามลูกศิษย์ เมื่อลูกศิษย์บอกว่าถูกจับไป พระองค์ก็รับสั่งว่าให้นำมันกลับมา พอมีคนทูลว่าจะทำให้วัดบวรฯ สกปรก ไม่น่าดู เพราะมีหมาขี้เรื้อนเยอะ รับสั่งตอบไปว่า *"หมาขี้เรื้อนรังเกียจ แต่ขี้เรื้อนในใจไม่รังเกียจ"*

ในวัดมีสุนัขตัวหนึ่งที่คนในวัดเรียกกันว่า "เจ้าจุด" เจ้าจุดเป็นสุนัขจรจัดอีกตัวหนึ่งที่เข้ามาอาศัยกินเศษข้าวปลาอาหารจากก้นบาตรพระเพื่อยังชีวิต ตามลำตัวของมันปกคลุมด้วยขนสีขาวขะมุกขะมอมที่มีเค้าว่าครั้งหนึ่งคงเคยเป็นสีขาวสะอาดสะอ้านสวยงามแต้มด้วยจุดสีดำใหญ่น้อยคล้ายถูกสีสาดกระจายทั่วตัว แต่ในยามที่มันหนีร้อนเข้ามาอาศัยร่มเงากำแพงโบสถ์เป็นที่พักพิงนั้น ขนของมันบางส่วนก็เริ่มร่วงโรยไปตามสังขาร

แม้จะมีสภาพทรุดโทรม แต่เจ้าจุดก็เป็นสุนัขที่แสดงออกถึงหัวใจจงรักภักดีอย่างที่มนุษย์หน้าตาดีๆ มีสง่าราศีหลายคนยังต้องอาย เจ้าจุดเป็นสุนัขที่รักพระองค์มาก มันจะคอยติดตามพระองค์ในเวลาเสด็จไปตามที่ต่างๆ ทั่ววัด พระเณรและลูกศิษย์วัดบวรฯ คุ้นเคยดีกับการที่เจ้าจุดทำหน้าที่เสมือนเป็นองครักษ์ส่วนพระองค์ เพราะเจ้าจุดจะคอยวิ่งนำหน้าพระองค์ราวกับวิ่งออกไปตรวจตราความเรียบร้อยตามรายทางที่จะเสด็จผ่าน แล้วก็วิ่งกลับมานำหน้าอยู่ใกล้ๆ

เล่ากันว่าเมื่อเสด็จไปที่ใด เจ้าจุดก็ไปด้วย ถ้าพระองค์เสด็จไปทำกิจที่โบสถ์ มันจะรอจนพระองค์ทำกิจเสร็จ ไม่ว่าดึกแค่ไหนก็จะตามไปส่งที่ตำหนัก แต่ถ้าหากพระองค์ไม่อยู่ เจ้าจุดจะดูหงอยๆ ไป เมื่อไรที่มีการขยับรถพระประเทียบ มันจะรู้ทันทีว่าอีกประเดี๋ยวเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็จะกลับมา แล้วเจ้าจุดจะเริงร่าขึ้นมาทันที

เวลาพระองค์เสด็จกลับ มันจะวิ่งไปที่จอดรถ และมันก็เป็นตัวแรกที่พระองค์ทรงทัก ซึ่งส่วนใหญ่มักรับสั่งว่า *"เอ้า เป็นไง"* มันก็จะกระดิกหูกระดิกหางน้อมรับคำรับสั่งทักทายของพระองค์ แสดงอาการยินดีและมีความสุขอย่างเห็นได้ชัด

แม้แต่ตอนเจ้าพระคุณสมเด็จฯ กลับจากโรงพยาบาล เจ้าจุดก็ไปรอที่หน้าโบสถ์ อาการที่เจ้าจุดแสดงออกถึงความจงรักภักดีและความซื่อสัตย์ที่มีต่อเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อย่างเปี่ยมล้นนี้ เป็นไปได้ว่ามันสัมผัสได้ถึงพระทัยอันท่วมท้นด้วยพระเมตตากรุณาของพระองค์ โดยเฉพาะน้ำพระทัยเมตตาที่ทรงมีต่อบรรดาสุนัขจรจัดและสุนัขขี้เรื้อนทั้งหลาย

นอกจากนี้ยังเคยมีสุนัขที่ชื่อ "เจ้าโต" ที่ทรงเลี้ยงไว้ เป็นสุนัขที่ฉลาดพอตัวทีเดียว พอพระองค์รับสั่งว่า *"โตไปหยิบผ้าเช็ดปากมา"* เจ้าโตก็จะคาบมาให้ และหมอบอยู่ตรงหน้าพระองค์

ไม่เพียงเฉพาะสุนัขเท่านั้นที่ทรงมีพระเมตตา ทรงเคยเลี้ยงไก่แจ้ไว้ด้วย เป็นไก่แจ้สีขาวปลอดทั้งตัวสวยงามมาก แต่ตาบอดทั้งสองข้าง เมื่อทรงเรียกว่า "แจ้ๆ" มันก็จะร้องออดอ้อนพระองค์ นอกจากนี้ทั้งปลาและเต่าในวัดก็จะทรงดูแลอย่างทั่วถึง มีเต่าที่พระองค์จะเสด็จมาให้ผักบุ้งหรือให้คนเอาผักบุ้งมาให้ทุกเช้า เวลาที่เสด็จด้วยพระองค์เอง เต่าจะขึ้นมา ปลาตัวใหญ่ๆ ก็จะโผล่มาให้เห็น เป็นที่ทราบดีว่าพระองค์ทรงเมตตาต่อสัตว์และโปรดธรรมชาติเป็นอันมาก

ในสายตาศิษย์

ในความรู้สึกของบรรดาลูกศิษย์ที่ติดตามรับใช้ใกล้ชิดพระองค์ท่านต่างก็กล่าวถึงพระองค์ด้วยความรักเทิดทูนกันทั้งสิ้น ทั้งนี้ก็เพราะพระจริยาวัตรอันงดงามและพระเมตตากรุณาที่ไม่มีสิ้นสุดของพระองค์เอิบอาบซาบซ่านอยู่ในหัวใจศิษย์ทุกๆ ดวงอย่างไม่มีวันเสื่อมคลาย

เมื่อเอ่ยถามถึงความประทับใจในองค์เจ้าพระคุณสมเด็จฯ พระมหาไฉน จิตฺตสุทโธ เล่าว่าประทับใจ "เรื่องความเมตตา ความสันโดษ อย่างการเทศน์ที่พระอุโบสถทุก ๑๕ วัน พระองค์ทรงเน้นเรื่องความสันโดษ และการเตรียมตนเอง มีพุทธภาษิตว่า จงเตือนตนด้วยตน ...ประทับใจที่ความสันโดษ

"ทรงถามสารทุกข์สุกดิบ อย่างอาตมาเป็นเณร ก็ตรัสถามว่าอยู่ได้ไหม เคยประทานผ้าเช็ดตัวให้ พระองค์ไม่จี้ลูกศิษย์เป็นรายคน เวลามากราบทูลพระองค์จะรับสั่งถามว่าเรียนเป็นอย่างไร แล้วประทานกำลังใจ"

ส่วนพระ ดร.อนิล ธมฺมสากิโย ที่แม้จะเป็นลูกศิษย์ชาวต่างประเทศ แต่ก็ได้ดูแลอุปัฏฐากรับใช้พระองค์มาเป็นเวลาหลายสิบปี ในฐานะผู้ช่วยเลขานุการส่วนพระองค์

"ทรงสำรวมระวัง รับสั่งในสิ่งที่จำเป็น ในแง่การสั่งสอนทรงไม่เคยถอยหรือหยุดนิ่ง ถ้าไม่ถูก พระองค์ก็วิริยะอธิบายให้ฟัง ทรงมีพระเมตตากรุณามาก

"ในแง่การอุทิศตน ทรงอุทิศตนอย่างที่สุด ทรงให้ประชาชนเข้าเฝ้าได้ทุกคนทุกชนชั้น ได้กราบทั้งนั้น บางทีก็มีญาติโยมมานิมนต์พระองค์ไปงานนั้นงานนี้ บางทีมีงานชนกัน ก็รับสั่งให้ดูไดอารี่ บอกว่าเลื่อนงานนั้นได้ไหม หรือไปงานนี้ก่อนได้ไหม

"พระองค์รับสั่งว่า *ที่นี่* เป็นพระของประชาชน เขามาคาดหวังให้ช่วยเหลือ เราจะปฏิเสธเขาได้อย่างไร

"อาตมาต้องมาบอกตำรวจทางหลวงให้วิ่งเร็ว พระองค์กลัวเสียงานชาวบ้าน

"ทรงเตรียมงานล่วงหน้า ไม่ได้คิดถึงพระองค์เอง บางครั้งตอนเสด็จกลับมา อาตมาเห็น... พอทรงถอดจีวรพระองค์หมดแรงเลย แต่พระองค์หันมาถามอาตมาว่า...เหนื่อยไหม

"ใครก็มาเข้าเฝ้าได้ตลอด ในช่วงเกิดวิกฤตทางการเมือง ทรงเคยให้เข้าเฝ้าตอนห้าถึงหกทุ่มก็มี

"พระองค์อุทิศความสามารถ ความสุขส่วนพระองค์เพื่อพระศาสนามาตลอด"

ในความรู้สึกของคุณคฑายุทธ จิรเจริญ ลูกศิษย์ลูกหาในฐานะคนเมืองกาญจนบุรี เล่าถึงพระองค์ว่า ชีวิตของพระองค์สมถะและเรียบง่าย

"พระองค์ไม่ได้ทรงมองว่าเราฟุ่มเฟือยนะ แต่ทรงมองว่ายุคของเราเป็นยุคที่ฟุ่มเฟือย คือทุกอย่างเราไม่ช่วยเหลือตัวเองเลย แต่สมัยของพระองค์ ต้องช่วยเหลือตัวเอง เคยรับสั่งว่า แค่ปิ่นโตจากสมเด็จย่าสำหรับเพลก็ทรงพอแล้ว ไม่ได้ใช้เงินเลย จีวรพระองค์นั้นจนกระทั่งขาดจนไปปะแล้ว ก็ยังทรงเรียกหาผืนเดิมอยู่เลย ทรงเคยชินกับของเดิมๆ ทุกคนจะเปลี่ยนให้พระองค์โดยอัตโนมัติ รับสั่งว่าไม่จำเป็น ไปซ่อมไปปะไปแก้ได้

"อะไรที่เคยอยู่ในที่แล้วเราไปเปลี่ยน ทรงจำได้ แล้วจะทรงเรียกหาว่าอันนี้ไปไหน พระองค์ไม่ได้ขึ้นน้ำเสียง ไม่ทรงว่าใคร เพียงตรัสว่า 'เจ้านี่เจ้านั่นไปไหน จัดการอะไรแบบนี้' หรือใครสั่งให้เปลี่ยน ใครสั่งให้จัดการ อย่างนี้เป็นต้น"

ไม่ว่าจะเป็นลูกศิษย์รุ่นไหนๆ หรือจะเป็นพระเก่าพระใหม่ก็ล้วนแต่

ประทับใจในพระองค์อย่างไม่เสื่อมคลาย ด้วยทรงก่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นแก่ผู้ที่ได้อยู่ใกล้ชิด หรือแม้แต่ผู้ที่ได้เห็นพระองค์ในครั้งแรก จะรู้สึกได้ทันทีว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ใหญ่ใจดี

พระลูกศิษย์อีกรูปหนึ่งคือ พระอีริค (พระครูสังฆสิทธิกร) กล่าวถึงการที่ได้นำคำสอนของพระองค์มายึดเป็นหลักธรรมประจำใจว่า

"อาตมายึดคำสอนของพระองค์เป็นกำลังใจในการทำงาน ทรงไม่ได้รับสั่งกับอาตมาโดยตรงหรอกนะ แต่เป็นคำที่ทรงเขียนเป็นโอวาทอยู่ในหนังสือโอวาทธรรมว่า

'อันคนทำงานจะให้เกิดประโยชน์ย่อมประสบกับอุปสรรคขัดขวางน้อยหรือมาก ผู้ที่จิตใจอ่อนแอจะเกิดความท้อไม่อยากทำต่อไป แต่ผู้มีกำลังใจย่อมจะไม่ท้อถอย ยิ่งถูกค่อนแคะยิ่งเกิดกำลังใจมากขึ้น คำค่อนแคะกลายเป็นพาหนะที่มีเดชะในการทำความดี' "

ไม่เพียงแต่ทรงเป็นผู้ที่ตั้งตนไว้ชอบ ด้วยทรงดำเนินชีวิตอยู่บนความไม่ประมาท ใช้เวลาที่ผ่านไปในการพัฒนาสติ ปัญญา พากเพียรประพฤติธรรม สร้างสรรค์ชีวิตให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมอยู่เสมอแล้ว ในหมู่ผู้คนทั่วไปที่ได้พบเห็น หรือมีโอกาสเข้าเฝ้าชื่นชมพระบารมีอย่างใกล้ชิด ตลอดจนผู้ที่ทรงปฏิสันถารด้วย จะรู้สึกชื่นชมจับจิตจับใจกับพระจริยาวัตรที่งดงามของพระองค์

ศีลวัตรและแนวปฏิบัติที่ทรงยึดถือนั้น เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอันเปี่ยมด้วยมงคล ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีของพระภิกษุ และฆราวาสผู้ครองเรือนทั่วไป ที่จะยึดไว้เป็นต้นแบบอันพึงประพฤติปฏิบัติตาม



ศิริวรรณ สุขวิเศษ : เรื่อง



ภาพ: สกล เกษมพันธุ์ นิตยสารสารคดี

เสด็จตามคันนาไปทอดพระเนตรเสาพระเจ้าอโศก กลางทุ่งนา ณ ประเทศเนปาล



ประทับกับพื้นหญ้ากลางทุ่งนาแบบง่ายๆ ไม่มีพิธีรีตอง ที่เนปาล

"เมตตา ความมีจิตเย็นสนิท
ด้วยความปรารถนาสุขแก่ผู้อื่น สัตว์อื่น
เป็นความรักที่เย็นสนิทเหมือนอย่าง
มารดาบิดารักบุตรธิดา
"ถ้าได้อบรมเมตตาให้มีประจำจิตใจ
ก็จะเป็นอาหารใจที่วิเศษ
เพราะเมื่อใจได้บริโภคเมตตาอยู่เสมอ
จะเป็นจิตใจที่ระงับโทสะพยาบาท มีความสุขเย็น
ทำให้ร่างกายมีความสุขเย็นไปด้วยได้
ในคำว่า ทำใจให้สบายร่างกายก็สบาย
แม้จะขาดวัตถุไปมากหรือน้อยก็ไม่เป็[illegible]



สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช [illegible]

๙

พระเมตตาบารมี

สิ่งหนึ่งที่อยู่ในพระทัยของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสมอมา คือ การที่ทรงคำนึงถึงทุกข์สุขของประชาชน ตลอดจนความเป็นอยู่ที่ผาสุกของบ้านเมือง พระองค์จึงทรงส่งเสริมให้ประชาชนมีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ดำเนินชีวิตโดยมีหลักธรรมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวใจ ให้ประชาชนรักใคร่กลมเกลียว รู้รักสมานฉันท์กันในทุกหมู่เหล่า ให้มีเมตตากรุณาต่อกันและสงเคราะห์เกื้อกูลกัน เพื่อประโยชน์สุขของแต่ละคนและของสังคมส่วนรวม โดยที่พระองค์เองก็ได้ทรงประพฤติให้เห็นเป็นแบบอย่าง

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเข้าถึงความมีเมตตาว่าเป็นคุณต่อมนุษย์เพียงใด พระองค์จึงประทานโอวาทธรรม คติธรรม ธรรมเทศนา โดยการนิพนธ์และรับสั่งถึงข้อธรรมเรื่องความเมตตาอยู่เสมอๆ เพื่อให้ทุกคนรู้ว่า โลกจะอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขได้นั้น ต้องมาจากใจที่มีเมตตาหลายๆ ดวงรวมกัน



(บน) บันทึกเทปถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๕



เมตตาธรรม ข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ

ในพระนิพนธ์เรื่อง*การบริหารทางจิต* จะเห็นถึงมุมมองความคิดที่ลึกซึ้งของพระองค์ในเรื่องเมตตาธรรม ซึ่งเป็นข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ

"....ทุกคนปรารถนาจะรับเมตตา ไม่มีผู้ใดปรารถนาจะให้ผู้อื่นขาดเมตตาในตน ถ้าทุกคนจะระลึกถึงความจริงว่าเมตตาเป็นสิ่งที่สวยงามมีค่าสำหรับตน เป็นที่ปรารถนาของตน เมตตาก็เป็นสิ่งที่สวยงามมีค่าสำหรับผู้อื่น และเป็นที่ปรารถนาของผู้อื่นเช่นเดียวกัน ถ้าทุกคนจะระลึกถึงความจริงดังกล่าวนี้ไว้ให้เสมอ จนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตใจ ก็จะเป็นที่ประจักษ์ชัดจริงๆ ว่า เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลกแน่นอน

"โลกก็มิได้หมายถึงอะไรหรือใครที่ไหน ก็หมายถึงตัวเรานี้แหละเป็นสำคัญ ตัวของเราทุกคนนี้แหละคือโลก เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนตัวเราทุกคนนี้แหละ อันเครื่องค้ำจุนทั้งหลายก็เช่นเดียวกับเมตตา เช่นไม้ค้ำแม้เป็นไม้เล็กๆ เพียงอันเดียว ก็จะมีกำลังค้ำเพียงนิดเดียวให้ความปลอดภัยมั่นคงแก่สิ่งที่ค้ำได้เพียงนิดเดียว แม้เป็นไม้ใหญ่หลายอันก็จะมีกำลังค้ำจุนมาก ให้ความมั่นคงปลอดภัยแก่สิ่งที่ค้ำได้มาก เมตตาก็เช่นเดียวกัน เมตตาเพียงเล็กน้อยก็ให้ความค้ำจุนอบอุ่นปลอดภัยแก่โลกคือตัวเราทุกคนนี้แหละเพียงน้อยนิด มีเมตตามากอย่างยิ่ง ก็ให้ความค้ำจุนอบอุ่นปลอดภัยแก่โลกคือตัวเรานี้แหละได้มากมาย

"อันแรงค้ำจุนของเมตตาที่จะให้ความอบอุ่นปลอดภัย ร่มเย็นเป็นสุขแก่โลกคือตัวนี้นั้นเป็นสิ่งมหัศจรรย์อย่างยากที่จะเข้าได้ง่ายๆ และการค้ำจุนของเมตตาก็เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยาก ไม่เหมือนกับการค้ำจุนอันเป็นวัตถุทั้งหลายนั้น เราไปจัดวางเพื่อค้ำจุนสิ่งใด ก็จะค้ำจุนเพียงเฉพาะสิ่งนั้นให้มั่นคงดำรงอยู่ แต่เมตตาเครื่องค้ำจุนนั้น มิได้เป็นแบบเดียวกับ

วัตถุเครื่องค้ำจุน เราแผ่เมตตาไปให้ผู้อื่นสัตว์อื่น ผู้ที่จะได้รับผลเมตตานั้นเอง แม้ผู้อื่นสัตว์อื่นจะได้รับความค้ำจุนจากเมตตาของเรา แต่ก็จะได้รับทีหลัง จะไม่ได้รับก่อนผู้แผ่เมตตาเป็นอันขาด ฟังแล้วไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ก็เป็นสิ่งที่เป็นจริงเช่นนี้"

พลังแห่งความเมตตา เป็นพลังแห่งความสร้างสรรค์ เป็นพลังความดีที่ลึกล้ำ แต่อย่างไรก็ดี เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็เฝ้าย้ำเตือนให้เห็นอีกมุมหนึ่งของความเมตตา และระวังถ้ารู้จักความเมตตาไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง พระองค์ประทานข้อคิดไว้ว่า

"...มีเมตตาต่อเขาผู้เป็นทุกข์นั้นดีนัก แต่อย่าลืมเมตตาตนเอง ไม่ปล่อยให้ใจตัวเองเป็นทุกข์เพราะเมตตาเขา ไม่มีอำนาจใดจะไปสู้กับอำนาจกรรมของใครได้ เมื่อเชื่อในเรื่องอำนาจกรรมเช่นนี้ ใจที่มีเมตตาก็จะเป็นการมีเมตตาอย่างถูกต้อง อย่างมีปัญญา ไม่พาใจตนเองไปสู่ความเร่าร้อนด้วยเมตตาที่ไม่ถูกต้อง"

มุมมองแห่งปัญญาในข้อปฏิบัติธรรมแห่งความเมตตาที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีนั้น ลึกซึ้งรอบด้าน ใช้ได้จริง เป็นคุณประโยชน์จริง พระองค์ทรงปฏิบัติให้เห็นแล้วว่าพระหทัยนั้นมีค่าเปี่ยมด้วยพระเมตตาต่อสรรพชีวิต ใจที่มีค่าอยู่ที่ใด คนที่อยู่ใกล้ก็ได้รับผลของความสุขตาม

ปลูกเมตตาในใจผู้คน พระภารกิจกู้โลก

ด้วยพระองค์ทรงตระหนักรู้ว่า ความเมตตาที่บริสุทธิ์แท้จริง สามารถนำชัยชนะที่ดีงามมาสู่จิตใจของผู้คนได้ จึงทรงไม่ย่อท้อต่อการหมั่นรดน้ำพรวนจิตปลูกฝังเมล็ดพันธุ์แห่งความเมตตาไว้ในใจของผู้คนตลอดเวลา ในทุกที่และทุกโอกาสที่อำนวย ด้วยทรงปรารถนาให้ผู้คนหมั่นอบรมเมตตาของตนเองให้งอกงาม โลกจะได้งดงามด้วย

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ตรัสถึงความเมตตาจากใจที่บริสุทธิ์ของเด็ก ที่ผู้ใหญ่ควรนำมาเป็นเยี่ยงอย่าง

"เด็กหญิงน่ารักอายุ ๒ ขวบคนหนึ่ง อบรมเมตตาให้เพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน และควรจะเป็นการอบรมจิตใจผู้ใหญ่ที่ได้รู้ได้ยินด้วย คือวันหนึ่งเมื่อเพื่อนตัวน้อยๆ เท่ากัน จะบี้มดที่กำลังเดินอยู่กับพื้น เด็กหญิงห้ามทันที มีเหตุผลจากใจจริงที่จับใจผู้ใหญ่ทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง *'อย่าทำ! เดี๋ยวแม่มดกลับมาไม่เห็นลูกมด'*

"แม้ใครทั้งหลายที่กำลังคิดจะทำลายชีวิตสัตว์น้อยสัตว์ใหญ่ หรือกระทั่งชีวิตมนุษย์ ก็น่าจะนำเสียงห้ามของเด็กหญิงน้อยๆ ดังกล่าว มาเตือนตนเองบ้าง 'อย่าทำ! เดี๋ยวแม่ปลาหาลูกปลาไม่พบ' หรือ 'อย่าทำ! เดี๋ยวลูกยุงร้องไห้ คิดถึงแม่ยุง' หรือ 'อย่าทำ! เดี๋ยวลูกนกไม่มีแม่นก' หรือ 'อย่าทำ! เดี๋ยวไม่มีใครเลี้ยงลูกเขา' เตือนตนเองด้วยจริงใจ ให้รู้สึกจริงจังดังที่คิดหรือที่เปล่งวาจา ก็ย่อมเป็นการอบรมเมตตาอีกวิธีหนึ่งที่ง่ายและน่าทำเสมอๆ

"เมตตานั้นไม่จำเป็นที่ผู้ใหญ่จะเป็นฝ่ายสอนเด็กเสมอไป แม้เด็กก็สอนผู้ใหญ่ได้ ทั้งๆ ที่เด็กไม่ได้รู้ว่ากำลังเป็นผู้สอนและเด็กก็ไม่รู้ว่าความคิดของตนเกิดแต่เมตตาที่บริสุทธิ์แท้จริง

"เมื่อมีใจพร้อมก็ยอมรับคำเตือนใจให้เมตตาได้ สำหรับผู้ใหญ่ที่ใจพร้อมจะรับคำเตือนใจให้เมตตา ยอมรับแม้เป็นคำเตือนของเด็ก ปฏิบัติให้เกิดผลทันที เช่น รายที่เคยเล่าว่าครั้งหนึ่งชอบยิงนกตกปลามาก เดี๋ยวนี้เลิกแล้ว เลิกตั้งแต่วันหนึ่งถือปืนไปเที่ยวยิงนกกับลูกชายน้อยๆ พอยิงนกตกลงตัวหนึ่ง ก็สั่งให้ลูกชายไปเก็บ คิดว่าลูกชายคงจะตื่นเต้นดีใจตามประสาเด็ก ที่เห็นนกซึ่งกำลังบินอยู่กลางอากาศร่วงลงดิน แต่ลูกชายกลับมีสีหน้าพิศวงสงสัย และถามเขาซื่อๆ ว่า 'นกตัวนี้มันทำ

อะไรพ่อหรือ พ่อจึงยิงมัน'

"คำถามที่ซื่อแสนซื่อของเด็กชายเล็กๆ ที่ถือร่างไร้ชีวิตของนกอยู่ในมือ ทำให้ตั้งแต่วันนั้นมาเขาไม่เคยยิงนกตกปลาอีกเลย นกปลาเหล่านั้นมันทำอะไรให้ นี่คือคำถามที่จะนำไปสู่ความเมตตาได้แน่นอน"

พระองค์ทรงอบรมบ่มเพาะเมตตาแก่ผู้คนเสมอ โดยเฉพาะกับเหล่าลูกศิษย์ งานสำคัญที่ทรงมอบหมายให้ลูกศิษย์ทำเป็นประจำ คือ การจับยุงไปปล่อย โดยใช้สวิงอันเล็กๆ ช้อนจับยุงให้เบามือที่สุด แล้วเอายุงที่จับได้ออกไปปล่อยนอกตำหนัก

เมตตา คือ พลังชีวิตที่นำสุขมาให้ ทำให้ชีวิตมีคุณค่า การส่งเสริมให้เหล่าผู้ใกล้ชิดและพุทธศาสนิกชนหมั่นฝึกอบรมเมตตาอย่างสม่ำเสมอจึงเป็นอีกพระภารกิจที่ทรงทำอย่างต่อเนื่อง พระองค์ทรงตระหนักด้วยจิตและรู้ผลของการมีดวงจิตที่เปี่ยมล้นด้วยความเมตตาว่ามีผลต่อความสุขของตนเอง และต่อคนอื่นได้อย่างมากมายเพียงใด โดยเฉพาะเมื่อเมตตา มิตร ไมตรี มาพบกัน

"เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นสุข มิตร คือ ผู้มีเมตตาปรารถนาสุขประโยชน์ต่อกัน ไมตรี คือ ความมีเมตตาปรารถนาดีต่อกัน

"...เมตตาไมตรีจิตมิใช่อำนวยความสุขให้เฉพาะบุคคล ย่อมให้ความสุขแก่ชนส่วนรวมตั้งแต่สองคนขึ้นไปด้วย คือ หมู่ชนที่มีไมตรีจิตต่อกันย่อมหมดความระแวง ไม่ต้องจ่ายทรัพย์จ่ายสุขในการระวังหรือเตรียมรุกรับ มีโอกาสประกอบการงานอันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและหมู่เต็มที่ มีความเจริญรุ่งเรืองและความสงบสุขโดยส่วนเดียว"

คราวเสด็จเยี่ยม ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๓๒



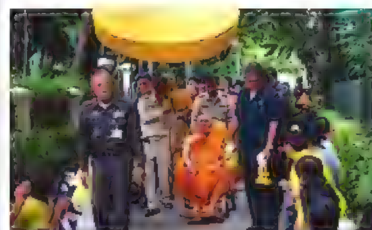


มอบหนังสือเป็นของที่ระลึกแก่คณะลูกเสือ
วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๙

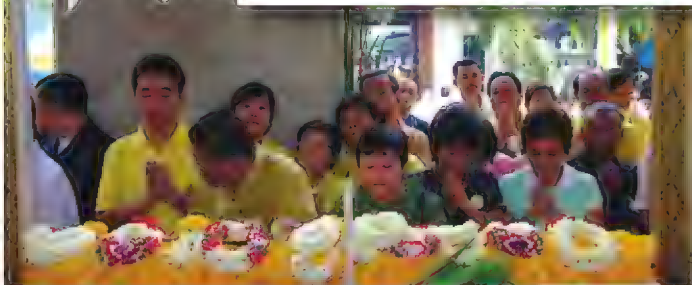


ทรงฉายพระรูปร่วมกับผู้พิการทางหู
และทรงสื่อโดยภาษามือว่า “I Love You”





ในวันที่ ๓ ตุลาคมของทุกปี จะมีประชาชนมาเฝ้ารับเสด็จ
ที่วัดบวรนิเวศวิหารกันเนืองแนน



ทรงพักผ่อนพระอิริยาบถ
ณ วัดญาณสังวราราม



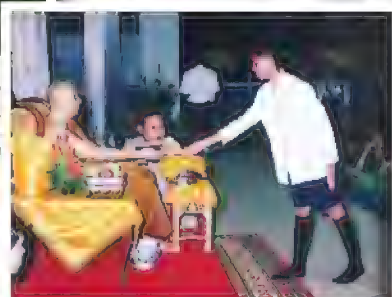

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงดูแล
อำนวยการดับเพลิง คืนเกิดเพลิงไหม้
ที่ตรอกบวรรังษี ด้านหลังวัดบวรนิเวศวิหาร
วันจันทร์ที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔
เวลาประมาณ ๐๒.๐๐ น.



วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ถึง ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ สำนักสงฆ์ดอยปุย



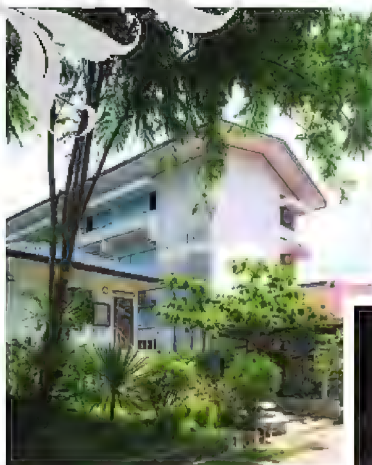
พระบรมราชานุสาวรีย์
สมเด็จพระปิยมหาราช

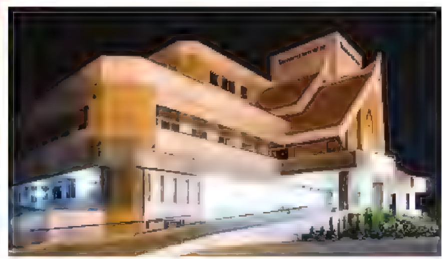


ทรงมอบทุนการศึกษาให้นักเรียน
โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชฯ

ตึก ญสส ในโรงพยาบาล
พหลพลพยุหเสนา กาญจนบุรี







โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชฯ
กาญจนบุรี

อาคาร ญสส ในโรงพยาบาลทหมวง กาญจนบุรี

มิเคยเพิกเฉยต่อความเดือดร้อนของประชาชน

"พระองค์เป็นพระผู้มีเมตตา ทุกอย่างทรงใช้เมตตา"

"พระองค์เป็นพระผู้มีใจสงบเย็นให้เราได้สัมผัส เวลาที่ได้กราบ รู้สึกว่าจิตใจเกิดความสุข"

กระแสความเมตตาเป็นสิ่งที่พระลูกศิษย์และผู้ใกล้ชิดได้รับอยู่เสมอ พระเมตตายังได้แผ่ขยายไปกว้างไกล เวลาใดที่ประเทศชาติประสบภัยพิบัติหรือเกิดวิกฤตการณ์ พระองค์มิได้ทรงเพิกเฉย แต่ทรงเร่งหาหนทางคลี่คลาย ช่วยให้สถานการณ์นั้นๆ บรรเทาลง

เมื่อเกิดปัญหาน้ำท่วม จะเป็นภาคไหนจังหวัดใด ก็ทรงนำสิ่งของเครื่องใช้และหยูกยาที่จำเป็นไปแจกจ่ายถึงมือประชาชนและพระภิกษุผู้เดือดร้อนด้วยพระองค์เอง หรือไม่ก็ทรงจัดให้ผู้อื่นนำไปแทน เพื่อช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ทันที เช่นครั้งน้ำท่วมใหญ่แถบพระโขนงในปีหนึ่งเป็นเวลาหลายวัน ทรงขอยืมรถใหญ่ที่แต่งท่อไอเสียขึ้นสูงพ้นน้ำ บรรทุกสิ่งของไปช่วยเหลือวัดต่างๆ และประชาชนที่ถูกน้ำท่วมด้วยพระองค์เอง พร้อมทั้งคณะสงฆ์วัดบวรนิเวศวิหาร

...ไฟไหม้หลังวัดบวรฯ

มีอยู่คราวหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ตอนกลางคืกราวตีสอง เจ้าพระคุณสมเด็จฯ บรรทมอยู่ เกิดไฟไหม้ขึ้นที่บริเวณชุมชนหลังวัดบวรนิเวศวิหาร ไม่ไกลจากตำหนักคอยท่า ปราโมช

พระกันตสีโล พระลูกศิษย์ชาวอเมริกันผู้ใกล้ชิดอีกรูปหนึ่ง ได้กรุณาเล่าย้อนถึงเหตุการณ์คืนนั้นให้ฟังว่า

"มีเสียงคนคุยกันดังมาก ทั้งลูกศิษย์ พระ ชาวบ้าน จนพระองค์ทรงตื่นบรรทม รับสั่งว่า 'ไฟไหม้รึ'

"ลูกศิษย์กราบทูลเชิญเสด็จไปประทับที่ศาลา ๑๕๐ ปี เพื่อความปลอดภัย รับสั่งว่า 'ไม่' จะไปทอดพระเนตรที่ไฟไหม้ ตอนนำเสด็จลงมาที่บันได ทรงเลี้ยวไปที่ไฟไหม้เลย ไม่รับสั่งอะไร พอเข้าใกล้ที่เกิดเหตุเราเริ่มได้ยินเสียงถังแก๊สระเบิด มีควัน เจ้าพระคุณสมเด็จฯ เสด็จไปด้านหลัง ไปทอดพระเนตร

"เรากราบทูลหลายครั้งว่า ฝ่าพระบาทไม่ปลอดภัย แต่พระองค์ก็ยังเสด็จไป มีควันดำลอยมา เราพาพระองค์ออกมาเดินริมนอก พอพระองค์ยืนหน้าต้นโพธิ์ใหญ่หลังกุฏิท่านเจ้าคุณพรหมมุนี พวกดับเพลิงเข้าไปในตรอกไม่ได้ ต้องเข้ามาในวัดต่อสายดับเพลิง

"เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงอยู่ดูแลอำนวยการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ดับเพลิง และประทานกำลังใจ จนเหตุการณ์วิกฤตคลี่คลายลงได้

"ไม่เกิดความเสียหายในวัด แต่ด้านชาวบ้านนั้นหมดเลย เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเมตตา รับสั่งเปิดวัดให้ชาวบ้านนับร้อยที่ได้รับความเดือดร้อนเข้ามาอาศัยเป็นการชั่วคราว เพื่อดูแลช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อนทั้งเรื่องอาหารและน้ำ

"บัญชางานเสร็จเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็เสด็จกลับไปที่ตำหนักเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น พระทัยเย็น กลับไปบรรทมต่อ ส่วนอาตมากลับมาคุยต่อกันยกใหญ่"

พอรุ่งเช้าข่าวของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เป็นข่าวใหญ่ขึ้นหน้าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ คอลัมนิสต์ชื่อ ราช รามัญได้เขียนถึงเรื่องราววันนั้นไว้ในหนังสือพิมพ์ *ไทยโพสต์* ว่า

"ทรงดำเนินลงจากพระตำหนักมาทอดพระเนตรไปยังจุดที่เกิดเหตุอย่างจิตใจที่ตั้งมั่น ไม่มีผู้ใดทราบได้ว่าพระองค์ทรงดำริอะไร แม้แต่พระผู้ที่ติดตามในวันนั้น นายตำรวจที่ติดตามในวันนั้นเองก็ไม่ทราบ"

"แต่ความอัศจรรย์ของอานุภาพแห่งธรรมได้ปรากฏ เมื่อพระองค์ละสายตาจากการทอดพระเนตรที่เพ่งมองด้วยจิตตั้งมั่นแล้วไม่ช้าไม่นานไฟที่ลุกโชนนั้นค่อยๆ สงบลงอย่างช้าๆ ทีละน้อยๆ ทั้งที่รถน้ำยังไม่ได้ทำการฉีดน้ำสักหยด

"ข่าวได้แพร่สะพัดไปอย่างอื้ออึงว่าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อธิษฐานจิตดับไฟหลังวัดบวรนิเวศ เพื่อช่วยเหลือผู้ที่อยู่อาศัย นี่ก็นับได้ว่าเป็นความอัศจรรย์ของอานุภาพแห่งธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งจะปรากฏและมีได้ต่อผู้ที่มีศีลและธรรมอันบริสุทธิ์

"พระองค์ทรงเคยสอนเหล่าภิกษุนวกะบ้างพอสังเขปในเรื่องลักษณะเหตุแห่งธรรม ทรงสอนว่า 'หากเรามีศีลบริสุทธิ์ มีสมาธิที่สงบ จิตตั้งมั่นดีแล้ว อะไรๆ ก็ปรากฏเกิดขึ้นได้ สิ่งเหล่านั้นก็เป็นธรรมชนิดหนึ่งเหมือนกัน' "

...กำลังใจยามเศรษฐกิจเป็นพิษ

ช่วงที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ หรือที่เรียกกันว่า วิกฤตต้มยำกุ้ง พระองค์ทรงออกบิณฑบาตโปรดประชาชนหลายพื้นที่ทั่วกรุงเทพฯ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและเป็นสิริมงคลแก่ประชาชนที่กำลังตกอยู่ในห้วงทุกข์

คุณศศิขวัญ เจริญพร คือประชาชนคนหนึ่งที่ได้รับเมตตาจากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ และมีโอกาสที่ไม่เคยคาดคิดว่า จะได้ใส่บาตรสมเด็จพระสังฆราช เธอบอกว่า เหตุการณ์นี้เป็นความทรงจำที่คิดขึ้นมาครั้งใดก็เกิดปีติสุขได้ทุกครั้ง

คุณศศิขวัญจดเรื่องนี้ไว้ในสมุดบันทึกว่า

"ภาพอันงดงามในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่จิตใจ

ประชาชนย่ำแย่จากพิษของเศรษฐกิจ ที่ซอยสวนอ้อยในเช้าวันที่ฉันกำลังออกไปทำงานตามปกติ ฉันเห็นผู้คนเตรียมของไว้รอใส่บาตรแถวยาว ตอนนั้นคิดว่า 'พระผู้ใดกำลังจะมา' แต่สงสัยอยู่ได้ไม่นาน รถตู้ก็มาจอดเปิดประตูกว้าง ชายในชุดขาวพยุงพระสงฆ์ดูมีอายุรูปหนึ่งลงจากรถ เมื่อฉันเห็นท่านก็จำได้ทันที 'สมเด็จพระสังฆราช' ฉันรู้สึกตื่นเต้นยินดีมาก รีบวิ่งไปซื้อของเพื่อมาใส่บาตรบ้าง แล้วรีบต่อแถวรอใส่บาตรร่วมกับคนอื่นๆ ด้วยใจเบิกบาน ไม่คิดเลยว่าชีวิตจะมีวันนี้ วันที่พระผู้ใหญ่ระดับสมเด็จพระสังฆราชจะเสด็จมาโปรดประชาชนอย่างฉัน ถึงริมถนนหน้าบ้าน

"ท่านเดินช้าๆ รับบาตรจากทุกคนในท่าทีสงบเย็น ชายชุดขาวเดินตามคอยระวังองค์ท่านอยู่ไม่ห่าง แล้วพระองค์ก็ดำเนินมาถึงฉัน ฉันเห็นสายพระเนตรมองทอดผ่านไปด้านหลัง บ่งบอกความห่วงใยและเมตตาอย่างเด่นชัด ทำให้ฉันต้องหันไปดูข้างหลังตาม จึงเห็นว่ามีหญิงชราหลังค่อมใส่เสื้อคอกระเช้า นุ่งผ้าถุงเก่าๆ กำลังเดินมาทางด้านหลังของฉันอย่างงกเงิ่น

"ฉันเบี่ยงตัวหลบให้คุณยายเข้ามาใส่บาตรได้สะดวก สมเด็จพระสังฆราชค้อมตัวลงรับของใส่บาตรจากคุณยายคนนั้นอย่างตั้งใจยิ่ง

"ภาพนั้นงดงามมาก ทำให้ฉันเกิดปีติสุขล้นในใจ ฉันคิดว่า คุณยายคนนั้นคงปีติสุขมากกว่าฉันมากมายหลายเท่านัก"

ความประทับใจยังไม่สิ้นสุด คุณศศิขวัญบันทึกถึงความประทับใจในเจ้าพระคุณสมเด็จฯ กับแสงส่องใจในยามเช้าวันนั้น

"พอหมดแถวที่ประชาชนใส่บาตร ประชาชนก็ลงนั่งบนพื้นถนนล้อมองค์ท่าน มีคนไปวิ่งหาเก้าอี้พลาสติกแถวๆ นั้นมาให้พระองค์ประทับโดยไม่ได้มีการตระเตรียมกันไว้ก่อน

"สมเด็จพระสังฆราชรับสั่งกับประชาชนริมถนนอย่างเรียบง่าย ไม่มีอะไรเป็นพิธีรีตอง ถ้อยคำที่ออกมา ล้วนเป็นถ้อยคำที่ให้กำลังใจให้ประชาชนต่อสู้ในยามที่เศรษฐกิจประเทศกำลังตกต่ำถึงขีดสุด

"การเทศน์อย่างง่ายๆ จากสมเด็จพระสังฆราช เกิดขึ้นท่ามกลางแดดเช้า ยังความอบอุ่นใจมาให้ประชาชนอย่างฉันเป็นอย่างมาก

"ภาพวันนั้นจบลงด้วยชายชุดขาวพยุงพระองค์ท่านขึ้นรถ ทรงกวาดสายพระเนตรมองผู้คนที่ยืนส่งเสด็จด้วยความเมตตา ฉันเชื่อว่า ประชาชนทุกคนในที่นั้นต่างสัมผัสถึงพระเมตตาของพระองค์ได้เหมือนฉัน

"ก่อนประตูรถตู้จะปิด ชายชุดขาวคนเดิมก็พูดผ่านโทรโข่งว่า ของที่ทุกคนใส่บาตรในวันนี้ จะนำไปให้เด็กๆ ต่อที่บ้านปากเกร็ด

"ภาพงดงามนี้คือความประทับใจที่ฉันจะจดจำไปตลอดชีวิต พลังเมตตาของพระองค์มีมากจริงๆ

"ฉันพบว่า ฉันสามารถสัมผัสได้ถึงคำสอนที่ประทานแก่ฉัน คำสอนที่ฉันเรียนรู้นั้นไม่ใช่จากพระดำรัสของพระองค์ หากแต่เป็นความรู้สึกที่ฉันสัมผัสได้...ความเมตตาที่เปี่ยมล้นจากพระทัยต่างหาก ที่ทำให้ฉันได้เรียนรู้ว่า คุณค่าแห่งความเมตตา สามารถก่อความสุขในใจผู้คนได้มากมายเพียงใด"

...วิกฤตร้าย

เมื่อครั้งที่เกิดวิกฤตร้ายแรงของประเทศ ในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นักศึกษารวมตัวกันเดินขบวนประท้วงรัฐบาลเป็นจำนวนมาก มีกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน และกลุ่มกระทิงแดงออกมาต่อต้านนักศึกษา เวลานั้นเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไม่ทรงเพิกเฉย ทรงเขียนบทความเตือนสติทุกฝ่าย แล้วบัญชาให้นำไปพิมพ์เป็นใบปลิวแจกกันไปทั่ว เพื่อให้ทุกฝ่ายได้

เกิดสติ ช่วยยับยั้งสถานการณ์ที่กำลังคุกรุ่นรุนแรงให้บรรเทาเบาบางลง

"เหตุการณ์บ้านเมืองครั้งสำคัญ หรือถึงคราวคับขันในหลายๆ ครั้ง ก็เห็นคนมาหาพระองค์ ดึกดื่นก็มา มีความทุกข์กันทั้งนั้นที่เข้ามาปรึกษา มาพึ่งพระเมตตาบารมี" ลูกศิษย์ใกล้ชิดเล่า

ด้วยทรงเป็นที่พึ่งของผู้เดือดร้อนทุกหมู่เหล่า ทุกกลุ่มอาชีพ ไม่เว้นแม้แต่นักการเมือง ที่หลบร้อนมาพึ่งเย็น มาขอรับประทานพรเพื่อแก้ไขวิกฤตชีวิต

ในหลายคราวที่ประเทศชาติตกอยู่ในภาวะคับขัน พระองค์ก็ทรงนัดหมายหมู่ภิกษุสงฆ์ทั่วประเทศพร้อมกันเจริญพระพุทธมนต์แผ่บุญกุศลส่งพลังเมตตาไปหนุนช่วย เพื่อให้ประเทศชาติและประชาชนได้รอดพ้นวิกฤตลุล่วงจากปัญหานั้นๆ ด้วยดีทุกครั้งไป

พระประสงค์ในการช่วยเหลือให้ผู้คนพ้นจากความเดือดร้อนต่างๆ เหล่านี้ ไม่ได้ขีดจำกัดอยู่แค่คนในประเทศเท่านั้น หากเมื่อประเทศเพื่อนบ้านประสบความเดือดร้อน พระเมตตาของพระองค์ก็ได้แผ่ไปถึง

เหตุการณ์แผ่นดินไหว เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ณ มณฑลเสฉวน สาธารณรัฐประชาชนจีน เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีพระเมตตาช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ ทั้งคณะสงฆ์ และญาติโยมพุทธศาสนิกชนชาวจีนที่ประสบความลำบากทุกข์ยาก โดยมีพระบัญชาให้สำนักงานเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช รับบริจาคปัจจัย และสิ่งของที่จำเป็นแก่การยังชีพ เพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนเบื้องต้นเป็นการด่วน

เช่นเดียวกับที่เมียนมาร์ในปีเดียวกันนั้น เกิดพายุนาร์กีสพัดถล่มฝั่งลึกเข้ามา มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก ผู้เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย อาหารการกิน รวมทั้งโรคภัยไข้เจ็บก็จำนวนไม่น้อย เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ประทานความช่วยเหลือทันทีเป็นจำนวนเงิน ๑ ล้าน ๓ แสนบาท รวมทั้ง

สิ่งของบริจาคอีกหลายสิบคันรถส่งไปถึงเมียนมาร์

อธิษฐานจิต แผ่เมตตา

มีผู้มาขอประทานพระอนุญาตจัดสร้างวัตถุมงคลอยู่เนืองๆ พระองค์ก็ประทานด้วยดีหากว่าเป็นไปเพื่อการกุศล ทั้งๆ ที่ในหมู่คนใกล้ชิดทราบดีว่า พระองค์ไม่โปรดเรื่องปลุกเสกวัตถุมงคล และหากมีการกราบทูลอาราธนามาในงานพิธีที่เรียกว่า "ปลุกเสก" ก็จะทรงเปลี่ยนใช้คำว่า "อธิษฐานจิต" แทน เพื่อชักจูงให้น้อมจิตน้อมใจระลึกถึงพระรัตนตรัย เป็นต้น ดังนั้นเวลาที่ได้เห็นพระองค์เสด็จเป็นประธานในพิธีสงฆ์ เพื่อทรงจุดเทียนชัยในงานปลุกเสกวัตถุมงคลต่างๆ นั้นล้วนเสด็จไปด้วยพระเมตตาทั้งสิ้น ทั้งยังประทานพระอนุญาตให้ใช้พระนามย่อ ญสส ลงบนวัตถุมงคลนั้นๆ อีกด้วย

มีเรื่องที่คุณราช รามัญ เขียนเล่าไว้ในหนังสือพิมพ์*ไทยโพสต์* ว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ คุณชิงชัย พ่อค้าวาณิชท่านหนึ่ง ได้กราบทูลขอพระเมตตาอธิษฐานจิตเหรียญล็อกเกตรัชกาลที่ ๕ เพื่อแจกแก่เพื่อนพ้องมิได้จำหน่ายแต่ประการใด พระองค์จึงทรงเมตตาอธิษฐานจิตให้ และเมื่อแล้วเสร็จ ตรัสว่า "ขอให้สำเร็จประโยชน์ตามปรารถนาด้วยความสัตย์"

คุณชิงชัยได้ถ่ายภาพของพระองค์ขณะที่ทรงอธิษฐานจิต ซึ่งสมัยนั้นยังนิยมการถ่ายภาพด้วยฟิล์ม เมื่อล้างภาพออกมาปรากฏว่า ภาพของพระองค์ขณะที่ทรงอธิษฐานจิตนั้นซ้อนๆ กัน หรือพูดแบบชาวบ้านว่ามีรูปของสมเด็จพระสังฆราชปรากฏหลายๆ พระองค์ในอิริยาบถเดียวกันและด้านหลังมีแสงขาวๆ พุ่งออกมา

ใครที่ได้เห็นภาพนั้นต่างกล่าวว่าเป็นภาพอัศจรรย์ยิ่ง เมื่อคุณชิงชัยมีโอกาสได้เฝ้าเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อีกครั้ง และถวายภาพให้ทอดพระเนตร

พร้อมอธิบายในเชิงของพลังจิตปาฏิหาริย์ ว่าเป็นเพราะบารมีของพระองค์แผ่เมตตาด้วยญาณอันสูง

พระองค์ทรงฟังอย่างนิ่งสงบ เมื่อกราบทูลจบแล้ว รับสั่งว่า "สงสัยกล้องเสีย"

ในคราวนั้นคุณชิงชัยยังกราบทูลว่า ทรงเมตตาอธิษฐานจิตให้นานมากสำหรับเหรียญล็อกเกตรัชกาลที่ ๕ ทำให้ผู้คนปลาบปลื้มนัก ตรัสตอบว่า "แค่นั่งสมาธิธรรมดาๆ เหมือนพระทั่วไป"

พระภารกิจในการอธิษฐานจิตมีมากขึ้น เพราะเป็นที่ทราบกันดีถึงกิตติศัพท์ของพระองค์ว่า มิได้เพียงทรงเป็นผู้แตกฉานในด้านปริยัติเท่านั้น หากยังทรงเป็นพระนักปฏิบัติผู้เคร่งครัดต่อธรรมวินัย ทำให้มีผู้ประสงค์ที่จะขอรับพระเมตตาบารมีในการนี้อยู่เสมอ โปรดอนุเคราะห์ให้เรื่อยมา รวมไปถึงในพระภารกิจอื่นๆ ที่ทรงทำด้วยน้ำพระทัยเมตตาแก่ประชาชน อย่างเช่น เสด็จไปในงานมงคลสมรสหรืองานศพ เสด็จไปทรงเปิดกิจการห้างร้านต่างๆ เสด็จเจิมเครื่องบินและเจิมเรือรบ เป็นต้น

สำหรับการเสด็จไปเจิมเครื่องบิน หรือเจิมเรือรบนั้น ผู้คนโดยเฉพาะชาวต่างชาติต่างสงสัยเรื่องนี้กันมากว่า ทำไมพระสงฆ์ถึงต้องไปเจิมเครื่องบินหรือเรือรบ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้นิพนธ์เรื่องนี้ไว้ในหนังสือ *พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ* ให้เข้าใจถึงวิธีคิดของพระองค์ว่า

"จะมีพระไปอวยพรแก่เครื่องบินที่ไหนหรือไม่ เห็นว่าไม่ใช่ข้อสำคัญในที่นี้ ข้อสำคัญนั้นอยู่ที่ว่า พิธีเกี่ยวแก่พระมีอยู่ในกิจกรรมมากมายหลายอย่างสำหรับคนไทย ทั้งฝ่ายทหาร ทั้งฝ่ายพลเรือน ทั้งในกิจการอื่นๆ เช่นการค้า เป็นต้น ทหารจะเดินทางไปปฏิบัติราชการในประเทศเกาหลี ก็มีพิธีสงฆ์ไปสวดชยันโตให้พร มีเครื่องบินลำไหนมา ก็เคยมีพระสงฆ์ได้รับนิมนต์ไปเจิม พระสงฆ์นั้นเฉพาะพระสงฆ์ไทย ไม่ได้เข้าไปพัวพันเกี่ยวกับการเมืองการสงคราม ผู้ที่นิมนต์ก็ไม่ได้คิดว่าจะให้พระสงฆ์ไปเกี่ยวข้องกับการเมืองการสงครามแต่อย่างไร แต่นิมนต์ไปเพื่ออำนวยพรในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนเหมือนอย่างเชิญมารดาบิดาไปให้พรในฐานะเป็นบุตรธิดาของท่าน

"พระสงฆ์ก็ไปด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์มีเมตตาจิตเป็นที่ตั้ง ผู้ที่รับพรก็รับด้วยจิตใจผ่องแผ้วบริสุทธิ์เช่นเดียวกันกับรับพรจากพ่อแม่ หรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ และบทสวดของพระสงฆ์ก็เป็นบทพระธรรมที่แสดงถึงพระพุทธเจ้าผู้ทรงชนะกิเลสมารที่โพธิบัลลังก์ ก็ให้ชนะเช่นนั้น คือชนะกิเลสมาร จึงเป็นชนะที่เป็นมงคล และให้ประพฤติกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่ดีที่ถูก ประพฤติดังนี้เมื่อใด ก็เป็นฤกษ์ดียามดีเมื่อนั้น ในความหมายของบทสวดชยันโตก็เป็นเช่นนี้ จึงเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกพระรัตนตรัย การเจิมก็ด้วยมุ่งให้เกิดความสวัสดีในทางที่ชอบ

"เมื่อพระสงฆ์เป็นผู้ทำก็ทำด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ไม่ได้มุ่งร้ายไปในฝ่ายไหน สมมติว่าถ้ามีพระไปเจิมเครื่องบินทหารก็ไปเจิมด้วยเมตตาจิตเช่นนั้น ไม่ได้ไปคิดเกี่ยวข้องกับการที่เครื่องบินนั้นจะไปปฏิบัติงานอะไร พิธีเช่นนี้เป็นที่เข้าใจกันในหมู่คนไทย คนต่างประเทศอาจไม่เข้าใจ ส่วนผู้ที่มาอยู่ รู้จักพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมไทยดีขึ้นแล้วก็จะเข้าใจได้"

โดยน้ำพระทัยของพระองค์เองแล้ว ทรงประสงค์ที่จะให้ประชาชนสนใจและเข้าถึงพระธรรมของพระพุทธองค์ด้วยปัญญา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา หากแต่เมื่อจะนำพาให้คนหมู่มากให้เข้ามาสัมผัสกับธรรมะก็ย่อมต้องมีกุศโลบายที่ดี

ดังนั้นเวลาที่มีประชาชนมาเข้าเฝ้า พระองค์ก็มักจะทรงเตรียม

พระเครื่ององค์เล็กๆ พร้อมกับหนังสือธรรมะอันเป็นผลงานพระนิพนธ์ไว้แจกให้ประชาชนนำกลับไปด้วยเสมอ เสมือนให้มีพระพุทธเจ้าไว้ประจำกาย พร้อมกับมีพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไว้ประจำใจ นับเป็นพระเมตตาอันลึกซึ้งกว้างไกลสุดจะพรรณนา

สร้างโรงเรียนและโรงพยาบาล

ด้วยพระเมตตาของพระองค์ที่ตระหนักเสมอว่า "ทุกชีวิตทุกเวลาตกอยู่ในสภาพที่ควรได้รับเมตตา จึงควรพากันเมตตาให้กว้างขวาง เมื่อเกิดมาแล้วทุกชีวิตต่างมีทุกข์ติดมาพร้อมแล้ว น่าสงสารทุกชีวิต เราก็น่าสงสาร เขาก็น่าสงสาร น่าสงสารทุกเวลานาที พึงนึกถึงความจริงนี้และมีเมตตาต่อทุกชีวิต ทุกเวลาเถิด ความร้อนจะคลายได้ด้วยอำนาจของความเย็นแห่งเมตตา ทั้งความร้อนของเขา ความร้อนของเรา และความร้อนของโลก"

พระเมตตาธรรมของพระองค์ปกแผ่ผู้คนจำนวนมากอย่างไม่เลือกชั้นวรรณะหรือหมู่เหล่า ในประชาชนที่ยังขาดแคลนในถิ่นทุรกันดาร พระองค์ก็ทรงเกื้อกูลสงเคราะห์ในการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่จะช่วยขจัดทุกข์อำนวยสุขแก่หมู่ชนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการสร้างโรงเรียนให้ตามที่ขาดแคลนต่างๆ เช่น ทรงสร้างอาคารรวิเทวานันท์ให้แก่โรงเรียนวัดเทวสังฆาราม ๑ หลัง เพื่อสนองคุณโรงเรียนในฐานะที่เป็นสถานศึกษาแห่งแรกของพระองค์เมื่อทรงเยาว์วัย

เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงเข้าใจถึงจิตใจของเด็กผู้ขาดแคลนได้ดี เพราะพระองค์เองก็คือเด็กคนที่ขาดแคลนมาก่อนในอดีต ป้าเฮ้งและพระชนนีของพระองค์ต้องบากบั่นตรากตรำทำงานและประหยัดอดออมเพื่อส่งลูกเรียนจนสุดความสามารถ ด้วยเหตุที่รู้ซึ้งอยู่กับใจเช่นนี้ เจ้าพระคุณ

สมเด็จฯ จึงมักทรงปรารภว่า "เราไม่มีโอกาสเรียน จึงอยากส่งเสริมคนอื่นให้ได้เรียนมากๆ"

นอกจากนี้ยังทรงจัดตั้งกองทุน "มูลนิธิน้อย คชวัตร" ให้กับพระภิกษุ สามเณร และเยาวชนที่ขาดแคลนได้มีโอกาสเรียน และเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความรักความกตัญญูที่พระองค์มีต่อพระชนกและพระชนนี

เรื่องการศึกษาของพระภิกษุสามเณร รวมทั้งเยาวชน จึงเป็นงานที่พระองค์เอาพระทัยใส่เสมอมา โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขตที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหนึ่งในโรงเรียนที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงมีพระเมตตาสร้างขึ้นเพื่อให้เหล่าเยาวชนที่เรียนดีแต่ยังขาดแคลน มีที่ศึกษาเล่าเรียนได้โดยสะดวก

อาจารย์ไชโย มีเชื้อ ผู้อำนวยการโรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชฯ เล่าถึงพระองค์ท่านว่า

"...พระองค์ประทานทุนก่อสร้าง ให้สร้างโรงเรียน หอพัก หอสมุด และพระบรมราชานุสาวรีย์ของรัชกาลที่ ๕ นอกจากนั้นยังมีกองทุนสำหรับนักเรียนด้วย มีพระดำริว่า ให้โรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชฯ ปั้นเยาวชนให้เป็นคนดี เลือกเด็กที่เรียนดีที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร เด็กที่ลำบากยากจน ให้มาเรียนอยู่ที่นี่ ไม่มีค่าใช้จ่าย

"...ผมภูมิใจที่ผมได้ถวายงานสมเด็จพระสังฆราช ทรงเคยรับสั่งกับผมว่า 'ให้ดูแลลูกหลานนะ' เวลาที่เสด็จมาเยี่ยม จะทอดพระเนตรโรงเรียนจนทั่ว เด็กนักเรียนตั้งแถวรับ ท่านก็จะทรงดำเนินไปหาเด็กๆ เอง ทรงไม่เคยถือพระองค์เลย พระทัยมีแต่ให้กับให้จริงๆ สิ่งที่ผมจะทำต่อไปคือสืบสานอุดมการณ์สมกับที่พระองค์ได้ประทานมา สั่งสอนเด็กๆ ให้ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และมีคุณธรรม มีคุณธรรมแล้วก็แก้ได้ทุกอย่าง

"...พระองค์ทรงเป็นต้นแบบของผม ของครูและนักเรียนทุกคน ทรงเป็นที่สุดแล้ว"

วันที่ ๓ ตุลาคม วันคล้ายวันประสูติของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ อาจารย์ไชโยจะพาเด็กนักเรียนไปเข้าเฝ้าทุกปี นำผลงานความดีที่เด็กๆ นักเรียนตั้งใจประพฤติปฏิบัติไปถวาย อาจารย์ไชโยบอกว่า

"อยากให้พระองค์ทรงทราบว่า เด็กๆ ที่ทำความดีเหล่านี้เป็นผลผลิตจากความเมตตาของพระองค์ พวกเขาตั้งใจปฏิบัติตนเป็นคนดี มีคุณธรรม ผมอยากให้พระองค์ดีพระทัย"

...

นิรุติ สืบอินทร์ ศิษย์เก่าโรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราช เป็นหนึ่งในนักเรียนที่ได้รับเมตตาจากเจ้าพระคุณสมเด็จฯ โดยรับทุนของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เล่าเรียนจนจบปริญญาตรี ปัจจุบันเป็นนักวิชาการศึกษา รักษาการหัวหน้าส่วนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

"ทุนที่ผมได้รับจากพระองค์ท่านมีคุณค่าสำหรับเด็กบ้านนอกอย่างผมมากที่สุด เป็นเงินไม่ใช่น้อยเลย เป็นบุญอันล้นพ้น เป็นความโชคดีของผม ถ้าผมไม่ได้รับทุน ผมคงไม่ได้เรียนต่อ หรือเรียนอย่างกระท่อนกระแท่น

"พระองค์ประทานทุกสิ่งทุกอย่าง ทรงเป็นแบบอย่างของผมและชาวปิยะทุกคน ทำให้ใจของนักเรียนที่จากบ้านมาไกลๆ รู้สึกว่ามีที่ยึดเหนี่ยว และรู้ว่าเราเป็นคนมีเกียรติได้ รู้ว่าเราได้อยู่ในโรงเรียนที่ดีภายใต้พระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระสังฆราช ผู้เป็นที่เคารพของคนทั้งประเทศ

"คำสอนของพระองค์ที่สอนให้เราเป็นคนดีต่อสังคม ผมยึดคำนี้ไว้ ทรงเป็นผู้ให้โอกาสให้เราได้เป็นคนดี ทำความดี เป็นคนซื่อตรง ไม่คดโกง สิ่งหนึ่งที่ผมตอบแทนพระองค์ได้คือ เป็นคนดี ทำดีเพื่อตนเอง ครอบครัวและสังคม"

นอกจากนี้เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังจัดสร้างโรงพยาบาลไว้เป็นที่สงเคราะห์บรรเทาความเจ็บป่วยแก่ประชาชนทั่วไปและภิกษุสามเณรที่อาพาธ เช่น โรงพยาบาลวัดญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี รวมทั้งโรงพยาบาลสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต ที่อยู่ในบริเวณเดียวกับโรงเรียน เป็นต้น อีกทั้งยังทรงดำริให้จัดสร้าง "ตึกสกลมหาสังฆปริณายก" เพิ่มเติมขึ้นในโรงพยาบาลตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อถวายเป็นพระกุศลและเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีมาด้วยกันทั้งสิ้น ๑๙ พระองค์ โดยโปรดให้สร้างขึ้น ๑๙ แห่งกระจายไปทั่วประเทศในท้องถิ่นที่ยังขาดแคลนบริการด้านการศึกษา และในพื้นที่ที่บริการด้านสถานพยาบาลยังไม่เพียงพอ เพื่อช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง



อัจฉราวดี สต็อคมันน์ : เรื่อง

สิ่งก่อสร้าง

สิ่งก่อสร้างที่พระองค์ทรงสร้างทั้งหมดนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์สุขของประชาชนแล้ว ยังแสดงถึงพระกตัญญุตาธรรมของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่ทรงมีต่อพระอุปัชฌายาจารย์และบุคคลผู้มีพระคุณให้เป็นที่ปรากฏอยู่ตลอดไป อาทิ

- สร้างอาคารถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ผู้ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ประทานอุปสมบทแก่พระองค์จำนวน ๒ หลัง คือ ตึกวชิรญาณวงศ์เป็นตึก ๔ ชั้น ใช้เป็นอาคารเรียนโรงเรียนบวรนิเวศ ๑ หลัง และตึกวชิรญาณวงศ์ ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นอาคาร ๔ ชั้น ๑ หลัง

- ทรงสร้างตึกวชิรญาณสามัคคีพยาบาร เป็นอาคาร ๖ ชั้น ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระ-สังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

- ทรงสร้างโรงเรียนสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต โรงพยาบาลสมเด็จพระปิยมหาราชรมณียเขต พร้อมทั้งพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระปิยมหาราช ณ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ถวายเป็นพระบรมราชานุสรณ์แด่สมเด็จพระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕

- ทรงสร้างตึก ภปร ตึกผู้ป่วยนอก ๒๔ ชั้น ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และโรงพยาบาลวัดญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เป็นต้น

- ทรงมีพระดำริให้จัดสร้าง "ตึกสกลมหาสังฆปริณายก" ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ รวม ๑๙ พระองค์ ในถิ่นที่ขาดแคลนสถานพยาบาลในจังหวัดต่างๆ ทุกภาคของประเทศ พร้อมทั้งโปรดให้สร้างพระรูปของสมเด็จพระสังฆราชทั้ง ๑๙ พระองค์ประดิษฐานไว้เป็นที่สักการะบูชาประจำโรงพยาบาลที่สร้างถวายเป็นพระอนุสรณ์แต่ละแห่งด้วย โรงพยาบาลสกลมหาสังฆปริณายกทั้ง ๑๙ แห่งดังกล่าว ได้สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ดังนี้

๑. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑ ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช กุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดระฆังโฆสิตาราม

๒. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๒ ณ โรงพยาบาลละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุฯ

๓. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๓ ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชจอมบึง จังหวัดราชบุรี ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดมหาธาตุฯ

๔. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๔ ณ โรงพยาบาลเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) วัดมหาธาตุฯ

๕. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๕ ณ โรงพยาบาลแม่จัน จังหวัดเชียงราย ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) วัดมหาธาตุฯ

๖. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๖ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระบาทมิ่งเมือง จังหวัดแพร่ ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราช (นาค) วัดราชบุรณะฯ

๗. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๗ โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พระองค์เจ้าวาสุกรี) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๘. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๘ ณ โรงพยาบาลหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (พระองค์เจ้าฤกษ์) วัดบวรนิเวศวิหาร

๙. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๙ ณ โรงพยาบาลชลบุรี จังหวัดชลบุรี ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

๑๐. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๐ ณ โรงพยาบาลนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ) วัดบวรนิเวศวิหาร

๑๑. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๑ ณ โรงพยาบาลนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ (หม่อมเจ้าภุชงค์) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๑๒. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๒ ณ โรงพยาบาลขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสฺสเทโว) วัดสุทัศนเทพวราราม

๑๓. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๓ ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระญาณสังวร อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (หม่อมราชวงศ์ชื่น นภวงศ์) วัดบวรนิเวศวิหาร

๑๔. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๔ ณ โรงพยาบาลอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

๑๕. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๕ ณ โรงพยาบาลตราด จังหวัดตราด ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโย) วัดสระเกศฯ

๑๖. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๖ ณ โรงพยาบาลภูกระดึง จังหวัดเลย ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม

๑๗. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๗ ณ โรงพยาบาลลานสะกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๑๘. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๘ ณ โรงพยาบาลไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๑๙. ตึกสกลมหาสังฆปริณายก ๑๙ ณ โรงพยาบาลท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ถวายเป็นพระอนุสรณ์แด่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร

นอกจากนี้ยังมีงานสาธารณสงเคราะห์ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ในลักษณะอื่นๆ อีกมาก ที่ควรนำมากล่าวในที่นี้ คือ

- เป็นประธานกรรมการมูลนิธิเพื่อการกุศลต่างๆ หลายมูลนิธิ กล่าวคือ มูลนิธิสงเคราะห์คนเป็นโรคเรื้อน มูลนิธิสังฆประชานุเคราะห์ มูลนิธิพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย มูลนิธิแผ่นดินธรรม มูลนิธิสงเคราะห์และฟื้นฟูจิตใจผู้ติดยาเสพติด เป็นต้น

หนังสือประกอบการเขียน

คณะสงฆ์วัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก. **พระศาสนกิจในต่างประเทศของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก,** ๓ ตุลาคม ๒๕๔๖.

ความมหัศจรรย์แห่งอุโบสถศีล สาระธรรมจากพระไตรปิฎ.

จดหมายเหตุพระราชพิธีสถาปนา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **ที่ระลึกการฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา,** ๓ ตุลาคม ๒๕๓๖.

ชมรมธรรมทาน วัดพระพุทธบาท สระบุรี. **โครงการเผยแผ่พุทธธรรม.** ชมรมธรรมทาน วัดพระพุทธบาท สระบุรี พิมพ์เผยแผ่เป็นธรรมทาน. พฤศจิกายน ๒๕๔๕.

ตระกูล ณ ตะกั่วทุ่ง และเครือญาติ.

ธรรมสภา. **คนอันเป็นที่รักยิ่งของตน,** ชุด "พระนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก" ธรรมสภา จัดพิมพ์เพื่อสำหรับการดำเนินชีวิต ต้อนรับ ค.ศ. ๒๐๐๐.

ธนาคารออมสิน. **สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี,** ธนาคารออมสินจัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในมหามงคลวโรกาส พระชนมายุ ๙๐ พรรษา, กรุงเทพฯ: วิคตอรี่เพาเวอร์พอยท์. ตุลาคม ๒๕๓๓.

บริษัทน้ำมันคาลเท็กซ์ (ไทย) จำกัด. **ครบรอบสถาปนา สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒนมหาเถร เจริญ คชวัตร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก.** กรุงเทพฯ: ๒๕๓๓.

ประกิต มหาแถลง และคณะผู้จัดทำ. **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (สุวฑฺฒนมหาเถร เจริญ คชวัตร) ในวโรกาสงานฉลองพระชนมายุ ๙๓ พรรษา วันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘.**

ประวัติวัดไชยชุมพลชนะสงคราม พระอารามหลวง.

พระประชา ปสนฺนธมฺโน. **เล่าไว้เมื่อสนธยา อัตชีวประวัติของท่านพุทธทาส.** สนพ. มูลนิธิโกมลคีมทอง, 551 น. 07/2535.

พระมงคลวิเสสกถา และพระธรรมเทศนา ในการพระราชกุศล ฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา, ๓ ตุลาคม ๒๕๓๖.

พระราชทานนามวัดถาวรวราราม ฉลองสมโภช ๑๐๐ ปี. ๑๑-๑๕ กันยายน ๒๔๓๙.

พระราชมงคลโมลี (สนั่น ปญฺญาธโร), อดีตเจ้าอาวาสวัดเทวสังฆาราม (วัดเหนือ) พระอารามหลวง อำเมือง จังหวัดกาญจนบุรี.

พระศิริวัฒน์ สิริวฑฺโน วัดสันติคีรี จังหวัดเชียงราย. **บทความ 'เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช กับการวางรากฐานพระพุทธศาสนาแก่ชุนกลุ่มน้อยและชาวไทยภูเขา ณ ดอยแม่สลอง จ.เชียงราย'.**

พุทธสาสนคติ และรวมเรื่องเมืองกาญจนบุรี, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพมงคลรังษี (ดี พุทฺธโชติเถร), เมษายน ๒๕๑๑.

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. **พระประวัติ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เนื่องในงานมหาสมณานุสรณ์ครบ ๕๐ ปี วันสิ้นพระชนม์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.** ๒๕๑๔.

วัดป่าภูริทัตตปฏิปทารา. **หลวงปู่เจี๊ยะ จุนฺโท พระผู้เป็นดั่งผ้าขี้ริ้วห่อทอง.** วัดป่าภูริทัตตปฏิปทารา อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **การบริหารทางจิต สำหรับผู้ใหญ่.** สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน ในการพระราชพิธีฉลองพระชนมายุ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ครบรอบ ๖ รอบ, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๔.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **พระธรรมเทศนาวันกาชาดโลก.**

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **พระพุทธเจ้าของเรานั้นท่านเลิศล้ำ.**

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **ศาสนากับชีวิต.**

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาปริณายก. **สุวัฑฒนธรรม:** เครือเจริญโภคภัณฑ์จัดพิมพ์ถวาย, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **แสงส่องใจ (อันดับที่ ๒๑).**

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาปริณายก. **หลักพระพุทธศาสนา เทศนาสอนเด็กนักเรียน ณ หนังสือพิมพ์ศรีสัปดาห์,** ๒๕๐๒-๒๕๐๔.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก องค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระประวัติและพระนิพนธ์, ที่ระลึกการฉลองพระชนมายุ ๘๐ พรรษา, ตุลาคม ๒๕๓๖

หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.ท. สมมติ ณ ตะกั่วทุ่ง. : โรงพิมพ์ไพศาลศิริ, มิถุนายน ๒๕๑๘.

อัครวัฒน์ โอสถานุเคราะห์. **สองธรรมราชา.** กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน. ๒๕๔๘.

อาจารย์ทศพล จังพานิชย์กุล. **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คอมม่า, ๒๕๕๑.

๑๒๕ ปี คุณชีเทศน์ ณ ตะกั่วทุ่ง.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **แหม่มเข้าวัด** หนังสือส่งเสริมการอ่าน. Jane Hamilton-Merritt และนายสมฤทธิ์ พันธุ์คุ้มเก่า เป็นผู้ตรวจ.





อนุโมทนากถา

ด้วยจิตคารวะในเมตตา ไมตรี และอนุโมทนาบุญ ต่อผู้มีจิตอันเป็นกุศลที่ให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูล เอื้อเฟื้อภาพ ตลอดจนอำนวยความสะดวกต่างๆ จนการจัดทำหนังสือเล่มนี้ลุล่วงไปด้วยดี

วัดป่าบ้านตาด พระอาจารย์สมภพ พระเลขาของพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน) **วัดบวรนิเวศวิหาร** พระแครอล กนฺตสีโล พระชาติชาย ชุติชาโต (จารุพันธ์) **วัดเทวสังฆาราม** พระครูอนุกูลกาญจนกิจ เจ้าอาวาส พระครูปลัดไพโรจน์ **วัดไชยชุมพลชนะสงคราม** พระราชวิสุทธิเมธี (เจ้าคุณปัญญา) เจ้าอาวาส **วัดถาวรวราราม** องสุตบทบวร (ดร.เคชาธร เกว๊กชัน) เจ้าอาวาส **วัดเสนหา** พระราชวินยาภรณ์ (มานิต ฐิตฺมโน) เจ้าอาวาส พระครูใบฎีกาคนธรรม์ **วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร** พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร. ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย **วัดไทยพุทธคยา อินเดีย** พระเทพโพธิวิเทศ (เจ้าอาวาส หัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย) พระมหาพิรุฬห์ พุทฺธสีโล (พระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย) พระศุภชัย ชยวฑฺโฒ แม่ชีคำพันธ์ สมบัติ แม่ชีจันไท โพธิ แม่ชีบัวทอง สมสวัสดิ์ แม่ชีจินดารัตน์ วาระคำนึง แม่ชีจิราภรณ์ เชื้อพรวน **วัดป่าพุทธคยา อินเดีย** พระอาจารย์พนมศักดิ์พุทฺธญาโณ (เจ้าอาวาส) **วัดไทยสิริราชกฤฎ์ อินเดีย** พระครูปลัดสุวัฒสพุทธิคุณ (พระมหา ดร.วิเชียร วชิรวังโส ประธานสงฆ์)

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คุณสุนีย์ เพียรดี (เจ้าหน้าที่ส่วนงานในสมเด็จพระสังฆราช) **โรงเรียนสมเด็จพระปิยหาราชรมณียเขต** อาจารย์ไชโย มีเชื้อ (ผู้อำนวยการ) คุณนิรุธ สืบอินทร์ (ศิษย์เก่า) คุณสถาพร แสน-โคตร (ศิษย์เก่า) **สมาคมอาศรมวัฒนธรรมไทย-ภารต** ศ.ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์ (นายกสมาคมฯ) สุพัตรา จาบ-ทอง (ผู้ประสานงาน) **การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย** คุณสุนันทา หามนตรี คุณสุรพล สุภาวัฒนกุล คุณวีระชัย ชินวัฒน์ คุณสุธี กิจอำนวยพร คุณณัฐพจน์ พลลีมงคล คุณนายชคัทพล ใจน้อม คุณกิตตินันท์ รอดสุพรรณ คุณชื่นจิตต์ เจริญจิตต์

ห้องสมุดหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ศูนย์ข้อมูลภาพมติชน หอสมุดแห่งชาติ คุณธนวลัย วัชรพล และห้องสมุดหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ คุณประกิตย์ วรประสิทธิ์ (บรรณาธิการบริหาร เคอะแมกกาซีน) คุณสิริมน ณ นคร (บริษัท นะนาว-บราเดอร์ จำกัด) นิตยสารสารคดี เยาวลักษณ์ นิศามณีวงศ์

Photo Library, Pirate Studio, Daily Touch, Paap Niyom, Dr. Peter Skilling อาจารย์สุทธี ชโยดม (มูลนิธิส่งเสริมวิปัสสนากรรมฐานในพระสังฆราชูปถัมภ์) คุณณรงค์ เสริมสกุลวัฒน์ พ.อ.อ. ประพันธ์ศักดิ์ พวงทวี (เจ้าหน้าที่ถวายความปลอดภัย) คุณจำเนียร คชวัตร คุณบุญรัตน์ บูรณะศิริ คุณสุภา คชวัตร คุณมาลี นันทสุคนธ์ คุณพูลทรัพย์ รุ่งสว่าง นายแพทย์สุริยะ นันทสุคนธ์ คุณฐิติพัฒน์ รวบรวม คุณสุพรรณี รวบรวม คุณสมหมาย ช่วงประยูร นายดาบตำรวจฐานิสร รุ่งสว่าง คุณบรรจงศรี ณ ตะกั่วทุ่ง คุณกอบกาญจน์ เสนามนตรี คุณชูใจ ณ ตะกั่วทุ่ง คุณเรณู สุทธิการ คุณดาฑา สุทธิการ คุณวิโชค ศรีกุศลานุกูล คุณดาฑายุทธ จิรเจริญลักษณ์ คุณทินกร รัตนกุสุมภ์ คุณสิทธิโชค ศรีสุคนธ์ นายแพทย์ถนอมชัย คู่ทวีธรรม คุณสมเกียรติ ธงศรี (ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาญจนบุรี) อาจารย์ลำใย สิริเวชชะพันธ์ (อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนกาญจนานุเคราะห์) นายแพทย์สุเพียว อึ๊งวิจารณ์ปัญญา (ผู้อำนวยการโรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนา) คุณจรี เหลืองไพบูลย์ คุณไสว ศิลปาภิสันทน์ (กรรมการผู้จัดการ เดือนฉายรีสอร์ท) คุณกาญจนา กีรติวรนันท์ คุณพิทยา ริมคุสิต คุณสุวิชญา พงศ์วัฒนาวิจิตร คุณกมลเนตร สิมาพัฒนพงศ์ คุณราช รามัญ คุณปาริชาต ปาณฑะผลิน คุณสุรีย์รัตน์ ชลันธร คุณปรัศนันท์ กังศศิเทียม คุณสรพงษ์ สวะวิบูลย์ คุณพลอยพิงค์ ศิริภักดี คุณจารุณี ทองสา คุณสุรชัย โกมุข คุณสมปราชญ์ อารีรักษ์ คุณกาญจน์ฐิมา สังขนิเวศน์ คุณธนวัชร ถนอมพงศ์สานต์ ดร.ดาราวรรณ เค่นอุดม คุณพงษ์สันต์ ชิงชู คุณอภิชัย สุนทรเวช ครอบครัว "ม่วงสนิท" คุณกัญญา แซ่เตียว คุณเกรียงไกร ปฐมเนติกุล คุณฉัฐวัชร์ พฤกษบูรณ์โกศล คุณดาราพร สถิตพิทยายุทธ์ คุณจินตนาและคุณอลีน เฉลิมชัยกิจ คุณจันทิรา ตันติต้องตา คุณจารุณี ทองสา ดร.สัมฤทธิ์ พันธ์คุ้มเก่า ดร.ชัยสิทธ์ ทองบริสุทธิ์ ผศ.ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

